

Міністерство освіти і науки України
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука

**ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ ЗАХОДІВ
ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ, СПЕЦІАЛЬНИХ
ЗАСОБІВ І ЗБРОЇ ДО ЗАСУДЖЕНИХ,
ПОЗБАВЛЕНИХ ВОЛІ: ПРАВОВІ
ПІДСТАВИ, ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Луцьк
ВолиньПоліграф
2020

УДК 343.25(477)(07)3-36

Б 83

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних
закладів (лист № _____ від _____ року)*

*Рекомендовано до друку вченою радою
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
(протокол № 7 від 3 березня 2020 року)*

Рецензенти:

Богатирьов Іван Григорович – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України;
Копотун Ігор Миколайович – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;
Яковець Ірина Станіславівна – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник.

Боровик А. В.

Б 83 Застосування в Україні заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених, позбавлених волі: правові підстави, теорія і практика: навч. посіб./Боровик А. В., Колб О. Г., Колб І. О. та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Луцьк: СПД Гадяк Ж. В. друкарня «Волиньполіграф»^{ТМ}, 2020. 696 с.

ISBN 978-617-7129-93-5

У навчальному посібнику з'ясовано зміст і сутність проблем теоретичного та практичного характеру, що виникають у процесі застосування в Україні до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичної сили, спеціальних засобів і зброї, а також розроблено комплекс науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення правового механізму з означеної тематики дослідження.

Видання розраховано на учених, науково-педагогічних працівників, аспірантів та студентів юридичного та гуманітарного профілю та практичних працівників правоохоронних органів.

УДК 343.25(477)(07)3-36

© Боровик А. В., Колб О. Г., Колб І. О.,
Богатирьова О. І., Головач А. В.,
Головкін Б. М., Дем'янчук В. А.,
Савченко А. В., Белкіна Д. С.,
Журавська З. В. 2020
© Боровик А. В. (обкладинка), 2020
© Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана
Дем'янчука, 2020

ISBN 978-617-7129-93-5

DOI: 10.5281/zenodo.

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	5
Вступ.....	7

Розділ 1. Теоретичні та методологічні засади дослідження змісту діяльності, пов'язаної із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування..... 14

1.1. Стан дослідження у науці проблем, що стосуються питань застосування в Україні до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї	14
1.2. Методологія дослідження змісту діяльності пов'язаної із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, визначених у законі заходів вгамування	74
1.3. Міжнародно-правові підходи та практика застосування за кордоном до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування	99
<i>Контрольні запитання і завдання.....</i>	<i>153</i>

Розділ 2. Поняття, зміст та правові засади застосування в Україні до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування..... 155

2.1. Поняття заходів вгамування, що застосовуються до засуджених, позбавлених волі	155
2.2. Види заходів вгамування та їх характеристика	182
2.3. Правові засади застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї	215
<i>Контрольні запитання і завдання.....</i>	<i>257</i>

Розділ 3. Сучасний стан, структура, рівень та тенденції застосування в Україні до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування..... 260

3.1. Загальна характеристика діяльності, пов'язаної із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї у 1991–2018 рр.	260
---	-----

3.2. Особливості застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, персоналом спеціалізованих підрозділів ДКВС України	354
3.3. Фонові явища та їх вплив на практику застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування	385
<i>Контрольні запитання і завдання</i>	419
Розділ 4. Зміст державної політики у сфері виконання покарань, стан її реалізації через забезпечення безпеки у колоніях та громадський контроль за цією діяльністю в Україні	420
4.1. Сучасний стан державної політики у сфері виконання покарань України та її вплив на практику застосування заходів вгамування до засуджених	420
4.2. Застосування засобів вгамування – як один із заходів забезпечення безпеки у місцях позбавлення волі.....	444
4.3. Вплив громадського контролю на практику застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі	463
<i>Контрольні запитання і завдання</i>	480
Розділ 5. Головні шляхи удосконалення практики застосування заходів вгамування в Україні до засуджених, позбавлених волі	481
5.1. Роль вербальних методів у запобіганні застосування до засуджених заходів вгамування	481
5.2. Деякі заходи щодо підвищення рівня професійної готовності персоналу колоній до запобігання та застосування заходів вгамування до засуджених	526
5.3. Зміст державного контролю, його види та напрями удосконалення за практикою застосування до засуджених заходів вгамування	563
<i>Контрольні запитання і завдання</i>	605
Висновки	607
Список використаної літератури	610

Перелік умовних скорочень

БК – Бюджетний кодекс

ВК – виправна колонія

ВТК – Виправно-трудоий кодекс

ГК – Господарський кодекс

ГУВП – Головне управління виконання покарань

ДДУПВП – Державний департамент України
з питань виконання покарань

ДІЗО – дисциплінарний ізолятор

ДПтС – Державна пенітенціарна служба

ДКВС – Державна кримінально-виконавча служба

ЄКПТ – Європейський комітет по запобіганню
тортурам

ЄС – Європейський Союз

ЄПП – Європейські пенітенціарні правила

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

КВК – Кримінально-виконавчий кодекс

КК – Кримінальний кодекс

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс

КПП – Контрольно пропускний пункт

КУпАП – Кодекс України про адміністративні
правопорушення

МВС – Міністерство внутрішніх справ

МЮ – Міністерство юстиції

Застосування в Україні заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених, позбавлених волі: правові підстави, теорія і практика

ОРД – оперативно-розшукова діяльність

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ПВР УВП – Правила внутрішнього розпорядку
установ виконання покарань

ПКТ – приміщення камерного типу

РЄ – Рада Європи

СБУ – Служба безпеки України

СІЗО – слідчий ізолятор

СНД – Союз Незалежних Держав

УВП – установи виконання покарань

Вступ

Як свідчить суспільна практика, включаючи й міжнародну, застосування заходів вгамування до будь-якої особи, навіть правомірне, викликає значний резонанс серед людей як всередині окремо взятої держави, так і за її межами.

Наочним прикладом у цьому контексті у сьогоднішній день можна назвати трагічні події на Майдані, які відбулись в Україні у 2013–2014 рр.¹, а також аналогічні явища, що мали місце у Франції (мітинги та сутички з поліцією так званих «жовтих жилетів»)², Іспанії (факти, які стосуються демонстрацій щодо незалежності Каталонії у 2017 році)³, Туреччині (розгін демонстрантів у 2016 році, які вимагали зміни політичного режиму)⁴ та ін. І, це при тому, що у всіх зазначених випадках дії правоохоронців були правомірними, а в результаті непокори, опору та різних посягань мітингувальників на життя і здоров'я представників влади жертвами такої протиправної діяльності стали сотні цих осіб.

Особливо актуальним це питання є для сфери виконання покарань, включаючи й Україну, по-

---

¹ Про майдан 2013–2014 рр. Незламні. Луцьк/уклад. В. Медвідь Луцьк: Твердиня, 2014. 122 с.

² Про дії «жовтих жилетів» у Франції (2018–2019 рр.). Жовті жилети: чого нас учить історія/уклад. Жерар Нуар'ель. Київ: Журн. «Спільне», 2018. С. 5.

³ Про незалежність Каталонії (2017 р.). Іспанія: у сутичках прихильників незалежності Каталонії з поліцією. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/12/22/7202018/>

⁴ Про спробу державного перевороту у Туреччині (2016 р.). Спроба перевороту в Туреччині. URL: <https://tyzhden.ua/News/204865>

заяк у всіх цивілізованих державах на законодавчому рівні встановлено, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду.

Більш того, будучи членом ООН, РЄ та інших авторитетних міжнародних організацій, кожна із держав учасниць взяла на себе юридичні зобов'язання привести національне законодавство до загальноновизнаних принципів і норм¹.

Зокрема, Україна ще у 2004 році прийняла Закон «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу»², а в 2014 році – «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засуджених до європейських стандартів»³, які заклали основи видозміни кримінально-виконавчого законодавства з урахуванням вимог і норм європейського права, включаючи й питання, що стосуються діяльності, пов'язаної із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціаль-

---

¹ Статут Ради Європи від 5 травня 1949 р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 26. Ст. 17.

² Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. *Урядовий кур'єр*. 2004. 20 квіт. С. 2–3.

³ Про внесення змін до Кримінально-виконавчого Кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів: Закон України від 08.04.2014 р. № 1186-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 2. Ст. 869.

них засобів і зброї (у нормах міжнародного права їх називають заходами приборкання засуджених¹).

Важливим кроком у цьому напрямі стало також прийняття у вересні 2017 року Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, одним із пріоритетних завдань якої визначено діяльність по реалізації на законодавчому та практичному рівнях змісту пенітенціарної, взамін існуючої кримінально-виконавчої, політики у сфері виконання покарань².

При цьому, однією з обставин, яка обумовлює якісну видозміну змісту сучасної кримінально-виконавчої політики України, є та практика, що склалась у кримінально-виконавчій діяльності України в період з 1991 по 2018 рр.(до та після прийняття у 2003 році нового КВК) та яка була пов'язана із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, визначених у законі заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї.

Поряд з позитивними моментами, що мають місце у ході такої службової діяльності персоналу ДКВС України (зокрема, запобігання заподіяння засудженими шкоди, оточенню або самим собі, втечі з-під варти та вчиненню інших правопору-

---

¹ Мінімальні стандартні правила поведження із засудженими: прийняті 30.08.1955 р. на I Конгресі ООН з попередження злочинності та поведження з засудженими. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поведження з в'язнями/упоряд.* О. І. Шинальський та ін. Київ: Анна-Т, 2008. С. 25.

² Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-Р. *Урядовий кур'єр.* 2017. № 178. 20 верес. С. 8–9.

шень), застосування заходів вгамування нерідко приводить до тяжких наслідків у виді смерті, нанесення тілесних ушкоджень для особи, знищення майна, дій, що дезорганізують роботу установ виконання покарань, та ін., які були спричинені у тому числі й протиправними діями (дією чи бездіяльністю) персоналу ДКВС України¹.

Саме такі факти не тільки встановлені у судах України², але й все частіше стають предметом розгляду у Європейському Суді з прав людини³. При цьому, серед детермінант, які обумовлюють виникненню зазначених ситуацій на практиці, звертають на себе наступні:

– відсутність у чинному законодавстві України, що регулює порядок застосування до фізичних осіб заходів вгамування (статті 105–106 КВК України⁴; Закони України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»⁵, «Про Національну гвар-

---

¹ Діденко А. О. Бійці спецпідрозділу Державної пенітенціарної служби знову масово калічать в'язнів. URL: <http://ukr.prison.org/ua/new:1309978900>

² Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 15. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/упоряд.* В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2011. С. 254–258.

³ Полторацький проти України: рішення Європейського Суду з прав людини від 19 квітня 2003 р. *Огляд рішень Європейського Суду з прав людини.* Донецьк: Донецький Меморіал, 2011. С. 27–30.

⁴ Кримінально-виконавчий кодекс України: прийнятий 11 липня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України.* 2004. № 3–4. Ст. 21.

⁵ Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 р. *Офіційний вісник України.* 2005. № 30. С. 4–10.

дію України»¹, «Про Національну поліцію»², ін.) такої визначеної у нормах міжнародного права вказівки про те, що зазначені заходи завжди мають бути крайніми (п. 64.1. Європейських пенітенціарних правил)³;

– застосування у випадках масових заворушень, проявів групової непокори засуджених та в інших визначених у законі обставинах воєнізованих підрозділів особливого призначення (ст. 105 КВК України), правових статус та порядок діяльності яких закріплені у підзаконних нормативно-правових актах, що суперечить вимогам п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України, відповідно до якої виключно законами має визначатись діяльність органів та установ виконання покарань⁴;

– стереотипність поведінки персоналу ДКВС України у випадках виникнення конфліктних ситуацій із засудженими до позбавлення волі, а саме: замість вербальних методів і засобів розв'язання цих проблем⁵, що склались, персонал, як правило, віддає перевагу силовим формам і заходам⁶.

---

¹ Про Національну гвардію України: Закон України від 13 березня 2014 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594.

² Закон України «Про Національну поліцію». Положення про Національну поліцію: офіц. текст. Київ: Алерта, 2016. 84 с.

³ Європейські пенітенціарні правила: Рекомендація № R (2006) Комітету Міністрів Ради Європи від 11 січня 2006 року. Донецьк: Донецький Меморіал, 2010. 32 с.

⁴ Конституція України: чинне законодавство станом на 16 січня 2019 р.: офіц. текст. Київ: Алерта, 2019. 81 с.

⁵ Конфліктологія: навч.-метод. посіб./Б. І. Бараненко, Л. І. Казміренко, В. Г. Андросюк та ін.; за заг. ред. Я. Ю. Кондратьєва. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2003. С. 39.

⁶ Діденко А. О. Чи сприяє побиття та знуцання виправленню засуджених?! (Про події в Копичинській колонії № 112 26 та 27 липня 2012 року). URL: <http://khpg.orgipda/index.php?id=1343408901>

Зокрема, щорічно, починаючи з 1991 р.¹ по даний час, у розрахунку на 1 тис. засуджених кількість застосувань до них заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї є сталою, а саме: 12 випадків². При цьому, персонал УВП у 62 % до засуджених застосовував наручники, у 25,4 % – фізичну силу, у 8 % – кийки гумові, у 4,1 % – засоби дратівливої дії та 0,2 % – гамівну сорочку³;

– професійне невміння персоналу ДКВС України приймати правильне рішення в екстремальних ситуаціях. Так, більшість застосувань засобів гамівного характеру були пов'язані із вчиненням засудженими фізичного опору (58 % застосовувань до цих осіб наручників; 99 % – кийків гумових; 78 % – фізичної сили та 92 % – спеціальних засобів дратівливої дії)⁴;

Варто зазначити, що на сьогодні науковці різних спеціальностей створили відповідне методологічне підґрунтя для проведення предметних і цілеспрямованих досліджень, що мають пряме відношення до змісту предмета цієї роботи. Зокрема, до таких можна віднести сучасні доктринальні розробки: К. А. Автухова, В. А. Бадири, О. М. Бандурки,

---

¹ Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюлет. Киев: Гл. упр-ние по исполнению наказаний МВД Украины, 1992. 28 с.

² Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: информ. бюлет. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 22.

³ Там само.

⁴ Там само, с. 22–23.

В. С. Батиргарєєвої, Є. Ю. Бараша, Ю. В. Бауліна, І. Г. Богатирьова, В. В. Василевича, В. В. Голіни, Б. М. Головкина, О. М. Джужи, О. О. Кваші, А. В. Кирилюка, О. Г. Колба, О. В. Лисодеда, М. І. Лисенко, О. М. Литвинова, В. І. Осадчого, О. І. Осауленка, О. В. Охман, А. В. Савченка, А. О. Селіванова, А. Х. Степанюка, Є. Л. Стрельцова, В. Я. Тація, П. Л. Фріса, В. І. Шакуна, О. О. Шкути, Д. В. Ягунова, І. С. Яковець та ін.

Розділ 1

Теоретичні та методологічні засади дослідження змісту діяльності, пов'язаної із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування

1.1. Стан дослідження у науці проблем, що стосуються питань застосування в Україні до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї

Аналіз наукової літератури та нормативно-правових актів, що стосуються змісту діяльності, пов'язаної із застосуванням заходів вгамування до засуджених, які тримались у місцях позбавлення волі (СІЗО та КВУ закритого типу (ч. 3 ст. 11 КВК України)), дав можливість виокремити декілька періодів формування правових засад та наукової думки з означеної проблематики (в основу їх типології покладено історичний критерій)¹, а саме:

1. 1991–2003 рр. – період регулювання кримінально-виконавчих правовідносин, включаючи й ті, що є одним із елементів предмета цієї наукової

---

¹ Колб І. О. Про актуальність та об'єктивну необхідність дослідження проблем, пов'язаних із застосуванням в Україні заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі. *Право і суспільство: науковий журнал*. 2019. № 2. С. 191–196.

розробки, нормами ВТК України, прийнятого у 1970 році¹. Зокрема, у главі 13 «Заходи безпеки і підстави застосування зброї» розділу II «Порядок і умови виконання покарання у вигляді позбавлення волі» зазначеного Кодексу було закріплено три норми, що стосувались діяльності, пов'язаної із застосуванням заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі»:

а) ст. 81 ВТК «Застосування заходів безпеки до осіб, позбавлених волі» (до таких законодавець відніс: наручники, гамівну сорочку, гумові кийки, сльозоточиві речовини та інші спеціальні засоби, мова про які велась у ст. 14 Закону України «Про міліцію»², зокрема у ч. 1 ст. 14 Закону України «Про міліцію» були визначені наступні спеціальні засоби, які працівники міліції мали право застосувати до правопорушників: 1) наручники; 2) гумові кийки; 3) засоби зв'язування; 4) сльозоточиві речовини; 5) світлозвукові пристрої відволікаючої дії; 6) пристрої для відкриття приміщень і примусової зупинки транспорту; 7) водомети; 8) бронемашини та інші спеціальні та транспортні засоби; 9) службові собаки³.

Крім цього, як це витікає із змісту ч. 3 ст. 14 Закону України «Про міліцію», повний перелік спеціальних засобів, а також правила їх застосу-

---

¹ Про затвердження Виправно-трудоного кодексу Української РСР: затверджений Законом Української РСР від 23 грудня 1970 року № 3325-07. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1971. № 1. Ст. 6.

² Науково-практичний коментар до Закону України «Про міліцію». Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1996. 144 с.

³ Там само, с. 100–101.

вання встановлювався Кабінетом Міністрів України за висновком Міністерства охорони здоров'я України і Генеральної прокуратури України та публікувався в засобах масової інформації¹.

Так, 27 лютого 1991 року постановою Ради Міністрів України РСР № 49 були затверджені Правила застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку², які були чинними до 20 грудня 2017 року, коли постановою Кабінету Міністрів України № 1024 були затверджені Перелік та Правила застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань³. У п. 12 розділу II Правил, що були затверджені відповідною постановою Ради Міністрів Української РСР у лютому 1991 року, був визначений виключний перелік спеціальних засобів, які мали право застосовувати визначені у законі суб'єкти правоохоронної діяльності, а саме:

1) засоби індивідуального захисту: шоломи, (сталені армійські, композитні бойові, «Сфера», каска захисна пластмасова); бронежилети; протиударні та броньовані щити;

---

¹ Науково-практичний коментар до Закону України «Про міліцію». Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1996. С. 101.

² Правила застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку: затверджені постановою Ради Міністрів УРСР від 27 лютого 1991 р. № 49. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/49-91-%D0%BF>

³ Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань: постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024. *Офіційний вісник України*. 2018. № 3. Ст. 117.

2) гумові кийки; кийки пластмасові типу «Тонфа»; наручники; електрошокові пристрої; патрони і пристрої для їх вітчизняного виробництва, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії;

3) ручні газові гранати, а також патрони з газовими гранатами («Черемуха-1», «Черемуха-4», «Черемуха-5», «Черемуха-6», «Черемуха-7», «Черемуха-10», «Черемуха-12», «Сирень-1», «Сирень-2», «Сирень-3»); балончики, патрони, гранати та інші спецзасоби з препаратами сльозоточивої та дратівливої дії на основі природних капсаїциноїдів, морфоліду пералгонової кислоти (МПК), ортохлорбензолмалонітрилу (CS) і речовин «АЛГОГЕН»;

4) засоби забезпечення спеціальних операцій: ранцеві апарати «Облако»; світлошумова граната «Заря» та світлошумовий пристрій «Пламя»; патрони з гумовою кулею «Волна-Р»; водомети; бронемашини та інші транспортні засоби; пристрої для примусової зупинки автотранспорту «Ёж-М»;

5) пристрої для відкриття приміщень, захоплених правопорушниками: малогабаритні підривні пристрої «Ключ» та «Імпульс»;

6) службові собаки¹.

Питання застосування визначених у зазначених нормативно-правових актах заходів фізичного впливу та спеціальних засобів у загальних рисах

---

¹ Правила застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку: затверджені постановою Ради Міністрів УРСР від 27 лютого 1991 р. № 49. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/49-91-%D0%BF>

також регулювались й ПВР УВП¹, а зброї – ще й Бойовим статутом Внутрішніх військ² та Законом України «Про внутрішні війська України»³. При цьому, якщо узагальнити зміст усіх названих вище нормативно-правових джерел, то у жодному з них не було закріплено положення про те, що фізична сила та спеціальні засоби застосовуються до правопорушників у виключних обставинах, як у той час вже було визначено у нормах міжнародного права з означеної проблематики.

Так, у ст. 3 Кодексу поведінки посадових осіб по підтриманню правопорядку, який був прийнятий резолюцією № 34/169 Генеральної Асамблеї від 17 грудня 1979 року, було зазначено, що посадові особи по підтриманню правопорядку можуть застосовувати силу тільки у випадках крайньої необхідності і в тій мірі, в якій це вимагається для виконання покладених на них обов'язків⁴.

У свою чергу, у п. 33 Міжнародних стандартних правил поведіння із засудженими, що були

---

¹ Правила внутрішнього порядку виправно-трудоустанов: затверджені наказом Державного Департаменту України з питань виконання покарань від 5 червня 2000 р. № 110. Київ: ДДУПВ, 2000. 85 с.

² Бойовий статут Внутрішніх військ: затверджений Законом України від 16 березня 1992 р. № 22. *Відомості Верховної Ради України*. 11.06.1999.

³ Про Внутрішні війська України: Закон України від 16 березня 1992 року. *Голос України*. 1992. 21 лип. С. 5–8.

⁴ Кодекс поведіння должностных лиц по поддержанию правопорядка: принят резолюцией № 34/169 Генеральной Ассамблеи ООН от 17 декабря 1979 года. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поведіння з в'язнями*. Київ: Анна-Т, 2008. С. 54.

затверджені I Конгресом ООН з профілактики злочинності і поведження із засудженими 30.08.1955 р., було закріплене наступне положення: для покарання не слід користуватись такими засобами вгамування, як наручники, кайдани, гамівні сорочки або ланцюги. Крім цього, кайданами і ланцюгами взагалі не можна користуватись як засобами втихомирювання. Іншими названими засобами можна користуватись тільки у визначених випадках¹.

Як у зв'язку з цим влучно зауважив Т. Снайдер, якщо носите зброю – думайте. Якщо ви носите зброю на державній службі, благослови й бережи вас Господь. Але пам'ятайте: в минулому зло творилося за участі поліцейських і солдатів, які одного дня виявили, що роблять не передбачені правилами речі. Будьте готові сказати «ні»²;

б) ст. 81-1 ВТК «Особливий режим в місцях позбавлення волі», у якій були визначені підстави встановлення такого режиму для засуджених, а також у завуальованій формі – засади застосування до цих осіб заходів вгамування з боку не тільки адміністрації УВП, але й інших правоохоронних органів, які залучались до забезпечення особливого режиму в місцях позбавлення волі.

При цьому, останні керувались у своїй діяльності як нормами ВТК, так і власними нормативно-

---

¹ Мінімальні стандартні правила поведження із засудженими: прийняті 30.08.1955 р. на I Конгресі ООН з попередження злочинності та поведження з засудженими. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поведження з в'язнями/упоряд.* О. І. Шинальський та ін. Київ: Анна-Т, 2008. С. 25.

² Снайдер Т. Про тиранію. Двадцять уроків двадцятого століття. Київ: Медуза, 2017. С. 48–49.

правовими актами, що визначали їх правовий статус (Законами України «Про міліцію, «Внутрішні війська», Статутом бойової служби Внутрішніх військ; т. ін.). Таке своєрідне «роздвоєння» та дуалістичне (від нім. *dualistisch*, від грец. *dualis* – двоякий; роздвоєний)¹ виконання своїх функціональних обов'язків в умовах УВП з боку останніх нерідко, як показала практика, приводило до надзвичайних подій у місцях позбавлення волі².

У 1999 році 6 осіб з числа персоналу служби нагляду та безпеки УВП України через непрофесійні дії та невміння спілкуватись із засудженими були піддані нападу з боку останніх та отримали тілесні ушкодження³.

Як з цього приводу влучно зауважив Д. О. Ніколенко, парадигма «насильницького управління» як невід'ємна частина нашої культури, нашого менталітету проявляється і в характері мислення, спрямованого на пошук засобів обов'язкового покарання тих, чия поведінка відхиляється від уявленої «норми», від моделі покійно-слухняного виконавця⁴;

в) ст. 82 ВТК «Підстави застосування зброї», у якій було зазначено, що в разі вчинення особою, позбавленою волі, нападу чи іншої умисної дії, яка

---

¹ Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 211.

² Копотун І. М. Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях: монографія. Київ: ПП «Золоті ворота», 2013. С. 15.

³ Там само, с. 20.

⁴ Ніколенко Д. О. Культура професійного спілкування з засудженими. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 2. С. 57.

безпосередньо загрожує життю працівників виправно-трудових установ або інших осіб, а також при втечі з-під варти, як винятковий захід допускається застосування зброї, якщо іншими заходами неможливо припинити зазначені дії. При втечі жінок і неповнолітніх застосування зброї не допускається.

Таким чином, варто визнати, що в ст. 82 ВТК України було відображено два важливих моменти, які слід було б врахувати при вдосконаленні чинного кримінально-виконавчого законодавства з означеної проблематики, а саме:

а) у ВТК, на відміну від КВК, була закріплена спеціальна (окрема) норма, що стосується підстав застосування зброї до засуджених, враховуючи, що підрозділи нагляду і безпеки, які безпосередньо контактують з цими особами, та визначені в законі підстави (ст. 81 ВТК та ч. 1 ст. 106 КВК) повністю кореспондувався із змістом діяльності саме зазначених представників персоналу УВП;

б) у зазначеній правовій нормі вжито словосполучення «як винятковий засіб», чого немає у КВК України (зокрема, в статтях 105, 106).

Додатковим аргументом з цього приводу виступає й кримінально-виконавча практика з означених питань (1991–2018 рр.), а саме: в охороняємих зонах УВП за цей період до засуджених зброя не застосовувалась. У той самий час, цей засіб застосовувався лише при спробі вчинення втеч даних осіб з місць позбавлення волі.

Ще однією особливістю аналізованого періоду (1991–2003 рр.) було те, що функції охорони та

нагляду за засудженими в УВП здійснювали відповідні підрозділи Внутрішніх військ МВС України, а адміністрація УВП займалась лише питанням виправно-трудового впливу на засуджених та запобіганням правопорушень і злочинів з їх боку¹.

Як результат, включно до 1999 року (повного виведення ДДУПВП з підпорядкування МВС України та передачі функцій охорони і нагляду від Внутрішніх військ до ДДУПВП та його УВП на місцях²), неправомірне та поспішне (замість вербального вирішення конфлікту) застосування фізичної сили та спеціальних засобів до засуджених, позбавлених волі, було пов'язано, як правило, з діяльністю посадових осіб Внутрішніх військ МВС України, правові підстави якої були визначені у Бойовому статуті цих військових формувань³ і тільки побічно – у ВТК України⁴.

Особливими у цей період (1991–2003 рр.) були й дослідження з означеної проблематики, якими, в основному, займались лише працівники міліції та

---

¹ Колб І. О., Колб О. Г. Про деякі історичні аспекти реформування сфери виконання покарань. *Вісник пенітенціарної асоціації України/ Пенітенціарна асоціація України*; Науково-дослідний інститут публічного права. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2018. № 4 (6). С. 137–145.

² Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування МВС України: Указ Президента України від 12 березня 1999 р. № 248/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 11. Ст. 24.

³ Бойовий статут Внутрішніх військ: затверджений Законом України від 16 березня 1992 р. № 22. *Відомості Верховної Ради України*. 11.06.1999.

⁴ Копотун І. М. Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях: монографія. Київ: ПП «Золоті ворота», 2013. С. 39.

інших правоохоронних органів, враховуючи, що до 1998 року (часу створення ДДУПВП¹) органи та УВП входили до системи підрозділів МВС України.

Особливо активно, у зв'язку з цим, працювали над розробкою питань, що мали відношення до застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених, позбавлених волі, науковці адміністративного права та кримінального права (у контексті змісту таких обставин, що виключають злочинність діяння, як необхідна оборона та затримання злочинця²).

Так, П. П. Андрушко у своїх працях ще у 1985 році сформулював зміст та види обставин, що виключають суспільну небезпеку та протиправність діяння³, зокрема, юридичну природу та значення виконання наказу та виконання професійних функцій (1987 р.)⁴, що на той час було важливо з огляду створення методологічних засад діяльності, пов'язаної у тому числі й із застосуванням заходів вгамування до засуджених у місцях позбавлення волі.

---

¹ Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань: Указ Президента України від 22 квітня 1998 року № 344/98. *Урядовий кур'єр*. 1998. № 82–83. 30 квіт. С. 3.

² Кваша О. О., Андрусяк Г. М. Необхідна оборона (захист від посягань на статеvu свободу та статеvu недоторканість особи): монографія. Київ: Вид. дім «АртЕ», 2016. 264 с.

³ Андрушко П. П. Про поняття та види обставин, що виключають суспільну небезпеку та протиправність діянь. *Вісник Київського університету. Юридичні науки*. 1985. № 26. С. 67–71.

⁴ Андрушко П. П. Юридическая природа и значение исполнения приказа и выполнения профессиональных функций в советском уголовном праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Киев: Киев. гос. ун-т им. Т. Шевченко, 1987. 24 с.

Значний вклад у розробку та обґрунтування правових засад, що стосуються, зокрема, такої обставини, як затримання злочинця, яка, у свою чергу, передбачала й використання при цьому заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, зробив М. І. Бажанов, обґрунтовано виклавши ці питання у відповідних навчально-методичних посібниках по курсу «Кримінальне право України»¹.

Аналогічні результати з означеного питання у той час отримав й Ю. В. Баулін, який у 1991 році захистив дисертацію та здобув науковий ступінь доктора юридичних наук по темі «Кримінально-правові проблеми вчення про обставини, що включають злочинність (суспільну небезпеку та протиправність) діяння (спеціальність 12.00.08: кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право)»².

Цікавими та теоретично і практично значущими у цьому контексті були й роботи К. О. Гориславського, який досліджував зміст і сутність гарантій права людини на самозахист життя і здоров'я (2003 р.)³, а також Г. О. Завгородньої та Л. І. Іль-

---

¹ Бажанов М. И. Уголовное право Украины. Общая часть: конспект лекций. Днепропетровск: Пороги, 1992. 167 с.

² Баулин Ю. В. Уголовно-правовые проблемы учения об обстоятельствах, исключающих преступность (общественную опасность и протиправность) деяния: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харьков: Харьков. юрид. ин-т им. Ярослава Мудрого, 1991. 41 с.

³ Гориславський К. О. Право людини та громадянина на самозахист життя і здоров'я від протиправних посягань: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Донецьк: Донец. нац. ун-т, 2003. 205 с.

ковець, які на доктринальному рівні (1992 р.) з'ясували соціально-правовий зміст права на необхідну оборону¹.

Певні методологічні засади з питань правомірного застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї у 2000 році створив І. П. Закорко, який, зокрема, на науковому рівні вивів особливості відпрацювання психологічної стійкості у співробітників правоохоронних органів в процесі підготовки до ведення рукопашного поєдинку з озброєним злочинцем² та авторський колектив (О. Г. Колб, І. Л. Баран, Т. В. Кузьмук), які розробили методичні рекомендації, що стосувались порядку застосування заходів безпеки до ув'язнених під варту та засуджених в Україні (2000 р.)³.

Розширене та детальне тлумачення обставин, що виключають злочинність діяння, у своїх роботах здійснив М. Й. Коржанський (1996 р.)⁴ та П. С. Матишевський (1997 р.)⁵, а О. М. Костенко дав оцінку цим правилам через призму змісту

---

¹ Завгородня Г., Ільковець Л. Право на необхідну оборону. *Право України*. 1992. № 6. С. 16–19.

² Закорко І. П. Особливості відпрацювання психологічної стійкості у співробітників правоохоронних органів в процесі підготовки до ведення рукопашного поєдинку із озброєним злочинцем. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2000. № 5. С. 225–227.

³ Колб О. Г., Баран І. Л., Кузьмук Т. В. Заходи безпеки, що застосовуються до ув'язнених і засуджених в Україні: метод. рек. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. 19 с.

⁴ Коржанський М. Й. Уголовне право України. Частина загальна: курс лекцій. Київ: Наук. думка та Укр. вид. група, 1996. 336 с.

⁵ Кримінальне право України. Загальна частина/за ред. П. С. Матишевського. Київ: Юрінком Інтер, 1997. 512 с.

принципу натуралізму, довівши, зокрема, природне право людини на життя і здоров'я та невід'ємність їх позбавлення з боку будь-кого, включаючи й державу¹.

Досить активно та продуктивно над вирішенням зазначених питань працювали у той час учені так званої харківської школи (В. І. Борисов, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, ін.), які у підручниках (2002 р.) та інших наукових і навчально-методичних виданнях ґрунтовно дослідили кожну із обставин, що виключали злочинність діяння та були закріплені на той час у чинному КК України².

Аналогічний вклад у цьому ж сенсі внесли для більш об'єктивного розуміння змісту зазначених обставин, зокрема, й автори науково-практичних коментарів до КК України, які були опубліковані у досліджуваній період (1991–2003 рр.)³.

Важливими, з огляду соціально-правової природи заходів вгамування, що застосовуються до засуджених у місцях позбавлення волі, були у той час й наукові розвідки науковців й інших галузей права.

---

¹ Костенко О. М. Воля і свідомість злочинця (дослідження із застосуванням принципу натуралізму): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. держ. ун-т ім. Тараса Шевченка, 1995. 46 с.

² Кримінальне право України: загальна частина: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти/В. І. Борисов, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін та ін.; за заг. ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ; Харків: Юрінком Інтер; Право, 2002. 416 с.

³ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: за станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 року/за ред. С. С. Яценка. Київ: А.С.К., 2002. 936 с.

Так, В. С. Олійник (2000 р.) на доктринальному рівні з'ясував зміст конституційного права на свободу та особисту недоторканість¹, а О. І. Осауленко (1994 р.) довів роль підзаконного регулювання прав та свобод осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі². У свою чергу, більш предметно до змісту проблем, що стосуються обставин, які виключають злочинність діянь, підійшла у досліджуваному періоді (1999 р.) Л. М. Подкоритова, яка з'ясувала соціально-правову природу такої із них, як затримання осіб, які вчинили злочин³.

У такому ж напрямі були у той час спрямовані й наукові пошуки А. І. Поповича (2003 р.), який визначив змістовні елементи та правові засади з'ясування фізичної сили, спеціальних засобів і зброї працівниками правоохоронних органів⁴, а В. І. Плиско дослідив питання, пов'язані з регулюванням стану напруги працівників правоохорон-

---

¹ Олійник В. С. Конституційне право на свободу та особисту недоторканість: поняття та характерні риси. *Право України*. 2000. № 12. С. 33–36.

² Осауленко О. І. Підзаконне регулювання прав та свободу осіб, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі. *Кримінально-виконавча система України: теорія, практика, законодавство*. Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1994. С. 59–64.

³ Подкоритова Л. М. Затримання осіб, які вчинили злочин, як обставина, що виключає злочинність вчинку (соціальні та кримінально-правові проблеми): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. держ. ун-т ім. Тараса Шевченка, 1999. 217 с.

⁴ Попович А. Застосування сили, спеціальних засобів та зброї працівниками правоохоронних органів. *Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т./відп. ред.: Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко*. Київ: Концерн «Вид. дім "Ін'юре"», 2003. Т. 2: Права людини у контексті поліцейської діяльності. 2003. С. 312.

них органів у стресових ситуаціях, до яких відніс і процедуру застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до правопорушників (2002 р.)¹.

Важливими у цьому напрямі стали й розробки А. В. Савченка, який досліджував у той період (1999 р.) мотиви та мотивацію вчинення злочинів, у тому числі й тих, що мали безпосереднє відношення до змісту обставин, які виключають злочинність діяння², а також наукові пошуки О. С. Саїчина, що стосувались питань, пов'язаних із вчиненням умисного вбивства при перевищенні меж необхідної оборони або у випадку перевищення заходів необхідних для затримання злочинця (2002 р.)³

Важливе значення для вирішення проблем, які виникають при застосуванні заходів вгамування до правопорушників, мали у досліджуваному періоді (2003 р.) й наукові праці Ж. Ф. Ревель⁴ та А. Х. Степанюка, який обґрунтував необхідність суворого

---

¹ Плиско В. І. Регуляція состояния напругенности сотрудников в стрессогенных ситуациях. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2001. № 6. С. 376–380.

² Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1999. 18 с.

³ Саїчин О. С. Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у випадку перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2002. № 3. С. 30–35.

⁴ Ревель Ж. Ф. Застосування сили та порушення прав людини. *Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т./відп. ред.: Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемниченко*. Київ: Концерн «Вид. дім "Ін'юре"», 2003. Т. 2: Права людини у контексті поліцейської діяльності. 2003. С. 312–314.

дотримання принципу законності в діяльності органів та УВП, включаючи й з питань, пов'язаних із досліджуваною у цій дисертації тематикою¹.

Цікавою подією, з огляду визначення генезису розвитку інституту застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених у місцях позбавлення волі, стало у той час (1998 р.) опублікування Хрестоматії з історії пенітенціарної системи України (упорядники Г. О. Радов та І. І. Резник)². У цьому ж сенсі теоретичну та практичну значущість мали й наукові розробки Б. О. Шаповалова (1999 р.), який обґрунтував у них необхідність перегляду правової регламентації застосування зброї при здійсненні необхідної оборони³.

Що стосується сфери виконання покарань України, то методологічні засади з питань застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї у досліджуваній період досить детально розробили на науковому рівні В. М. Трубников⁴ та О. М. Джужа⁵.

---

¹ Степанюк А. Ф. Принцип законности в деятельности органов и учреждений исполнения наказаний. *Проблеми законності: республік. міжвід. наук. зб./відп. ред. В. Я. Тацій*. Харків: Нац. юрид. акад. України, 1999. № 40. С. 172–179.

² Хрестоматія з історії пенітенціарної системи України/упоряд. Г. О. Радов, І. І. Резник. Київ: РВВ КІВС, 1998. Т. 1. Ч. 1. 414 с.

³ Шаповалов Б. Правову регламентацію застосування зброї при здійсненні необхідної оборони доцільно переглянути. *Право України*. 1999. № 1. С. 98–101.

⁴ Трубников В. М. Кримінально-виконавче право: навч. посіб. Харків: Рубікон, 1998. 144 с.

⁵ Кримінально-виконавче право України (Загальна та Особлива частини): навч. посіб./за заг. ред. О. М. Джужа. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 448 с.

Серед інших доктринальних джерел того часу звертають на себе увагу роботи: А. Г. Комзюка «Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції в Україні» (2002 р.)¹; О. Б. Андреевої «Діяльність органів внутрішніх справ по профілактиці правопорушень в сучасних умовах (1999 р.)»²; П. М. Білого «Правова культура в адміністративній діяльності працівника міліції громадської безпеки» (1998 р.)³; А. О. Галай «Організаційно-правові засади формування та функціонування персоналу установ виконання покарань» (2003 р.)⁴; О. В. Джафарової «Правові основи партнерства міліції і населення» (2003 р.)⁵; В. О. Заросило «Порівняльний аналіз адміністративної діяльності міліції України та поліції зарубіжних країн (Великобританії, США, Канади та Франції)» (2002 р.)⁶;

---

¹ Комзюк А. Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2002. 37 с.

² Андреева О. Б. Діяльність органів внутрішніх справ по профілактиці правопорушень в сучасних умовах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Харк. ун-т внутр. справ, 1999. 17 с.

³ Білий П. М. Правова культура в адміністративній діяльності працівника міліції громадської безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 1998. 18 с.

⁴ Галай А. О. Організаційно-правові засади формування та функціонування персоналу установ виконання покарань: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь: Нац. акад. держ. податков. служби України, 2003. 20 с.

⁵ Джафарова О. В. Правові основи партнерства міліції і населення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2003. 19 с.

⁶ Заросило В. О. Порівняльний аналіз адміністративної діяльності міліції України та поліції зарубіжних країн (Великобританії, США, Канади та Франції): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 2002. 19 с.

М. О. Іллічова «Адміністративно правове становище посадової особи внутрішніх справ України» (2002 р.)¹; Я. М. Квітки «Попередження адміністративних правопорушень серед неповнолітніх» (2002 р.)²; Ю. В. Корнеєва «Адміністративно-правове забезпечення особистої безпеки працівників податкової міліції» (2002 р.)³; Ю. Ф. Кравченка «Актуальні проблеми реформування органів внутрішніх справ України (організаційно-правові питання)» (1998 р.)⁴; О. Я. Лапки «Соціально-правовий захист працівників міліції України (адміністративно-правовий аспект)» (2003 р.)⁵; О. М. Литвинова «Адміністративно-територіальна координація діяльності суб'єктів профілактики злочинів в Україні на місцевому рівні» (2002 р.)⁶; М. В. Лошицького «Адміністративно-правові відносини в

---

¹ Іллічов М. О. Адміністративно-правове становище посадової особи органів внутрішніх справ України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 2002. 19 с.

² Квітка Я. М. Попередження адміністративних правопорушень серед неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 2002. 20 с.

³ Корнеєв Ю. В. Адміністративно-правове забезпечення особистої безпеки працівників податкової міліції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь: Нац. акад. держ. податк. служби України, 2002. 18 с.

⁴ Кравченко Ю. Ф. Актуальні проблеми реформування органів внутрішніх справ України (організаційно-правові питання): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХУВС, 1998. 19 с.

⁵ Лапка О. Я. Соціально-правовий захист працівників міліції України (адміністративно-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь: Нац. акад. держ. податк. служби України, 2003. 19 с.

⁶ Литвинов О. М. Адміністративно-територіальна координація діяльності суб'єктів профілактики злочинів в Україні на місцевому рівні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХУВС, 2002. 20 с.

сфері охорони громадського порядку» (2002 р.)¹; Р. С. Мельника «Забезпечення законності застосування заходів адміністративного примусу, не пов'язаних з відповідальністю (2002 р.)»²; О. М. Музичука «Організаційно-правові основи участі громадян в охороні громадського порядку і боротьби з правопорушеннями» (2003 р.)³; О. П. Нагорного «Законність в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ та шляхи її удосконалення»⁴; В. В. Новікова «Адміністративно-правові основи профілактики правопорушень правил дорожнього руху» (1997 р.)⁵; М. В. Парасюка «Адміністративно-правове регулювання службової дисципліни працівників органів внутрішніх справ» (1995 р.)⁶; В. А. Петухова «Організаційно-правові аспекти проходження практики та стажування в підрозді-

---

¹ Лошицький М. В. Адміністративно-правові відносини в сфері охорони громадського порядку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 2002. 17 с.

² Мельник Р. С. Забезпечення законності застосування заходів адміністративного примусу, не пов'язаних з відповідальністю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2002. 19 с.

³ Музичук О. М. Організаційно-правові основи участі громадян в охороні громадського порядку і боротьби з правопорушеннями: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2003. 20 с.

⁴ Нагорний О. П. Законність в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ та шляхи її удосконалення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 2003, 21 с.

⁵ Новіков В. В. Адміністративно-правові основи профілактики порушень дорожнього руху: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 1997. 24 с.

⁶ Парасюк М. В. Адміністративно-правове регулювання службової дисципліни працівників органів внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1995. 22 с.

лах МВС України» (2003 р.)¹; В. А. Плева «Організаційно-правові проблеми матеріальної відповідальності осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ» (1999 р.)²; В. Г. Поліщука «Адміністративно-правове регулювання та практика проведення масових заходів» (1999 р.)³; В. В. Посметного «Організаційно-правові аспекти початкової професійної підготовки персоналу ОВС України» (2003 р.)⁴; О. Ю. Салманової «Адміністративно-правові засоби забезпечення міліцією безпеки дорожнього руху» (2002 р.)⁵; Л. А. Сидорчука «Правові та організаційні питання створення і функціонування кримінальної міліції в Україні» (1998 р.)⁶; О. Ю. Синявської «Засоби забезпечення службової дисципліни в органах внутрішніх справ»

---

¹ Петухов В. А. Організаційно-правові аспекти проходження практики та стажування в підрозділах МВС України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2003. 20 с.

² Плева В. А. Організаційно-правові проблеми матеріальної відповідальності осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 1999. 19 с.

³ Поліщук В. Г. Адміністративно-правове регулювання та практика проведення масових заходів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХУВС, 1999. 17 с.

⁴ Посметний В. В. Організаційно-правові аспекти початкової професійної підготовки персоналу ОВС України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2003. 19 с.

⁵ Салманова О. Ю. Адміністративно-правові засоби забезпечення міліцією безпеки дорожнього руху: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2002. 19 с.

⁶ Сидорчук Л. А. Правові та організаційні питання створення і функціонування кримінальної міліції в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 1998. 18 с.

(2001 р.)¹; О. В. Синьова «Адміністративна відповідальність за правопорушення, що посягають на права і свободу громадян» (2001 р.)²; А. А. Стародубцева «Організаційно-правові питання діяльності інспекцій з особового складу щодо зміцнення законності і дисципліни в органах внутрішніх справ» (1999 р.)³; О. І. Ульянова «Адміністративно-правовий захист міліцією прав громадян у сфері громадського порядку» (2002 р.)⁴; М. П. Федорова «Адміністративно-правове регулювання відносин, пов'язаних з реалізацією прав громадян на вогнепальну зброю та спеціальні засоби індивідуального захисту» (2000 р.)⁵; В. І. Фелика «Реформування служб органів внутрішніх справ, що здійснюють адміністративну діяльність» (2003 р.)⁶; М. Ю. Фролова «Міськрайоргани внутрішніх справ в умовах правової ре-

---

¹ Синявська О. Ю. Засоби забезпечення службової дисципліни в органах внутрішніх справ (організаційно-правові питання): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2001. 20 с.

² Синьов О. В. Адміністративна відповідальність за правопорушення, що посягають на права і свободи громадян: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2001. 20 с.

³ Стародубцев А. А. Організаційно-правові питання діяльності інспекцій з особового складу щодо зміцнення законності і дисципліни в органах внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХУВС, 1999. 19 с.

⁴ Ульянов О. І. Адміністративно-правовий захист міліцією прав громадян у сфері громадського порядку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2002. 18 с.

⁵ Федоров М. П. Адміністративно-правове регулювання відносин, пов'язаних з реалізацією права громадян на вогнепальну зброю та спеціальні засоби індивідуального захисту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 2000. 17 с.

⁶ Фелик В. І. Реформування служб органів внутрішніх справ, що здійснюють адміністративну діяльність: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 2003. 17 с.

форми» (2001 р.)¹; О. С. Фролова «Проблеми правового регулювання і практики застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу працівниками органів внутрішніх справ» (2000 р.)²; В. П. Чабана «Акти адміністративного примусу в діяльності міліції України» (2001 р.)³; Л. Г. Чистоклетова «Адміністративно-правові основи застосування міліцією вогнепальної зброї» (1997 р.)⁴; В. Ю. Щербатих «Організаційно-правові основи створення та діяльності військової міліції (поліції) України» (2001 р.)⁵; Н. В. Янюк «Адміністративно-правовий статус посадової особи» (2003 р.)⁶; ін.⁷

---

¹ Фролов М. Ю. Міськрайоргани внутрішніх справ в умовах правової реформи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2001. 19 с.

² Фролов О. С. Проблеми правового регулювання і практики застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу працівниками органів внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХУВС, 2000. 19 с.

³ Чабан В. П. Акти адміністративного примусу в діяльності міліції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 2001. 18 с.

⁴ Чистоклетов Л. Г. Адміністративно-правові основи застосування міліцією вогнепальної зброї: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 1997. 24 с.

⁵ Щербатих В. Ю. Організаційно-правові основи створення та діяльності військової міліції (поліції) України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь: Акад. держ. податк. служби України, 2001. 20 с.

⁶ Янюк Н. В. Адміністративно-правовий статус посадової особи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. 17 с.

⁷ Довідник про автореферати виконаних в Україні за 1991–2008 роки дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата юридичних наук/уклад.: В. К. Гришук, Б. О. Кириш, О. Ф. Пасека. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2000. С. 235–279.

Методологічні засади з питань застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених, позбавлених волі, у досліджуваній період (1991–2003 рр.) розробили також й учені спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

У цьому сенсі звертають на себе увагу наукові розробки: Ю. В. Бауліна «Кримінально-правові проблеми вчення про обставини, що виключають злочинність (суспільну небезпеку та протиправність діяння)» (1991 р.)¹; П. А. Вороб'я «Теорія і практика кримінально-правового ставлення в вину» (1999 р.)²; В. О. Навроцького «Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації» (2000 р.)³; Н. М. Ярмиш «Теоретичні проблеми причинно-наслідкового зв'язку в кримінальному праві (філософсько-правовий аналіз)» (2003 р.)⁴; Бані Ісси Хусейна Абдель Махді Мах'де «Відповідальність за злочини проти життя за кримінальним правом

---

¹ Баулин Ю. В. Уголовно-правовые проблемы учения об обстоятельствах, исключающих преступность (общественную опасность и протиправность) деяния: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харьков: Харьков. юрид. ин-т им. Ярослава Мудрого, 1991. 41 с.

² Воробей П. А. Теорія і практика кримінально-правового ставлення в вину: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС України, 1992. 32 с.

³ Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого, 2000. 35 с.

⁴ Ярмиш Н. М. Теоретичні проблеми причинно-наслідкового зв'язку в кримінальному праві (філософсько-правовий аналіз): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого, 2003. 40 с.

Йорданії» (1998 р.)¹; А. І. Бойка «Кримінально-правовий обов'язок відшкодування заподіяної злочином шкоди» (1995 р.)²; О. В. Бурко «Кримінальна відповідальність за вчинення умисного вбивства в стані сильного душевного хвилювання» (1997 р.)³; Ю. А. Вапсви «Помилка у змісті суб'єктивної сторони складу злочину» (2000 р.)⁴; В. Б. Васильця «Правові та кримінологічні проблеми попередження втеч засуджених з виправно-трудових установ» (1996 р.)⁵; О. В. Гороховської «Кримінальна відповідальність за вбивство через необережність» (2003 р.)⁶; С. І. Д'ячука «Юридична природа виконання наказу; кримінально-правова оцінка діяльності особи, що віддали чи виконала

---

¹ Бані Ісса Хусейн Абдель Махді Мах'д. Відповідальність за злочини проти життя за кримінальним правом Йорданії: історія та сучасність: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 1998. 19 с.

² Бойко А. І. Кримінально-правовий обов'язок відшкодування заподіяної злочином шкоди: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка, 1995. 24 с.

³ Бурко О. В. Кримінальна відповідальність за вчинення умисного вбивства в стані сильного душевного хвилювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 1997. 18 с.

⁴ Вапсва Ю. А. Помилка у змісті суб'єктивної сторони складу злочину: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: ХУВС, 2000. 19 с.

⁵ Василець В. Б. Правові та кримінологічні проблеми попередження втеч засуджених з виправно-трудових установ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1996. 20 с.

⁶ Гороховська О. В. Кримінальна відповідальність за вбивство через необережність: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. 18 с.

протиправний наказ» (2000 р.)¹; В. М. Мамчура «Кримінальна відповідальність за умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку» (2002 р.)²; Т. М. Марітчака «Помилки у кваліфікації злочинів» (2003 р.)³; С. І. Нежурбіди «Злочинна необережність: концепції, механізм і шляхи протидії» (2001 р.)⁴; Омара Мухамеда Мусси Ісмаїла «Обставини, що виключають злочинність діяння у кримінальному праві України та Йорданії» (2003 р.)⁵; В. І. Осадчого «Кримінальна відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень працівникові правоохоронного органу (ст. 189-4 КК України)» (1994 р.)⁶; Л. А. Остапенко «Кримі-

---

¹ Д'ячук С. І. Юридична природа виконання наказу; кримінально-правова оцінка діяння особи, що віддала чи виконала протиправний наказ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2000. 17 с.

² Мамчур В. М. Кримінальна відповідальність за умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2002. 20 с.

³ Марітчак Т. М. Помилки у кваліфікації злочинів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2003. 16 с.

⁴ Нежурбіда С. І. Злочинна необережність: концепції, механізм і шляхи протидії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 20 с.

⁵ Омар Мухамед Мусса Ісмаїл. Обставини, що виключають злочинність діяння у кримінальному праві України та Йорданії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. 19 с.

⁶ Осадчий В. І. Кримінальна відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень працівникові правоохоронного органу (стаття 189-4 КК України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1994. 23 с.

нально-правова характеристика умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах (статті 116, 117, 118 КК України)» (2003 р.)¹; О. І. Плужнік «Кримінальна відповідальність за порушення режиму відбування покарання у виправних установах та тримання під вартою» (2003 р.)²; Л. М. Подкоритової «Затримання осіб, які вчинили злочин, як обставина, що виключає злочинність вчинку (соціальні та кримінально-правові проблеми)» (1999 р.)³; В. І. Рибачука «Кримінально-правові та кримінологічні аспекти боротьби з незаконними діяннями при поводженні зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами» (2001 р.)⁴; І. В. Самощенко «Відповідальність за погрозу в кримінальному праві України (поняття, види, спірні проблеми)» (1997 р.)⁵; Т. Є. Севастьянкової «Малозначність ді-

---

¹ Остапенко Л. А. Кримінально-правова характеристика умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах (статті 116, 117, 118 КК України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2003. 17 с.

² Плужнік О. І. Кримінальна відповідальність за порушення режиму відбування покарання у виправних установах та тримання під вартою: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС України, 2003. 20 с.

³ Подкоритова Л. М. Затримання осіб, які вчинили злочин, як обставина, що виключає злочинність вчинку (соціальні та кримінально-правові проблеми): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: ХУВС, 1999. 17 с.

⁴ Рибачук В. І. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти боротьби з незаконними діяннями при поводженні зі зброєю, бойовими патронами та вибуховими речовинами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2001. 21 с.

⁵ Самощенко І. В. Відповідальність за погрозу в кримінальному праві України (поняття, види, спірні проблеми): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого, 1997. 23 с.

яння за кримінальним законодавством України» (2003 р.)¹; О. С. Сотули «Кримінальна відповідальність за посягання на життя державного чи громадського діяча» (2003 р.)²; В. І. Терентьева «Відповідальність спеціального суб'єкта злочину за кримінальним правом України» (2003 р.)³; М. І. Хавронюка «Кримінальна відповідальність за перевищення військовою посадовою особою влади чи посадових повноважень» (1998 р.)⁴; С. О. Харитонова «Кримінально-правова оцінка застосування вогнепальної зброї працівником міліції» (2000 р.)⁵; ін.⁶

Крім цього, у досліджуваний період (1991–2003 рр.), активно розробляли питання, що стосувались застосування до засуджених, позбавлених

---

¹ Севастьянова Т. Є. Малозначність діяння за кримінальним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2003. 19 с.

² Сотула О. С. Кримінальна відповідальність за посягання на життя державного чи громадського діяча: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: ХНУВС, 2003. 20 с.

³ Терентьев В. І. Відповідальність спеціального суб'єкта злочину за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2003. 20 с.

⁴ Хавронюк М. І. Кримінальна відповідальність за перевищення військовою посадовою особою влади чи посадових повноважень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 1998. 24 с.

⁵ Харитонов С. О. Кримінально-правова оцінка застосування вогнепальної зброї працівником міліції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: ХУВС, 2000. 18 с.

⁶ Довідник про автореферати виконаних в Україні за 1991–2008 роки дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата юридичних наук/уклад.: В. К. Гришук, Б. О. Кирись, О. Ф. Пасека. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2000. С. 312–356.

волі, заходів фізичного впливу, спеціальних заходів і зброї, учені кримінально-виконавчого права.

Зокрема, методологічні засади з означеної проблематики у той час створили такі науковці, як: А. Х. Степанюк «Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження)» (2008 р.)¹; В. А. Львовчкін «Нормативно-правові та організаційні засади забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі» (2002 р.)²; О. Б. Пташинський «Правові проблеми реформування пенітенціарної системи в Україні» (2002 р.)³; М. В. Романов «Правове регулювання заходів стягнення, що застосовуються до осіб, позбавлених волі» (2003 р.)⁴; Т. А. Шулежко «Особливості карально-виховного впливу на неодноразово судимих до позбавлення волі жінок, які відбувають пока-

---

¹ Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2002. 34 с.

² Львовчкін В. А. Нормативно-правові та організаційні засади забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС України, 2002. 18 с.

³ Пташинський О. Б. Правові проблеми реформування пенітенціарної системи в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. 18 с.

⁴ Романов М. В. Правове регулювання заходів стягнення, що застосовуються до осіб, позбавлених волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2003. 20 с.

рання у виправно-трудовах установах» (1996 р.)¹; інші наукові розробки з означеної проблематики².

Ще однією особливістю того періоду (1991–2003 рр.) стало те, що у червні 2000 року наказом ДДУВП № 127 була затверджена Інструкція про умови і порядок примусового годування в установах кримінально-виконавчої системи осіб, які відмовляються від вживання їжі³, яка діяла аж до 2014 р.⁴ та згідно чинного кримінально-виконавчого законодавства України (ВТК, КВК, ПВР УВП, ін.) до засобів вгамування засуджених не відносилась. Більш того, до 2000 року це питання регулювалось спеціальним наказом МВС України, який мав гриф «таємно».

Отже, слід визнати, що з часів незалежності України і по суті до 2014 року зазначену діяльність адміністрації УВП на нормативно-правовому рівні не пов'язували із змістом застосування до

---

¹ Шулежко Т. А. Особливості карально-виховного впливу на неодноразово судимих до позбавлення волі жінок, які відбувають покарання у виправно-трудовах установах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1996. 24 с.

² Довідник про автореферати виконаних в Україні за 1991–2008 роки дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата юридичних наук/уклад.: В. К. Гришук, Б. О. Кириць, О. Ф. Пасека. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2000. С. 357–359.

³ Інструкція про умови тримання і порядок примусового годування в установах кримінально-виконавчої системи осіб, які відмовляються від вживання їжі: затверджена наказом ДДУВП від 12 червня 2000 р. № 127. *Офіційний вісник України*. 2000. № 30. Ст. 1295.

⁴ Про відміну Інструкції про умови тримання і порядок примусового годування в установах кримінально-виконавчої системи осіб, які відмовляються від вживання їжі: наказ Міністерства юстиції України від 12.02.2014 р. № 324/5. *Офіційний вісник України*. 16.05.2017. № 38. С. 7.

засуджених, позбавлених волі, визначених у законні заходи фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї (зокрема, на той час – у статтях 81, 81-1, 82 ВТК України). І, це при тому, що у прийнятій в червні 1996 року Конституції України, а саме – в п. 14 ч. 1 ст. 92 – було закріплено положення про те, що виключно законами визначається діяльність органів та установ виконання покарань¹.

Ще одним важливим моментом того періоду, що суттєво змінив юридичну практику застосування заходів вгамування до засуджених, стало прийняття у квітні 2001 року нового КК, який розширив кількість обставин, що виключають злочинність діяння (з двох статей КК 1960 р. (статті 15–16))², у яких було закріплено три обставини (необхідна оборона, крайня необхідність та затримання злочинця)³, до 8-ми у КК 2001 р. (статті 36–43) (необхідна оборона; уявна оборона; затримання особи, що вчинила злочин; крайня необхідність; фізичний або психологічний примус; виконання наказу або розпорядження; діяння пов'язані з ризиком; виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації)⁴.

---

¹ Конституція України: чинне законодавство станом на 16 січня 2019 р.: офіц. текст. Київ: Алерта, 2019. 81 с.

² Кримінальний кодекс Української РСР: затверджений 28 грудня 1960 року. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1961. № 2. Ст. 14.

³ Кримінальне право України. Загальна частина/за ред. П. С. Матишевського. Київ: Юрінком Інтер, 1997. С. 189–197.

⁴ Кримінальний кодекс України: прийнятий законом України від 5 квітня 2001 року. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

Аналогічну роль у цьому сенсі відіграв у даному періоді й Закон України «Про попереднє ув'язнення» (1993 р.), в статтях 7, 18, 19 якого було закріплено положення про можливість введення в СІЗО режиму особливих умов та закріплено порядок застосування до ув'язнених під варту і засуджених заходів безпеки (фізичної сили, спеціальних засобів і зброї)¹.

2. Другий період розвитку організаційно-правових засад застосування визначених у законі заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених, позбавлених волі, припадає на 2004–2013 рр.

За цей час було прийнято низку нормативно-правових актів, що мали безпосереднє відношення до діяльності, яка стосувалась порядку застосування до осіб, що тримались у місцях позбавлення волі, визначених у законі заходів вгамування. У першу чергу, мова в даному випадку ведеться про КВК України, в статтях 105–106 якого були закріплені відповідні норми з цих питань² та які діють на сьогодні.

При цьому, варто звернути увагу на те, що в жодній із них не було зазначено положення, що заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і зброя мають застосовуватись до засуджених, позбавлених волі, у виключних (виняткових) випадках, що було

---

¹ Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 р. № 3352-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 360.

² Кримінально-виконавчий кодекс України: прийнятий 11 липня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.

характерно для змісту міжнародно-правових актів з означеної проблематики¹. І це при тому, що на необхідність такого впорядкування вітчизняних і міжнародно-правових актів було вказано й в Законі України від 18 березня 2004 року «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу»².

Проте, ні в даному періоді (2004–2013 рр.), ні в подальшому це завдання на законодавчому рівні не було вирішено. Більш того, досі КВК України з означених питань також залишається на рівні попередніх періодів (1991–2013 рр.).

Не змінило ситуації у цьому контексті й прийняття у 2014–2015 рр. Законів України «Про Національну гвардію України»³ та «Про Національну поліцію»⁴, у яких також відсутні положення про те, що визначені на нормативно-правовому рівні заходи вгамування застосовуються лише у виняткових випадках.

Здавалосьь, що цю проблему мав би вирішити Закон України від 23 червня 2005 року «Про Дер-

---

¹ Мінімальні стандартні правила поведження із засудженими: прийняті 30.08.1955 р. на I Конгресі ООН з попередження злочинності та поведження з засудженими. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поведження з в'язнями/упоряд.* О. І. Шинальський та ін. Київ: Анна-Т, 2008. С. 18–36.

² Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. *Урядовий кур'єр*. 2004. 20 квіт. С. 2–3.

³ Про Національну гвардію України: Закон України від 13 березня 2014 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594.

⁴ Закон України «Про Національну поліцію»: Положення про Національну поліцію: офіц. текст. Київ: Алерта, 2016. 84 с.

жавну кримінально-виконавчу службу»¹, в ст. 19 якого «Застосування сили персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України» було зазначено про те, що особи рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої служби під час виконання завдань з виконання кримінальних покарань у межах повноважень, мають право в порядку і випадках, передбачених КВК України, Законом України «Про міліцію» та іншими законами України, застосовувати фізичну силу, використовувати службові собаки, а також зберігати і носити спеціальні засоби і зброю, використовувати і застосовувати їх самостійно або у складі підрозділів².

Поряд з цим, як у зазначеному законі, як, власне, й в Законі України «Про міліцію», зокрема, в статтях 13–15-1, положення про винятковий характер таких дій закріплено не було³.

Не знайшло воно відображення й у прийнятих у грудні 2003 року ПВР УВП⁴. Зокрема, у розділі XII цих Правил «Підстави застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї», хоча й дано розширене тлумачення⁵ відповідних норм КВК України, проте нічого не сказано про винят-

---

¹ Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 р. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. С. 4–10.

² Там само.

³ Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 4. Ст. 20.

⁴ Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затверджені Наказом ДД УПВП від 25 грудня 2003 р. № 275. *Офіційний вісник України*. 2004. № 52 (ч. 2). Ст. 2898.

⁵ Кельман М. С., Катуха О. С., Коваль І. М. Загальна теорія держави і права: підручник/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М. С. Кельмана. Тернопіль: ТОВ Терно-граф, 2018. С. 480–481.

ковий зміст такої діяльності персоналу ДКВС України, що було важливо з огляду вимог міжнародно-правових актів з означених питань та з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, рішення якого з 2006 року (часу прийняття Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»¹) є обов'язковим для виконання державою Україною.

Нічого з цього приводу не було й сказано у першому на той час (2005 р.) науково-практичному коментарі до КВК 2003 р.² та в подальших аналогічних доктринальних джерелах 2008 р.³, 2010 р.⁴ та 2012 р.⁵, а також в інших навчально-методичних виданнях того періоду (підручниках⁶; навчальних посібниках⁷ тощо).

---

¹ Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.

² Степанюк А. Х., Яковець І. С. Кримінально-виконавчий кодекс України: Науково-практичний коментар/за заг. ред. А. Х. Степанюка. Харків: ТОВ «Одіссей», 2005. С. 353–356.

³ Науково-практичний коментар до Кримінально-виконавчого кодексу України/А. П. Гель, О. Г. Колб, В. О. Корчинський та ін.; за заг. ред. А. Х. Степанюка. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 314–316.

⁴ Науково-практичний коментар до Кримінально-виконавчого кодексу України/І. Г. Богатирьов, О. М. Джужа, О. І. Богатирьова та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. І. Г. Богатирьова. Київ: Атіка, 2010. С. 228–229.

⁵ Кримінально-виконавчий кодекс України: науково-практичний коментар/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Коваленка, д-ра юрид. наук, проф. А. Х. Степанюка. Київ: Атіка, 2012. С. 318–321.

⁶ Кримінально-виконавче право України: підручник/О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2010. С. 572–573.

⁷ Кримінально-виконавче право: навч. посіб. Вид. 2-ге, змін. і доповн./В. А. Бадира та ін.; за заг. ред. Т. А. Денисової. Київ: Істина, 2010. 480 с.

І, знову ж таки, це при тому, що Україна у 2006 році повністю ратифікувала (від латин. *ratificatio* – вирішений, затверджений)¹ Конвенцію проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, до якої частково приєдналась ще у листопаді 1998 року².

Поряд з цим, варто зазначити, що питання відповідності термінології та норм міжнародного права, у тому числі з питань застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, постійно були у зазначений період (2004–2013 рр.) у центрі уваги науковців.

Зокрема, у цьому контексті, як методологічне підґрунтя для даної наукової розробки, слід виокремити наступні праці таких учених кримінально-виконавчого напрямку, як: О. Г. Колб «Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам» (2007 р.)³; Т. А. Денисова «Кримінальне покарання та реалізація його функцій» (2010 р.)⁴;

---

¹ Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 488.

² Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 39/46 від 10 грудня 1984 року. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями/упоряд.* О. І. Шинальський та ін. Київ: Анна-Т, 2008. С. 63–69.

³ Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 32 с.

⁴ Денисова Т. А. Кримінальне покарання та реалізація його функцій: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. 506 с.

О. П. Рябчинська «Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови» (2013 р.)¹; І. С. Яковець «Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань» (2013 р.)²; В. А. Бадира «Виправлення жінок, засуджених до позбавлення волі, як мета покарання» (2006 р.)³; Є. М. Бодюл «Правові та організаційні засади виконання покарання в кримінально-виконавчих установах відкритого типу» (2005 р.)⁴; О. В. Романенко «Пенітенціарна функція демократичної правової держави та роль громадянського суспільства в механізмі її реалізації» (2004 р.)⁵; Ю. А. Чеботарьова «Правовий статус засуджених до позбавлення волі» (2005 р.)⁶; К. А. Авту-

---

¹ Рябчинська О. П. Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвес-трейд, 2013. 448 с.

² Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків: Право, 2013. 392 с.

³ Бадира В. А. Виправлення жінок, засуджених до позбавлення волі, як мета покарання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2006. 17 с.

⁴ Бодюл Є. М. Правові та організаційні засади виконання покарань в кримінально-виконавчих установах відкритого типу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 18 с.

⁵ Романенко О. В. Пенітенціарна функція демократичної правової держави та роль громадянського суспільства в механізмі її реалізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2004. 19 с.

⁶ Чеботарьова Ю. А. Правовий статус засуджених до позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: ХНУВС, 2005. 22 с.

хов «Виконання покарання у виді арешту» (2012 р.)¹; З. В. Журавська «Віктимологічні засади боротьби зі злочинністю в місцях позбавлення волі» (2012 р.)²; А. В. Градецький «Особливості карально-виховного впливу на засуджених, колишніх суддів та співробітників правоохоронних органів, які відбувають покарання у виді позбавлення волі» (2010 р.)³; О. А. Гритенко «Дисциплінарна практика в жіночих кримінально-виконавчих установах мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання» (2012 р.)⁴; В. А. Кирилук «Слідчий ізолятор як суб'єкт виконання попереднього ув'язнення та кримінального покарання у виді позбавлення волі» (2011 р.)⁵; С. Ю. Лукашевич «Попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі» (2006 р.)⁶;

---

¹ Автұхов К. А. Виконання покарання у виді арешту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. ун-т «Юридична академія» ім. Ярослава Мудрого, 2012. 20 с.

² Журавська З. В. Віктимологічні засади боротьби зі злочинністю у місцях позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС, 2012. 20 с.

³ Градецький А. В. Особливості карально-виховного впливу на засуджених колишніх суддів та співробітників правоохоронних органів, які відбувають покарання у виді позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя: Класич. приват. ун-т, 2010. 19 с.

⁴ Гритенко О. А. Дисциплінарна практика в жіночих кримінально-виконавчих установах мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання: теоретичні та соціально-правові аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2012. 23 с.

⁵ Кирилук В. А. Слідчий ізолятор як суб'єкт виконання попереднього ув'язнення та кримінального покарання у виді позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС, 2011. 18 с.

⁶ Лукашевич С. Ю. Попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі: монографія. Харків: Видавець СПД Вапнярчук Н. М., 2006. 104 с.

І. С. Михалко «Забезпечення принципу раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки засуджених» (2012 р.)¹; М. С. Пузирьов «Диференціація та індивідуалізація виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк» (2012 р.)²; Г. С. Резніченко «Особливості виконання і відбування покарання у виді позбавлення волі стосовно засуджених жінок» (2009 р.)³; Т. В. Рудник «Реалізація принципу гуманізму при виконанні та відбуванні покарання у виді позбавлення волі» (2010 р.)⁴; І. В. Саленков «Режим виконання і відбування кримінального покарання у виді позбавлення волі» (2011 р.)⁵; О. О. Стулов «Реалізація принципу законності при виконанні та відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк» (2011 р.)⁶; С. В. Царюк

---

¹ Михалко І. С. Забезпечення принципу раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки засуджених: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого, 2012. 20 с.

² Пузирьов М. С. Диференціація та індивідуалізація виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС, 2012. 252 с.

³ Резніченко Г. С. Особливості виконання і відбування покарання у виді позбавлення волі стосовно засуджених жінок: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ: ДУВС, 2009. 18 с.

⁴ Рудник В. І. Реалізація принципу гуманізму при виконанні та відбуванні покарання у виді позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС, 2010. 20 с.

⁵ Саленков І. В. Режим виконання і відбування кримінального покарання у виді позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: ХНУВС, 2011. 20 с.

⁶ Стулов О. О. Реалізація принципу законності при виконанні та відбуванні покарань у виді позбавлення волі на певний строк: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя: Класич. приват. ун-т, 2011. 20 с.

«Кримінально-виконавча характеристика засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях максимального рівня безпеки» (2009 р.)¹; Ю. В. Шинкарьов «Арешт як вид кримінального покарання та особливості правового регулювання його виконання та відбування» (2006 р.)²; О. О. Шкута «Виправлення та ресоціалізація засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки» (2011 р.)³; інші наукові розробки з означеної тематики дослідження.

У свою чергу, серед науковців кримінального права, роботи яких стосуються питань застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, у цьому сенсі в цей період (2004–2013 рр.) звертають на себе увагу наукові розробки: В. І. Осадчого «Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності» (2004 р.)⁴; А. В. Савченка «Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального зако-

---

¹ Царюк С. В. Кримінально-виконавча характеристика засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях максимального рівня безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ: ДУВС, 2009. 20 с.

² Шинкарьов Ю. В. Арешт як вид кримінального покарання та особливості правового регулювання його виконання та відбування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2006. 243 с.

³ Шкута О. О. Виправлення та ресоціалізація засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ: ДУВС, 2011. 20 с.

⁴ Осадчий В. І. Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС України, 2004. 36 с.

нодавства Сполучених Штатів Америки» (2007 р.)¹; П. Л. Фіrsa «Кримінально-правова політика України» (2005 р.)²; М. І. Хавронюка «Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації» (2007 р.)³; Ю. В. Абакумової «Кримінальна відповідальність особи за вчинення злочину при виконанні спеціального завдання з попередження чи розкриття діяльності організованої групи чи злочинної організації» (2007 р.)⁴; О. В. Авраменка «Стан сильного душевного хвилювання: кримінально-правові та психологічні аспекти» (2008 р.)⁵; М. В. Анчукової «Виправданий ризик як обставина, що викликає злочинність діяння» (2004 р.)⁶;

---

¹ Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 36 с.

² Фірс П. Л. Кримінально-правова політика України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС України, 2005. 35 с.

³ Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 36 с.

⁴ Абакумова Ю. В. Кримінальна відповідальність особи за вчинення злочину при виконанні спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого, 2007. 23 с.

⁵ Авраменко О. В. Стан сильного душевного хвилювання: кримінально-правові та психологічні аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2008. 19 с.

⁶ Анчукова М. В. Виправданий ризик, як обставина, що викликає злочинність діяння: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2004. 20 с.

С. В. Блинської «Кримінально-правова природа затримання особи, що вчинила злочин, як обставини, що виключає злочинність діяння» (2006 р.)¹; Р. В. Вереси «Поняття вини як елемент змісту кримінального права України» (2004 р.)²; В. О. Гацелюка «Реалізація принципу законності Кримінального права України (загальні засади концепції)» (2005 р.)³; І. М. Горбачової «Заходи безпеки в кримінальному праві (порівняльно-правовий аналіз)» (2008 р.)⁴; О. Л. Гуртовенка «Психологічне насильство у кримінальному праві України» (2008 р.)⁵; І. І. Давидович «Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок» (2007 р.)⁶; І. М. Залялової «Кримі-

---

¹ Блинська С. Г. Кримінально-правова природа затримання особи, що вчинила злочин, як обставини, що виключає злочинність діяння: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. 19 с.

² Вереша Р. В. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2004. 18 с.

³ Гацелюк В. О. Реалізація принципу законності кримінального права України (загальні засади, концепції): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2005. 19 с.

⁴ Горбачова І. М. Заходи безпеки в кримінальному праві (порівняльно-правовий аналіз): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2008. 20 с.

⁵ Гуртовенко О. Л. Психічне насильство у кримінальному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2008. 17 с.

⁶ Давидович І. І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2007. 20 с.

нальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу» (2007 р.)¹; І. М. Копотуна «Громадський порядок як об'єкт кримінально-правової охорони» (2008 р.)²; П. М. Кулика «Боротьба зі злочинами, що вчиняються з використанням зброї» (2006 р.)³; Н. В. Лісової «Крайня необхідність як обставина, що виключає злочинність діяння» (2007 р.)⁴; О. М. Лупіносової «Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони» (2007 р.)⁵; Ю. В. Мантуляка «Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як обставини, що виключає злочинність діяння» (2006 р.)⁶; Ю. В. Орла «Кримінальна відповідальність за злісну непокору вимо-

---

¹ Залялова І. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Акад. адвокатури України, 2007. 18 с.

² Копотун І. М. Громадський порядок як об'єкт кримінально-правової охорони: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2008. 20 с.

³ Кулик П. М. Боротьба зі злочинами, що вчиняються з використанням зброї: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. 19 с.

⁴ Лісова Н. В. Крайня необхідність як обставина, що виключає злочинність діяння: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2007. 20 с.

⁵ Лупіносова О. М. Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2007. 20 с.

⁶ Мантуляк Ю. В. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як обставини, що виключає злочинність діяння: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Акад. адвокатури України, 2006. 17 с.

гам адміністрації виправної установи» (2008 р.)¹; Т. А. Павленка «Концепція кримінально-правової охорони прав людини на життя в Україні» (2008 р.)²; В. Ф. Примаченка «Затримання особи, яка вчинила злочин, як обставина, що виключає злочинність діяння» (2008 р.)³; Я. І. Соловія «Межі кримінальної відповідальності» (2004 р.)⁴; М. І. Сорочинського «Попередження злочинності засобами кримінального права» (2004 р.)⁵; Н. Б. Хлистової «Заохочення суспільно корисної мотивації» (2008 р.)⁶; Л. І. Шеховцової «Емоційний стан особи, яка вчинила злочин, за кримінальним законодавством України» (2007 р.)⁷; О. І. Ющик «Кримінально-правове регулювання діяння пов'язаного з ризиком,

---

¹ Орел Ю. В. Кримінальна відповідальність за злісну непокору вимогам адміністрації виправної установи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ: ДУВС, 2008. 20 с.

² Павленко Т. А. Концепція кримінально-правової охорони права людини на життя в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2008. 20 с.

³ Примаченко В. Ф. Затримання особи, яка вчинила злочин, як обставина, що виключає злочинність діяння: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ: ДУВС, 2008. 20 с.

⁴ Соловій Я. І. Межі кримінальної відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС України, 2004. 17 с.

⁵ Сорочинський М. Г. Попередження злочинності засобами кримінального права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2004. 18 с.

⁶ Хлистова Н. Б. Заохочення суспільно корисної мотивації: кримінально-правові та кримінологічні аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Акад. адвокатури України, 2008. 20 с.

⁷ Шеховцова Л. І. Емоційний стан особи, яка вчинила злочин, за кримінальним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Акад. адвокатури України, 2007. 19 с.

за законодавством України» (2004 р.)¹; Т. І. Якімця «Крайня необхідність за кримінальним правом України» (2008 р.)²; інші наукові праці, що стосуються змісту цієї роботи.

Відповідні методологічні засади з питань застосування заходів фізичного впливу, спеціальних заходів і зброї, у зазначений період (2004–2013 рр.) створили також і криминологи.

Зокрема, у цьому сенсі звертають на себе увагу наукові розробки: О. А. Мартиненка «Злочини серед працівників ОВС України: їх детермінація та попередження» (2007 р.)³; Д. І. Балабанової «Теорія криміналізації» (2007 р.)⁴; Д. Л. Виговського «Кримінальна субкультура в механізмі злочинності неповнолітніх» (2006 р.)⁵; Т. Л. Кальченко «Запобігання злочинності неповнолітніх в Україні спеціальними органами та установами» (2004 р.)⁶; О. М. Подільчак «Мотиви та мотивація злочинів,

---

¹ Ющик О. І. Кримінально-правове регулювання діяння, пов'язаного з ризиком, за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2004. 19 с.

² Якімець Г. І. Крайня необхідність за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2008. 16 с.

³ Мартиненко О. А. Злочини серед працівників ОВС України: їх детермінація та попередження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого, 2007. 36 с.

⁴ Балабанова Д. О. Теорія криміналізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2007. 17 с.

⁵ Виговський Д. Л. Кримінальна субкультура в механізмі злочинності неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. 20 с.

⁶ Кальченко Т. Л. Запобігання злочинності неповнолітніх в Україні спеціальними органами та установами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС України, 2004. 19 с.

учинених жінками» (2005 р.)¹; О. Ю. Юрченко «Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні» (2004 р.)²; О. С. Яри «Кримінологічні аспекти запобігання некорисливої насильницької злочинності» (2007 р.)³; інші наукові розробки з означеної тематики дослідження.

У цілому, якщо узагальнити отримані результати дослідження, то слід зазначити, що і в другому періоді (2004–2013 рр.) формування та розвитку організаційно-правових засад застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених, позбавлених волі, зазначене питання у прямій постановці у наукових розробках не ставилось та в цілому змістовно відобразило ті проблеми та тенденції, що були характерні для попереднього періоду дослідження (1991–2003 рр.).

При цьому, не змінили цю ситуацію ні нормативно-правові підходи (наприклад, прийняття у 2005 році Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»⁴), ні організа-

---

¹ Подільчак О. М. Мотиви та мотивація злочинів, учинених жінками: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2005. 20 с.

² Юрченко О. Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого, 2004. 16 с.

³ Яри О. С. Кримінологічні аспекти запобігання некорисливої насильницької злочинності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2007. 20 с.

⁴ Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 р. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. С. 4–10.

ційно-правові заходи, що були спрямовані на видозміну змісту управлінської діяльності у сфері виконання покарань України. До таких, зокрема, варто віднести наступні:

а) покладання на Міністра юстиції України у грудні 2010 року функцій по координації діяльності ДПтС України¹;

б) затвердження у 2011 році Положення про Державну пенітенціарну службу України²;

в) визнання на законодавчому рівні у 2012 році центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань та пробації, Міністерства юстиції України³.

При цьому, таке завдання, згідно ст. 1 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», у цілому покладалось на ДКВС України⁴, а як це витікало із змісту ст. 1 Положення про ДПтС України, – на цей державний орган.

Отже, у 2010–2012 рр. вперше в Україні на законодавчому рівні був створений прецедент (від латин. *praecedens* – попередній – випадок, який мав

---

¹ Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 року. *Офіційний вісник України*. 2010. № 94. Ст. 3334.

² Про затвердження Положення про Державну пенітенціарну службу України: Указ Президента України від 6 квітня 2011 року. № 394-2011. *Офіційний вісник України*. 2011. № 28. Ст. 1161.

³ Про внесення змін у нормативно-правові акти, що стосуються сфери виконання покарань України: Закон України від 16.10.2012 р. № 5461-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 5. Ст. 62.

⁴ Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 р. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. С. 4–10.

місце раніше, який слугує прикладом або оправданням для подальших випадків подібного роду)¹ у сфері виконання покарань, коли управлінською діяльністю займались одночасно два центральні органи державної виконавчої влади – Міністерство юстиції України та ДПтС України, Положення про яке є чинним до теперішнього часу.

Вже це не могло не відобразитись й на стані нормативно-правового забезпечення кримінально-виконавчої діяльності, включаючи й питання, що стосувались застосування фізичної сили, спеціальних засобів і зброї до засуджених у місцях позбавлення волі.

Зокрема, жоден із законів, які були прийняті у виді змін і доповнень у КВК у 2011–2013 рр., суттєво не вплинув на практику застосування заходів вгамування до осіб, які тримались у виправних і виховних колоніях. Так, їх кількість у розрахунку на 1 тис. засуджених у 2013 році склала 8,9 випадків (на 15 % менше, ніж у 2012 році при одночасному зменшенні у 2013 році на 13 % кількості засуджених, які відбували покарання у виді позбавлення волі)².

Більш того, як і в попередньому періоді (1991–2003 рр.), основною причиною застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, було вчинення

---

¹ Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 465.

² Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році: інформ. бюл. Київ: ДПтС України, 2014. С. 34.

цими особами фізичного опору та буйства (73,1 % у загальній структурі застосувань)¹.

Проте і в такій ситуації активізації наукових пошуків, що стосувались би проблем застосування заходів вгамування до осіб, які тримались у місцях позбавлення волі, не відбулось – як правило, цими питаннями й надалі займались фахівці адміністративного та кримінального права, предметом розробки яких була діяльність не персоналу ДКВС України, а працівників міліції та інших правоохоронних органів.

Певні зрушення у цьому напрямі були здійснені й ученими у третьому періоді (2014 р. – по наш час).

Зокрема, у 2015 році вперше в Україні була захищена кандидатська дисертація О. В. Охман «Правове регулювання застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї щодо засуджених у місцях позбавлення волі в Україні» (спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право), в якій у відкритому інформаційному просторі було досліджено стан наукових розробок з означеної проблематики, а також питання, що стосувались:

а) змісту правових засад і порядку застосування зазначених засобів вгамування до осіб, які тримались у місцях позбавлення волі;

б) основних характеристик та сучасного стану і тенденцій застосування цих засобів;

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році: інформ. бюл. Київ: ДПТС України, 2014. С. 35.

в) змісту особливостей правового регулювання та процедури застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених, позбавлених волі;

г) міжнародних підходів з даних питань;

г) шляхів удосконалення правових засад і практики їх реалізації у сфері застосування заходів вгамування до осіб, які тримаються в місцях позбавлення волі, в контексті змісту сучасної кримінально-виконавчої політики України¹.

Крім цього, у 2016 році був виданий з грифом МОН України навчальний посібник «Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї у місцях позбавлення волі», у якому, поряд із зазначеними поняттями, були розглянуті й ті, що розкривали поняття, зміст та види заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, що застосовуються до засуджених у місцях позбавлення волі, а також з'ясовано зміст правового регулювання особливих умов їх застосування до осіб, які тримались у виправних і виховних колоніях².

Як показали результати вивчення зазначених науково-навчальних джерел, в їх основу були покладені наукові розробки учених першого (1991–

---

¹ Охман О. В. Правове регулювання застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї щодо засуджених у місцях позбавлення волі в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС, 2015. С. 3.

² Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї у місцях позбавлення волі: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи та д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. 236 с.

2003 рр.) та другого періодів (2004–2013 рр.), а також теоретико-прикладні пошуки учених визначеного в цьому дослідженні третього періоду (розпочинаючи з 2014 р. по даний час).

Зокрема, у 2014 році була захищена докторська дисертація І. М. Копотуна «Теоретико-прикладні та правові засади запобігання злочинам, що зумовлюють виникнення надзвичайних ситуацій у виправних колоніях України», у підрозділі 3.2. якої «Причини та умови вчинення злочинів, що зумовлюють вчинення надзвичайних ситуацій у виправних колоніях» автор звернув увагу й на такі із них, як: неналежне виконання персоналом УВП посадових обов'язків та незабезпечення заходів безпеки і правил несення служби, а також непрофесійні дії персоналу та порушення ним законності, що призводить до провокування протиправних діянь засуджених¹.

Про аналогічні детермінанти, що спричинюють та обумовлюють вчинення злочинів з боку жінок, засуджених до позбавлення волі в Україні, мову в своїй кандидатській дисертації вела у 2014 році й Н. О. Чечель, а саме – у підрозділі 2.3. «Причини й умови, що сприяють вчиненню злочинів жінками, які відбувають покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні»².

---

¹ Копотун І. М. Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях: монографія. Київ: ПП «Золоті ворота», 2013. С. 21.

² Чечель Н. О. Запобігання злочинам, що вчиняються жінками, засудженими до позбавлення волі в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС, 2014. С. 9.

У свою чергу, В. Я. Конопельський у докторській дисертації «Кримінально-виконавчі засади диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі в Україні» (спеціальність 12.00.08) (2015 р.) однією з детермінант, що обумовлюють порушення персоналом УВП порядку застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених, позбавлених волі, визначив недотримання цими особами принципу диференціації та індивідуалізації виконання даного покарання (розділ 4 «Роль і місце диференціації та індивідуалізації у правовому механізмі реалізації мети і завдань кримінально-виконавчого законодавства України»)¹.

У загальних рисах питання застосування заходів вгамування до засуджених у місцях позбавлення волі розглянула у своїй кандидатській дисертації також Ю. П. Степанова «Кримінально-виконавчі засади виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк щодо раніше судимих осіб» (2015 р.) (спеціальність 12.00.08), у підрозділі 3.3. якої «Шляхи підвищення в Україні ефективності режиму виконання покарань у виді позбавлення волі» довела, що однією із обставин, що негативно впливає на ефективність виправно-ресоціалізаційного процесу щодо раніше судимих осіб, а також сприяє формуванню протиправної поведінки даної категорії засуджених та вчиненню

---

¹ Конопельський В. Я. Кримінально-виконавчі засади диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків: ХНУВС, 2015. С. 14–16.

ними злочинів у кримінально-виконавчих установах закритого типу, є встановлений режим виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі, який змістовно включає в себе й порядок застосування до засуджених визначених у законі (ст. 106 КВК України) заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї¹.

Важливі методологічні засади з означеної тематики були створені й в кандидатській дисертації О. О. Супруненко «Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам в Україні» (спеціальність 12.00.08) (2016 р.), у підрозділі 2.3. якої «Реалізація запобіжних функцій прокуратури в процесі нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень, виконанням кримінальних покарань та постпенітенціарного впливу на осіб, звільнених з місць позбавлення волі» розглянуто й питання, що стосується порядку застосування заходів вгамування до засуджених у виправних і виховних колоніях².

Аналогічний підхід застосовано й в кандидатській дисертації Н. В. Рябих «Забезпечення в Україні прав засуджених до позбавлення волі на охорону життя та здоров'я» (спеціальність 12.00.08) (2016 р.), зокрема, у підрозділі 3.2. «Контроль та нагляд за діяльністю персоналу виправних колоній

---

¹ Степанова Ю. П. Кримінально-виконавчі засади виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк щодо раніше судимих осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Акад. адвокатури України, 2015. С. 12.

² Супруненко Д. О. Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС, 2016. С. 9–10.

в процесі забезпечення прав на охорону життя та здоров'я¹.

Певні методологічні засади, в контексті змісту предмета даного дослідження, розроблені й в кандидатській дисертації В. В. Лопохи «Запобігання злочинам, що вчиняються персоналом виправних колоній України» (спеціальність 12.00.08) (2016 р.), у підрозділі 2.3. якої «Основні детермінанти, що породжують та обумовлюють вчинення злочинів персоналом виправних колоній у ході виконання покарань у виді позбавлення волі», до таких віднесені ті із них, що пов'язані із службовою діяльністю персоналу УВП, включаючи й застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї².

Досить ґрунтовно досліджено зміст права засуджених до позбавлення волі на гуманне ставлення та повагу їх людської гідності, яке є одним із елементів механізму протиправного посягання в ході застосування заходів вгамування до осіб, позбавлених волі, у кандидатській дисертації І. М. Василюка (спеціальність 12.00.09) (2017 р.)³.

Деякі змістовні напрями запобігання правопорушенням, що стосуються порядку застосування заходів безпеки та вгамування, розроблено також у

---

¹ Рябих Н. В. Забезпечення в Україні прав засуджених до позбавлення волі на охорону життя та здоров'я: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя: Класичний приватний ун-т, 2016. С. 9–10.

² Лопоха В. В. Запобігання злочинам, що вчиняються персоналом виправних колоній України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Акад. адвокатури України, 2016. С. 10.

³ Василюк І. М. Право засуджених до позбавлення волі на гуманне ставлення та повагу їх людської гідності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя: Класичний приватний ун-т, 2017. С. 8.

кандидатській дисертації К. І. Василенко «Соціально-виховна робота в системі основних засобів виховання та ресоціалізації засуджених у виправних колоніях України середнього рівня безпеки» (спеціальність 12.00.08). Зокрема у підрозділі 2.1. «Взаємозв'язок і взаємодія соціально-виховної роботи з режимом виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі у виправних колоніях середнього рівня безпеки» (2017 р.) до таких засобів виховного впливу на особу віднесені й засоби вгамування¹.

Серед мотивів вчинення злочинів персоналом ДКВС України, включаючи й ті, що пов'язані із застосуванням заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, В. І. Руденко в своїй кандидатській дисертації (спеціальність 12.00.08) (2018 р.) виокремив особливу групу – так звані «службістські мотиви», тобто ті, що стосувались вчиненню цими особами кримінальних правопорушень у сфері їх службової діяльності².

У свою чергу, Я. О. Ліховіцький у докторській дисертації «Кримінологічні засади запобігання злочинам, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України (спеціаль-

---

¹ Василенко К. І. Соціально-виховна робота в системі засобів виховання і ресоціалізації засуджених у виправних колоніях України середнього рівня безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС, 2017. С. 8.

² Руденко В. І. Мотиви вчинення злочинів персоналом установ виконання покарань України: поняття та запобігання їх реалізації на практиці: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя: Класичний приватний ун-т, 2018. С. 8.

ність 12.00.08) (2018 р.), поряд із зазначеними причинами протиправної поведінки цих осіб викремив й інші, що мають пряме відношення до діяльності, пов'язаної із застосуванням заходів фізичного впливу, спеціальних заходів і зброї до засуджених, позбавлених волі:

а) загальні соціально-правові явища, події та процеси, що детерміновані історичним розвитком суспільства і держави, а також політичним режимом, формою правління та державного устрою і їх відображенням у кримінологічних дослідженнях;

б) особливі соціально-правові події, явища та процеси, що пов'язані з діяльністю правоохоронних органів та формуванням, у зв'язку з цим, антисуспільних установок їх працівників, протиправної психології та ідеології злочинної діяльності;

в) одиничні (безпосередні) явища, події і процеси, які були результатом діяльності персоналу органів та установ виконання покарань та детермінували вчинення злочинів цими особами у сфері виконання покарань)¹.

Окремі елементи методологічного характеру в загальних рисах викладено також у наукових розробках сучасних кримінологів.

Так, В. В. Шаблистий у своїх працях обґрунтував безпековий вимір кримінального права, включаючи й питання, що стосуються визначених у

---

¹ Ліховіцький Я. О. Кримінологічні засади запобігання злочинам, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2018. С. 15.

законі обставин, які виключають злочинність діяння¹.

Н. М. Ярмиш, крім цього, узагальнила типові помилки, які допускаються при кваліфікації дій по реалізації права на необхідну оборону, що є важливим з огляду запобігання протиправним діям, які вчиняються персоналом ДКВС України при застосуванні заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі (2013 р.)².

Важливими у цьому сенсі є й також результати наукових розробок: О. М. Бондарука «Необхідна оборона при посяганні на власність» (2012 р.)³; В. В. Боднарчука «Поняття обставин, що виключають злочинність діяння: аналіз наукових визначень» (2013 р.)⁴; В. М. Бурдіна «До питання про правову природу обставин, що викликають злочинність діяння» (2015 р.)⁵; Р. Я. Заєць «Правовий аналіз об-

---

¹ Шаблистий В. В. Безпековий вимір кримінального права: людино-центристське дослідження: монографія. Дніпропетровськ: ДДУВС; Ліра ЛТД, 2015. 420 с.

² Ярмиш Н. Н. Типичные ошибки при квалификации действий по реализации права на необходимую оборону. *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10–11 жовт. 2013 р.)*. Харків: Право, 2013. С. 158–162.

³ Бондарук О. М. Необхідна оборона при посяганні на власність: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2012. 230 с.

⁴ Боднарчук В. В. Поняття обставин, що викликають злочинність діяння : аналіз наукових визначень. *Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка*. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. Вип. 2(63). С. 150–159.

⁵ Бурдін В. М. До питання про правову природу обставин, що виключають злочинність діяння. *Обставини, що виключають злочинність діяння: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. за матеріалами круглого столу (Львів, 28 трав. 2015 р.)*. Львів: Галицька вид. спілка, 2015. С. 5–8.

ставин, що виключають адміністративну відповідальність» (2012 р.)¹; О. О. Кваши «Уявна оборона: кримінально-правова кваліфікація та відповідальність» (2012 р.)²; Д. М. Мащенеця «Інститут необхідної оборони у кримінальному праві України» (2016 р.)³; В. В. Рубцова «Обставини, що виключають злочинність діяння у діяльності експертів» (2016 р.)⁴; О. Г. Колба «Право на особисту безпеку засуджених до позбавлення волі в Україні: поняття; зміст та форми забезпечення» (2014 р.)⁵; О. І. Іванькова «Міжнародно-правові стандарти у сфері забезпечення захисту прав засуджених до позбавлення волі» (2016 р.)⁶; М. І. Лисенко «Ізоляція засуджених до позбавлення волі на певний строк у

---

¹ Заєць Р. Я. Правовий аналіз обставин, що викликають адміністративну відповідальність: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів: ЛДУВС, 2012. 20 с.

² Кваша О. О., Аніщук В. В. Уявна оборона: кримінально-правова кваліфікація та відповідальність. Луцьк: Вежа-Друк, 2012. 180 с.

³ Мащенець Д. М. Інститут необхідної оборони у кримінальному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2016. 20 с.

⁴ Рубцов В. В. Обставини, що виключають злочинність діяння у діяльності експертів. Теорія кримінально-правової кваліфікації як феномен української кримінально-правової доктрини: тези доп. та повідомл. учасників наук.-практ. конф. (м. Львів, 16 січ. 2016 р.). Львів; Київ: Вид. дім «АртЕк», 2016. С. 147–152.

⁵ Право на особисту безпеку засуджених до позбавлення волі в Україні: поняття, зміст та форми забезпечення: навч. посіб./А. В. Баб'як, В. В. Василевич, З. В. Журавська та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі та д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Львів: Галицька вид. спілка, 2014. 254 с.

⁶ Іваньков О. І. Міжнародно-правові стандарти у сфері забезпечення захисту прав засуджених до позбавлення волі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2016. 233 с.

виправних колоніях» (2017 р.)¹; С. В. Лучко «Соціальна робота із засудженими як напрям функціонування пенітенціарних систем зарубіжних країн» (2014 р.)²; Є. С. Назимка «Зарубіжний досвід кримінально-правової регламентації інституту покарання неповнолітніх» (2015 р.)³; С. І. Нежурбіди «Кримінологічне вчення про причинність злочинності» (2015 р.)⁴; М. С. Пузирьова «Порівняльний аналіз виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні та зарубіжних країнах» (2018 р.)⁵; О. О. Северина «Застосування до осіб, засуджених до позбавлення волі, засобів виправлення та ресоціалізації: окремі аспекти» (2015 р.)⁶; А. В. Ткаченка «Імплементация міжнародно-право-

---

¹ Лисенко М. І. Ізоляція засуджених до позбавлення волі на певний строк у виправних колоніях: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2017. 218 с.

² Лучко С. В. Соціальна робота із засудженими як напрям функціонування пенітенціарних систем зарубіжних країн. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2014. Вип. 4. Т. 2. С. 166–169.

³ Назимко Є. С. Зарубіжний досвід кримінально-правової регламентації інституту покарання неповнолітніх: монографія/за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ: КНТ, 2015. 368 с.

⁴ Нежурбіда С. І. Кримінологічне вчення про причинність злочинності: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС, 2015. 605 с.

⁵ Пузирьов М. С. Порівняльний аналіз виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні та зарубіжних країнах: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2018. 514 с.

⁶ Северин О. О. Застосування до осіб, засуджених до позбавлення волі, засобів виправлення та ресоціалізації: окремі аспекти. *Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 22 трав. 2015 р.)*. Харків: ХНУВС, 2015. С. 199–200.

вих норм у кримінально-виконавче законодавство України» (2014 р.)¹; І. Г. Богатирьова «Трансформація кримінально-виконавчого законодавства України (пенітенціарна доктрина)» (2014 р.)²; В. М. Трубнікова «Проблеми кадрового забезпечення пенітенціарної системи України як фундамент нормальної її діяльності» (2015 р.)³; В. О. Човгана «Обмеження прав в'язнів: правова природа та обґрунтування» (2017 р.)⁴; О. О. Шкути «Теоретико-прикладні засади функціонування кримінально-виконавчої системи України» (2018 р.)⁵; К. В. Бондарєвої «Злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань: кримінально-правова та кримінально-виконавча характеристика» (2018 р.)⁶; К. С. Остапко «Правова регламентація виконання

---

¹ Ткаченко А. В. Імплементация міжнародно-правових норм у кримінально-виконавче законодавство України. *Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби*. 2014. № 1. С. 158–161.

² Трансформація кримінально-виконавчого законодавства України (пенітенціарна доктрина)/за заг. ред. І. Г. Богатирьова. Київ: Дакор, 2014. 156 с.

³ Трубніков В. М. Проблеми кадрового забезпечення пенітенціарної системи України як фундамент нормальної її діяльності. Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.). Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 512–518.

⁴ Човган В. О. Обмеження прав в'язнів: правова природа та обґрунтування: монографія. Харків: Права людини, 2017. 608 с.

⁵ Шкута О. О. Теоретико-прикладні засади функціонування кримінально-виконавчої системи України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Ірпінь: Ун-т держ. фіскальної служби України, 2018. 38 с.

⁶ Бондарєва К. В. Злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань: кримінально-правова та кримінально-виконавча характеристика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС, 2018. 20 с.

покарання у виді позбавлення волі у виправних колоніях мінімального рівня безпеки» (2018 р.)¹; А. В. Годлевської-Коновалової «Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань»²; інших науковців.

Без сумніву, у зазначеному переліку правових джерел, що мають безпосереднє відношення до діяльності, спрямованої на удосконалення у тому числі правових засад застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених, позбавлених волі, пріоритетне місце займають:

- а) Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»³;
- б) Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр.⁴;
- в) Національна стратегія у сфері прав людини⁵.

---

¹ Остапко К. С. Правова регламентація виконання покарання у виді позбавлення волі у виправних колоніях мінімального рівня безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2018. 20 с.

² Годлевська-Коновалова А. В. Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя: Класичний приватний ун-т, 2019. 20 с.

³ Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. *Урядовий кур'єр*. 15.01.2015. № 6.

⁴ Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних інститутів на 2015–2020 рр.: Указ Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015. *Офіційний вісник Президента України*. 03.06.2015. № 13. Ст. 864.

⁵ Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25.08.2015 р. № 501/2015. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 160. 2 верес. С. 2–4.

Як показало вивчення їх змісту, у них закріплені концептуальні напрями розвитку усіх сфер діяльності в Україні, включаючи й сферу виконання покарань, та визначені конкретні заходи і суб'єкти реалізації цих державних програм, що й стало вирішальним при виборі об'єкта, мети і завдання даного наукового дослідження.

Проведений аналіз стану наукових розробок, пов'язаних із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, а також вивчення нормативно-правових джерел з означеної проблематики, дають підстави стверджувати, що дана тема дослідження є нагальним питанням сьогодення та носить теоретично-прикладний характер.

1.2. Методологія дослідження змісту діяльності пов'язаної із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, визначених у законі заходів вгамування

Методологія є одним із важливих компонентів будь-якого дослідження¹. Актуальним є це питання для сфери виконання покарань, враховуючи особливості змісту кримінально-виконавчих право-

---

¹ Колб І. О., Колб О. Г. Про роль методології дослідження у з'ясуванні змісту діяльності, пов'язаної із застосуванням сили до неповнолітніх засуджених. *Проблеми правового регулювання статусу неповнолітньої особи у кримінально-правовій сфері: матеріали Міжнар. круглого столу (м. Луцьк, 13 трав. 2019 р.)*. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2019. С. 31–33.

відносин, що виникають у ході виконання та відбування покарання, в саме:

1) вони виникають тільки після набрання ви-роком законної сили.

Відповідно до вимог ч. 1 ст. 532 КВК України, вирок або ухвала суду першої інстанції набирає сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, встановленого цим Кодексом, якщо таку скаргу не було подано (протягом 30 днів з дня їх проголошення (п. 1 ч. 2 ст. 395 КПК));

2) більшість з цих правових відносин є триваючими, оскільки мають реальний строк дії, встановлений вироком суду (статті 368, 374 КПК);

3) суб'єктами цих правовідносин можуть бути лише персонал органів та установ виконання покарань та засуджені. При цьому, характерною особливістю суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин є їх правова нерівність, позаяк вини ґрунтуються на підпорядкованості однієї сторони іншій;

4) для зазначених правових відносин специфічними є їх об'єкти, зміст яких складають суспільні відносини, що виникають з приводу визначених у законі явищ і процесів, а також відповідних предметів, а також реально здійснювані суб'єктами цих відносин дії або бездіяльності (як одна з підстав юридичної відповідальності) у процесі виконання – відбування покарань;

5) визначена в кримінально-виконавчому законодавстві України мета є логічним відображенням мети покарання, що закріплена в ч. 2 ст. 50 КК України;

б) інші особливості цих правовідносин, мова про які ведеться в науковій літературі¹.

При цьому у контексті проведення наукових досліджень у сфері виконання покарань, однією з особливостей, що суттєво впливає на їх результати та, в цілому, на вибір тих чи інших методів наукового пошуку, є визначений у законі порядок відвідування УВП (ст. 24 КВК), а також відповідний режим виконання – відбування покарань, включаючи й питання пропуску громадян на територію УВП (ч. 6 ст. 102 КВК).

У наукових джерелах слово «методологія» тлумачать як сукупність методів дослідження, що застосовуються в будь-якій науковій діяльності відповідно до специфіки об'єкта її пізнання², а під «дослідженням» розуміють наукову працю, в якій вивчається яке-небудь питання³.

При цьому, як вірно зауважив А. П. Закалюк, вищою формою пізнання є наукове знання, що є результатом наукового дослідження, яке відрізняється від інших форм пізнання своїми якісними ознаками, а саме:

а) воно завжди є цілеспрямованим, тобто здійснюється не стихійно, а за поставленою метою;

б) це пізнання є системним, тобто певним чином забезпечується упорядкованістю, через що наукове пізнання, як правило, системно закономірне;

---

¹ Кримінально-виконавче право України: підручник: у 2-х т. Т. 1/ В. А. Музика, В. Я. Конопельський, Є. О. Письменний та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. Ю. Бараша. Київ: Нац. акад. внутр. справ; ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 227–229.

² Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 371.

³ Там само, с. 191.

в) системність та упорядкованість роблять наукове знання контрольованим, тобто завжди є можливість перевірити його адекватність, відповідність сучасному рівню наукових знань;

г) ці та інші властивості надають науковому знанню надійності;

г) результатом наукового пізнання, як правило, є визначення (або підтвердження) певних закономірностей, теорій, понять, наукових фактів;

д) наукове дослідження завжди має методичне забезпечення;

е) якщо розглядати наукове пізнання як певну систему, то саме науковий метод є в ній системоутворюючим елементом, у зв'язку з яким та у залежності від якого перебувають усі інші елементи, зокрема й результат наукового пізнання¹.

Враховуючи зазначені особливості наукового дослідження, М. С. Кельман доводить у своїх роботах, що глибокий аналіз усіх явищ, визначення принципів орієнтирів подальшого розвитку правової науки є найважливішим напрямом наукових досліджень, основою ефективності яких має бути методологія правознавства.

Саме тому формування методологічної системи, на його думку, є першочерговим завданням для української правової науки².

---

¹ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Кн. 3: Практична кримінологія. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2008. С. 96–97.

² Кельман М. С. Методологія як форма мислення і складових культури дослідника: навч. посіб. для аспірантів та магістрів/за заг. ред. М. С. Кельмана. Львів: Растра-7, 2017. С. 5.

Важливим у зв'язку з цим є такий висновок з означеної проблематики – як і будь-яка суспільна діяльність, методологія наукового дослідження виконує наступні функції:

- 1) визначає способи здобуття наукових знань, що відображають динаміку процесів і явищ;
- 2) передбачає особливий шлях, за допомогою якого може бути досягнута науково-дослідна мета;
- 3) забезпечує всебічність отримання інформації щодо процесів чи явищ, що вивчаються;
- 4) допомагає введенню нової інформації;
- 5) забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у науці;
- 6) створює систему наукової інформації, що ґрунтується на об'єктивних явищах і логіко-аналітичних інструментах наукового пізнання¹.

Виходячи з цього, учені розділяють три різновиди методологій:

1. Філософську або фундаментальну, тобто таку систему діалектичних методів, які є найзагальнішими і діють на всьому полі наукового пізнання, конкретизуючись і через загальнонаукову методологію, і через методологію окремих наук.

2. Загальнонаукову, що використовується в переважній більшості наук і базується на загальнонаукових принципах досліджень: історичному, логічному, системному, моделювання тощо.

3. Конкретно-наукову, тобто таку, що являє собою сукупність специфічних методів кожної кон-

---

¹ Прибутько П. С., Заяць Н. В., Лук'янець Г. І. Основи методології, наукових досліджень: навч. посіб. для студ. і курсантів/за ред. П. С. Прибутька. Київ: НАВС, 2015. С. 11–12.

кретної науки, які є базою для вирішення дослідницької проблеми¹.

В сучасній методології юридичної науки, наявними є не тільки кризисні явища, які пов'язані з поширеністю досліджень суто описового характеру, що зводяться до коментування правових актів, через що це не має відповідної наукової цінності, але й відсутні чіткі уявлення про методологічний інструментарій конкретно-наукових досліджень, включаючи й сферу виконання покарань².

Виходячи з цього та враховуючи особливості кримінально-виконавчих правовідносин, а також специфіку наукових досліджень у сфері виконання покарань, під *«методологією дослідження змісту діяльності, пов'язаної із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, визначених у законі заходів вгамування»*, розуміється система методів, прийомів і засобів наукового пізнання, яка складається з комплексу апробованих на практиці найбільш раціональних шляхів, засобів і форм руху мислення, що використовуються в ході наукового пошуку та цілеспрямована на правильне вивчення змісту соціально-правової природи, зазначеного суспільного явища.

Отже, до системоутворюючих ознак, що складають зміст даного поняття, можна віднести наступні:

---

¹ Прибутько П. С., Заяць Н. В., Лук'янець Г. І. Основи методології, наукових досліджень: навч. посіб. для студ. і курсантів/за ред. П. С. Прибутька. Київ: НАВС, 2015. С. 12.

² Рябчинська О. П. Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвес-трейд, 2013. С. 11.

1. Це не просто сукупність, а система методів, прийомів і засобів наукового пізнання.

Під системою в науці розуміють порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин чого-небудь¹, а під методом – спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя; прийом або систему прийомів, що застосовуються в якій-небудь галузі діяльності².

У свою чергу, слово «прийом» означає певне ставлення до когось-, чогось³, а «засіб» – якусь спеціальну дію, що дає можливість здійснити щонебудь; досягти чогось; спосіб⁴.

Виходячи з цього, можна констатувати, що при такому системному підході, мову слід вести й про класифікацію методів дослідження.

Учені методи дослідження класифікують за наступними ознаками: а) рівнем пізнання – емпіричні та теоретичні; б) точність припущень – детерміністичні та схоластичні, а також ймовірнісно-статистичні; в) функціями, які реалізуються в ході наукового пізнання, – методи систематизації, пояснення й прогнозування; г) конкретною сферою дослідження – фізичні, біологічні, соціальні, технічні тощо⁵.

---

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 609.

² Там само, с. 371.

³ Там само, с. 539.

⁴ Там само, с. 237.

⁵ Прибутько П. С., Заяць Н. В., Лук'янець Г. І. Основи методології, наукових досліджень: навч. посіб. для студ. і курсантів/за ред. П. С. Прибутька. Київ: НАВС, 2015. С. 22.

Методи дослідження також поділяють в науці на: 1) загальнонаукові (вони можуть використовуватися в усіх галузях юриспруденції); 2) спеціальні (застосовуються в конкретній галузі науки)¹.

При цьому, як свідчить практика, у будь-якому дослідженні використовуються як перші, так і другі методи наукового пізнання.

У свою чергу, учені загальнонаукові методи поділяють на три великі групи: а) методи емпіричного дослідження: спостереження, вимір, експеримент, моніторинг; б) методи теоретичного дослідження: сходження від абстрактного до конкретного, ідеалізація, уявний експеримент, формалізація, аксіоматичний метод або дедуктивно-аксіоматичний; в) загальні методи (використовуються як на емпіричному, так і на теоретичному рівнях дослідження): абстрагування і конкретизація, аналіз і синтез, індукція і дедукція, абдукція, моделювання, аналогія, історичний і логічний методи, інші методи пізнання соціально-правових явищ і процесів².

Поряд з цим, спеціальні методи дослідження застосовуються з урахуванням зазначених трьох груп загальнонаукових методів, а також особливостей змісту об'єкта та предмета дослідження, які спроможні досягти його мету та реалізувати в повній мірі визначені завдання конкретного наукового пошуку.

---

¹ Прибутько П. С., Заяць Н. В., Лук'янець Г. І. Основи методології, наукових досліджень: навч. посіб. для студ. і курсантів/за ред. П. С. Прибутька. Київ: НАВС, 2015. С. 23.

² Там само.

Як показує практика наукових досліджень, порядок застосування спеціальних методів наукового дослідження може бути різним, залежно від тієї чи іншої ознаки поділу.

Зокрема, учені здебільшого розглядають три методи: а) юридично-історичний (історія права); б) юридично-догматичний (система права); в) політико-правовий (покращення чинного права і загалом створення кодексів або окремих законів)¹.

При цьому, слід зауважити, що багато спеціальних методів не вичерпуються зазначеними вище.

2. Вказані методи, прийоми та засоби наукового пізнання мають бути апробовані в ході попередніх (історико обумовлених) досліджень.

Мова в даному випадку ведеться про співвідношення емпіричного та теоретичного рівнів наукового пізнання, які хоча й відрізняються один від одного, але є органічно взаємопов'язані та взаємно обумовлюють один одного в цілісній структурі наукового пізнання².

При цьому, емпіричне дослідження, виявляє нові факти, нові дані спостережень та експериментів, стимулює розвиток теоретичного рівня, ставить перед ним нові проблеми та завдання.

Поряд з цим, теоретичне дослідження, розглядаючи та конкретизуючи теоретичний зміст науки,

---

¹ Кельман М. С. Методологія як форма мислення і складових культури дослідника: навч. посіб. для аспірантів та магістрів/за заг. ред. М. С. Кельмана. Львів: Растра-7, 2017. С. 16.

² Прибутько П. С., Заяць Н. В., Лук'янець Г. І. Основи методології, наукових досліджень: навч. посіб. для студ. і курсантів/за ред. П. С. Прибутька. Київ: НАВС, 2015. С. 43.

відкриває нові перспективи пояснення та передбачення фактів і, тим самим, орієнтує та спрямовує емпіричне дослідження.

Але, як слушно з цього приводу зауважують науковці, слід мати на увазі, що теоретичний рівень наукового пізнання здійснюється на більш широкому та складнішому фундаменті, ніж звичайне емпіричне дослідження і базується на перегляді, переосмисленні та розвитку попередніх теорій. Це одна з найважливіших його особливостей¹.

Саме тому, апробація (від латин. *approbation* – офіційне одобрення, яке ґрунтується на перевірці, випробуванні, широкому обговоренні)² емпіричних та теоретичних методів наукового пізнання на практиці є необхідним елементом методології будь-якого дослідження.

3. Зазначені методи, прийоми та засоби наукового пізнання є найбільш раціональними на шляху руху мислення дослідника та досягнення його мети.

У тлумачних словниках під раціональним розуміється те, що ґрунтується на вимогах розуму, логіки; розумний³. До одних із раціональних методів наукового дослідження можна віднести так звані евристичні (від грец. *heuriso* – знаходжу, відшукую)⁴ методи.

---

¹ Прибутько П. С., Заяць Н. В., Лук'янець Г. І. Основи методології, наукових досліджень: навч. посіб. для студ. і курсантів/за ред. П. С. Прибутька. Київ: НАВС, 2015. С. 43.

² Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 54.

³ Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 82.

⁴ Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов... С. 670.

У вузькому розумінні вони являють собою способи навчання (логічні, інтуїтивні тощо), а в широкому – неформальні методи, які дають змогу досліджувати творчу діяльність, відкривати нове у судженнях, ідеях, способах дії¹. У цьому ж контексті варто говорити й про відмінності понять «раціональне» і «чуттєве», а також між «теоретичним» та «емпіричним» дослідженням.

Зокрема, «чуттєве» та «раціональне» характеризують пізнавальні здібності людини, а «емпіричне» та «теоретичне» – відносно самостійні етапи та рівні наукового дослідження², що, без сумніву, слід враховувати при виборі тих чи інших методів наукового пізнання.

До раціональних методів відносяться також й методи теоретичного рівня наукового дослідження, в основі яких лежить творчий процес.

При цьому, особливістю цих методів є те, що вони гуртуються на абстрактних уявленнях, ідеях, концепціях, які мають безпосереднє відношення до процесу практичного пізнання³.

До методів теоретичного рівня відносяться: а) метод сходження від абстрактного до конкретного; б) метод формалізації та ідеалізації; в) аксіоматичний метод; г) гіпотетично-дедуктивний метод; ін.

4. Наукове дослідження спрямоване на правильне пізнання змісту соціально-правової приро-

---

¹ Прибутько П. С., Заяць Н. В., Лук'янець Г. І. Основи методології, наукових досліджень: навч. посіб. для студ. і курсантів/за ред. П. С. Прибутька. Київ: НАВС, 2015. С. 53.

² Там само, с. 42.

³ Там само, с. 37.

ди суспільного явища, пов'язаного з діяльністю, що стосується застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування.

Мова в даному випадку ведеться про конкретний предмет методології – соціально-правову природу заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених, позбавлених волі, а також про комплекс тих методів, засобів і прийомів, за допомогою яких отримані та обґрунтовані нові знання з означеної проблематики наукового пізнання.

При цьому, таке дослідження має відповідати наступним системним вимогам:

а) обрані методи наукового пізнання об'єктивно зумовлені його предметом;

б) визначені методи є необхідними і можливими для доведення та перевірки істини за допомогою об'єктивних критеріїв;

в) вибрані методи є неодмінним показником прийнятності певного концептуального підходу та дослідницького методу, який спроможний наближувати до розкриття соціальної сутності явищ, що вивчаються, а не до їх приховування або затушовування¹.

При такому підході методологія виступає як концептуальний виклад змісту та методів дослідження явищ, що пов'язані із застосуванням до засуджених у місцях позбавлення волі заходів

---

¹ Прибутко П. С., Заяць Н. В., Лук'янець Г. І. Основи методології, наукових досліджень: навч. посіб. для студ. і курсантів/за ред. П. С. Прибутка. Київ: НАВС, 2015. С. 13.

вгамування, та які забезпечують досягнення мети і отримання максимально об'єктивної, точної та систематизованої інформації про зазначені явища.

Щодо змісту конкретних методів наукового пізнання, що використані в даному дослідженні, то пріоритетним серед них став діалектичний метод, за допомогою якого вивчені всі, без виключення, питання, що склали зміст завдань цієї наукової розробки.

Враховуючи сутність даного методу (від грец. *dialektikos* – пов'язаний з діалектикою, оснований на діалектиці (найбільш загальних законах розвитку природи, суспільства та мислення, у їх розвитку та взаємозв'язку і взаємообумовленості¹)), у даному посібнику встановлено та доведено:

1) періоди формування та розвитку правових засад застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, а також їх взаємозв'язок, взаємодію та взаємообумовленість із змістом кримінально-виконавчої політики та в цілому політики у сфері боротьби із злочинністю в Україні.

Як з цього приводу слушно зауважив О. М. Джужа, в основі методології дослідження лежать закони і категорії діалектики. Це – база як загальнонаукових, так і спеціальних методів (соціологічних, статистичних, психологічних тощо)²;

---

¹ Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 194.

² Кримінологія: підручник для студ. вищ. навч. закл./О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьев, О. Г. Кулик та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2002. С. 11.

2) об'єктивний зв'язок національного законодавства та норм міжнародного права з означеної проблематики дослідження у силу прийнятих Україною правових зобов'язань при вступі у відповідні міжнародні об'єднання (ООН; РС; Інтерпол, т. ін.), а також необхідність приведення практики застосування заходів вгамування до засуджених у місцях позбавлення волі до кращих зарубіжних зразків або міжнародних стандартів.

Як у зв'язку з цим зазначено в ч. 1 ст. 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Зазначене положення у повній мірі стосується й сфери виконання покарань, саме тому одним із складових джерел кримінально-виконавчого законодавства України й визначені у такій формі (ратифіковані повністю чи частково (від латин. *ratus* – вирішені, затверджені)¹) міжнародно-правові акти.

У цьому контексті слушним можна визнати й висновок, який зробив М. В. Буроменський, а саме: порядок і правила національної імплементації норм міжнародного права знаходяться в Україні на рівні наукових доктринальних явищ і переконань².

---

¹ Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 488.

² Буроменський М. В. Українська доктрина співвідношення міжнародного і національного права. Правова доктрина України: у 5 т./ Ю. П. Битяк, Ю. Г. Бараш, М. П. Кучерявенко та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2013. Т. 2: Публічно-правова доктрина України. С. 661.

При цьому її види і засоби також мають доктринальне тлумачення.

Саме з національною імплементацією (від латин. *implere* – виконати)¹ норм міжнародного права пов'язана практика так званого «галузевого механізму» в українському законодавстві, а також інкорпорація (нім. *incorporation*; латин. *incorporation* – приєднання)² норм міжнародних договорів в акти українського законодавства³;

3) зміст та правові засади застосування в Україні зазначених заходів до засуджених, а також їх соціальну обумовленість у контексті обставин, що викликають злочинність діяння (необхідної оборони; затримання злочинця; виконання наказу; т. ін.).

Як з цього приводу зробили висновок А. Х. Степанюк та К. А. Автухов, після набрання законної сили вироком суду для його втілення необхідна спеціальна, урегульована нормами кримінально-виконавчого права кримінально-виконавча діяльність адміністрації органів та установ виконання покарань, підпорядкована меті кари, що приводить за допомогою матеріально-предметних та правових засобів, методів і прийомів до конкретного

---

¹ Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 226.

² Там само, с. 231.

³ Буроменський М. В. Українська доктрина співвідношення міжнародного і національного права. Правова доктрина України: у 5 т./ Ю. П. Битяк, Ю. Г. Бараш, М. П. Кучерявенко та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2013. Т. 2: Публічно-правова доктрина України. С. 661–662.

результату у вигляді здійснення державного примусу¹;

4) тенденції та структуру правозастосовної практики, пов'язаної із застосуванням заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених у виправних і виховних колоніях України, що склались на протязі 1991–2018 рр. та об'єктивно обумовлені змістом кримінально-виконавчої діяльності, яка здійснювалась на протязі зазначеного періоду.

Мова у даному випадку ведеться про те, що кримінально-виконавча діяльність, яка пов'язана із застосуванням до засуджених у місцях позбавлення волі заходів вгамування, знаходиться у тісному взаємозв'язку у цілому з кримінально-виконавчим процесом виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі, значення якого, на думку фахівців, як наукового інструменту пізнання кримінально-виконавчої діяльності полягає в тому, що та чи інша процедура постає як модель, необхідна при вивченні інших напрямів діяльності органів та установ виконання покарань².

Саме тому, на їх переконання, подальше осягнення проблем процесуальної форми повинно наоч-

---

¹ Степанюк А. Х., Автұхов К. А. Процесуальні аспекти доктрини кримінально-виконавчого права. Правова доктрина України: у 5 т./ В. Я. Тацій та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку. С. 791.

² Степанюк А. Х., Автұхов К. А. Процесуальні аспекти доктрини кримінально-виконавчого права. Степанюк А. Х. Вибрані праці/уклад. К. А. Автұхов. Харків: Право, 2017. С. 599.

но довести, що ця ознака має досить стійкий характер і знаходить свій вияв у будь-якому різновиді діяльності органів та установ виконання покарань¹;

5) основні напрями удосконалення правового механізму та практики застосування в Україні заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, які знаходяться у прямому взаємозв'язку та взаємообумовлені змістом сучасних державних стратегій боротьби із злочинністю в Україні² та в цілому державної політики у сфері прав людини³.

Зокрема, в Загальних положеннях Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України з цього приводу зазначено, що спадок Радянського Союзу був орієнтований на створення поліцейсько-карального апарату нагляду над ув'язненими, тоді як метою виконання покарань повинно бути виправлення та ресоціалізація засуджених⁴.

Саме тому, метою даної Концепції визначено подальше реформування пенітенціарної системи

---

¹ Степанюк А. Х., Автухов К. А. Процесуальні аспекти доктрини кримінально-виконавчого права. Степанюк А. Х. Вибрані праці/уклад. К. А. Автухов. Харків: Право, 2017. С. 599.

² Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних інститутів на 2015–2020 рр.: Указ Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015. *Офіційний вісник Президента України*. 03.06.2015. № 13. Ст. 864.

³ Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25.08.2015 р. № 501/2015. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 160. 2 верес. С. 2–4.

⁴ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-Р. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 178. 20 верес. С. 8–9.

України для беззаперечного дотримання прав людини та громадянина і гуманізації кримінально-виконавчого механізму, встановлення відповідності між завданнями та функціями таких органів, з одного боку, структурою та їх чисельністю, з другого, та фінансовим забезпеченням, з третього, оскільки система протягом років незалежності фінансувалась у розмірі 40 % від потреб¹.

Таким чином, діалектичний метод виступив як знаряддя пізнання змісту усіх проблемних питань, що склали сутність цього дослідження, а також дозволив системно підійти до вирішення існуючих проблем, з урахуванням їх взаємозв'язку, взаємообумовленості та взаємодії.

Важливим у цьому контексті стало використання у зазначеній науковій розробці методів емпіричного рівня дослідження, за допомогою яких було чітко визначені факти дійсності та факти науковості, що безпосередньо стосуються кримінально-виконавчої діяльності, пов'язаної із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних заходів і зброї.

У науці під фактами діяльності розуміють події, явища та процеси, що відбувались або відбуваються в реальній дійсності (різні сторони, властивості і відношення досліджуваних об'єктів), а під фактами науковими – відображені у свідомості людини (дослідника) факти дійсності, що переві-

---

¹ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-Р. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 178. 20 верес. С. 8–9.

рені, усвідомлені та зафіксовані мовою науки (це елемент логічної структури певної системи наукового знання)¹.

У зазначеній науковій праці до фактів дійсності віднесені ті життєві ситуації, які виникають у ході застосування до засуджених у місцях позбавлення волі визначених у законі заходів вгамування.

Всі зазначені методи пізнання були застосовані у ході даної наукової розробки при висвітленні змісту завдання, пов'язаного із з'ясуванням сучасного стану, структури та тенденцій застосування до засуджених, які відбували покарання у виді позбавлення волі у виправних колоніях, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї.

Можливості порівняльно-правового (компаративістського) методу² використані у даній роботі при з'ясуванні змісту міжнародно-правових підходів з означеної проблематики дослідження (зокрема, при вивченні тих норм міжнародного права, що безпосередньо стосуються питань, пов'язаних із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування), а саме:

- Європейських пенітенціарних правил;
- Міжнародних стандартних правил поводження із засудженими;

---

¹ Прибутько П. С., Заяць Н. В., Лук'янець Г. І. Основи методології, наукових досліджень: навч. посіб. для студ. і курсантів/за ред. П. С. Прибутька. Київ: НАВС, 2015. С. 25.

² Хавронюк М. І. Сучасне загальноєвропейське кримінальне законодавство: проблеми гармонізації: монографія. Київ: Істина, 2005. С. 3–16.

– Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання;

– при аналізі зарубіжної практики з означених питань (зокрема, при дослідженні правоохоронної та правозастосовної діяльності у США, ЄС, СНД, Японії та інших держав).

Як з цього приводу зробив висновок О. Лисенко, порівняльне законодавство дає можливість оцінити стан розвитку національної правової системи зі світовими тенденціями у розвитку права, і на основі зіставлення відібрати кращі зразки з правового досвіду для удосконалення перших, а також призводить до нової інтерпретації положень законодавства і до появи нових смислів, які реалізуються у людській діяльності та дає можливість виявити спільні риси і особливості, взаємовплив, тенденції і закономірності розвитку законодавства різних країн в умовах інтеграційних процесів, які відбуваються нині в Європі та світі¹.

У такому ж контексті застосований у цьому посібнику й історико-правовий метод дослідження, за допомогою якого: а) з'ясовано сутність нормативно-правового забезпечення діяльності персоналу колоній, пов'язаної із застосуванням в Україні закріплених у законі заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі; б) визначені історичні науково обґрунтовані періоди формування і розвитку цих правових засад; в) встановлено зміст

---

¹ Лисенко О. Предмет порівняльного правознавства. *Право України*. 2001. № 3. С. 153.

кримінально-виконавчої політики з цих питань, які реалізовувались на практиці на протязі 1991–2018 рр.

Важливу роль при вивченні сутності тих чи інших правових понять, явищ і процесів та формуванні їх авторських аналогів і варіантів відіграв у даному дослідженні й логічний метод наукового пізнання. За допомогою даного методу сформульовано таке поняття, як «методологія дослідження змісту діяльності, пов'язаної із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, визначених у законі заходів вгамування», а також здійснено аналіз його системоутворюючих ознак.

Зазначений метод дав також можливість:

- з'ясувати зміст поняття заходів вгамування, що застосовуються до засуджених, позбавлених волі;
- сформулювати авторське визначення даного поняття, яке має як теоретичне значення (створює перспективні напрями більш активного наукового пошуку з означених питань), так і практичне спрямування, позаяк дозволяє на більш прикладному рівні підходити персоналу колоній до вирішення проблем, що виникають у їх взаємовідносинах із особами, які відбувають покарання у виді позбавлення волі.

У свою чергу, такий загальнонауковий метод наукового дослідження, як аналіз дозволив:

- 1) з'ясувати призначення та наслідки застосування до засуджених, позбавлених волі, кожного окремо взятого заходу вгамування;
- 2) здійснити їх типологію по критерію впливу на життя і здоров'я цих осіб, а саме: а) заходи

психологічного характеру; б) заходи, що пов'язані із завданням певної шкоди для здоров'я правопорушника; в) заходи, що посягають на життя цієї особи);

З) встановити зв'язок між визначеними в законі заходами фізичного впливу, спеціальними засобами і зброєю, що дало можливість довести таким чином, як автономність, так і системність їх застосування у визначених на правовому рівні випадках.

У такому ж сенсі отримані відповідні наукові результати внаслідок застосування у даному дослідженні й методу синтезу. Зокрема, за його допомогою доведена необхідність видозміни нормативно-правових підходів, які визначають зміст діяльності щодо застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування, а саме – у всіх випадках такі дії персоналу колоній мають носити лише винятковий характер, а пріоритетними у взаємовідносинах між зазначеними суб'єктами кримінально-виконавчої діяльності мають бути вербальні методи, включаючи й ті моменти, що пов'язані із конфліктом між ними.

Важливе місце у системі методів цього наукового дослідження зайняв й метод соціального натуралізму¹, за допомогою якого:

– визначена соціальна природа заходів вгамування;

– доведено природне право будь-якої особи на самозахист свого життя і здоров'я та інших при-

---

¹ Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу: монографія. Київ: Атіка, 2008. 352 с.

родних прав людини від протиправних посягань, які закріплені в законі у виді обставин, що виключають злочинність діяння.

Не меншу роль відіграв у реалізації завдань цього дослідження й структурно-системний метод, який дав можливість розробити низку науково обґрунтованих заходів, спрямованих на удосконалення правових засад застосування до засуджених у місцях позбавлення волі заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, довівши при цьому, що системний підхід має бути домінуючим у ході зазначеної діяльності персоналу колоній, а саме: до правопорушника мають застосовуватись визначені в законі (ст. 106 КВК України) заходи вгамування по такому алгоритму:

а) використання у ситуації, що склалась (прояви буйства, злісної непокори, інших протиправних дій тощо), вербальних методів для вирішення конфлікту;

б) попередження про можливість застосування заходів вгамування (голосом; через гучномовець; т. ін.);

в) застосування при цьому, в першу чергу, тих заходів вгамування, які є менш вразливими для правопорушника (зокрема, наручників);

г) повторне попередження про застосування інших визначених у законі заходів вгамування;

г) безпосереднє застосування цих заходів (фізичної сили або тих чи інших спеціальних засобів);

д) невідкладне інформування про застосування заходів вгамування безпосередньому керівнику колонії;

е) негайне надання медичної допомоги для особи, щодо якої були застосовані відповідні заходи вгамування;

є) процесуальне (документальне) оформлення результатів застосування визначених на нормативно-правовому рівні заходів вгамування;

ж) надання психологічної допомоги особам з числа персоналу колоній, які застосовували відповідні заходи вгамування до засуджених.

При цьому доведено, що вогнепальна зброя щодо засуджених у тих обставинах, які встановлені у законі, має застосовуватись лише у виняткових випадках, коли інші заходи вгамування не дозволили припинити протиправне посягання на життя чи здоров'я будь-якої особи, що була або суб'єктом (персонал колоній або засуджені) або учасником зазначених кримінально-виконавчих правовідносин (близькі родичі засуджених; прокурори; громадськість; інші особи, мова про які ведеться, зокрема, в статтях 22–25 та ст. 105 КВК України).

У свою чергу, прогностичний метод дослідження використано у цьому посібнику для розробки основних напрямів удосконалення правового механізму та практики застосування в Україні заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі.

Зокрема, за допомогою зазначеного методу наукового пізнання, поряд з іншими, мова про які велась вище, доведена необхідність зміни змісту сучасної кримінально-виконавчої політики у контексті тих проблем, що виникають у зв'язку із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і

зброї, а також посилення державного та громадського контролю за діяльністю персоналу колоній з означених питань та удосконалення нормативно-правових засад застосування цих заходів вгамування на принципово новій науково обґрунтованій основі.

Таким чином, використання зазначених методів пізнання соціально-правових явищ і процесів, що стосуються змісту застосування до засуджених, позбавлених волі, визначених у законі (ст. 106 КВК України) заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї дало можливість досягти поставленої для цього мети, а саме:

1) з'ясувати сутність соціально-правової природи заходів вгамування, які вправі персонал колоній застосовувати у певних юридично визначених ситуаціях;

2) розробити на цій основі комплекс науково обґрунтованих заходів, спрямованих на удосконалення правового механізму з означеної проблематики, зокрема, й у виді порівняльної таблиці до чинного законодавства України, яка адресована у відповідний Комітет Верховної Ради України для використання у нормотворчій діяльності.

Виходячи з цього, слід констатувати, що правильно обрана методологія конкретного наукового дослідження не тільки, і не стільки створює ефективні та оптимальні умови для пізнання змісту об'єкта і предмета будь-якої наукової розробки але й є необхідним елементом наукової діяльності в цілому, позаяк остання покликана супроводжувати (підтримувати чи застосовувати) ті реформи, що здійснюються у певній сфері суспільних відносин.

1.3. Міжнародно-правові підходи та практика застосування за кордоном до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування

Одним із завдань сучасної реформи органів та установ виконання покарань, що закріплені в Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України у вересні 2017 року, визначено розроблення законодавства у сфері функціонування СІЗО та УВП відповідно до законодавства ЄС¹.

Виходячи з цього, постановка питання щодо міжнародно-правових підходів та практики застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування є очевидною та такою, що має теоретико-прикладне значення².

Щодо означеної проблематики було проведене анонімне опитування серед персоналу УВП та засуджених, позбавлених волі. Так, на запитання «Чи відповідає вимогам міжнародного права чинне законодавство України з питань застосування заходів вгамування до засуджених у місцях позбавлення волі?» особи з числа персоналу ДКВС України дали наступні відповіді: так – 1268 (63 % з 2016 опитаних респондентів); ні – 137 (7 %); частково –

---

¹ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-Р. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 178. 20 верес. С. 8–9.

² Колб І. О., Горбачевський В. Я. Міжнародно-правові підходи щодо забезпечення деяких прав засуджених. *Актуальні питання реформування правової системи України: зб. матеріалів XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 26–27 черв. 2015 р.)*. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. С. 177–179.

611 (30 %). У свою чергу, засуджені на це питання відповіли наступним чином: так – 117 (15 % з 2016 опитаних респондентів); ні – 926 (42 %); частково – 973 (43 %).

Як у зв'язку з цим зауважив М. І. Рудницький, застосування покарання до засуджених призводить до обмеження природних і громадянських прав людини та громадянина, а тому не дивно, що світова спільнота приділяє особливу увагу виробленню спільних правил і встановленню меж обмежень для особи¹.

При цьому, варто мати на увазі, що необхідність гармонізації вітчизняного законодавства до норм міжнародного права стосується, зокрема, не тільки правового простору ЄС, а й правового простору інших існуючих в Європі міжнародних об'єднань².

Так, відповідно до ст. 1 Статуту Ради Європи, мета РЄ досягається у тому числі й шляхом укладання угод та здійснення спільних заходів у правовій галузі³.

Крім цього, науковці вказують на наявність декількох сучасних процесів, що впливають на

---

¹ Рудницький М. І. Загальна характеристика міжнародних нормативно-правових актів у сфері виконання покарань і поведження із засудженими. *Кримінально-виконавче право України: підручник*: у 2-х т. Т. 1/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. Ю. Бараша. Київ: Нац. акад. внутр. справ; ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 124–152.

² Хавронюк М. І. Сучасне загальноєвропейське кримінальне законодавство: проблеми гармонізації: монографія. Київ: Істина, 2005. С. 7.

³ Статут Ради Європи від 5 травня 1949 р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 26. Ст. 17.

законодавче забезпечення сфери боротьби із злочинністю, органічним складовим елементом якої є й кримінально-виконавча діяльність, а саме: а) глобалізація світових відносин, яка тягне й негативні наслідки; б) значне розширення в останній час ЄС (приєднання до Євросоюзу Чорногорії, Хорватії, ін.); в) сприйняття Україною на державному рівні законодавчого доробку ЄС¹; г) інтеграція України, включаючи й із питань виконання – відбування покарань, до ЄС².

Ще однією обставиною, яка обумовлює необхідність проведення компартивіських (порівняльно-правових) наукових пошуків у сфері виконання покарань, є те, що незважаючи на всесвітнє визнання й поширення як в Україні, так і зарубіжних країнах, покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та системи пробації, згідно з міжнародними офіційними даними, кількість засуджених за останні 15 років у світі збільшилась на 25–30 %, а коефіцієнт засуджених до позбавлення волі у світі складає 144 на 100 тис. осіб³.

---

¹ Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. *Урядовий кур'єр*. 2004. 20 квіт. С. 2–3.

² Про внесення змін до Кримінально-виконавчого Кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів: Закон України від 08.04.2014 р. № 1186-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 2. Ст. 869. С. 198.

³ Астаф'єва К. Ю. Досвід та особливості підготовки тюрем у центрі юридичних досліджень та спеціалізованої підготовки «GENERAL-TAT DE CATALUNEA». *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби: ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 114–117.

Якщо узагальнити всі наукові підходи, які стосуються з'ясування змісту міжнародно-правових актів у сфері виконання покарань, то слід констатувати, що більшість із них мову ведуть про міжнародні стандарти загального характеру. До таких слід віднести:

- Загальну Декларацію прав людини;
- Декларацію прав дитини;
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права; інші.

Крім цього, у науці предметом дослідження з означеної проблематики є також міжнародно-правові джерела спеціального спрямування, а саме:

- а) Мінімальні стандартні правила поведження із засудженими;
- б) Європейські пенітенціарні правила;
- в) Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню будь-яким чином;
- г) інші міжнародно-правові акти, що стосуються сфери виконання покарань¹.

При цьому учені прийшли до висновку, що міжнародно-правовим актам за юридичною технікою їх виконання властива, так би мовити, «описовість», тоді як національним правовим джерелам більше притаманна «нормативність»².

---

¹ Кримінально-виконавче право України: підручник: у 2-х т. Т. 1/ В. А. Музика, В. Я. Конопельський, Є. О. Письменний та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. Ю. Бараша. Київ: Нац. акад. внутр. справ; ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 127–128.

² Рудницький М. І. Загальна характеристика міжнародних нормативно-правових актів у сфері виконання покарань і поведження із засудженими. *Кримінально-виконавче право України: підручник: у 2-х т. Т. 1/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. Ю. Бараша. Київ: Нац. акад. внутр. справ; ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 125.*

Більш того, у дослідженнях положень різних міжнародних актів і стандартів є загальноприйнятим те, що термін «тюрма» чи «в'язниця» вживається для позначення будь-якого місця ізоляції особи (за винятком спеціальних лікувальних установ), а «ув'язнений» – для визначення як засуджених, так і осіб, заарештованих чи поміщених у спеціальну установу без висунення обвинувачування¹.

Поряд з цим, міжнародні правові акти з питань застосування до засуджених у місцях їх ізоляції (а, саме в такому значенні вживаються ті терміни, що закріплені у зазначених джерелах та відносяться до характеристики цих осіб) заходів вгамування, класифіковані (в основу покладено критерій безпосередності правового регулювання означених питань) на:

1) міжнародно-правові акти загального характеру, тобто ті, в яких визначені загальні принципи і підходи, що стосуються правообмежень, які встановлюються для засуджених (Загальна Декларація прав людини² тощо);

2) міжнародно-правові джерела спеціального змісту, тобто ті, що безпосередньо регулюють питання виконання – відбування покарань та поведженням із засудженими:

---

¹ Рудницький М. І. Загальна характеристика міжнародних нормативно-правових актів у сфері виконання покарань і поведження із засудженими. *Кримінально-виконавче право України: підручник*: у 2-х т. Т. 1/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. Ю. Бараша. Київ: Нац. акад. внутр. справ; ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 125.

² Загальна декларація прав людини. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поведження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 13–17.

- Мінімальні стандартні правила поводження із засудженими¹;
  - ЄПП²;
  - Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання³;
  - Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх⁴;
  - інші акти спеціального змісту;
- 3) міжнародно-правові акти, які безпосередньо відносяться до питань, пов'язаних із застосуванням до засуджених заходів вгамування:
- Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку⁵;

---

¹ Мінімальні стандартні правила поводження із засудженими: прийняті 30.08.1955 р. на I Конгресі ООН з попередження злочинності та поводження з засудженими. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями/упоряд.* О. І. Шинальський та ін. Київ: Анна-Т, 2008. С. 18–36.

² Європейські пенітенціарні правила: Рекомендація № R (2006) Комітету Міністрів Ради Європи від 11 січня 2006 року. Донецьк: Донец. Меморіал, 2010. 32 с.

³ Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 39/46 від 10 грудня 1984 року. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями/упоряд.* О. І. Шинальський та ін. Київ: Анна-Т, 2008. С. 63–69.

⁴ Рудницький М. І. Загальна характеристика міжнародних нормативно-правових актів у сфері виконання покарань і поводження із засудженими. *Кримінально-виконавче право України: підручник: у 2-х т.* Т. 1/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. Ю. Бараша. Київ: Нац. акад. внутр. справ; ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 124–152.

⁵ Кодекс поведінки должностных лиц по поддержанию правопорядка: принят резолюцией № 34/169 Генеральной Ассамблеи ООН от 17 декабря 1979 года. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями.* Київ: Анна-Т, 2008. С. 53–58.

- Принципи медичної етики¹;
- Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню будь-яким чином²;
- інші акти, що мають безпосереднє відношення до досліджуваної в цій роботі проблематики.

Такий підхід не тільки дозволив співставити зміст аналогічних нормативно-правових джерел національного та міжнародного права, але й розробити низку науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення правових підстав та порядку застосування в Україні заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених, позбавлених волі.

Зокрема, у такому загальному міжнародно-правовому акті, як Загальна декларація прав людини, з цього приводу зазначено наступне:

1. Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканість (ст. 3 Декларації)³.

У свою чергу, в ст. 3 Конституції України дане положення отримало розширений характер і має такий зміст: людина, її життя і здоров'я, честь і

---

¹ Рудницький М. І. Загальна характеристика міжнародних нормативно-правових актів у сфері виконання покарань і поведження із засудженими. *Кримінально-виконавче право України: підручник*: у 2-х т. Т. 1/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. Ю. Бараша. Київ: Нац. акад. внутр. справ; ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 124–152.

² Свод принципів защиты всех лиц, подвергаемых задержанию или заключению в какой бы то ни было форме. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поведження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 75–85.

³ Загальна декларація прав людини. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поведження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 13.

гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю¹.

Більш того, в ст. 27 Основного закону визначено, що кожна людина має невід'ємне право на життя, в ст. 28 – положення про те, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському, або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню, а в 29 – вимога про те, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканість².

В унісон (від латин. *unus* – один звук)³ цьому, в ст. 7 «Основи правового статусу засуджених» КВК України зазначено, що засуджені користуються всіма правами людини та громадянина, передбаченими Конституцією України, за винятком обмежень, визначених цим Кодексом, законами України і встановлених вироком суду.

Крім цього, в ст. 10 «Право засуджених на особисту безпеку» КВК визначено порядок дій адміністрації УВП у разі виникнення небезпеки життю і здоров'ю засуджених, які відбувають покарання у виді позбавлення волі.

Поряд з цим, ні в зазначених нормах даного Кодексу, ні в цілому в його главі «Правовий статус» мова про те, що заходи вгамування, які застосовуються до засуджених, позбавлених волі, також

---

¹ Конституція України: чинне законодавство станом на 16 січня 2019 р.: офіц. текст. Київ: Алерта, 2019. 81 с.

² Там само.

³ Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 601.

відносяться до заходів забезпечення права цих осіб на особисту безпеку, не ведеться.

Враховуючи зазначене та положення ст. 3 Декларації, варто було б ст. 10 КВК України доповнити частиною 6 наступного змісту:

«У визначених у законі випадках забезпечення права засуджених на особисту безпеку здійснюється й шляхом застосування до правопорушників заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї».

Такий підхід органічно поєднав би норми Загальної та Особливої частини КВК, які регулюють зазначені вище питання та реалізував би на нормотворчому рівні принцип системності побудови правових норм, навіть у випадках їх кодифікації¹.

Більш того, у даному випадку запропоновані зміни до ст. 10 КВК у повній мірі відображають зміст ч. 1 ст. 106 цього Кодексу, відповідно до якої заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і зброя застосовуються до засуджених, позбавлених волі, з метою запобігання цими особами шкоди оточенню.

2. Ніхто не повинен зазнавати тортур або жорстокого, нелюдського або такого, що принижують гідність, поводження і покарання (ст. 5 Декларації)².

Аналогічне положення знайшло своє відображення в ст. 28 Конституції України, Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських

---

¹ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 200–201.

² Загальна декларація прав людини. Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями. Київ: АННА-Т, 2008. С. 13–17.

або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання¹, яку ратифікувала Україна та яка, відповідно до вимог ст. 9 Основного закону, стала частиною національного законодавства нашої держави, а також – в ч. 3 ст. 50 КК та ч. 1 ст. 1 КВК України.

Разом з тим, слід зазначити, що в ст. 106 КВК з цього приводу не говориться нічого взагалі, хоча визначені у законі заходи вгамування засуджених несуть об'єктивно по своїй природі певні фізичні, психічні та інші наслідки їх застосування.

Виходячи з цього, та враховуючи положення ст. 5 Декларації логічно було б ст. 106 КВК доповнити ч. 7 такого змісту:

«Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність».

Як у зв'язку з цим слушно зауважив Е. Сванідзе, абсолютна заборона тортур і нелюдського або принижуючого гідність поведження із всією очевидністю вимагають боротьби з безкарністю там, де така заборона порушується².

До такого ж висновку прийшов і Д. Мардох, який небезпідставно вважає, що право на свободу

---

¹ Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання: резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 39/46 від 10 грудня 1984 року. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поведження з в'язнями/упоряд.* О. І. Шинальський та ін. Київ: Анна-Т, 2008. С. 63–69.

² Сванідзе Э. Эффективные расследования жестокого обращения. Руководящие принципы по применению европейских стандартов. Киев: ТОВ «ВПК “Експресс-полиграф”», 2011. С. 6.

від катувань та нелюдського або такого, що принижує гідність, ставлення або покарання є імперативною нормою міжнародного права¹.

Враховуючи, що однією з цілей кримінально-виконавчого законодавства України, яка закріплена в ч. 1 ст. 1 КВК, є запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводження із засудженими, доповнення ст. 106 даного Кодексу запропонованою нормою є обґрунтованим та необхідним заходом, який, як і в попередньому випадку, об'єктивно обумовлений вимогами Загальної частини КВК.

3. При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві (ч. 2 ст. 29 Декларації)².

У Конституції України зазначене положення знайшло своє відображення у декількох нормах, а саме – в:

а) ст. 23, в якій зазначено, що кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством,

---

¹ Мардох Д. Боротьба з жорстоким поводженням і безкарністю та ефективне розслідування жорстокого поводження. Доповідь по Україні. Київ: К. І. С., 2010. С. 5.

² Загальна декларація прав людини. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 13–17.

в якому забезпечуються вільний і всебічний розвиток її особистості;

б) ч. 3 ст. 63, у якій мова ведеться про те, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду;

в) ст. 68, у якій закріплено положення про те, що кожен зобов'язаний неухильно дотримуватись Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших осіб.

Враховуючи положення Загальної декларації прав людини та Конституції України, варто було б ч. 1 ст. 106 КВК України доповнити реченням такого змісту:

«Застосування зазначених у законі заходів вгамування є правом осіб з числа персоналу колоній, навіть у випадках отримання наказу з боку їх керівництва щодо здійснення таких дій».

При такому підході, як видається, зменшиться не тільки кількість застосувань до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, але й більш предметно та ефективно на практиці буде реалізовуватись принцип раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки.

Як з цього приводу слушно зауважила І. С. Михалко, своєрідність даного принципу виявляється, передусім, в тому, що предметом його врегулювання виступають:

– по-перше, різні виникаючі крайні форми девіантної поведінки засуджених, найбільш конфліктні, що відхиляються від норми відносин;

– по-друге, правослухняна поведінка, що заслуговує стимулювання, де засобом урегулювання цих відносин служать головним чином зазначені та об'єднані у змісті принципу методи, заходи впливу, засоби виправлення та ресоціалізації засуджених¹.

Саме з цих міркувань та з метою запобігання неправомірного застосування до осіб, які відбувають покарання у виховних та виправних колоніях, визначених у законі заходів вгамівного характеру, а отже, реалізації на належному рівні такого елемента мети кримінально-виконавчого законодавства України, як запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими, їй запропонована вище видозміна ч. 1 ст. 106 КВК України.

Отже, якщо підсумувати результати порівняння змісту Загальної декларації з прав людини та норм кримінально-виконавчого законодавства України, що стосується правових підстав застосування до засуджених у місцях позбавлення волі заходів вгамування (місцях ізоляції – за міжнародним правом), то слід констатувати невідповідність останніх зазначеному загальному міжнародному нормативно-правовому акту.

Як показали результати вивчення деяких інших загальних міжнародно-правових актів з озна-

---

¹ Михалко І. С. Галузевий принцип раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняності поведінки засуджених як підґрунтя ефективності дії основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених. *Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі*: монографія/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. Х. Степанюка. Херсон: Кроссруд, 2011. С. 285.

ченої проблематики, аналогічні підходи закріплені й у цих джерелах.

Так, у ч. 2 ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права зазначено, що якщо це ще не передбачено існуючими законодавчими та іншими заходами, кожна держава – учасниця цього Пакту зобов'язується вжити необхідних заходів відповідно до своїх конституційних процедур і положень цього Пакту для вжиття таких законодавчих або інших заходів, які можуть виявитися необхідними для здійснення прав, визначених у цьому пакті¹.

Більш того, в ч. 2 ст. 5 даного загального міжнародно-правового джерела закріплено положення про те, що ніяке обмеження чи приниження будь-яких основних прав людини, визнаних або існуючих в якій-небудь державі – учасниці цього Пакту на підставі закону, конвенцій, правил чи звичаїв, не допускається під тим приводом, що в цьому Пакті не визначаються такі права або що в ньому вони визначаються в меншому обсязі.

У такому ж контексті сформульовані у Пакті й інші норми, що стосуються в загальних рисах процедур застосування до засуджених у місцях позбавлення волі (ізоляції) визначених у законі заходів вгамування, а саме:

1. В ч. 1 ст. 6 визначено, що право на життя є невід'ємним правом кожної людини. Це право охо-

---

¹ Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: прийнятий 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН (резолюція № 2200 А (XXI)). *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 38.

роняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.

У чинному кримінально-виконавчому законодавстві України, не дивлячись на те, що аналогічна норма є в Конституції України (ст. 27), відсутня конкретна стаття з цих питань, хоча її наявність, враховуючи зазначені положення та зміст, зокрема, підстав застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї (ст. 106 КВК України), є очевидною.

Мова в даному випадку ведеться про те, що в КВК України не визначено порядок застосування щодо осіб позбавлених волі, зброї, як найбільш суворого засобу впливу на особу. Лише частково (у формальному вигляді) в частинах 1 та 5, 6 ст. 106 цього Кодексу у виді ремарки говориться про застосування зброї.

Зокрема, в ч. 5 ст. 106 КВК зазначено, що про кожний випадок застосування зброї складається рапорт і негайно повідомляється прокурор та Уповноважений Верховної Ради з прав людини.

Порядок застосування зброї до засуджених визначений в Інструкції з організації охорони кримінально-виконавчих установ закритого типу¹ та Інструкції з організації охорони та нагляду у виховних колоніях², тобто це питання регулюється

---

¹ Про затвердження Інструкції з організації охорони кримінально-виконавчих установ закритого типу: наказ ДДУПВП від 8 грудня 2003 р. № 237. Київ: ДДУПВП, 2003. 87 с.

² Про затвердження Інструкції з організації охорони та нагляду у виховних колоніях: наказ ДДУПВП від 20.07.2004. № 220. Київ: ДДУПВП, 2004. 69 с.

підзаконними нормативно-правовими актами, що суперечить вимогам п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України, відповідно до якої ця діяльність має визначатись лише законом.

І це при тому, що в результаті застосування зброї нерідко засуджені отримують вогнепальні поранення, а також це призводить до їх смерті¹.

У той самий час, навіть у ВТК України 1970 року існувала спеціальна стаття, в якій був визначений порядок застосування зброї до засуджених у місцях позбавлення волі (ст. 82)².

Натомість, у чинному КВК України законодавець тільки зазначив, що застосування зброї до засуджених, позбавлених волі, допускається також в інших випадках, передбачених законами України «Про Національну поліцію» і «Про Національну гвардію України» (ч. 6 ст. 106 Кодексу), які згідно вимог кримінально-виконавчого законодавства України (КВК; Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»; Закону України «Про попереднє ув'язнення»; ін.), ніякого відношення до охорони УВП та нагляду за засудженими, позбавленими волі, крім випадків, зазначених в ст. 105 КВК, не мають.

Отже, на сьогодні варто визнати, що порядок застосування зброї до осіб, які тримаються у ви-

---

¹ Яковець І. С. Існування та дія спецрозділів та груп швидкого реагування. Розкриття злочинів. *Проблеми забезпечення прав засуджених у кримінально-виконавчій системі України*/за заг. ред. Є. Ю. Захарова, Харків: Права людини, 2009. С. 104.

² Про затвердження Виправно-трудоного кодексу Української РСР: затверджений Законом Української РСР від 23 грудня 1970 року № 3325-07. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1971. № 1. Ст. 6.

ховних і виправних колоніях України, не відповідає не тільки Конституції України (зокрема, ст. 92), але й нормам міжнародного права (як от: ч. 1 ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права).

Виходячи з цього, варто КВК України доповнити ст. 106-1 «Підстави та порядок застосування вогнепальної зброї до засуджених, позбавлених волі», взявши за основу положення статей 43, 46 Закону України «Про Національну поліцію», а саме:

«1. Вогнепальна зброя застосовується до засуджених, позбавлених волі, у виняткових випадках, коли інші передбачені заходи впливу на особу правопорушника не дали бажаного результату.

2. Персонал колоній вправі застосовувати вогнепальну зброю в наступних випадках:

1) для відбиття нападу на особу з числа персоналу колонії при виникненні реальної загрози її життю чи здоров'ю;

2) для захисту інших осіб, які перебувають на охороняємій території колонії, від нападу, що загрожує їх життю чи здоров'ю;

3) для звільнення заручників, що тримаються на охороняємій території колонії;

4) для відбиття нападу на конвої та охороняємі об'єкти колоній, а також звільнення їх у разі захоплення;

5) для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину та яка намагається втекти;

6) для затримання засудженого, який чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а

також озброєного засудженого, який погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю осіб з числа персоналу колоній та інших людей;

7) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо засуджений використовує його для вчинення протиправних дій та створює таким чином загрозу життю та здоров'ю персоналу колоній та інших осіб.

3. Перед використанням вогнепальної зброї персонал колонії зобов'язаний заздалегідь попередити засудженого про її застосування та надати йому достатньо часу для виконання законної вимоги особи з числа персоналу, крім випадків коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я іншої людини або персоналу колонії, або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є не виправданим або неможливим.

4. Попередження про застосування вогнепальної зброї може бути голосом особи з числа персоналу колонії, а за значної відстані до правопорушника або звернення до великої групи засуджених – через гучномовні установки або підсилювачі звуку.

5. Особа з числа персоналу колонії, яка застосувала вогнепальну зброю, має право заподіяти такої шкоди правопорушнику, яка є необхідною та достатньою в такій обстановці.

6. У разі поранення засудженого особа з числа персоналу колонії, яка застосувала вогнепальну зброю, зобов'язана надати йому невідкладну медичну допомогу та негайно повідомити про цей ви-

падок керівництво зазначеної установи виконання покарань, а також здійснити інші дії, що визначені у законі».

Аналогічні підстави застосування вогнепальної зброї закріплено й в ст. 18 Закону України «Про Національну гвардію України».

Таким чином, слід визнати, що як для працівників поліції, так і для військовослужбовців Національної гвардії України законодавець створив належні умови та правові гарантії застосування вогнепальної зброї у виправних і виховних колоніях у випадках, мова про які ведеться в ч. 6 ст. 106 КВК України.

У той самий час, діяльність персоналу колоній з означених питань досі на рівні закону не впорядкована, що не тільки суперечить вимогам міжнародно-правових актів, але й Конституції України (ч. 2 ст. 19 та п. 14 ч. 1 ст. 92), а тому вирішення цієї проблеми є нагальним завданням сьогодення.

Цікавою у зв'язку з цим є та практика, що склалась у тюрмах Швейцарії, а саме: персонал цих виправних установ взагалі не забезпечується засобами безпеки, які застосовуються під час активного опору засуджених в інших державах.

Єдиний вид спеціальних засобів, що використовується персоналом тюрем у цій країні – це наручники, але їх застосування можливе лише тоді, коли засуджений виявляє бажання спричинити собі шкоду.

При цьому, про гумові кийки чи зброю (у тому числі газову) мова взагалі не ведеться.

Більш того, у Швейцарії відсутні будь-які пенітенціарні воєнізовані формування та спеціалізовані підрозділи, які вправі застосовувати силові методи впливу на засуджених¹.

Звичайно, що такий підхід є не безспірним, особливо з урахуванням кількісно-якісних характеристик засуджених, які тримаються у виправних і виховних колоніях України, проте очевидним є той факт, що носіння спеціальних засобів і зброї персоналом цих УВП не сприяє налагодженню довірливих та щирих відносин з особами, позбавленими волі, а також є обставиною, що провокує (спонукає, спокушає тощо) останніх до їх застосування у випадках, коли це не викликано необхідністю та не відповідає обстановці, яка склалась у відносинах між окремо взятим засудженим або їх групою.

2. Ст. 7 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, у якій зазначено, що ніхто не може бути підданий катуванню чи жорстокому, нелюдському або такому, що принижують гідність, поводженню чи покаранню.

Ці положення знайшли своє відображення в ст. 28 Конституції України та ч. 1 ст. 8 КВК, у якій мова ведеться про право засуджених на гуманне ставлення та на повагу їх людської гідності, а та-

---

¹ Сахнік О. В. Практична та гуманістична спрямованість професійної підготовки пенітенціарного персоналу зарубіжних країн. *Зарубіжний досвід функціонування пенітенціарних систем: сторінки історії та виклики сьогодення: матеріали круглого столу (Київ, 14 трав. 2015 р.)*/відп. ред. О. В. Сокальська. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 84.

кож про те, що ці особи не повинні піддаватись жорстокому, нелюдському або такому, що принижує їх гідність, поводженню.

Все це виступає додатковим аргументом щодо видозміни тих норм кримінально-виконавчого законодавства України, що стосуються питань застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї.

З. Ч. 1 ст. 9 Пакту, у якій встановлено, що кожна особа має право на свободу та особисту недоторканість.

Аналогічне положення закріплене в ч. 1 ст. 29 Конституції України та в ч. 1 ст. 8 КВК України, у якій зазначено, що заходи впливу можуть застосовуватись до засуджених виключно на підставі закону, що також підтверджує висновок про необхідність доповнення даного Кодексу окремою нормою про підстави та порядок застосування до засуджених, позбавлених волі, вогнепальної зброї.

Можна, у зв'язку з цим, піти й по іншому шляху.

Так, у ст. 256 КВК Республіки Польща мова ведеться про те, що застосування заходів безпосереднього примусу, зброї чи службової собаки до осіб, позбавлених волі, регулює окремий закон¹;

---

¹ Роль і вплив кримінального та кримінально-виконавчого законодавства Польщі у реформуванні правового поля України: метод. рек. зі спецкурсу «Основи реформування кримінально-виконавчого законодавства України/О. Г. Колб, А. Б. Косило, О. М. Юхим'юк, А. М. Оксисюк. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. 84 с.

Кримінально-правова характеристика кримінально-виконавчого Кодексу Польщі: метод. рек. для студ. юрид. ф-ту/уклад. О. М. Юхим'юк, О. Г. Колб, А. Б. Косило. Луцьк: Юстас, 2001. С. 74.

4. Ч. 1 ст. 10 Пакту, у якій визначено, що всі особи, позбавлені волі, мають право на гуманне поводження і поважання гідності, що властива людській особі.

Таке ж положення закріплено в ч. 1 ст. 28 Конституції та в ч. 1 ст. 8 КВК (у виді права засуджених на гуманне ставлення до них та на повагу їх гідності), а також в ст. 5 цього Кодексу (у виді принципу гуманізму – як одного із принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань).

Враховуючи зазначене, ст. 106 КВК логічно було б доповнити частиною 8 такого змісту:

«При застосуванні до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї персонал колоній та інші задіяні в порядку, що визначений в ч. 6 даного Кодексу, особи зобов'язані забезпечити право на гуманне ставлення до них та на повагу їх людської гідності».

Такий підхід ґрунтується на існуючій практиці діяльності персоналу колоній з цих питань, а також на рішеннях Європейського суду з прав людини.

Зокрема, у рішенні від 15 травня 2012 року у справі «Каверзін проти України» зазначений Суд дійшов висновку про порушення ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у зв'язку з катуванням заявника та застосуванням наручників у колонії¹.

---

¹ Каверзін проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 15 травня 2012 року. *Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі*. Київ: М-во юстиції України, 2013. № 2 (11). С. 15.

Більш того, ЄСПЛ на підставі ст. 46 Конвенції зобов'язав Україну невідкладно здійснити реформи, спрямовані на викорінення практики жорстокого поводження із засудженими¹.

Аналогічні норми, що стосуються діяльності, пов'язаної із посяганням на життя і здоров'я особи, у тому числі внаслідок застосування до неї визначених у законі заходів вгамування, зазначені також й в інших міжнародно-правових актах загального характеру:

– Факультативному протоколі до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права²;

– Декларації про захист всіх осіб від тортур та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження та покарання³;

– Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод⁴;

---

¹ Каверзін проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 15 травня 2012 року. *Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі*. Київ: М-во юстиції України, 2013. № 2 (11). С. 15.

² Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р.: набув чинності для України 25 жовтня 1991 р. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 46–48.

³ Декларация о защите всех лиц от пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания: Резолюция № 3452 (XXX) Генеральной Ассамблеи ООН от 9 декабря 1997 г. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 49–52.

⁴ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 30.11.1964 р. Набула чинності для України 29.12.1995 р. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 235–245.

– інших міжнародних джерелах загального змісту.

Як з цього приводу правильно прийшов до висновку О. О. Шкута, поступальні зміни в українському суспільстві на межі ХХ–ХХІ ст., які багато в чому обумовлені вступом до Ради Європи й ратифікацією низки міжнародно-правових актів, відобразилися й на стані функціонування сфери виконання покарань України, а саме – остаточно визначили євроінтеграційний вектор її реформування та розвитку¹.

Поряд з цим, варто зауважити, що хоча загальні міжнародні правові акти мають як обов’язковий, так і рекомендаційний характер, закріплені в них принципи та стандарти про захист прав людини та поводження із засудженими, включаючи й при застосуванні до них заходів вгамування, є вкрай важливими, адже вони мають міждержавний характер: є стабільними, не схильні до впливу соціальної та політичної ситуації, що складається в конкретній державі, та є незалежними від ідеологічних та криміногенних чинників².

Не менше важливих у цьому контексті положень закріплено й в спеціальних міжнародно-правових актах, що безпосередньо регулюють порядок виконання та відбування покарання у виді позбав-

---

¹ Шкута О. О. Пенітенціарна система України: теоретико-прикладна модель: монографія. Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2017. С. 6.

² Кримінально-виконавче право України: підручник: у 2-х т. Т. 1/ В. А. Музика, В. Я. Конопельський, Є. О. Письменний та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. Ю. Бараша. Київ: Нац. акад. внутр. справ; ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 124–125.

лення волі (ізоляції від суспільства – по міжнародній термінології).

Так, у п. 33 Мінімальних стандартних правилах поводження із засудженими зазначено, що для покарання ніколи не слід користуватися такими засобами вгамування, як наручники, кайдани, гамівні сорочки або ланцюги¹. Крім того, кайданами і ланцюгами взагалі не можна користуватись як засобом вгамування.

У свою чергу, іншими названими засобами можна користуватись тільки в таких випадках: а) для запобігання втечі під час транспортування, при умові, що засуджені звільняються від пут, як тільки вони стануть перед судом або адміністративними органами; б) з причин медичного характеру або за вказівкою лікаря; в) за наказом директора виправного закладу, якщо інші засоби виявляються неефективними, коли потрібно завадити засудженому нанести шкоду собі або іншим чи матеріальну шкоду; у інших випадках директор зобов'язаний негайно проконсультуватися з лікарем і подати звіт вищим адміністративним органам.

При цьому, методи і способи застосування засобів вгамування визначаються центральним тюремним управлінням.

Ці засоби не можна застосовувати довше, ніж це необхідно².

---

¹ Мінімальні стандартні правила поводження із засудженими: прийняті 30.08.1955 р. на I Конгресі ООН з попередження злочинності та поводження з засудженими. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями/упоряд.* О. І. Шинальський та ін. Київ: Анна-Т, 2008. С. 18–36.

² Там само.

Цікавим у контексті змісту предмета даного дослідження, є й положення, що закріплені у п. 54 цих Правил, а саме:

1) у своїх стосунках із засудженими персонал виправних закладів має право вдаватися до насильства тільки для самозахисту або при спробі втечі, а також у випадку активної протидії наказам, що ґрунтуються на чинних законах чи правилах.

Співробітники, які змушені були вдатися до насильства, повинні захищатися в межах необхідного і негайно повідомити про інциденти такого характеру директору закладу;

2) персоналу в'язниць слід забезпечувати особливу фізичну підготовку, яка дозволить їм приборкувати агресивні наміри засуджених;

3) персонал, який виконує свої функції в безпосередньому контактi із засудженими, може носити зброю у виняткових випадках. Крім того, право носити зброю повинні мати тільки ті із цих осіб, які дістали відповідну підготовку¹.

Якщо співставити зазначені норми Правил з положеннями чинного кримінально-виконавчого законодавства України з питань застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених, позбавлених волі, то можна зробити наступні висновки:

---

¹ Мінімальні стандартні правила поведіння із засудженими: прийняті 30.08.1955 р. на I Конгресі ООН з попередження злочинності та поведіння з засудженими. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поведіння з в'язнями/упоряд.* О. І. Шинальський та ін. Київ: Анна-Т, 2008. С. 29.

1. У Мінімальних стандартних правилах поводження із засудженими, як і в нормативно-правових актах загального спрямування, закріплено принцип винятковості, який є пріоритетним при застосуванні до осіб, які тримаються в місцях позбавлення волі (ізоляції), визначених у законі заходів вгамування.

А це, у свою чергу, виступає додатковим аргументом щодо доповнення ч. 1 ст. 106 КВК України положенням такого змісту, а саме – «принципом винятковості» у діях персоналу, які обумовлені протиправною поведінкою засуджених.

2. На відміну від КВК та інших законів України («Про Національну поліцію», «Про Національну гвардію України»), у Правилах такий порядок застосування заходів вгамування визначається центральним тюремним управлінням, що, з огляду вимог Конституції України (ч. 2 ст. 19 та п. 14 ч. 1 ст. 92), є недопустимим, оскільки надання права на таку діяльність на підставі підзаконних нормативно-правових актів, а також визначення підстав та порядку застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї відомчими правовими джерелами, як свідчить історія місць позбавлення волі, веде до свавілля, тортур та іншого нелюдського поводження із засудженими.

Зокрема, згідно даних спеціальних наукових досліджень, на підставі підписаної телеграми Й. В. Сталіна (керівника, на той час, СРСР) 10 лютого 1939 року була введена практика застосування до підслідчих та засуджених заходів фізичного

впливу¹, «метастази» та «рецидиви» якої проявляються на сьогодні в діяльності окремих осіб з числа персоналу колоній.

Крім цього, «відомчий» підхід, основним ідеологом та суб'єктом формування і реалізації в СРСР з 1917 по 1953 р. р. був Народний Комісаріат Внутрішніх Справ (НКВС), призвів до того, що, зокрема, руками працівників цього відомства були здійснені масові розстріли засуджених у червні 1941 р. у Луцькій, а восени 1941 року в Орловській, Московській, Куйбишевській та інших тюрмах, а також розстріл більше 21 тис. польських військовополонених в Катині, Мідному та Харкові².

На жаль, питання про «відомчі підходи» в Україні, особливо у сфері виконання покарань, є актуальним й у теперішній час³.

3. Досить розмито, нечітко та безсистемно сформульовані у Правилах правові підстави носіння зброї персоналом виправних закладів, а про її застосування мова взагалі не ведеться.

Отже, говорячи про стандарти поведіння із засудженими з означених напрямів діяльності персоналу УВП, що закріплені у даних Правилах, можна лише умовно і тільки у тій частині, яка може бути використана в Україні для удосконалення правових засад застосування до цих осіб заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї.

---

¹ Аваков А. Б. Ленин с нами? Харьков: Фомих, 2017. С. 154.

² Там же, с. 155.

³ Денисова Т. А. Маленькі проблеми масштабної реформи кримінально-виконавчої системи. *Вісник Пенітенціарної асоціації України: наук. журн.* Київ: Пенітенціарна асоціація України, Наук.-дослід. ін-т публічного права, 2018. № 2 (4). С. 96–103.

Більш предметно та вдало розкрито це питання у Європейських пенітенціарних правилах (ЄПП)¹.

Так, у п. 64.1 цих Правил зазначено, що персонал пенітенціарної установи не має застосовувати силу щодо засуджених за винятком випадків самооборони або у випадках спроби втечі, або активного чи пасивного фізичного опору встановленому законом порядку, і завжди це мусять бути крайні заходи.

При цьому, масштаби застосування сили мають бути мінімально необхідними і вона має застосовуватися по можливості на мінімальний період.

Крім цього, у п. 65 ЄПП вказано, що повинні бути розроблені докладні процедури застосування сили, включаючи положення щодо: а) різних видів силових дій, які можуть застосовуватись; б) обставин, за яких може застосовуватися кожен вид силових дій; в) персоналу, який має право застосовувати різні види силових дій; г) рівня адміністрації, який надає дозвіл на будь-яке застосування сили; г) рапортів, які мають складатися після застосування сили.

Знову ж, тільки якщо співставити зазначені положення ЄПП з нормами кримінально-виконавчого законодавства України, то слід констатувати, що, поряд з тими із них, які співпадають по змісту, є низка положень, які не знайшли досі відображення у національній правовій доктрині, а також ті, що є спірними.

---

¹ Європейські пенітенціарні правила: Рекомендація № R (2006) Комітету Міністрів Ради Європи від 11 січня 2006 року. Донецьк: Донец. Меморіал, 2010. 32 с.

Мова, у першу чергу, ведеться про те, що, зокрема, в ст. 106 КВК України відсутня чітка процедура застосування визначених у законі видів спеціальних засобів, тобто підстави та порядок їх використання носить для всіх загальний характер.

Такий підхід законодавця навряд чи можна визнати правильним, позаяк кожен окремо взятий вид вгамування засуджених, позбавлених волі, не тільки має свої змістовні особливості, але й реальні наслідки застосування, що й обумовлює необхідність доповнення КВК нормами, що стосуються окремого порядку застосування фізичної сили, спеціальних засобів і зброї.

По такому шляху пішов законодавець приймаючи, наприклад, Закон України «Про Національну поліцію», в якому окремо визначено порядок застосування фізичної сили (ст. 44); спеціальних засобів (ст. 45) та зброї (ст. 46).

Аналогічні норми щодо конкретно взятого заходу вгамування закріплені й в Законі України «Про Національну гвардію України» (ст. 16 «Застосування заходів фізичного впливу»; ст. 17 «Застосування спеціальних засобів», ст. 18 «Застосування вогнепальної зброї»), що виступає додатковим аргументом доповнення КВК України відповідним положенням у виді окремих його статей.

І, накінець, необхідність такої видозміни чинного кримінально-виконавчого законодавства України обумовлена ще й тим, що підзаконні нормативно-правові акти, які регулюють сферу виконання покарань, як це витікає із змісту рішення Конституційного Суду України від 9 липня 1998 року

№ 12-рп/98 (справа про тлумачення терміну «законодавство»), не відносяться до його джерел та у цьому сенсі суперечить вимогам п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України, відповідно до якої питання застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, мають визначатися лише на підставі закону¹.

У такому ж контексті сформульовані й міжнародно-правові акти, що відносяться до виведеної третьої групи джерел, які стосуються підстав та порядку застосування до засуджених у місцях їх ізоляції (позбавлення волі) заходів вгамування – так званих безпосередніх міжнародно-правових норм, які регулюють це питання.

Так, в ст. 3 Кодексу поведінки посадових осіб по підтриманню правопорядку зазначено, що посадові особи можуть застосовувати силу тільки у випадках крайньої необхідності і в тій ступені, в якій це вимагається для виконання їх обов'язків².

При цьому, як це витікає із змісту коментарів до ст. 3 даного Кодексу, а саме:

а) застосування сили має носити виключний характер; хоча зазначена норма й передбачає, що

---

¹ Про судову практику у справах про необхідну оборону: постановою Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 1. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/упоряд.* В. П. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 169–171.

² Кодекс поведения должностных лиц по поддержанию правопорядка: принят резолюцией № 34/169 Генеральной Ассамблеи ООН от 17 декабря 1979 года. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями.* Київ: Анна-Т, 2008. С. 53–58.

посадові особи по підтриманню правопорядку (а, до таких, згідно коментаря до ст. 1 Кодексу, відносяться й персонал УВП) можуть бути уповноваженими на застосування сили, яка є розумно необхідною у даній обстановці, з метою запобігання злочину або при проведенні правомірною затримання правопорушників, або підозрюваних правопорушників, або при наданні допомоги при такому затриманні не може застосовуватись сила, що перевищує необхідні для цих цілей межі;

б) при тлумаченні ст. 3 Кодексу варто поважати національні принципи пропорційності.

Зокрема, в п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 1 «Про судову практику у справах про необхідну оборону» з цього приводу зазначено, що перевищенням заходів, необхідних для затримання злочинця, є умисне заподіяння особі, що вчинила злочин, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці затримання злочинця¹.

Крім цього, у п. 5 даної постанови мова ведеться про те, щоб встановити наявність або відсутність ознак перевищення меж необхідної оборони, суди повинні враховувати не лише відповідність чи невідповідність знярядь захисту і нападу, але й характер небезпеки, що загрожувала особі, яка захи-

---

¹ Про судову практику у справах про необхідну оборону: постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 1. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/упоряд.* В. П. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 170.

щалася, та обставин, що могли вплинути на реальне співвідношення сил, зокрема: місце і час нападу, його раптовість, неготовність до його відбиття, кількість нападників і тих, хто захищається, їхні фізичні дані (вік, стать, стан здоров'я) та інші обставини.

Якщо суд визнає, що в діях особи є перевищення меж необхідної оборони, у вирокі слід зазначити, в чому саме воно полягає¹.

При цьому, як роз'яснено в п. 6 зазначеної постанови Пленуму, представники влади, працівники правоохоронних органів, члени громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовці не підлягають кримінальній відповідальності за шкоду, заподіяну при виконанні службових обов'язків по запобіганню суспільно небезпечним посяганням і затриманню правопорушника, якщо вони не допустили перевищення заходів, необхідних для правомірного затримання злочинця².

З огляду викладеного, варто констатувати, що чинне законодавство та практика його застосування в Україні з питань, що стосуються у тому числі застосування сили до правопорушника, відповідає вимогам ст. 3 Кодексу поведінки посадових осіб по

---

¹ Про судову практику у справах про необхідну оборону: постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 1. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/упоряд.* В. П. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 170.

² Там само.

підтриманню правопорядку¹, а це, у свою чергу, обумовлює необхідність його повної або часткової ратифікації у нашій державі;

в) згідно положень ст. 3 даного Кодексу та коментарів до неї, застосування вогнепальної зброї вважається крайнім засобом.

Саме тому, слід прикласти всі зусилля для того, щоб виключити застосування вогнепальної зброї, особливо щодо дітей.

Як правило, вогнепальна зброя не може застосовуватись, за винятком випадків, коли підозрюваний правопорушник вчиняє озброєний опір або іншим чином ставить під загрозу життя інших осіб, та коли інші заходи, які мали виключний характер, є недостатніми для засудження або затримання цієї особи².

Варто звернути увагу й на те, що й в інших статтях Кодексу фактично відтворені положення загальних і спеціальних норм міжнародного права, які в тій чи іншій мірі стосуються питань застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, а саме:

1) в ст. 5 даного Кодексу мова ведеться про те, що жодна посадова особа по підтриманню правопорядку не може вчиняти, підбурювати чи терпимо відноситись до будь-якої дії, яка є тортурою, не-

---

¹ Кодекс поведення должностных лиц по поддержанию правопорядка: принят резолюцией № 34/169 Генеральной Ассамблеи ООН от 17 декабря 1979 года. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: Анна-Т, 2008. С. 53–58.

² Там само, с. 54.

людським або таким, що принижує гідність, видом поведження покарання.

Крім цього, зазначені особи не можуть посилатись на розпорядження вищестоящих осіб або на такі виключні обставини, як стан війни чи загроза війни, загроза національній безпеці, внутрішню політичну нестабільність або будь-яке інше надзвичайне положення для оправдання тортур або інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведження чи покарання¹.

Враховуючи важливість зазначеного в ст. 5 Кодексу положення, а також його відсутність в ст. 106 КВК України, логічно було б доповнити його ч. 9 такого змісту:

«Виконання явно злочинного розпорядження чи наказу щодо застосування фізичної сили, спеціальних засобів і зброї до засуджених, позбавлених волі, не звільняє персонал колоній від передбаченої законом відповідальності».

Такий підхід не тільки приведе зміст ст. 106 КВК України до вимог міжнародного права та дозволить на нормативному рівні реалізувати положення ст. 60 Конституції України про те, що ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази, але й дасть можливість на практиці запобігати протиправній діяльності персоналу колоній, що пов'язана із застосуванням до

---

¹ Кодекс поведения должностных лиц по поддержанию правопорядка: принят резолюцией № 34/169 Генеральной Ассамблеи ООН от 17 декабря 1979 года. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поведження з в'язнями*. Київ: Анна-Т, 2008. С. 55.

засуджених, позбавлених волі, визначених у законі заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї;

2) в ст. 6 Кодексу поведінки посадових осіб по підтриманню правопорядку, відповідно до якої посадові особи по підтриманню правопорядку забезпечують повну охорону здоров'я затриманих ними осіб і, зокрема, приймають необхідні заходи по забезпеченню надання медичної допомоги у випадку необхідності.

Цікавим у зв'язку з цим, є коментар до цієї статті Кодексу в якому зокрема, мова ведеться про те, що оскільки медичний персонал, як правило, залучається до діяльності по підтриманню правопорядку, посадові особи по його підтриманню мають враховувати подання цього персоналу, згідно до якого він рекомендує надання затриманій особі відповідної медичної допомоги через/або шляхом консультації з тим медичним персоналом, який не приймав участь у діяльності по підтриманню правопорядку.

Виходячи із змісту ст. 6 даного Кодексу, варто було б друге речення ч. 4 ст. 106 КВК України викласти у новій редакції:

«У всіх випадках застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, особа, яка їх застосовувала, зобов'язана використати можливості медичного персоналу колоній для встановлення стану здоров'я потерпілого, а також, у разі необхідності, залучити до надання допомоги медичний персонал територіальних органів охорони здоров'я».

Такий підхід ґрунтується на положеннях:

а) ст. 49 Конституції України, відповідно до якої кожен має право на охорону здоров'я та медичну допомогу;

б) Закону України «Про основи охорони здоров'я в Україні», де також закріплено зазначене право громадян¹;

в) ст. ст. 8, 107 КВК України, де зазначено, що засуджений має право на охорону здоров'я;

г) розділу XXVII ПВР УВП, в якому визначено правовий механізм забезпечення права засуджених, позбавлених волі, на охорону здоров'я та медичну допомогу.

При цьому, для того, щоб кореспондувати запропоновані зміни до ст. 106 КВК з іншими нормами даного Кодексу, необхідно ч. 1 ст. 8 та ч. 1 ст. 107 КВК України доповнити реченням наступного змісту:

«Засуджений має право на отримання медичної допомоги й у випадку застосування до них персоналом органів та установ виконання покарань визначених у законі заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї»;

З) в ст. 8 Кодексу поведінки посадових осіб по підтриманню правопорядку, в якій зазначено, що вказані особи поважають закон і даний Кодекс.

Якщо це положення співставити з нормами чинного кримінально-виконавчого законодавства

---

¹ Про основи охорони здоров'я в Україні. Закон України від 19 листопада 1992 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.

України, то слід констатувати, що в нашій державі створені належні правові гарантії для діяльності, що пов'язана із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, визначених у законі заходів вгамування. Мова у даному випадку ведеться про:

а) ч. 2 ст. 19 Конституції України, в якій говориться про те, що органи державної влади (органи та установи виконання покарань) та їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у способи, що передбачені Конституцією та законами України;

б) ч. 2 ст. 60 Основного закону України, де вказано, що за віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу настає юридична відповідальність;

в) п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України, у якій зазначено, що виключно законами визначається діяльність органів та установ виконання покарань. При цьому, згідно вимог ч. 1 ст. 8 Основного закону, Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй;

г) ст. 5 КВК України, у якій закріплені принципи кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань, пріоритетним із яких є принцип законності;

ґ) ст. 2 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», у якому також закріплено принцип законності у діяльності органів та установ виконання покарань.

Аналогічні положення визначені й в інших міжнародно-правових актах, що безпосередньо регулюють питання, пов'язані із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї.

Так, у принципі 6 Зводу принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню або ув'язненню у будь-якій формі, зазначено, що ні одна затримана особа чи особа, яка знаходиться в ув'язненні, не може піддаватися тортурам або жорстоким, нелюдським або принижуючих гідність видів поводження або покарання.

При цьому, ніякі обставини не можуть слугувати оправданням для тортур та інших вказаних вище протиправних діянь¹.

Особливо актуальним, у контексті змісту предмета даного дослідження, є принцип 34 даного Зводу принципів, відповідно до якого, якщо смерть або зникнення затриманої особи, або особи, яка знаходиться в ув'язненні, відбувається під час її затримання або ув'язнення, то судовий чи інший орган проводить розслідування, або по своїй власній ініціативі, або на прохання такої особи, або будь-якої іншої особи, яка має відомості по даній справі².

Враховуючи, що в ст. 106 КВК таке положення відсутнє, логічно було б цей Кодекс доповнити ч. 10 наступного змісту:

---

¹ Свод принципів защиты всех лиц, подвергаемых задержанию или заключению в какой бы то ни было форме. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 77.

² Там само, с. 83.

«По кожному випадку застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, вищестоящим органом управління у сфері виконання покарань проводиться службова перевірка, результати якої направляються прокурору, який здійснює нагляд за додержанням законів в органах і установах виконання покарань відповідно до Закону України «Про прокуратуру» та ст. 22 даного Кодексу».

У цьому сенсі та у зв'язку з необхідністю удосконалення правового механізму з означеної проблематики, важливими можна визнати й ті положення, що зазначені в принципі 35 Зводу принципів, а саме: шкода, заподіяна в результаті дій чи бездіяльності державної посадової особи у порушенні прав, що визначені у цьому Зводі, підлягає відшкодуванню згідно застосовуваним нормам про відповідальність, що передбачена внутрішнім законодавством¹.

Враховуючи зазначене, можна було б ст. 106 КВК України доповнити ч. 11 такого змісту:

«Відшкодування шкоди, завданої в ході застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, здійснюється в порядку, визначеному в законі».

З точки зору формування системи запобіжних заходів, пов'язаних із застосуванням засобів вга-

---

¹ Свод принципів защиты всех лиц, подвергаемых задержанию или заключению в какой бы то ни было форме. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 84.

мування, певні нормативно-правові засади визначені й в принципі 36 Зводу принципів.

Зокрема, в цьому принципі мова ведеться про те, що забороняється введення обмежень по відношенню затриманої особи, у яких немає безпосередньої необхідності з огляду мети затримання або усунення перешкоди для ходу розслідування, або відправлення правосуддя, або підтримання безпеки та порядку в місці затримання¹.

У такому ж контексті визначені правові підстави та порядок застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування й в інших міжнародно-правових актах, окремі положення яких використані у даному дослідженні при удосконаленні вітчизняного правового механізму з цих питань.

Поряд з цим, своєрідним моментом «істини» та, фактично «лакмусовим папером», який відобразив сутність досліджуваної тематики, стали результати вивчення зарубіжного практичного досвіду з питань, що стосуються змісту застосування до засуджених, позбавлених волі, визначених на нормативно-правовому рівні заходів вгамівного характеру.

Зазначену діяльність персоналу виправних установ (тюрем), поклавши в основу критерій нормативності, можна класифікувати на три групи, а саме:

а) держави, в яких правові підстави, вид та порядок застосування до засуджених в місцях ізоляції

---

¹ Свод принципів защиты всех лиц, подвергаемых задержанию или заключению в какой бы то ни было форме. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 84.

(позбавлення волі) визначені у КВК та спеціальних законах (держави колишнього СРСР, Сербія, Куба та ін.);

б) держави, які це питання регулюють на рівні спеціальних законів (Республіка Польща, ФРН, США, Турецька Республіка та ін.);

в) держави, у яких зазначені питання регулюються нормами кримінального та цивільного права (Таїланд, Швейцарія, Норвегія, КНР та ін.).

У першій кваліфікаційній групі, з точки зору практичної значущості результатів даного дослідження, звертає на себе увагу нормативно-правове регулювання зазначеної проблематики у Республіці Білорусь¹.

У першу чергу, мова ведеться про те, що у КВК Республіки Білорусь, поряд із загальними положеннями застосування до засуджених фізичної сили, спеціальних засобів і зброї (ст. 77), кожному із переліку цих заходів вгамування присвячена окрема норма, що, по суті відповідає вимогам міжнародно-правових актів з цих питань та, у свою чергу, виступає додатковим аргументом щодо доповнення КВК України аналогічними нормами.

Ще однією особливістю КВК Республіки Білорусь є те, що у кожній нормі мова ведеться як про персонал УВП, так і військовослужбовців, які залучаються до зазначеної діяльності, що урівнює правовий статус цих двох суб'єктів при застосуванні заходів вгамування.

---

¹ Уголовно-исполнительный кодекс Республики Беларусь. Минск: Нац. центр правовой информации Республики Беларусь, 2000. 144 с.

Серед інших особливостей КВК Республіки Білорусь можна виокремити наступні:

1) у загальних положеннях (ст. 77) закріплено положення про стан необхідної оборони та крайньої необхідності, в яких вправі діяти особи з числа персоналу виправних установ та військовослужбовців, що важливо з огляду визнання їх діяльності правомірною, як обставин, що виключають злочинність діяння.

Як видається, такий підхід можна було б використати й у КВК України.

Поряд з цим, у загальних положеннях КВК Республіки Білорусь жодним словом не обмовлено про таку підставу застосування визначених у законі заходів вгамування, як затримання злочинця, а також про інші обставини, що виключають злочинність діяння, а, отже, у цьому сенсі КВК України є більш досконалим за цей Кодекс;

2) положення про застосування визначених у законі заходів вгамування стосуються всіх засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях (ст. 77 КВК Республіки Білорусь),

Відповідно до ст. 64 КВК Республіки Білорусь, до виправних установ відносяться:

- виправні та виховні колонії;
- тюрми та лікувальні установи;

– СІЗО, які виконують функції виправних колоній по відношенню засуджених до позбавлення волі, залишених у слідчих ізоляторах для виконання робіт по господарському обслуговуванню.

Враховуючи зазначене, логічно у зв'язку з цим було доповнити ч. 6 ст. 106 КВК України словосполученням «а також Законом України «Про попереднє ув'язнення» та викласти її в новій редакції:

«Використання фізичної сили, спеціальних засобів і зброї допускається також в інших випадках, передбачених Законами України “Про Національну гвардію України”, а також Законом України “Про попереднє ув'язнення”».

Такий підхід ґрунтується на наступних положеннях:

а) ч. 3 ст. 89 КВК України, відповідно до якої засуджені, що залишені в СІЗО для роботи з господарського обслуговування, тримаються ізольовано від інших осіб на умовах, передбачених цим Кодексом для виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і виправних колоній середнього рівня безпеки;

б) ст. 90 КВК України, у якій закріплено порядок тимчасового залишення в СІЗО і переведення засуджених з арештного дому, виправного центру, дисциплінарного батальйону або колонії до слідчого ізолятора;

в) ст. 18 Закону України «Про попереднє ув'язнення», у якій визначені підстави застосування у СІЗО заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї¹;

г) ст. 19 Закону України «Про попереднє ув'язнення», в якій визначено правові підстави вве-

---

¹ Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 р. № 3352-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 360.

дення особливого режиму в місцях попереднього ув'язнення.

Крім цього, в ч. 7 ст. 77 КВК Республіки Білорусь закріплено положення про те, що неправомірне застосування фізичної сили, спеціальних засобів і зброї тягне за собою відповідальність, встановлену законодавством Республіки Білорусь.

Враховуючи зазначене та з метою запобігання протиправного та незаконного застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамівного характеру, логічно було б ст. 106 КВК України доповнити ч. 12 такого змісту:

«Неправомірне застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів і зброї тягне за собою відповідальність, встановлену законодавством України».

Серед інших держав I групи звертає на себе увагу й нормативно-правове регулювання питань, пов'язаних із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування у Російській Федерації.

Так, у ч. 1 ст. 86 КВК РФ зазначено, що у випадках вчинення засудженим опору персоналу виправних установ, злісної непокори вимогам персоналу, проявів буйства, участі в масових безпорядках, захваті заручників, нападу на громадян або також вчинення інших суспільно небезпечних дій, а також при втечі або затримання осіб, які вчинили втечу з виправних установ, з метою запобігання вказаних протиправних дій, а саме – запобігання спричинення цими засудженими шкоди

засудженим або самим собі, застосовується фізична сила, спеціальні засоби і зброя.

При цьому, порядок застосування вказаних у ч. 1ст. 86 КВК РФ заходів безпеки, як це витікає із змісту ч. 2 даної статті Кодексу, визначається законодавством Російської Федерації¹.

Ще однією особливістю КВК РФ є те, що ст. 86 має назву «Заходи безпеки та підстави їх застосування», при тому, що в нормах міжнародного права, як, власне, й в Україні мова ведеться про заходи вгамування².

Крім цього, якщо у ПВР УВП України цьому питанні присвячено спеціальний розділ ХХ, то в ПВР УВП РФ воно взагалі не розглядається³.

Як встановлено в ході даного дослідження, зазначені вище два підходи (Республіка Білорусь та РФ) у тій чи іншій мірі характерні й для КВК інших держав І групи⁴.

---

¹ Уголовно-исполнительный кодекс Российской Федерации. Москва: Омега-Л, 2012. 91 с.

² Європейські пенітенціарні правила: Рекомендація № R (2006) Комітету Міністрів Ради Європи від 11 січня 2006 року. Донецьк: Донець. Меморіал, 2010. 32 с.

³ Правила внутреннего распорядка изоляторов временного содержания, следственных изоляторов, исправительных учреждений и воспитательных колоний Российской Федерации. Новосибирск: Изд-во Сиб. ун-та, 2011. 111 с.

⁴ Скаков А. Б. Уголовно-исполнительный кодекс Казахстана в XXI веке. *Державна пенітенціарна служба України: історія сьогодення та перспективи розвитку у світлі міжнародних пенітенціарних стандартів та Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28–29 берез. 2013 р.)*. Київ: ДПТС України; ВД «Дакер», 2013. С. 246–250.

Щодо змісту нормативно-правового регулювання питань, що стосуються застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування, які характерні для держав II групи, то в даному випадку слід зазначити, що вказана діяльність визначається не нормами КВК, а спеціальними законами.

Так, у ст. 256 КВК Республіки Польщі зазначено, що застосування заходів безпосереднього примусу, застосування зброї чи службової собаки до осіб позбавлених волі, регулює окремий закон¹.

Аналогічний підхід з означених питань застосовано й у ФРН² та Франції, в якій основними джерелами права, що регулюють порядок виконання покарань, є КК та відповідні закони (наприклад, «Про врегулювання питань відбування превентивного ув'язнення та про виконання покарання у метрополії»)³.

До третьої групи відносяться держави, в яких персонал виправних установ або взагалі не носить

---

¹ Кримінально-правова характеристика кримінально-виконавчого Кодексу Польщі: метод. рек. для студ. юрид. ф-ту/уклад. О. М. Юхим'юк, О. Г. Колб, А. Б. Косило. Луцьк: Юстас, 2001. С. 82.

² Чомахашвілі О. Ш., Микитись І. М. Зарубіжний досвід діяльності системи виконання покарань. *Вісник Академії адвокатури України*. 2022. Ч. 3. С. 133–139.

³ Пузирьов М. С. Порівняльний аналіз застосування основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених в Україні та Франції. *Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 604.

спеціальні засоби (Швейцарія¹, Норвегія², Данія³ та ін.) або їх використання у службовій діяльності є обмеженим⁴.

Так, у 2013 році в Таїланді було прийнято рішення заборонити застосування кайданів для засуджених до смертної кари у в'язниці максимального рівня безпеки⁵.

У свою чергу, у тюрмах США останнім часом все частіше у нагляді за засудженими використовують спеціальну техніку: від портативних персоналізованих пристроїв тривожної сигналізації до роботів-наглядачів, які дозволяють забезпечити безпеку у виправних колоніях⁶.

У Великобританії персонал тюрем, хоча й не забезпечений спеціальними засобами захисту, але

---

¹ Сахнік О. В. Практична та гуманістична спрямованість професійної підготовки пенітенціарного персоналу зарубіжних країн. *Зарубіжний досвід функціонування пенітенціарних систем: сторінки історії та виклики сьогодення: матеріали круглого столу (Київ, 14 трав. 2015 р.)*/відп. ред. О. В. Сокальська. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 84.

² Ярмола Н. С. Реформування української пенітенціарної системи: зарубіжний досвід (на прикладі німецької та норвезької моделі). *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Канбиба Т. П., 2017. С. 231–234.

³ Ісевич О. О., Паламарчук І. М. В'язнична система Королівства Данія на сучасному етапі. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Канбиба Т. П., 2017. С. 226–229.

⁴ Д'ячук В. Ю. Міжнародна практика застосування режиму максимального рівня безпеки в установах виконання покарань. *Наука та освіта: ключові питання сучасності*. Чернігів. 2018. Т. 2. С. 52–59.

⁵ Там само, с. 54.

⁶ Там само, с. 55.

у службовій діяльності використовує їх тільки по наказу директора у визначених у законі випадках¹.

При цьому, у цих виправних установах відсутній радіозв'язок та відомчі спеціальні мережі телефонного зв'язку, що значно знижує вірогідність втечі засуджених з тюрем².

Натомість, у Норвегії основним напрямом роботи із засудженими є не стільки забезпечення їх ізоляції, скільки забезпечення їх особистої безпеки³.

У контексті змісту предмета даного дослідження, зокрема у частині удосконалення правових засад застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, заслуговує на увагу практики протидії незаконним голодуванням з боку останніх у Вірменії, яка ґрунтується виключно на нормах міжнародного права з цих питань, а також будується з урахуванням рішень Європейського Суду з прав людини⁴.

З метою запобігання конфліктів засуджених і персоналу тюрем у Швеції для цих суб'єктів ство-

---

¹ Д'ячук В. Ю. Міжнародна практика застосування режиму максимального рівня безпеки в установах виконання покарань. *Наука та освіта: ключові питання сучасності*. Чернігів. 2018. Т. 2. С. 56.

² Там само.

³ Ярмола Н. С. Реформування української пенітенціарної системи: зарубіжний досвід (на прикладі німецької та норвезької моделі). *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Канбиба Т. П., 2017. С. 234.

⁴ Айрапетян А. С., Кримолян С. Г., Саргсян А. А. Особенности порядка проведения голодовок в местах лишения свободы. *Актуальні проблеми захисту прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25 жовт. 2018 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 5.

рені належні умови відбування та виконання покарання у виді позбавлення волі (по законодавству цієї держави – від 14 діб до довічного ув'язнення).

Так, засуджені утримуються в одиночних камерах готельного типу, а функції нагляду персоналом в'язниць у більшій мірі здійснює за допомогою технічних засобів¹.

Як з цього приводу слушно зауважив Д. Мак-Манус, ми ніколи не навчимося поважати права ув'язнених, якщо не почнемо по справжньому поважати права в'язничного персоналу².

Показовою у цьому сенсі можна назвати організацію підготовки персоналу тюрем у Франції для роботи, зокрема, з радикально налаштованими засудженими (потенційними правопорушниками, які класифіковані на 3 групи, залежно від суспільної безпеки), які тримаються в спеціальних секторах посиленої ізоляції (не більше 2 осіб в одній камері та 100 осіб в одній тюрмі) та контакт яких з персоналом тюрем є мінімізованим – питання нагляду та комунікації виконують технічні засоби³.

---

¹ Ісевич О. О. В'язнична система Швеції : етапи формування та сучасний стан. *Актуальні проблеми захисту прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25 жовт. 2018 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 84–86.

² Мак-Манус Д. Роль персоналу у збереженні прав людини у в'язниці. *Аспект: інформ. бюл.* 2003. № 2 (10). С. 5–6.

³ Самосьонок А. О., Астаф'єва К. Ю. Організація роботи з радикально налаштованими засудженими у Франції, як ключова складова забезпечення безпеки особистості в установах виконання покарань. *Актуальні проблеми захисту прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25 жовт. 2018 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 203–207.

Відповідні правові гарантії діяльності персоналу виправних установ створені й у кримінальному законодавстві зарубіжних держав.

Так, про стан необхідної оборони цих осіб у відношенні із засудженими має свідчити:

– «наявна небезпека протиправного посягання» (КК Італійської Республіки);

– «неправомірний напад або безпосередня загроза» (КК Швейцарської Конфедерації);

– «безпосередня загроза неправомірного заподіяння шкоди» (КК Японії);

– «застосування або реальна (нависла) загроза застосування фізичної сили» (КК Штату Нью-Йорк), ін.¹

У той самий час, у КК Іспанії мова ведеться про заборону провокації необхідної оборони з боку того, хто захищається (п. 4 ст. 20); а в КК Аргентини – про відсутність достатньої провокації необхідної оборони з боку особи, яка захищається².

Досить оригінально до забезпечення безпеки у виправних установах підійшли в Ізраїлі: її основу складає застосування системи «DogGuard» – запатентованої системи організації безпеки, що ґрунтується на природньому інстинкті собак, які використовуються в охороні об'єктів цих установ³.

---

¹ Стрельцов Є. Л., Орловський Б. М. Провокація кримінально-правового захисту особи у законодавстві зарубіжних країн. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті з законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів Міжнар. практ. конф. (Київ, 2 груд. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 224.

² Там само, с. 225.

³ Голдырев А. А. Передовой опыт зарубежных стран по охране объектов с использованием служебных собак совместно с техническими средствами. *Сучасна наука – пенітенціарній практиці: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 жовт. 2013 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2013. С. 515–518.

Поряд з цим, в Японії пріоритетним напрямом при підготовці персоналу тюрем та інших виправних установ є фізична підготовка цих осіб, якою вони займаються на протязі всього курсу навчання у спеціальних школах (від 15 до 21 місяця) та постійно в ході службової діяльності¹.

Однією з обставин, що обумовлює такий підхід є відсутність у КК Японії критеріїв і чітких меж необхідної оборони, а також поняття і можливості її перевищення.

Крім цього, в КК цієї держави немає норм про уявну або реальну оборону, ексцес оборони і форми вини при цьому², що є важливим елементом діяльності персоналу тюрем при застосуванні заходів вгамівного характеру щодо засуджених, позбавлених волі.

У свою чергу, в КК Китайської Народної Республіки (КНР) не тільки дано визначення необхідної оборони (ч. 1, ст. 20), але й перераховані посягання, для відвернення яких заподіяння тілесних ушкоджень чи смерті тому, хто посягає, не є перевищеннями між необхідної оборони та не тягне за

---

¹ Білодід К. С., Осташко О. І. Іноземний досвід організації спеціальної фізичної підготовки в правоохоронних органах. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 310–311.

² Сенік А. В. Інститут необхідної оборони у країнах Далекосхідної правової сім'ї. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези III Всеукраїн. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 1 берез. 2019 р.)*. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2019. С. 320.

собою настання кримінальної відповідальності (ч. 3, ст. 20)¹.

Поряд з цим, як в КК Японії, так і в КК КНР чітко не передбачена така ознака необхідної оборони як співрозмірність, а норми, які регламентують перевищення меж необхідної оборони, є доволі розмитими, що створює складності при кваліфікації діянь особи, яка перебуває в умовах захисту прав та інтересів особи, суспільства та держави².

Як встановлено в ході даного дослідження, в зарубіжній практиці є інші моменти (як позитивні, так і негативні), які варто враховувати при вирішенні завдань, пов'язаних із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили спеціальних засобів і зброї³.

При цьому, як з цього приводу вірно зробили висновок окремі науковці, навіть в умовах обмеженого фінансування, тривалості ментальних процесів, з урахуванням того, що Україною ратифіковані відповідні конвенції, залишається одне – дотримуватись прийнятих на себе зобов'язань та ру-

---

¹ Сенік А. В. Інститут необхідної оборони у країнах Далекосхідної правової сім'ї. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези III Всеукраїн. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 1 берез. 2019 р.)*. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2019. С. 320–321.

² Там само, с. 321.

³ Калашник Н. Г. Урахування іноземного досвіду в подальшому розвитку Державної пенітенціарної служби України (порівняльний аналіз). *Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 48–50.

хатись у напрямку гармонізації кримінально-виконавчого законодавства відповідно до норм міжнародного права та, зокрема, ЄС. А це передбачає реальне реформування, а не імітування цього процесу, пам'ятаючи при цьому, що правовою нормою стає лише тоді, коли вона відбивається в соціальній практиці¹.

Важливим у зв'язку з цим є інший висновок, який зробив М. В. Костицький та Н. В. Кушакова-Костицька, а саме: враховуючи постмодернові та віртуальні новації у соціумі, зміну світоглядної парадигми на особистому рівні, виникає питання: хто з названих суб'єктів «захисту прав» (персонал колоній чи засуджені) готовий до такого повороту подій? І як бути із щепленням «почуття обов'язку» новому поколінню, хто і якими засобами буде це робити?².

Зокрема, проведений аналіз норм міжнародного права та зарубіжної практики застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування та їх порівняння з вітчизняними аналогами свідчить про наявні потенційні можливості для зло-

---

¹ Кириченко В. Є. Кримінально-виконавча система України – реформи заради реформ. *Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 275.

² Костицький М. В., Кушакова-Костицька Н. В. Захист прав засуджених у сув'язі з виробленням у них почуття обов'язку (спроба філософсько-правового аналізу). *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває у конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОРМ Кандиба Т. П., 2017. С. 266.

вживання персоналом колоній своїм правом у цих ситуаціях¹.

До їх числа, у першу чергу, відносяться:

а) оціночні поняття (терміни), які використані у чинному законодавстві України (статті 36–43 КК та ст. 106 КВК)²;

б) недостатньо високий рівень загальної та правової культури як важливих детермінантів совісті персоналу колоній;

в) наявність певних можливостей у законі для зловживання персоналом колоній своїм правом;

г) протиправна діяльність персоналу колоній у даному випадку має прихований або замаскований характер (у виді провокації необхідної оборони, зокрема), тобто кримінально-правова поведінка цих осіб суперечить «духу» закону, його принципам, природному праву тощо³.

Контрольні запитання і завдання

1. Які можна виокремити періоди формування правових засад та наукової думки діяльності, по-

---

¹ Колб І. О., Колб О. Г. Сучасний стан та тенденції злочинності у зарубіжних державах. *КЕЛМ*. 2016. № 3 (15). С. 105–114.

² Колб І. О., Джужа О. М. Щодо деяких критеріїв оцінки ефективності діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання злочинам. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу і практики їх застосування: матеріали круглого столу (м. Київ, 10 листоп. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 9–11.

³ Гришук В. К. Теоретико-прикладні питання зловживання кримінальним правом. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває у конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 22–26.

в'язаної із застосуванням заходів вгамування до засуджених, які тримались у місцях позбавлення волі?

2. Що Ви розумієте під «методологією дослідження змісту діяльності, пов'язаної із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, визначених у законі заходів вгамування»?

3. За якими ознаками учені класифікують методи дослідження?

4. Що означають загальнонаукові та спеціальні методи дослідження?

5. Чому апробація емпіричних та теоретичних методів наукового пізнання на практиці є необхідним елементом методології будь-якого дослідження?

6. Дайте характеристику евристичним методам дослідження у широкому та вузькому розумінні.

7. Що Ви розумієте під діалектичним методом наукового пізнання?

8. Що означає та яке місце займає метод соціального натуралізму у даній науковій розробці?

9. Яким чином класифікуються міжнародні правові акти з питань застосування до засуджених у місцях їх ізоляції заходів вгамування?

10. Чим цікавий досвід Швейцарії щодо застосування засобів безпеки у місцях ізоляції?

Розділ 2

Поняття, зміст та правові засади застосування в Україні до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування

2.1. Поняття заходів вгамування, що застосовуються до засуджених, позбавлених волі

Як свідчить практика, будь-яка суспільна діяльність ґрунтується на відповідних принципах (правових, моральних, релігійних, корпоративних та ін.).

Виходячи з цього, при з'ясуванні сутності та змісту тієї чи іншої поведінки людини або групи осіб досить важливо визначити, які керівні засади були визначальними при вчиненні певних дій чи бездіяльності.

У повній мірі такий підхід стосується і діяльності персоналу ДКВС України, який згідно свого правового статусу наділений відповідними службовими повноваженнями та гарантіями їх реалізації, включаючи й право на застосування до засуджених, позбавлених волі, передбачених законом заходів вгамівного характеру. Саме тому так важливо з'ясувати сутність та зміст цієї діяльності, а також її соціально-правову природу.

Зокрема, про актуальність та необхідність проведення наукових досліджень по даній проблема-

тиці свідчать результати анонімного опитування, проведеного серед персоналу УВП та засуджених, позбавлених волі. Так, на запитання «Чи зрозумілою є соціальна природа застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі?» особи з числа персоналу ДКВС України дали наступні відповіді: так – 1001 (50 % з 2016 опитаних респондентів); ні – 81 (4 %); частково – 934 (46 %). У свою чергу, засуджені на це питання відповіли наступним чином: так – 28 (2 % з 2016 опитаних респондентів); ні – 1311 (65 %); частково – 677 (33 %).

Одним із принципів діяльності персоналу виправних і виховних колоній України, що визначені в Конституції України (статті 19, 92) та КВК України (ст. 5), є принцип законності.

Сутність його проявляється в забезпеченні верховенства права взагалі, і закону, який регулює виконання – відбування кримінального покарання, зокрема, та передбачає його пріоритетність перед іншими принципами та нормативно-правовими приписами, що стосуються сфери виконання покарань¹.

Як у зв'язку з цим слушно зауважив А. Х. Степанюк, принципи кримінально-виконавчого законодавства – це визначені закономірностями реалізації кари і закріплені в Кримінально-виконавчому кодексі основні положення, основні засади, що визначають ексекутивну спрямованість, харак-

---

¹ Колб І. О., Колб О. Г. Безпекова функція кримінально покарання в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* Серія: Право. Ужгород. 2016. Т. 3. С. 47–50.

тер, підстави й обсяг правового регулювання діяльності органів і установ виконання покарань¹.

При цьому, принцип законності (у юридичній літературі його ще називають принципом законності і юридичної гарантованості прав і свобод особи, зафіксованих у законі, пов'язаність нормами законодавства діяльності всіх посадових осіб державних органів, або принцип законності в процесі створення і реалізації правових норм тощо) відноситься до спеціально-юридичних принципів права, зміст якого полягає в тому, що, як це витікає із змісту ст. 8 Конституції України, Основний закон має найвищу юридичну силу, а закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції і повинні відповідати їй².

Зазначене конституційне положення має важливе значення при з'ясуванні законності нормативно-правового визначення переліку та підстав застосування в Україні до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичної сили, спеціальних засобів і зброї.

Поряд з цим, варто зазначити, що поняття «законність» у міжнародно-правових актах та у практиці прийняття рішень Європейським Судом з прав людини має широке тлумачення.

---

¹ Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження. *Степанюк А. Х. Вибрані праці/уклад.* К. А. Автухов. Харків: Право, 2017. С. 286.

² Кельман М. С., Катуха О. С., Коваль І. М. Загальна теорія держави і права: підручник/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М. С. Кельмана. Тернопіль: ТОВ Терно-граф, 2018. С. 343–344.

Зокрема, вимога «законність» не лише передбачає, що представники держави мають діяти в межах наданих повноважень, але й використовувати ці повноваження розумно, помірно та справедливо відповідно до обставин, що розглядаються¹.

Крім цього, слово «законний» за змістом відсилає до національного законодавства і покладає обов'язок дотримуватися його матеріальних і процесуальних норм, а також норми міжнародного права вимагають, що будь-яке позбавлення волі має відповідати меті ст. 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод – захисту осіб від будь-якого безпідставного позбавлення волі.

Аналогічно, всі заходи, що застосовуються у процесі виконання даного покарання, мають не тільки відповідати чинному законодавству, а й бути необхідними у відповідній ситуації².

Дана проблема є на сьогодні однією з ключових у сфері виконання покарань, на чому акцентують увагу як фахівці³, так і розробники Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України⁴.

Як з цього приводу зробив висновок В. Т. Мальяренко, сам факт соціальної неефективності пока-

---

¹ Кримінально-виконавчий кодекс України: науково-практичний коментар/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Коваленка, д-ра юрид. наук, проф. А. Х. Степанюка. Київ: Атіка, 2012. С. 19.

² Там само.

³ Чернишов Д. Про проблеми реформування пенітенціарної системи. *Дзеркало тижня*. 2017. № 32. С. 3.

⁴ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-Р. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 178. 20 верес. С. 8–9.

рання досить показовий і змушує шукати шляхи його удосконалення¹.

Перелік та порядок застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до правопорушників в Україні, включаючи й засуджених, позбавлених волі, мали два чітко виражених періоди нормативно-правового закріплення, а саме:

а) з 1991 р. по 2017 р., коли це поняття регулювалось на загальному рівні постановою Ради Міністрів УРСР від 27 лютого 1991 р. № 49, якою були затверджені Правила застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку²;

б) з 2017 р. по даний час зазначена діяльність регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024, якою відмінена постанова Ради Міністрів УРСР від 27 лютого 1991 р. № 49 та затверджено Перелік і Правила застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань³.

При цьому, варто констатувати, що порівняно з попереднім рішенням Уряду (1991 р.) у 2017 р. в постанові безпідставно скорочена кількість суб'ек-

---

¹ Маляренко В. Т. Про соціальну зумовленість і справедливість покарання. *Вісник Верховного Суду України*. 2002. № 3 (33). С. 33.

² Правила застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку: затверджені постановою Ради Міністрів УРСР від 27 лютого 1991 р. № 49. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/49-91-%D0%BF>

³ Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань: постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024. *Офіційний вісник України*. 2018. № 3. Ст. 117.

тів, які вправі застосовувати спеціальні засоби під час виконання службових завдань, шляхом надання такого права лише для військовослужбовців Національної гвардії України.

Нелогічність такого підходу є очевидною, позаяк на час прийняття Кабінетом Міністрів України постанови від 22 грудня 2017 р. № 1024 чинними були і є на сьогодні Закон України «Про Національну поліцію»¹; «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»²; КВК України та інші закони, що стосуються діяльності визначених в нашій державі правоохоронних органів³.

Як у зв'язку з цим зазначено в п. 5 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.06.1992 р. № 8 «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів», крім судді, військовослужбовця та члена громадського формування з охорони громадського порядку, потерпілими від злочинів можуть бути й працівники правоохоронних органів, що зазначені в ч. 1 ст. 2 Закону України від 23 грудня 1993 року «Про дер-

---

¹ Закон України «Про Національну поліцію»: Положення про Національну поліцію: офіц. текст. Київ: Алерта, 2016. 84 с.

² Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 р. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. С. 4–10.

³ Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994 р. № 11. Ст. 50.

жаний захист працівників суду і правоохоронних органів»¹.

Виходячи з вищевикладеного, логічно було б змінити назву постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1024 та викласти її у новій редакції – «Про затвердження Переліку та Правил застосування фізичної сили, спеціальних засобів і зброї при охороні громадського порядку», що дасть можливість залучати до цієї діяльності (та її легалізувати) інші правоохоронні органи, враховуючи, що у законах, які визначають їх правовий статус і повноваження, передбачено право застосовувати до правопорушників заходи фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї.

Більш того, згідно визначеної в ст. 8 Конституції України ієрархії нормативно-правових актів, закони мають вищу юридичну силу, ніж, зокрема, постанови Кабінету Міністрів України, а тому зміна назви зазначеної постанови Уряду є безспірною.

У контексті реалізації завдання щодо удосконалення правового механізму з питань застосування в Україні до засуджених, позбавлених волі, визначених у законі заходів вгамівного характеру, звертають на себе увагу й інші відмінності між рішеннями Уряду України у 1991 р. та 2017 р., а саме:

1) у Правилах та Переліку 1991 року було визначено 17 спеціальних засобів, що могли застосо-

---

¹ Про застосування судами законодавства що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідності та власність працівників правоохоронних органів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.06.1992 р. № 8. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/уклад.* В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 101.

уватися при охороні громадського порядку (розділ II «Перелік спеціальних засобів»), а також було зазначено, що при охороні громадського порядку можуть також використовуватись службові собаки.

У свою чергу, у Правилах 2017 р. кількість таких спеціальних засобів скорочена до 15, включаючи службові собаки та службові коні, які ввійшли до затвердженого Кабінетам Міністрів України їх Переліку.

Крім цього, у Переліку 2017 року знайшли місце такі спеціальні засоби, які частково відсутні у Переліку 1991 року, як:

а) електрошокові прилади контактної та контактно-дистанційної дії (у 1991 р. – мова велась тільки про електрошокові пристрої);

б) засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо (у 1991 р. – наручники);

в) засоби та пристрої обмеження доступу на певну територію (захисні бар'єри, турнікети) (у 1991 р. – відсутні взагалі);

г) заслін примусової зупинки транспорту (у 1991 р. – пристрій для примусової зупинки автотранспорту «Еж-М»);

г) засоби акустичного та мікрохвильового впливу (у 1991 р. – засоби забезпечення спеціальних операцій);

д) спеціальні маркувальні та форсувальні засоби (у 1991 р. – відсутні);

е) інші засоби;

2) у Правилах та Переліку 1991 р. була чітко визначена класифікація спеціальних засобів (у 2017 р. – відсутня), а саме – це:

- а) засоби індивідуального захисту;
- б) засоби активної оборони;
- в) засоби забезпечення спеціальних операцій;
- г) пристрої для відкриття приміщень, захоплених правопорушниками.

Крім цього, у Переліку 1991 р. чітко названі види кожного із спеціальних засобів, що могли застосовуватися при охороні громадського порядку, чого немає, на жаль, у Переліку 2017 р. (крім деяких, як от: гумових та пластикових кийків, електрошокових пристроїв та службових собак);

3) у Правилах 1991 р. мова велась і про Перелік спеціальних засобів (у 2017 р. – окремими додатками до постанови Кабінету Міністрів України визначені Перелік та Правила спеціальних засобів);

4) у Правилах 1991 р. у спеціальному розділі III визначені особливості застосування засобів активної оборони і забезпечення спеціальних операцій (у 2017 р. – у п. 8 Правил закріплені загальні правила застосування спеціальних засобів);

5) інші відмінності, які використані в даній роботі в якості додаткових аргументів при розробці науково обґрунтованих заходів, спрямованих на удосконалення правових засад діяльності персоналу колоній в ході застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї.

Виходячи з результатів проведеного порівняльно-правового аналізу зазначених вище постанов Кабінету Міністрів України, варто було б ст. 106 КВК України доповнити частиною 13 такого змісту:

«Перелік спеціальних засобів та правила їх застосування, визначаються Кабінетом Міністрів України».

Крім цього, враховуючи нормативно-правові підходи, що застосовані у постановах Уряду України у 1991 р. та 2017 р., спеціальні засоби, що застосовуються до засуджених, позбавлених волі, можна класифікувати наступним чином (в основу покладено критерій впливу на особу):

а) заходи психологічного впливу (демонстрація правопорушнику (чи групі таких осіб)) визначених у Переліку спеціальних засобів без їх застосування до засуджених (до таких, зокрема, можна віднести ті засоби, якими споряджені наряди відділів безпеки та нагляду органів та УВП (гумові та пластикові кийки; кайданки; електрошокові пристрої; ін.));

б) заходи запобіжного характеру (застосовуються при конвоюванні; для вгамування буйства; запобігання заподіянням засудженими шкоди оточенню або самим собі; ін. (фізична сила; кайданки; гамівна сорочка тощо));

в) заходи безпосереднього індивідуального впливу на правопорушника (застосовуються персоналом колоній у випадках, визначених у ст. 106 КВК України (у залежності від ситуації, що склалась, – будь-який спеціальний засіб або зброя));

г) заходи, що здійснюються при проведенні спеціальних операцій в колоніях (у випадках, наприклад, введення режиму особливих умов у цих УВП (ст. 105 КВК) (світлошумові гранати; водомети; бронемашини; т. ін.).

Якщо ж в основу поділу покласти критерій змістовного призначення, то спеціальні засоби, що

застосовуються до засуджених, позбавлених волі, можна класифікувати на:

1) засоби індивідуального захисту (шоломи, бронежилети; протиударні та броньовані щити; т. ін.);

2) засоби активної оборони (гумові та пластикові кийки; кайданки; електрошокові пристрої; ручні газові гранати; балончики з препаратами сльозоточивої та дратівливої дії; ін.);

3) засоби забезпечення спеціальних операцій (водомети; світлошумові гранати та пристрої; патрони з гумовою кулею; ранцеві апарати; т. ін.);

4) засоби для відкриття приміщень, захоплених правопорушниками (малогабаритні підривні пристрої; пристрої для примусового відчинення приміщень; ін.).

Якщо для класифікації використати критерій нормативної визначеності, то спеціальні засоби, що застосовуються до засуджених у місцях позбавлення волі, можна поділити на:

а) засоби, якими забезпечується персонал колоній (бронежилети; кайданки; резинові та пластикові кийки; т. ін.);

б) засоби, що знаходяться на озброєнні спеціальних підрозділів ДКВС України (засоби, зокрема, для проведення спеціальних операцій);

в) засоби, що використовуються іншими правоохоронними органами, які залучаються до вгамування засуджених, позбавлених волі, в порядку, визначеному в ст. 105 та ч. 6 ст. 106 КВК України (згідно нормативів забезпечення, що встановлені для працівників Національної поліції та військовослужбовців Національної гвардії України).

У наукових джерелах можна зустріти й інші класифікаційні групи спеціальних засобів, що застосовуються до правопорушників¹.

Виходячи з цього, слід констатувати, що здійснена в науці класифікація засобів вгамівного характеру має як теоретичне, так і практичне значення.

Зокрема, теоретична її цінність полягає у тому, що таким чином розширені межі знань про сутність і зміст визначених у законі заходів фізичної сили, спеціальних засобів і зброї, які застосовуються до правопорушників, а також їх роль і місце в правовому механізмі діяльності правоохоронних органів будь-якої демократичної держави при забезпеченні охорони прав і законних інтересів особи, суспільства та держави та в цілому правопорядку в ній.

У свою чергу, практичне значення даної класифікації виражається тим, що таким чином, створено більш детальні умови для прийняття адекватного рішення конкретно взятою особою з числа персоналу ДКВС України при прийнятті рішення про застосування (чи уникнення від такої дії) до правопорушника того чи іншого заходу вгамування.

А це, поряд з цим, створює додаткові критерії оцінки щодо правомірності вчинку правоохоронця

---

¹ Король М. О., Сидорук Д. А. Особливості затримання осіб, що поміщаються до місць тимчасового тримання Державної прикордонної служби України за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. *Актуальні проблеми кримінологічного права, процесу, проблематики та оперативно-розшукової діяльності: тези III Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 1 берез. 2019 р.)*. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2019. С. 474–477.

та його взаємозв'язку з наслідками застосування до засудженого, позбавленого волі, відповідного заходу вгамування.

Якщо ж у цілому узагальнити інформацію, що стосується як окремо, так і разом взятого визначеного в законі (зокрема в ст. 106 КВК України) заходу фізичного впливу, спеціального засобу і зброї, то їх зміст можна визначити таким чином:

«Під заходами вгамування, що застосовуються до засуджених, позбавлених волі, слід розуміти закріплені у законі засоби психічного та фізичного впливу, які здійснюються персоналом органів та установ виконання покарань щодо правопорушника з числа осіб, які тримаються в місцях позбавлення волі, з метою припинення тих протиправних діянь, вчинення яких є правовою та фактичною підставою для їх застосування»¹.

Отже, до системоутворюючих ознак, що складають зміст зазначеного поняття, варто віднести наступні, а саме – це:

1. Закріплені в законі заходи вгамівного характеру.

Важливість і необхідність цієї ознаки є очевидною та ґрунтується на вимогах п. 14 ст. 92 Конституції України, відповідно до якої діяльність органів та установ виконання покарань визначається виключно законом.

---

¹ Колб І. О. Про зміст та характеристику системоутворюючих ознак поняття «заходи вгамування, що застосовуються до засуджених у місцях позбавлення волі України». *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 3. С. 120–126.

Одним із видів кримінально-виконавчої діяльності, як це витікає із змісту ст. 106 КВК, є застосування у визначених в законі випадках до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї¹.

Поряд з цим, варто зазначити, що Конституційний Суд України у своєму рішенні від 9 липня 1998 року № 12-рп/98 (справа про тлумачення терміну «законодавство») роз'яснив, що до законодавства України, крім Конституції України та законів, відносяться: постанови Верховної Ради України; міжнародні договори, згоду на які надала Верховна Рада України; укази Президента України; постанови та декрети Кабінету Міністрів України².

Враховуючи зазначене, до законодавчих актів, що регулюють питання застосування заходів вгамівного характеру до засуджених, позбавлених волі, необхідно віднести й постанову Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 року № 1024 «Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями

---

¹ Колб І. О. Поняття, зміст і види заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, що застосовуються до засуджених у місцях позбавлення волі. *Правоохоронна та правозахисна діяльність поліції в умовах формування громадянського суспільства в Україні: матеріали підсум. наук.-практ. конф. (м. Київ, 9 квіт. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 181–185.

² Рішення Конституційного Суду України «У справі за конституційним зверненням Київської міської ради, професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство»), № 12-пр/98 від 9 липня 1998 року. *Офіційний вісник України*. 1998. № 32. Ст. 1209.

Національної гвардії під час виконання службових завдань»¹, які залучаються до охорони та забезпечення правопорядку в УВП, відповідно до вимог ст. 105 та ч. 6 ст. 106 КВК України.

У той самий час, закріплення порядку про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і зброї до засуджених, позбавлених волі, у підзаконних нормативно-правових актах, а саме: Інструкції про організацію охорони засуджених у кримінально-виконавчих установах закритого типу, виховних колоніях і СІЗО; Інструкції про порядок нагляду забезпечення безпеки та ізоляції засуджених, позбавлених волі; ПВР УВП; т. ін. – не можна вважати таким нормативним підходом, що відповідає змісту рішення Конституційного Суду України, мова про яке велась вище.

Такий висновок, крім цього, витікає із змісту ст. 8 Конституції України, в якій визначено принцип верховенства права, а також ґрунтується на положеннях п. 1 постанови Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя», відповідно до якої цей принцип є одним із пріоритетних при здійсненні правосуддя².

---

¹ Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань: постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024. *Офіційний вісник України*. 2018. № 3. Ст. 117.

² Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 0.11.1996 р. № 9. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/уклад. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова*. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 136.

Зокрема, у п. 2 даної постанови мова ведеться про те, що суди при розгляді конкретних справ мають оцінювати зміст будь-якого закону чи іншого нормативно-правового акту з точки зору його відповідності Конституції і в усіх необхідних випадках застосовувати Конституцію як акт прямої дії¹.

Про важливість закріплених саме в законі, а не в інших нормативно-правових актах, правових підстав застосування заходів вгамівного характеру до осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, можна вести мову й з огляду вимог аналогії (відповідності, схожості тощо²), а саме – положень ч. 2 ст. 41 КК України, у якій зазначено, що наказ або розпорядження є законним, якщо вони віддані відповідною особою в належному порядку та в межах її повноважень і за змістом не суперечать чинному законодавству та не пов'язані з порушенням конституційних прав та свобод людини і громадянина.

Щодо самих заходів вгамівного характеру, які застосовуються до правопорушників, то їх виключний перелік визначений у постанові Кабінету Міністрів України 20 грудня 2017 року № 1024 «Про затвердження переліку та Правил застосування

---

¹ Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 0.11.1996 р. № 9. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/уклад.* В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 136.

² Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 39.

спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань»¹.

2. Це заходи психічного та фізичного впливу.

Мова в даному випадку ведеться про застосування до засуджених, позбавлених волі, психічного та фізичного насильства.

При цьому, як з цього приводу зазначено в п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.06.1992 р. № 8 «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів», правомірне застосування працівником правоохоронного органу до правопорушника фізичного впливу, спеціальних засобів або зброї виключає відповідальність за заподіяння шкоди².

У науковій літературі під насильством розуміють застосування сили для досягнення чого-небудь, примусовий вплив на когось, щось³. У свою чергу, у юридичних джерелах розрізняють психічне та фізичне насильство.

---

¹ Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань: постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024. *Офіційний вісник України*. 2018. № 3. Ст. 117.

² Про застосування судами законодавства що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідності та власність працівників правоохоронних органів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.06.1992 р. № 8. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/уклад. В. В. Рожнова, А. С. Сизо-ненко, Л. Д. Удалова*. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 101.

³ Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 401.

Так, у п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.06.1992 р. № 8 під насильством розуміється нанесення ударів, побоїв та тілесних ушкоджень, а під погрозою застосування насильства – висловлювання або дії про наміри особи застосувати насильство¹.

У свою чергу, у п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» мова ведеться про насильство з особливою жорстокістю (п. 4 ч. 2 ст. 115 КК), коли потерпілому завдаються особливі фізичні, психічні чи моральні страждання², а в п. 28 – про жорстоке поводження, під яким слід розуміти безжалісні, грубі діяння, що завдають потерпілому фізичних чи психічних страждань (мордування, систематичне заподіяння тілесних ушкоджень чи побоїв, позбавлення їжі, води, одягу, житла тощо)³.

У п. 5 постанови Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» мова

---

¹ Про застосування судами законодавства що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідності та власність працівників правоохоронних органів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.06.1992 р. № 8. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/уклад.* В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 103–104.

² Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 р. № 2. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/уклад.* В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 204.

³ Там само, с. 212.

ведеться й про інші види насильства (насильства, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого та насильство, небезпечне для життя чи здоров'я особи)¹.

Зокрема, під насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого розуміється умисне заподіяння легкого тілесного ушкодження, що не спричинило короточасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності, а також вчинення інших насильницьких дій (завдання удару, побоїв, незаконне позбавлення волі) за умови, що вони не були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння.

При цьому, небезпечне для життя чи здоров'я насильство (ст. 187, ч. 3 ст. 189 КК) – це умисне заподіяння потерпілому легкого тілесного ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжке тілесне ушкодження, а також інші насильницькі дії, які не привели до вказаних наслідків, але були небезпечними для життя чи здоров'я в момент їх вчинення.

До таких, зокрема, відноситься насильство, що привело до втрати свідомості чи мало характер мордування, придушення за шию, скидання з висоти, застосування спеціальних знарядь тощо².

---

¹ Про судову практику у справах про злочини проти власності: постанова Пленуму Верховного Суду України від 11.06.2009 р. № 10. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах*/ уклад. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 428.

² Там само, с. 429.

Виходячи з цього, слід визнати, що заходи насильства, що застосовуються персоналом ДКВС України до засуджених, позбавлених волі, не мають носити тих ознак протиправності, мова про які вельсь вище, а саме: нанесення тілесних ушкоджень або смерті потерпілого не можуть носити умисний характер та не перевищувати меж необхідної оборони чи затримання злочинця.

До таких, як це витікає із змісту п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 1 «Про судову практику у справах про необхідну оборону», відноситься умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обставинці захисту або обставинці затримання злочинця¹.

Щодо психічного насильства, то в юридичній літературі, зокрема при кваліфікації злочинів проти власності, під ним розуміють будь-яку погрозу (залякування словами, жестами, демонстрацією зброї тощо), яка спрямована на те, щоб у потерпілого склалося враження, що якщо він протидіятиме особі, яка її висловила, або не виконав її вимог, то погроза буде реалізована².

---

¹ Про судову практику у справах про необхідну оборону: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 1. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах*/упоряд. В. П. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 170.

² Про судову практику у справах про злочини проти власності: постанова Пленуму Верховного Суду України від 11.06.2009 р. № 10. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах*/уклад. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 430.

З огляду цього, психічне насильство, яке може застосовуватись персоналом органів та установ виконання покарань, може носити характер та зміст насильства, мова про яке велась вище, при умові дотримання меж необхідної оборони та затримання злочинця (статті 36, 38 КК України).

3. Заходи вгамівного порядку може застосовувати тільки персонал ДКВС України та інші особи, залучені до цієї діяльності згідно закону (ч. 6 ст. 106 КВК).

У ст. 14 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» визначено виключний перелік осіб, які відносяться до категорії персоналу органів та установ виконання покарань.

При цьому, варто мати на увазі, що такою вважається тільки та особа, яка не тільки відповідає вимогам, що пред'являються до персоналу ДКВС України (ст. 16 Закону), але й приступила до виконання своїх повноважень після видання відповідного наказу про прийняття на службу (роботу), з яким вона ознайомилась під розпис; письмового ознайомлення з функціональними обов'язками та інших формальних вимог, визначених у нормативно-правових актах, що стосуються сфери її діяльності.

До таких додаткових вимог, як це витікає із змісту п. 81.1 ЄПП, слід віднести також:

– успішну здачу персоналом органів та установ виконання покарань іспитів, що пов'язані зі знанням міжнародних і регіональних документів і норм у сфері прав людини, особливо Європейської Конвенції з прав людини та Європейської Конвенції по запобіганню катувань та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження або покарання;

– вивчення практики застосування Європейських пенітенціарних правил (ЄПП).

У той самий час, слід констатувати, що кожна особа, яка на законних підставах перебуває в УВП, має право на необхідну оборону, у тому числі із застосуванням для цього будь-яких предметів, крім тих, виключне право на які визначено тільки для персоналу ДКВС України та приданих сил (ст. 105 та ч. 6 ст. 106 КВК).

4. Заходи вгамування застосовуються лише щодо осіб, які тримаються в місцях позбавлення волі.

До таких осіб відносяться засуджені до покарання у виді позбавлення волі на певний строк, вирок щодо яких набрав законної сили (ст. 532 КПК) та був звернутий до виконання (ст. 535 КПК) відповідно до вимог кримінально-виконавчого законодавства України (статті 86–99 КВК).

Поряд з цим, при вчиненні дій, мова про які ведеться в ч. 1 ст. 106 КВК, іншими особами, які на законних підставах перебувають у виправних колоніях (статті 22–25 та ст. 110 КВК), персонал не вправі застосовувати фізичну силу, спеціальні засоби та зброю, а здійснювати заходи, що складають зміст необхідної оборони (ст. 36 КК).

У таких випадках право на застосування заходів вгамівного характеру мають лише працівники поліції (статті 42–46 Закону України «Про Національну поліцію») або особи з числа військовослужбовців Національної гвардії України (статті 15–19 Закону України «Про Національну гвардію України»).

5. Заходи вгамівного характеру здійснюються лише щодо засудженого, який вчинив ті правопо-

рушення, що визначені в ч. 1 ст. 106 КВК, як підстава для їх застосування.

В юриспруденції під правопорушенням розуміють соціально небезпечне або шкідливе, протиправне, вчинене діяння деліктоздатного суб'єкта (фізичну чи юридичну особу), за вчинення якого передбачена юридична відповідальність¹.

Разом з тим, у контексті досліджуваної тематики, застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених, позбавлених волі, можливе лише при вчиненні тільки тих правопорушень, мова про які ведеться у ч. 1 ст. 106 КВК.

Якщо ж ця вимога персоналом ДКВС України дотримана не буде, то судом це може бути кваліфіковано як перевищення службових повноважень (п. 5 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 р. № 15 «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень»²).

6. Мета застосування заходів вгамівного характеру є та, що визначена в ч. 1 ст. 106 КВК, а саме: а) припинення вказаних у цій статті протиправних посягань (вчинення фізичного опору; злісне невиконання законних вимог; прояви буйства; т. ін.);

---

¹ Правознавство: словник термінів: навч. посіб./за ред. В. Г. Гончаренка. Київ: Юрисконсульт, 2007. 438 с.

² Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 15. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/упоряд.* В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2011. С. 255.

б) запобігання заподіяння правопорушником шкоди оточенню або собі.

Останнє пов'язано з тим, що завдання засудженим шкоди самому собі, включаючи самогубство, вважається у юридичній практиці як одна із форм ухилення від відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк (ст. 390 КК) та відноситься до заборон, що визначені в ч. 4 ст. 107 КВК України.

7. Для застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї мають бути правові та фактичні підстави.

Під правовими підставами науковці розуміють врегулювання тих чи інших суспільних відносин нормами права¹.

У контексті досліджуваної проблематики, правові підстави застосування персоналом колоній заходів вгамівного характеру до засуджених, позбавлених волі, закріплені: в КВК (статті 105, 106); в спеціальних законах («Про Державну кримінально-виконавчу службу України»; «Про Національну поліцію»; «Про Національну гвардію України»); у відомчих нормативно-правових актах (ПВР УВП, Інструкціях по організації охорони та нагляду у виправних і виховних колоніях; ін.).

У свою чергу, під фактичними підставами такої діяльності персоналу ДКВС України учені пропонують розуміти реальну поведінку правопоруш-

---

¹ Кримінологія: підручник/В. В. Голіна, Б. М. Головін, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни, Б. М. Головіна. Харків: Право, 2014. С. 146.

ника у тих ситуаціях, що визначені у законі як правові підстави застосування до них заходів вгамування¹.

При цьому, значна кількість дослідників з означеної проблематики доводить у своїх роботах, що пріоритетними у всіх випадках, крім тих, коли правопорушник створив реальну, невідворотну у ситуації, що склалась, загрозу для життя або здоров'я особи, яка захищається, є фактичні підстави застосування передбачених у законі заходів вгамівного характеру².

Поряд з цим, варто зазначити, що як попередню, так й інші системоутворюючі ознаки слід розглядати як взаємодіючий комплекс, на підставі якого можна повно та всебічно з'ясувати соціально-правову сутність та зміст заходів вгамування, що застосовуються до засуджених, позбавлених волі.

У цілому ж, з урахуванням результатів наукових досліджень з означеної проблематики³ та від-

---

¹ Кримінологія: підручник/В. В. Голіна, Б. М. Головін, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни, Б. М. Головіна. Харків: Право, 2014. С. 146.

² Жданова І. Є. Фізичний або психічний примус як обставина, що виключає злочинність діяння: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2013. С. 10–11.

³ Тараненко М. М. Кримінально-правова характеристика масових заворушень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВСУ, 2013. 20 с.

Денисова О. В. Кримінально-правова характеристика катування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: ХНУВС, 2016. 20 с.

Шевчук О. М. Засоби державного примусу у правовій службі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2009. 20 с.

сутності на практиці у сфері виконання покарань спеціальної Інструкції про порядок і умови застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї, зміст та сутність такої діяльності персоналу ДКВС України, можна сформулювати у формі проекту зазначеної Інструкції, у якій відобразити наступні питання:

1. Загальні положення.

У цьому розділі необхідно дати визначення (тлумачення) тих термінів, що вживаються у кримінально-виконавчому законодавстві України у сенсі досліджуваної проблематики, а також навести перелік правових джерел, на підставі яких діє персонал ДКВС України при застосуванні до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів та зброї.

2. Правові засади діяльності персоналу органів та установ виконання покарань в означеному напрямі.

У даному розділі варто дати розширене тлумачення тих випадків, на підставі яких застосовуються заходи вгамівного характеру, а також дати оцінку підзаконних нормативно-правових актів, що стосуються змісту даного питання.

3. Порядок застосування визначених у законі заходів вгамування.

У зазначеному розділі необхідно розробити чіткий алгоритм дії персоналу ДКВС України при наявності правових і фактичних підстав застосування фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї до засуджених, позбавлених волі.

4. Особливості застосування тих чи інших заходів вгамування.

У цьому розділі має бути відображено найбільш суттєві відмінності застосування визначених у законі заходів вгамівного характеру та доведена необхідність їх застосування – від найбільш суттєвого до найбільш відчутного для життя і здоров'я правопорушника.

5. Надання первинної медичної допомоги для особи, щодо якої були застосовані заходи вгамівного характеру.

У даному розділі має бути доведено обов'язок для персоналу ДКВС України про надання необхідної медичної допомоги для засудженого, який постраждав від його дій при застосування заходів вгамівного характеру.

6. Документальне оформлення результатів застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамівного характеру.

У зазначеному розділі має бути розроблений перелік дій і документів, які в обов'язковому порядку мають вчинити посадові особи УВП у випадках застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі.

7. Прикінцеві положення.

У цьому розділі Інструкції мають бути визначені основні організаційно-управлінські аспекти діяльності персоналу ДКВС України при застосуванні фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї до засуджених, позбавлених волі.

Отже, точне і повне з'ясування сутності і змісту діяльності персоналу виправних і виховних коло-

ній, пов'язаної із застосуванням до осіб, які відбувають покарання у зазначених УВП, передбачених законом заходів вгамування, а також чітке визначення алгоритму дій при цьому, дасть можливість знизити вірогідність вчинення неправомірних дій персоналу ДКВС України з означених питань та запобігти більш суспільно небезпечним наслідкам для сфери виконання покарань у випадках перевищення службових повноважень з боку цих осіб.

2.2. Види заходів вгамування та їх характеристика

Важливість розгляду даного питання обумовлена декількома обставинами, а саме – необхідністю:

1) визначення ефективності дії тих чи інших заходів вгамування та їх потенційних можливостей щодо припинення правопорушень, вчинення яких є правовою підставою для їх застосування;

2) встановлення конкретного виду заходу вгамувального характеру, який може бути застосований у тій чи іншій ситуації, тобто адекватності (латин. *adaequatus* – прирівнений; співпадаючий)¹ дій персоналу ДКВС України у таких випадках;

3) обґрунтування запобіжності впливу тих чи інших заходів вгамування, що застосовуються до засуджених, позбавлених волі, при їх демонстрації

---

¹ Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 17.

правопорушнику як засобів залякування перед безпосереднім їх застосуванням до правопорушника;

4) визначення наслідків застосування конкретних засобів вгамування у вигляді певної шкоди для здоров'я, життя, честі, гідності та майна правопорушника з метою їх мінімізації та обґрунтування пріоритетності запобіжної діяльності по означеному предмету дослідження;

5) приведення порядку застосування визначених у законі заходів вгамівного характеру до засуджених у місцях позбавлення волі до кращого міжнародного досвіду, а також до вимог міжнародного права¹.

Такий підхід, крім цього, дозволить:

– чітко визначитись з алгоритмом дій персоналу виправних і виховних колоній при вчиненні особами, які тримаються у зазначених УВП, правопорушень, мова про які ведеться в ч. 1 ст. 106 КВК України;

– запобігти настанню більш тяжких наслідків у випадках перевищення меж необхідної оборони чи затримання злочинця у формі дій, що дезорганізують роботу установ виконання покарань; групої непокори засуджених адміністрації УВП; групового хуліганства; масової відмови від прийому їжі тощо².

---

¹ Колб І. О. Види заходів вгамування, що застосовуються до засуджених, позбавлених волі в Україні, та їх характеристика. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 1. Т. 3. С. 142–147.

² Колб І. О. Про деякі тактико-технічні дані спеціальних засобів, що застосовуються в Україні до засуджених, позбавлених волі. *Юридичний бюлетень*. 2019. № 9. URL: <http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua>

Так, зокрема, завершилися події у Південній виправній колонії Одеської області у травні 2019 року¹.

При цьому варто зазначити, що аналогічні події мали місце й в інші роки – саме як наслідок неправомірності дії персоналу ДКВС України у ході застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамівного характеру².

На сьогодні серед нормативно-правових актів Міністерства юстиції України відсутні будь-які із них відкритого характеру, що визначають порядок і умови правомірного застосування персоналом виправних і виховних колоній визначених у ст. 106 КВК заходів вгамівного характеру до засуджених, позбавлених волі³.

Як показало вивчення окремих із них, зазначені процедури закріплені у нормативно-правових актах з грифом «для службового користування», які є недоступними для осіб, які три мають у цих УВП, що суперечить у певній мірі вимогам ст. 57 Конституції України, відповідно до якої кожному гарантується право знати свої права і обов'язки.

Крім цього, про цей аспект кримінально-виконавчої діяльності не ознайомлений письмово жо-

---

¹ Бунт в одеській колонії: постраждали 13 працівників, троє з них у лікарні. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2709716-bunt-v-odeskij-kolonii-postrazdali-13-pracivnikiv-troe-z-nih-u-likarni.html>

² Діденко А. О. Чи сприяє побиття та знущання виправленню засуджених?! (Про події в Копичинській колонії № 112 26 та 27 липня 2012 року). URL: <http://khp.orgipda/index.php?id=1343408901>

³ Колб І. О. Примусове годування засуджених як засіб забезпечення їх особистої безпеки. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ: наук. журн.* 2013. № 3 (88). С. 146–155.

ден засуджений, який відбуває покарання у виді позбавлення волі.

Зокрема, відповідно до додатку 6 до ПВР УВП (п. 1 розділу V), кожна особа, яка прибуває у виправну чи виховну колонію для відбування покарання у виді позбавлення волі, дає письмову розписку про ознайомлення з вимогами КВК, КПК, КК та нормативно-правових актів, що регламентують порядок та умови відбування покарання засудженими до позбавлення волі.

Проте, у цій розписці жодним словом не говориться, що у випадку вчинення цими особами тих правопорушень, які визначені в ч. 1 ст. 106 КВК, то до них можуть бути застосовані фізична сила, спеціальні засоби, гамівна сорочка та зброя.

І, це при тому, що у цій розписці зазначено про: право засуджених на особисту безпеку та деякі засоби його забезпечення; кримінальну відповідальність за вчинення злісної непокори законним вимогам адміністрації УВП; тероризування інших засуджених; втечу з місць позбавлення волі тощо¹.

При цьому, варто звернути увагу й на те, що відсутня зазначена інформація й у ст. 107 КВК, у якій закріплені права і обов'язки засуджених до позбавлення волі, а є лише ремарка про те (як, власне, й у ПВР УВП), що засуджені до позбавлення волі мають право одержувати інформацію і роз'яснення про умови відбування і порядок вико-

---

¹ Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затверджені наказом Міністерства юстиції України від 28 серпня 2018 року № 2823/5. *Офіційний вісник України*. 2018. № 70.

нання покарання, яке для них визначено у вироку суду.

Враховуючи зазначену правову прогалину та особливу важливість питань, пов'язаних із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамівного характеру, логічно було б ст. 107 КВК України доповнити частиною п'ятою такого змісту:

«Про доведення до засуджених, позбавлених волі, прав, обов'язків і заборон, пов'язаних з виконанням та відбуванням даного покарання, а також про можливість застосування до них заходів вгамівного характеру у випадках, визначених у ст. 106 КВК України, кожна особа, яка прибула для відбування покарання у виправну чи виховну колонію, підписує розписку, форма та зміст якої визначається Міністерством юстиції України, оригінал якої долучається до особової справи засудженого, а копія видається йому на руки».

Щодо видів заходів вгамування, що застосовуються до засуджених, позбавлених волі, то їх вичерпний перелік визначений у ч. 1 ст. 106 КВК України, а саме – це: а) заходи фізичного впливу; б) спеціальні засоби; в) гамівна сорочка; г) зброя.

При цьому в жодному нормативно-правовому акті, включаючи відомчі джерела Міністерства юстиції України, що стосуються сфери виконання покарань, не роз'яснено сутність та наслідки їх застосування до осіб, які тримаються у виправних і виховних колоніях, хоч це досить важливо з огляду змісту запобіжної діяльності з цих питань.

Винятком з зв'язку з цим є нормативно-правові акти з грифом «для службового користування» та постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 року № 1024, якою затверджені перелік та Правила застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань¹, а також ст. 19 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», в яких проте, нічого не говориться про потенційні можливості та наслідки застосування тих чи інших заходів вгамівного характеру.

Більш того, в останньому правовому джерелі з них (зокрема, в ст. 19) зазначено ще один захід вгамування – службові собаки.

Отже, і з цих міркувань вкрай необхідно на теоретичному, нормативно-правовому та практичному рівнях дати характеристику кожному окремо взятому заходу вгамівного характеру, що застосовуються до засуджених у місцях позбавлення волі.

До перших із них, який найменш уразливий для правопорушника, відносяться заходи, пов'язані із застосуванням до нього фізичної сили.

Під фізичною силою в наукових джерелах розуміють здатність певних істот напруженням м'язів робити фізичні рухи, виконувати фізичні дії, фізична здатність або можливість роботи, здійсню-

---

¹ Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань: постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024. *Офіційний вісник України*. 2018. № 3. Ст. 117.

вати що-небудь¹, а під застосуванням – використання чого-небудь і запровадження в життя².

Виходячи з цього, деякі дослідники запропонували наступне визначення, що стосується застосування фізичної сили до засуджених у місцях позбавлення волі, а саме – це такі індивідуальні дії персоналу ДКВС України, що пов'язані з використанням їх власних фізичних можливостей, включаючи потужність м'язів, для подолання протидії з боку перших, тобто осіб, які чинять фізичний опір, злісно не виконують законні вимоги адміністрації колонії, виявляють буйство, беруть участь у масових заворушеннях, захваті заручників або чинять інші насильницькі дії, а також для запобігання заподіяння цими особами шкоди оточенню або самим собі³.

Не вдаючись у поглиблений аналіз виведеного у науці поняття фізичної сили, що застосовується до осіб, які тримаються у виправних і виховних колоніях, варто зазначити, що цим поняттям варто доповнити й ті правові норми, що регулюють порядок її застосування у сфері виконання покарань, на чому наполягають учені та що є необхідною правовою умовою правомірності діяльності персоналу зазначених УВП на практиці⁴.

---

¹ Великий тлумачний словник української мови/упоряд. Т. В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. С. 588.

² Там само, с. 217.

³ Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї у місцях позбавлення волі: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи та д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. С. 20.

⁴ Там само.

Як з цього приводу влучно зауважив А. М. Попович, правова регламентація застосування сили, спеціальних засобів і зброї має на меті не лише забезпечення виконання законних вимог працівників правоохоронних органів, а й захист їх життя та здоров'я від злочинних посягань з боку правопорушників¹.

Додатковим аргументом у зв'язку з цим виступає практика застосування фізичної сили до засуджених, позбавлених волі, яка здійснюється у різних формах: шляхом нанесення ударів по тілу правопорушника; скручування його рук за спину; притискування цієї особи до стіни або іншої технічної перешкоди тощо².

При цьому, важливим компонентом змісту застосування даного вгамівного заходу є навички володіння персоналом колоній прийомами рукопашного бою та самооборони, які вони отримали під час підготовки та підвищення кваліфікації у відповідних центрах професійної підготовки персоналу ДКВС України згідно вимог нормативно-правових актів Міністерства юстиції та Міністерства освіти і науки України.

---

¹ Попович А. Застосування сили, спеціальних засобів та зброї працівниками правоохоронних органів. *Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т./відп. ред.: Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко*. Київ: Концерн «Вид. дім "Ін'юре"», 2003. Т. 2: Права людини у контексті поліцейської діяльності. 2003. С. 312.

² Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї у місцях позбавлення волі: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джузи та д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. С. 20.

Зокрема, в ст. 17 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» зазначено, що підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України проводяться відповідно до законодавства про освіту.

З цією метою ДКВС України може створювати відповідні навчальні заклади, а також організувати підготовку фахівців в інших навчальних закладах на договірній основі.

У свою чергу в ст. 14 зазначеного Закону мова ведеться про те, що служба в ДКВС України є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (ч. 2), а також про те, на службу в ДКВС України приймаються особи, які за діловими, моральними та іншими якостями і за станом здоров'я спроможні ефективно виконувати відповідні службові обов'язки.

Поряд з цим, як у даному законі, так і в інших нормативно-правових актах, що стосуються означеної проблематики, жодним чином не говориться про суттєві аналогічні положення, які визначені в нормах міжнародного права.

Так, у п. 66 ЄПП зазначено, що персонал, який безпосередньо працює із засудженими, повинен бути навчений методам, які дозволяють йому стримувати агресивних осіб з їх числа з мінімальним застосуванням сили.

Виходячи з цього та враховуючи стан фізичної підготовки персоналу колоній до відбиття будь-якого нападу, на себе та інших осіб, варто визнати на нормативно-правовому рівні застосування фізичної сили до засуджених, позбавлених волі, у

випадках наявності правових і фактичних підстав для вчинення таких дій, пріоритетним напрямом серед інших заходів вгамівного характеру.

Для цього варто ч. 1 ст. 106 КВК України доповнити реченням такого змісту:

«При цьому застосування фізичної сили є пріоритетним при припиненні зазначених у цій статті Кодексу правопорушень».

Необхідність видозміни ст. 106 КВК обумовлена ще й тим, що ні в попередніх Правилах застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку¹, ні в нині діючих Правилах застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань², ні в Законі України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» (п. 7 ч. 2 ст. 18 та ст. 19) не закріплено норму про зміст і порядок застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили.

Більш того, жодним словом у цих та інших нормативно-правових джерелах мова не ведеться про алгоритм дій персоналу виправних і виховних колоній у ситуаціях, що є підставою для застосування заходів вгамівного характеру, що важливо з огляду запобігання протиправної поведінки цих

---

¹ Правила застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку: затверджені постановою Ради Міністрів УРСР від 27 лютого 1991 р. № 49. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/49-91-%D0%BF>

² Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань: постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024. *Офіційний вісник України*. 2018. № 3. Ст. 117.

осіб та мінімізації наслідків застосування до засуджених, позбавлених волі, передбачених законом заходів вгамування, включаючи й фізичного впливу (п. 64.2 ЄПП).

Наступними заходами гамівного характеру, що закріплені в ч. 1 ст. 106 КВК України, є спеціальні засоби. При цьому, варто зазначити, що, як і в першому випадку, який стосується змісту фізичної сили, у нормативно-правових актах, що регулюють питання застосування заходів вгамування, поняття спеціальних засобів не визначено. У той самий час, на науковому рівні таке поняття виведено.

Зокрема, під спеціальними засобами учені розуміють чітко визначений у нормативно-правових актах України перелік особливих знарядь, призначених для подолання протидії осіб, які відбувають покарання у виправних і виховних колоніях, у випадках встановлених у законі¹. Такий підхід ґрунтується на результатах аналізу тих системоутворюючих ознак, що складають зміст терміну «спеціальні засоби». Так, під «засобами» науковці розуміють те, що служить знаряддям у якій-небудь дії, справі², а під «спеціальним» – той, що призначений для чого-небудь; що має особливе призначення³.

---

¹ Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї у місцях позбавлення волі: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джузи та д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. С. 21.

² Великий тлумачний словник української мови/упоряд. Т. В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. С. 215.

³ Там само, с. 621.

Перелік спеціальних засобів, що застосовуються персоналом ДКВС України до засуджених, позбавлених волі, визначається нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України по аналогії та на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024, якою затверджений Перелік спеціальних засобів, що застосовуються військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань, що з огляду вимог принципу законності, який закріплений в ч. 2 ст. 19 та п. 14 ст. 92 Конституції України, не можна вважати правильним підходом у правозастосовній практиці даного правоохоронного органу.

Таким чином, варто визнати, що на сьогодні в Україні, після прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024¹ та відміною у зв'язку з цим попередньої постанови Кабміну від 27 лютого 1991 р. № 49 «Про затвердження Правил застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку»², на практиці виникла правова прогалина, а саме: якщо буквально тлумачити зміст попередньої постанови Кабінету Міністрів України зразка 2017 року, то право

---

¹ Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань: постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024. *Офіційний вісник України*. 2018. № 3. Ст. 117.

² Правила застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку: затверджені постановою Ради Міністрів УРСР від 27 лютого 1991 р. № 49. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/49-91-%D0%BF>

на застосування спеціальних засобів та їх перелік має тільки Національна гвардія України.

Проте, на сьогодні в нашій державі функціонує більше 20 правоохоронних органів, які згідно визначеного для них статусу в законі вправі застосувати заходи вгамівного характеру (Національна поліція; СБУ; Національне антикорупційне бюро України (НАБУ); Державне бюро розслідувань (ДБР); інші).

Виходячи з цього, необхідно внести зміни та доповнення у назву та зміст постанови Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024, назвавши її наступним чином – «Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів правоохоронними органами України», а також внести зміни у її тексті та додатках, замінивши словосполучення «військовослужбовцями Національної гвардії» на «правоохоронні органи України».

При такому підході, та враховуючи, що згідно вимог Закону України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів»¹ та Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»², персонал ДКВС України відноситься до переліку правоохоронних органів, буде створено одну із правових гарантій і засо-

---

¹ Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994 р. № 11. Ст. 50.

² Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 р. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. С. 4–10.

бів реалізації на практиці права цих осіб на застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї, яке визначено в ст. 106 КВК України.

Перелік таких спеціальних засобів, як це витікає із змісту постанови Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 року № 1024¹, включає наступні з них: 1) гумові та пластикові кийки; 2) електрошокові пристрої контактної та контактнo-дистанційної дії; 3) засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо); 4) засоби та пристрої обмеженого доступу на певну територію (захисні бар'єри, турнікети); 5) засоби примусової зупинки транспорту; 6) службові собаки та службові коні; 7) засоби акустичного та мікрохвильового впливу; 8) спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби; 9) пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії; 10) засоби, споряджені гумовими або аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії; 11) засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівливої дії; 12) пристрої для відстрілу спеціальних засобів, зазначених в абзацах восьмому-одинадцятому цього переліку; 13) пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень; 14) засоби, споряджені безпечними димо-

---

¹ Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань: постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024. *Офіційний вісник України*. 2018. № 3. Ст. 117.

утворюючими пристроями; 15) водомети, бронемашини без встановленого на них штатного озброєння та інші спеціальні транспортні засоби.

Якщо цей Перелік порівняти з тими спеціальними засобами, мова про які ведеться в ст. 106 КВК України, та з тим, що використовується у кримінально-виконавчій діяльності персоналу органів та установ виконання покарань, то можна виявити наступні розбіжності:

1. При охороні виправних і виховних колоній, а також при проведенні обшуків, доглядів та інших режимних заходів персоналом ДКВС України досить широко використовуються службові собаки, які, крім цього, виконують і функцію запобігання тим правопорушенням (як засіб залякування), що є підставою застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамівного характеру.

Так, у 2015 році у сфері виконання покарань України використовувались 1 тис. 671 службова собака при штатній їх чисельності 1712 (некомплект склав 2,4 %) ¹.

При цьому, протягом цього ж року службові собаки використовувались в УВП і СІЗО: при виконанні завдань у вартах з охорони цих установ (довжина периметра, який при цьому перекривався службовими собаками склав 54 тис. 560,8 метра або 46 % від загальної довжини периметра всіх УВП і СІЗО); при охороні окремих виробничих

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2015 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2016. Кн. 2. С. 8.

об'єктів, складів з вибухонебезпечними матеріалами; при переміщені засуджених зустрічними, наскрізними та плановими автомобільними вартами; під час проведення загальних обшуків у дільницях тримання засуджених до довічного позбавлення волі; огляду транспортних засобів, що проходив через контрольно-пропускні пункти; для пошуку наркотичних речовин та їх аналогів під час догляду багажу, особистих речей засуджених і приміщень.

Як результат: у 2015 році за допомогою службових собак в УВП і СІЗО було вилучено 0,5 літра спиртних напоїв, 150 літрів браги, 80 мобільних телефонів та інші заборонені предмети¹.

Крім того, у 2015 році за допомогою службових собак було затримано 2 засуджених, які вчинили втечу з Софіївської виправної колонії № 55 у Запорізькій області та розкрито 1 вбивство та 2 крадіжки майна громадян².

Отже, службові собаки можна віднести й до спеціальних засобів, які застосовуються до засуджених, позбавлених волі, у випадках, визначених у ч. 1 ст. 106 КВК України, шляхом внесення відповідних змін у цей Кодекс.

2. Відповідно до вимог ст. 105 КВК та ст. 6 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», для підтримання правопорядку у виправних і виховних колоніях залуча-

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2015 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2016. Кн. 2. С. 8.

² Там само, с. 9.

ються спеціальні воєнізовані підрозділи ДКВС України, положення та порядок застосування яких регулюється відповідними нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України, у тому числі закритого (конфіденційного) характеру, що суперечить вимогам п. 14 ст. 92 Конституції України, позаяк така діяльність має регулюватись виключно законами.

Зокрема, варто було б у зв'язку з цим Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» доповнити ст. 19-1 «Порядок залучення до підтримання правопорядку у колоніях інших воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України» наступного змісту:

«У випадках визначених у ст. 105 Кримінально-виконавчого кодексу України, для забезпечення режиму особливих умов у виправних і виховних колоніях можуть застосовуватись сили і засоби спеціальних воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України, положення про які затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Застосування при цьому персоналом зазначених підрозділів визначених у ст. 106 Кримінально-виконавчого кодексу України заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, має здійснюватися виключно на підставі закону та носити персональний характер впливу на правопорушника.

Відповідальність за визначення того чи іншого заходу вгамування та результати його застосування покладається на конкретну особу з числа персо-

налу Державної кримінально-виконавчої служби України, яка залучена до зазначеної діяльності у колоніях».

Як свідчить практика, у ході забезпечення правопорядку у колоніях спеціальні воєнізовані підрозділи ДКВС України, озброюються згідно Переліку, затвердженому Міністерством юстиції України від 20 грудня 2017 року № 1024¹, а отже, і в цьому випадку у КВК України мають бути внесені зміни з цих питань.

Додатковим аргументом з цього приводу виступають результати діяльності зазначених підрозділів ДКВС України.

Зокрема, станом на 01.12.2016 р. фактична чисельність персоналу територіальних (міжрегіональних) воєнізованих формувань ДКВС України складала 156 осіб при штатній потребі 196 осіб (некомплект – 21 %) ².

При цьому, під час залучення цих осіб до проведення спеціальних заходів було проведено 8 оглядів і обшуків території житлової та виробничих зон, речей засуджених і осіб, узятих під варту, оглядів інших осіб та їх речей, транспортних засобів, які знаходились на території об'єктів ДКВС

---

¹ Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань: постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024. *Офіційний вісник України*. 2018. № 3. Ст. 117.

² Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 31.

України (4 загальних та 4 вибіркового), у ході яких було вилучено: а) 110 грамів наркотичних речовин; б) 9 літрів спиртних напоїв; в) 64 колючеріжучих предметів; г) 504 одиниці інших заборонених предметів¹.

Крім цього, зазначені підрозділи ДКВС України 1 раз застосовували спеціальні засоби та фізичну силу до засуджених, позбавлених волі, та осіб, взятих під варту.

Ще двічі у 2015 році персонал цих воєнізованих формувань брав участь у розшуку засуджених, які вчинили втечу з-під варти².

Проведений аналіз дає всі підстави констатувати про те, що діяльність спеціальних воєнізованих формувань при забезпеченні особливих умов режиму у виправних і виховних колоніях має бути упорядкована на законодавчому рівні, у тому числі й шляхом внесення змін і доповнень у ст. 106 КВК України, а саме: слід частину 1 цієї статті Кодексу доповнити словосполученням «а також персоналу інших воєнізованих формувань органів та установ виконання покарань, що залучаються до забезпечення правопорядку при введенні режиму особливих умов у колоніях» та викласти її у такій редакції:

«До осіб, позбавлених волі, якщо вони чинять фізичний опір персоналу колоній, а також персоналу інших воєнізованих формувань органів та

---

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 32.

² Там само.

установ виконання покарань, що залучаються до забезпечення правопорядку при введенні режиму особливих умов у колоніях, злісно не виконують його законні вимоги, проявляють буйство, беруть участь у масових заворушеннях, захваті заручників або чинять інші насильницькі дії, а також у разі втечі з-під варти з метою припинення вказаних протиправних дій, а також запобігання заподіяння цими особами шкоди оточенню або самим собі застосовується фізична сила, спеціальні засоби, гамівна сорочка, службові собаки та інші визначені в законі заходи вгамування, а також зброя».

3. Як це витікає із змісту ст. 105 та ч. 6 ст. 106 КВК України, до забезпечення правопорядку у виправних і виховних колоніях у встановлених випадках залучаються працівники Національної поліції України.

При цьому Перелік спеціальних засобів, які вони вправі застосовувати до засуджених, позбавлених волі, визначається на сьогодні не на підставі вищезгаданої постанови Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 року № 1024, а на основі відомчих нормативно-правових актів МВС України, що не можна визнати правомірною діяльністю з огляду вимог п. 14 ст. 92 Конституції України.

Отже, у всіх проаналізованих випадках ключовою проблемою є те, що Кабінет Міністрів України, відмінивши «старі» Правила застосування спеціальних засобів правоохоронними органами¹, у

---

¹ Правила застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку: затверджені постановою Ради Міністрів УРСР від 27 лютого 1991 р. № 49. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/49-91-%D0%BF>

нових Правилах надав право для такої діяльності тільки військовослужбовцям Національної гвардії України, вивівши за поле правового регулювання діяльність інших правоохоронців, зокрема тих, що залучаються до забезпечення режиму особливих умов у колоніях.

Для усунення даної прогалини права необхідно ч. 1 ст. 106 КВК України доповнити реченням такого змісту:

«Перелік спеціальних засобів, що застосовуються до засуджених, позбавлених волі, визначається Кабінетом Міністрів України, а Правила їх застосування – цим Кодексом, а також іншими законами, які регулюють діяльність правоохоронних органів».

Щодо Правил застосування спеціальних засобів, то вони також затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 року № 1024¹, які по змісту мають розширений характер щодо тих положень, які визначені з цих питань у ст. 106 КВК України.

При цьому, варто зазначити, що п. 2 цих Правил, визначаючи правові підстави такої діяльності, зокрема для військовослужбовців Національної гвардії України, її розробники жодним словом не обмовились про ст. 106 КВК, враховуючи, що ці особи у випадках, визначених у законі (ст. 105 даного Кодексу), залучаються до забезпечення режи-

---

¹ Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань: постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024. *Офіційний вісник України*. 2018. № 3. Ст. 117.

му особливих умов у виправних і виховних колоніях.

Без сумніву, що зазначену правову прогалину також слід усунути, доповнивши п. 2 цих Правил у кінці речення словосполученням «а також ст. 106 Кримінально-виконавчого кодексу України».

Серед інших положень Правил, які можна було б відобразити у відомчій Інструкції про умови та порядок застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки, службових собак і зброї (до вирішення цього питання на законодавчому рівні), у тому числі з урахуванням науково обґрунтованих змін і доповнень, що пропонуються ученими¹, а також розроблені в цій роботі, можна назвати наступні:

1. Обов'язки, що покладаються на осіб, які застосовують спеціальні засоби, мова про які ведеться в п. 3 Правил, а саме:

а) попередити про намір їх використання, надати при цьому особам, щодо яких можуть бути застосовані спеціальні засоби, достатньо часу для виконання своїх вимог (попередження може бути зроблено голосом, а в разі значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки і в кожному випадку бажано мовою, зрозумілою для осіб, проти яких ці засоби застосовуватимуться, а також українською мовою не менш як два рази з наданням часу, достатнього для

---

¹ Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї у місцях позбавлення волі: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи та д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. С. 20–21.

припинення правопорушення), крім випадків, коли зволікання із застосуванням спеціальних засобів створює реальну загрозу життю та здоров'ю особового складу Національної гвардії, поліцейського, персоналу дипломатичних представників та консульських установ іноземних держав в Україні, інших осіб, а також може спричинити тяжкі наслідки або у випадку, якщо таке попередження є неможливим чи недоречним у ситуації, що склалася;

б) у кожному випадку застосування спеціальних засобів у найкоротші строки забезпечити надання потерпілим домедичної допомоги, повідомивши лікарям і медичним закладам, який засіб застосовано та яку допомогу надано.

2. Положення про те, що вид спеціального засобу, час початку та інтенсивність його застосування визначається з урахуванням обставин, що склалися, характеру правопорушення та особи правопорушника (п. 4 Правил).

При цьому, спеціальні засоби застосовуються у випадках, передбачених законом, якщо інші форми попереднього впливу на правопорушників не дали бажаних результатів або якщо для виконання повноважень неможливо застосувати інші заходи (п. 11 Правил).

Більш того, застосування спеціального засобу має бути пропорційним порушенню, яке необхідно припинити. Військовослужбовці зобов'язані негайно зупинити застосування певного виду спеціального засобу в момент, якщо досягнуто очікуваного результату або якщо немає необхідності в подальшому застосуванні такого спеціального засобу (п. 11 Правил).

3. Положення про те, що під час несення служби у складі підрозділу чи групи рішення про застосування спеціальних засобів приймає визначена в установленому порядку службова особа, відповідальна за забезпечення громадського порядку, або керівник операції чи командир відповідної військової частини (підрозділу, групи).

4. Загальні правила застосування спеціальних засобів, зокрема:

а) заборонено наносити удари гумовими (пластиковими) кийками по голові, шиї, ключичній ділянці, статевих органах, попереку (куприку) і в живіт;

б) заборонено застосовувати кайданки більше, ніж 2 години безперервного використання або без послаблення їх тиску;

в) застосування світлозвукових пристроїв має бути на відстані не ближче двох метрів від людини;

г) заборонено відстрілювати засоби, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії з порушенням визначених технічними характеристиками вимог щодо відстані від особи та стрільби в голову, груди, ділянку серця, сонячне сплетіння, пах, статеві органи;

г) у разі застосування засобів, споряджених речовинами сльозогінної та дратівливої дії, заборонено вести прицільну стрільбу в правопорушників, розкидати та відстрілювати засоби у натовпі, а також повторно їх застосовувати в період дії цих речовин у межах зони ураження;

д) заборонено застосовувати водомети, якщо температура повітря нижче +10°C (п. 8 Правил).

Крім цього, слід зазначити, що у Правилах закріплено положення про те, що застосування пристроїв, гранат, боеприпасів та малогабаритного підривного пристрою для відкриття приміщень є виправданим, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам та інтересам, є меншою, ніж шкода, яку вдалось відвернути (п. 8 Правил).

5. Положення про те, що під час виконання службових завдань можуть також застосовуватись службові собаки, які пройшли відповідний курс дресирування, визнані придатними для несення служби і перебувають у штаті підрозділів кінологічної служби.

При цьому, право на використання службових собак надається тим особам, які несуть із ними службу. Службові собаки використовуються на довгому і короткому повідках, у наморднику або без нього з урахуванням конкретної ситуації, що склалась (п. 8 Правил).

6. Положення про те що особи, які застосували заходи вгамування, зобов'язані доповісти своєму безпосередньому командиру (начальнику) про самотійне застосування спеціальних засобів для повідомлення прокуророві, а про поранення або смерть при цьому – негайно письмово доповісти цим керівникам для повідомлення прокуророві (п. 10 Правил).

7. Положення про те, що спеціальні засоби застосовуються в спосіб та з дотриманням вимог, передбачених заходами безпеки під час користування спеціальними засобами (п. 12 Правил).

При цьому, параметри допустимого фізичного, хімічного та іншого впливу на організм людини спеціальних засобів визначається відповідно до вимог ч. 7 ст. 45 Закону України «Про Національну поліцію» (п. 13 Правил).

Відповідно до вимог п. 7 ст. 45 зазначеного Закону, допустимі параметри спеціальних засобів у частині їх фізичного, хімічного та іншого впливу на організм людини визначається уповноваженими установами центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я.

Отже, варто визнати, що посилення у зазначених вище Правилах на ст. 45 Закону України «Про Національну поліцію» є невдалим, позаяк ні в першому, ні в другому нормативно-правових актах мова про конкретні допустимі параметри впливу спеціальних засобів на органи людини не визначені.

Виходячи з цього, п. 13 Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань, які затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 року № 1024, варто доповнити положенням про зазначені допустимі параметри, які викладені в нормативно-правових актах Міністерства охорони здоров'я України. Такий підхід дозволить підвищити ефективність запобіжної діяльності з цих питань та буде слугувати засобом залякування і стримування для правопорушника.

Серед інших недоліків нині діючих Правил звертають на себе увагу наступні:

1. Відсутність у даному нормативно-правовому акті положень, які були відображені у п. 10 попередніх Правил зразка 1991 року¹ та стосувались того, що начальники органів і установ внутрішніх справ, командири з'єднань і частин Національної гвардії повинні:

– систематично проводити роботу по забезпеченню законності застосування спеціальних засобів, притягати згідно з чинним законодавством до відповідальності осіб, які допустили їх неправомірне використання;

– організувати навчання особового складу застосуванню спеціальних засобів і підготовку кваліфікованих спеціалістів-інструкторів за затвердженою програмою;

– видавати особовому складу спеціальні засоби тільки після складання кожним із них заліків з правил та порядку їх застосування.

Важливість зазначених положень є очевидною, позаяк вони змістовно зорієнтовані на запобігання протиправного застосування до правопорушників заходів вгамування з боку персоналу правоохоронних органів.

Враховуючи це, логічно було б нині діючі Правила² доповнити п. 15, у якому відобразити

---

¹ Правила застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку: затверджені постановою Ради Міністрів УРСР від 27 лютого 1991 р. № 49. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/49-91-%D0%BF>

² Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань: постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024. *Офіційний вісник України*. 2018. № 3. Ст. 117.

вказані вище вимоги по аналогії з п. 10 «старих» Правил¹.

2. У контексті реалізації на практиці заходів спеціально-кримінологічного запобігання злочинам, необхідним положенням у нині діючих Правилах було б те, що стосується класифікації спеціальних засобів, яка була здійснена у попередніх Правилах.

Зокрема, варто було у теперішніх Правилах хоча б концептуально зазначити про змістовне призначення цих засобів у п. 16, а саме:

«До правопорушників можуть бути застосовані тільки спеціальні засоби, як: засоби індивідуального захисту; засоби активної оборони; засоби забезпечення спеціальних операцій; пристрої для відкриття приміщень, захоплених цими особами, а також службові собаки».

Їх перелік та допустимі параметри впливу на організм людини визначається нормативно-правовими актами Міністерства охорони здоров'я України, законами, що визначають статус правоохоронних органів, та цими Правилами».

3. Велике практичне значення мають і ті положення, що визначають особливості застосування спеціальних засобів, мова про які велась у розділі III Правил зразка 1991 року².

Прикладна цінність їх закріплення у нових Правилах 2017 року полягає у тому, що таким чином підвищиться рівень правозастосовної практики

---

¹ Правила застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку: затверджені постановою Ради Міністрів УРСР від 27 лютого 1991 р. № 49. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/49-91-%D0%BF>

² Там само.

з означених питань, а також ефективність запобіжної діяльності, спрямованої на зменшення випадків протиправного застосування заходів вгамування з участю працівників правоохоронних органів, включаючи органи та установи виконання покарань.

Знову ж таки, до вирішення даних правових прогалин логічно було б усі запропоновані пропозиції та алгоритми дій закріпити в окремій Інструкції про умови та порядок застосування фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї до засуджених, позбавлених волі, проект якої розроблений у ході даного дослідження.

Як показали результати даної наукової розробки свої особливості застосування має й зброя, якою у встановлених законом випадках користується персонал ДКВС України, під якою в наукових джерелах розуміють знаряддя для нападу чи оборони; сукупність засобів для ведення війни, бою; озброєння¹.

Враховуючи, що досі в Україні відсутній спеціальний закон про зброю, учені розробили та запропонували наступну її класифікацію: а) бойова; б) цивільна мисливська; в) навчально-спортивна; г) кримінальна (злочинна)².

Крім цього, у науковій літературі можна зустріти й іншу класифікацію зброї. Зокрема, її поділяють на вогнепальну та холодну³.

---

¹ Великий тлумачний словник української мови/упоряд. Т. В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. С. 227.

² Криміналістика: учеб. для вузов/под ред. проф. Р. С. Белкина. Москва: НОРМА-ИНФРА, 1999. С. 249.

³ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-тє вид., переробл. та допов./за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ: Атіка, 2005. С. 645–646.

Виходячи з вимог ст. 106 КВК та змісту Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», варто констатувати, що персонал органів та установ виконання покарань для виконання службових обов'язків, у тому числі для забезпечення режиму особливих умов у виправних і виховних колоніях (ст. 105 КВК), вправі використовувати як вогнепальну, так і холодну зброю. При цьому, до бойової вогнепальної зброї відносять ту, яка є предметом заводського виготовлення та призначена для стрільби кулями (одноствольна; багатозарядна; з нарізним стволом) і, як правило, слизьким затвором¹.

У свою чергу, під холодною зброєю розуміють предмети, які відповідають стандартним зразкам або історично виробленим типам зброї, чи інші предмети, що справляють колючий, колюче-ріжучий, рубаючий, роздроблений ефект (багнет, стилет, ніж, кинджал, арбалет, нунчаки, кастет тощо), конструктивно призначені для ураження живої цілі за допомогою м'язової сили людини або її механічного пристрою².

У цілому ж, на доктринальному рівні учені під зброєю, що використовують під час застосування до правопорушників заходів вгамування, пропонують вважати будь-яку зброю, яку фактично мо-

---

¹ Криміналістика: учеб. для вузов/под ред. проф. Р. С. Белкина. Москва: НОРМА-ИНФРА, 1999. С. 249.

² Ожегов С. И. Словарь русского языка. 18-е изд., стереотип/под ред. Н. Ю. Шведовой. Москва: Рус. яз., 1986. С. 646.

жуть використовувати правоохоронці, включаючи персонал виправних і виховних колоній, під час виконання службових обов'язків у випадках, передбачених у законі¹. До такої, зокрема, відносяться наступні види зброї:

1) будь-яка вогнепальна зброя: артилерійська (гармати, гаубиці, міномети, безвідкатні гармати, пускові установки протитанкових ракет, що не рухаються; реактивні системи залпового вогню, реактивні бомбомети, реактивні торпедні апарати тощо) та стрілецька (револьвери, пістолети, карабіни, кулемети), а також гранатомети;

2) інші звичайні засоби ураження, зокрема, мінну та запалювальну зброю;

3) холодну зброю – предмети, які відповідають стандартним зразкам такої зброї та справляють ефект, мова про який велась вище (колюче-ріжучий тощо);

4) газову зброю нервово-паралітичної дії; пневматичну зброю калібру понад 4,5 мм зі швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду;

5) вибухову зброю (вибухові речовини, або бойові припаси)².

Поряд з цим, слід констатувати, що у ст. 106 КВК України відсутня будь-яка інформація щодо зброї, яку вправі застосовувати персонал колоній до засуджених, позбавлених волі.

---

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-тє вид., переробл. та допов./за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ: Атіка, 2005. С. 923.

² Там само, с. 923–924.

Немає цих даних і в ПВР УВП (розділ XXVI)¹. Це питання регулюється відомчими нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України, що носять закритий характер.

Виходячи з цього, ч. 5 ст. 106 КВК варто доповнити реченням такого змісту:

«Персонал колоній вправі застосовувати лише ту зброю, яка йому видається в установленому порядку для забезпечення виконання своїх службових обов'язків».

Як з цього приводу зазначено в п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими предметами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами», при вирішенні питання про те, чи є незаконним носіння, зберігання, придбання, виготовлення, ремонт, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної), а також носіння, виготовлення, ремонт або збут холодної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв, судам необхідно керуватися Положенням про дозвільну систему та чинними нормативно-правовими актами.

При цьому, питання про відповідальність за незаконні діяння зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами осіб, які ними користуються у зв'язку зі службовою діяльністю, вирішуються з урахуванням нормативно-правових актів

---

¹ Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затверджені наказом Міністерства юстиції України від 28 серпня 2018 року № 2823/5. *Офіційний вісник України*. 2018. № 70.

(інструкцій, правил, наказів тощо), які регулюють порядок поводження з цими предметами¹.

Зокрема, у п. 14 Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань, що затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024, у зв'язку з цим зазначено, що норми належності, порядок прийняття на озброєння та оснащення, обліку, експлуатації, технічного обслуговування, збереження, списання, знищення спеціальних засобів, заходи безпеки під час користування визначаються МВС України².

Щодо характеристики ще одного заходу вгамівного характеру, що застосовуються до засуджених, позбавлених волі, – гамівної сорочки, то її потенційні можливості, призначення та інші дані визначені у нормативно-правових актах Міністерства охорони здоров'я України, які носять відкритий характер.

Поряд з цим, з метою удосконалення змісту тих правових норм, які регулюють умови та порядок застосування гамівної сорочки, варто було б,

---

¹ Про судову практику у справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами чи бойовими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами : постанова Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 176–177.

² Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань: постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024. *Офіційний вісник України*. 2018. № 3. Ст. 117.

зокрема ч. 3 ст. 106 КВК України, доповнити речення такого змісту:

«Порядок застосування гамівної сорочки до інших засуджених, позбавлених волі, регулюється нормативно-правовими актами Міністерства охорони здоров'я та Міністерства юстиції України».

Таким чином, з'ясування суті та змісту впливу на організм людини кожного окремо взятого спеціального засобу і зброї має не тільки теоретично-пізнавальне значення, але й носить практичний (прикладний) характер, оскільки такий підхід дає змогу встановити нерегульовані норми права та визначити проблемні питання, що виникають у персоналу виправних і виховних колоній, та вплив у цілому на зміст правозастосовної діяльності з питань застосування визначених у законі заходів вгамування.

2.3. Правові засади застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї

Узагальнення даних, що стосуються правових засад застосування заходів вгамівного характеру до осіб, які тримаються у виправних і виховних колоніях України, дало можливість виокремити наступні їх види:

1) загальні правила, що визначені в ст. 106 КВК України¹;

---

¹ Колб І., Колб О. Про правові засади застосування в Україні заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі. *Право України*. 2019. № 7. С. 66–77.

2) особливі положення, що регулюють порядок дій персоналу колоній щодо неповнолітніх, вагітних жінок та осіб, які проявляють буйство (ч. 3 ст. 106 КВК)¹;

3) специфічні норми, що пов'язані з регулюванням дій військовослужбовців Національної гвардії України та працівників Національної поліції України, які залучаються до забезпечення режиму особливих умов відповідно до вимог ч. 6 ст. 106 та ст. 105 КВК;

4) інші норми, що деталізують дії усіх визначених вище суб'єктів², які вправі застосовувати спеціальні засоби до засуджених, позбавлених волі (п. 8 Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань, постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 року № 1024³;

---

¹ Колб І. О. Зміст прав засуджених в Україні. *Злочинність в Україні: сучасні тенденції та чинники: матеріали Міжвідом. круглого столу* (м. Київ, 23 груд. 2016 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 36.

Колб І. О., Колб О. Г. Про особливості застосування сили до неповнолітніх у виховних колоніях. *Актуальні проблеми захисту прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 25 жовт. 2018 р.). Київ: ФОП Кандиба Т. П. 2018. С. 111–113.

² Колб І. О., Колб О. Г. Щодо особливостей застосування в Україні заходів безпеки до осіб, засуджених до довічного позбавлення волі. *Історико-правовий часопис: наук. журн.* Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. № 1 (7). С. 147–152.

³ Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань: постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024. *Офіційний вісник України*. 2018. № 3. Ст. 117.

розділ XXVI ПВР УВП¹; Закони України «Про Національну гвардію України» та «Про Національну поліцію»);

б) нормативно-правові акти конфіденційного змісту, у яких дано розширене тлумачення положень, зазначених у ст. 106 КВК України (Інструкції з охорони та нагляду у СІЗО, виховних та виправних колоніях; т. ін.)².

При цьому варто констатувати, що на сьогодні жоден із правових джерел, які регулюють питання правових засад застосування до засуджених у місцях позбавлення волі фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї, не відповідає нормам міжнародного права, що й обумовило вибір даного питання в якості окремо взятого завдання даного дослідження³.

У цілому, під правовими підставами (засадами, основами тощо) науковці розуміють систему правових актів, які визначають загальну допустимість, встановлюють принципи і правила, регулюють порядок та умови використання тих чи інших засобів, включаючи науково-технічний, для вирішення

---

¹ Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затверджені наказом Міністерства юстиції України від 28 серпня 2018 року № 2823/5. *Офіційний вісник України*. 2018. № 70.

² Колб І. О., Горбачевський В. Я. Про деякі правові умови застосування заходів безпеки до засуджених в Україні. *KELM*. 2015. № 3 (11). С. 108–119.

³ Колб І. О. Про деякі історично значущі змістовні елементи формування правових засад застосування до засуджених заходів угамування. *Підприємництво, господарство і право*. Київ: ТОВ «Гарантія», 2019. № 3. С. 273–277.

завдань боротьби зі злочинністю та забезпечення правопорядку¹.

У свою чергу, під застосуванням права учені пропонують вважати таку правову форму діяльності уповноважених суб'єктів стосовно забезпечення реалізації норм права щодо конкретних життєвих випадків шляхом ухвалення індивідуально-правових рішень².

Виходячи з означених та інших існуючих у доктринальних джерелах визначень, у кримінально-виконавчій науці сформульовано наступне поняття «правові підстави застосування в Україні заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених у місцях позбавлення волі», а саме – це система законодавчих та інших нормативно-правових актів, що визначають загальну допустимість, встановлюють принципи і правила, регламентують порядок та умови діяльності персоналу виправних і виховних колоній щодо використання зазначених заходів і засобів до осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, у конкретних життєвих випадках шляхом прийняття індивідуально-правових рішень по суті³.

---

¹ Артеменко П. Правові основи застосування технічних засобів. *Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т./відп. ред.: В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко*. Київ: Атіка, 2010. Т. 6: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). 2010. С. 759.

² Вороніна М. А. Застосування норм права як специфічна форма його реалізації. *Теорія держави і права: підручник/за заг. ред. О. В. Петришина*. Харків: Право, 2014, С. 265.

³ Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї у місцях позбавлення волі: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи та д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. С. 33–34.

Не вдаючись в цілому в детальний аналіз змісту даного поняття, варто все-таки звернути увагу на декілька суттєвих методологічних моментів, які не дозволяють на сьогодні взяти зазначене визначення за основу та прикладні принципи діяльності персоналу ДКВС України у ході застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі¹. Зокрема, мова ведеться про наступне:

1. Термін «система» означає порядок, зумовлений правильним розташуванням і взаємним зв'язком частин чого-небудь².

Враховуючи, що затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 року № 1024 Правила застосування спеціальних засобів розповсюджуються тільки на військовослужбовців Національної гвардії України³, на сьогодні навряд чи можна говорити про систему законодавчих актів, що стосуються даного питання, позаяк кожен правоохоронний орган, включаючи ДКВС України, має свої правові джерела, які регулюють порядок застосування заходів вгамування до тих чи інших категорій правопорушників.

---

¹ Колб І. О. Фізичний опір як одна з підстав застосування сили до засуджених: соціально-правовий аспект. *Історико-правовий часопис*. Луцьк: Вид-во Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2019. № 2 (8). С. 136–141.

² Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 609.

³ Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань: постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024. *Офіційний вісник України*. 2018. № 3. Ст. 117.

Виходячи з цього, у ситуації, що склалась у нормативно-правовій діяльності та правозастосовній практиці, більш коректно та науково обґрунтовано було б внести у зміст зазначеного поняття слова «сукупність», під яким учені розуміють загальну кількість; неподільну єдність чого-небудь; суму чогось¹.

2. Якщо виходити з того, що діяльність органів та установ виконання покарань визначається виключно законами України, як це витікає із змісту п. 14 ст. 92 Конституції України та принципу законності, що визначений в ч. 2 ст. 19 Основного закону та ст. 5 КВК України, то навряд чи можна у досліджуваному понятті говорити й про інші нормативно-правові акти (крім, звичайно, тих, що складають зміст терміну «законодавство України»², а саме ті, що носять підзаконний характер (ПВР УВП; Інструкції; Положення; т. ін.).

Отже, у даному випадку більш логічно було б у цьому понятті вжити словосполучення «законодавчі акти».

3. В жодному нині діючому нормативно-правовому акті, що стосується сфери виконання покарань та який регулює порядок і правила застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгаму-

---

¹ Словник української мови: в 11 т. Київ: Наука, 1978. Т. 9. С. 832.

² Рішення Конституційного Суду України «У справі за конституційним зверненням Київської міської ради, професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство»), № 12-пр/98 від 9 липня 1998 року. *Офіційний вісник України*. 1998. № 32. Ст. 1209.

вання, не закріплені принципи такої діяльності або не зроблена іншим чином ремарка чи посилання на загальні засади, що визначені в ст. 5 КВК України.

Не зазначені принципи застосування фізичної сили, спеціальних засобів і зброї й у Законі України «Про Національну гвардію України» (розділ V (статті 15–19)), на який посилається законодавець у ч. 6 ст. 106 КВК України.

Лише у загальних рисах про такі принципи мова ведеться у ст. 29 Закону України «Про Національну поліцію», у якій закріплені вимоги до поліцейського заходу (він має бути законним, необхідним, пропорційним та ефективним) (розділ V), хоча безпосередньо у нормах, які регулюють порядок застосування поліцейськими заходів примусу (статті 43–46), дане питання не відображене.

Виходячи з цього, слід було б у сформульованому понятті зазначити, що в ході застосування заходів вгамівного характеру персонал має чітко дотримуватись визначених у законі принципів службової діяльності (зокрема, тих, що визначені в ст. 5 КВК та ст. 2 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»).

4. У запропонованому визначенні у повній мірі не співпадають по суті зміст і форма даного поняття.

Так, у назві вжито словосполучення «у місцях позбавлення волі», а в дефініції – «особи, які відбувають покарання у виді позбавлення волі», які не є рівнозначними.

Зокрема, згідно чинного законодавства України, до місць позбавлення волі відносяться: виправ-

ні (ст. 18 КВК) та виховні колонії (ст. 19 КВК); слідчі ізолятори, які виконують покарання щодо засуджених, залишених у цих установах для роботи з господарського обслуговування (ст. 89 КВК) та проведення слідчих дій (ст. 90 КК); арештні дома (ст. 15 КВК), умови тримання в яких засуджених до арешту прирівняні до осіб, які тримаються у місцях позбавлення волі (ч. 2 ст. 51 КВК).

Таким чином, у сформульоване раніше поняття і в даному випадку варто внести відповідні зміни.

5. Дещо невдало, як видається, у кінці сформульованого поняття використано також словосполучення «шляхом прийняття індивідуально-правових рішень по суті» замість того, щоб вжити інше – «шляхом прийняття персоналом цих установ індивідуальних рішень по суті згідно закону».

Отже, можна запропонувати наступне визначення поняття «правові засади застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, гамівної сорочки і зброї», а саме – це сукупність законодавчих актів, що встановлюють принципи, умови та порядок діяльності персоналу Державної кримінально-виконавчої служби та інших правоохоронних органів України, пов'язаної із угамуванням протиправної поведінки осіб, які тримаються у місцях позбавлення волі, у конкретно визначених у нормах права випадках, а також подальші дії, які зобов'язаний здійснити зазначений суб'єкт вгамування у подальшому.

Виходячи з цього, до системоутворюючих ознак змісту сформульованого поняття слід віднести наступні:

1. Це сукупність законодавчих актів, що стосуються даної проблематики, до таких, зокрема, необхідно віднести: а) Конституцію України (статті 3, 19, 63, 92, ін.); б) КВК України (статті 105, 106); в) Закон України «Про попереднє ув'язнення» (статті 18, 19); г) Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»; ґ) Закон України «Про Національну гвардію України» (статті 15–19); д) Закон України «Про Національну поліцію» (статті 42–46); е) КК України (статті 36–41); є) постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024 «Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань».

Щодо підзаконних (відомчих) нормативно-правових актів (зокрема, ПВР УВП, Інструкцій, положень тощо), то їх правова природа визначена у відповідному рішенні Конституційного Суду України¹ та у п. 14 ст. 92 Конституції України.

Поряд з цим, необхідно визнати, що зазначені правові джерела відіграють, як свідчить практика, велику роль для персоналу ДКВС України, даючи так зване розширене тлумачення (роз'яснення, з'ясування змісту тощо)² нормам закону, які регулю-

---

¹ Рішення Конституційного Суду України «У справі за конституційним зверненням Київської міської ради, професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство»), № 12-пр/98 від 9 липня 1998 року. *Офіційний вісник України*. 1998. № 32. Ст. 1209.

² Кельман М. С., Катуха О. С., Коваль І. М. Загальна теорія держави і права: підручник/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М. С. Кельмана. Тернопіль: ТОВ Терно-граф, 2018. С. 480–481.

ють питання застосування заходів вгамування до засуджених у місцях позбавлення волі.

2. Діяльність по застосуванню заходів вгамівно-го характеру ґрунтується на відповідних принципах.

Ці принципи науковцями класифіковані на три великі групи:

а) статті Конституції України (статті 8, 19, 21, 24, ін.);

б) міжгалузеві (гуманізму; індивідуалізації та диференціації покарання; справедливості; економії кримінальних репресій; т. ін.), що закріплені у нормах права кримінально-правового характеру;

в) галузеві, тобто ті, що мають безпосереднє відношення до конкретної сфери правових відносин (такі, зокрема, закріплені в ст. 5 КВК України та в міжнародних актах, згоду на які надала Верховна Рада України), а саме:

– Конвенції про заборону тортур, нелюдського або такого, що принижує гідність поводження та покарання¹;

– Конвенції про передачу засуджених²;

---

¹ Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 39/46 від 10 грудня 1984 року. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями/упоряд.* О. І. Шинельський та ін. Київ: Анна-Т, 2008. С. 63–69.

² Конвенція про передачу засуджених осіб: прийнята Парламентською Асамблеєю Ради Європи 21.03.1983 р. Набула чинності для України 01.01.1996 р. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями.* Київ: АННА-Т, 2008. С. 253–262.

– Європейській конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню¹;

– інших аналогічних нормативно-правових актах.

При цьому варто зазначити, що досі у спеціалізованому виді у формі окремої правової норми принципи застосування фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї у кримінально-виконавчому законодавстві України не визначені.

Для усунення даної правової прогалини необхідно КВК України доповнити ст. 106-2 «Принципи застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі» наступного змісту:

«Персонал колоній застосовує визначені у законі заходи фізичного впливу, спеціальні засоби, гамівну сорочку та зброю виключно для забезпечення виконання своїх повноважень, дотримуючись при цьому принципів законності, необхідності, пропорційності та ефективності».

Дана пропозиція ґрунтується на положеннях ст. 29 Закону України «Про Національну поліцію», у якій визначені вимоги до поліцейського заходу у виді норм – принципів його забезпечення (ч. 2 зазначеної статті закону)².

---

¹ Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводження чи покаранню: прийнята ПАРЄ 26.11.1987 р. Набрала чинності для України 01.09.1997. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями/упоряд.* О. І. Шинальський та ін. Київ: Анна-Т, 2008. С. 267–273.

² Закон України «Про Національну поліцію»: Положення про Національну поліцію: офіц. текст. Київ: Алерта, 2016. 84 с.

При цьому обраний, зокрема, персоналом колонії той чи інший захід вгамування засудженого, позбавленого волі, є законним якщо він визначений законом.

З цього випливає, що персоналу ДКВС України заборонено застосовувати будь-які інші заходи і засоби, ніж визначені у законодавчих актах з цих питань.

У той самий час, обраний персоналом колонії захід вгамування є необхідним, якщо для виконання його повноважень неможливо застосувати інший захід або його застосування буде неефективним, а також якщо такий захід заподіє найменшу шкоду як адресату заходу, так і іншим особам.

Як з цього приводу зазначено в п. 6 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 1 «Про судову практику у справах про необхідну оборону», працівники правоохоронних органів не підлягають кримінальній відповідальності за шкоду, заподіяну при виконанні службових обов'язків по запобіганню суспільно небезпечним посяганням і затриманню правопорушників, якщо вони не допустили перевищення заходів, необхідних для правомірного затримання злочинця¹.

Як це витікає із змісту ч. 2 ст. 38 КК України, перевищенням заходів, необхідних для затримання злочинця, визнається умисне заподіяння особі,

---

¹ Про судову практику у справах про необхідну оборону: постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 1. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/упоряд. В. П. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 170.*

що вчинила злочин, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці затримання злочинця, а перевищенням меж необхідної оборони визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту (ч. 3 ст. 36 КК).

Отже, принцип необхідності дає можливість не тільки припинити правопорушення, мова про які ведеться в ч. 1 ст. 106 КВК, але й дозволяє запобігти завданню при цьому більшої шкоди засудженому, ніж це необхідно у ситуації, пов'язаній із застосуванням до нього визначених у законі заходів вгамування.

Поряд з цим, принцип пропорційності при застосуванні заходів вгамівного характеру до правопорушників у місцях позбавлення волі полягає у тому, що завдана йому шкода не перевищує тієї, яка могла бути завдана охоронюваним законом об'єктам, що стосуються сфери виконання покарань, правосуддя, життя та здоров'я інших осіб, які на законних підставах перебувають у виправних і виховних колоніях, арештних домах і СІЗО.

При цьому, як у зв'язку з цим зазначено в п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 1 «Про судову практику у справах про необхідну оборону», правомірним слід вважати застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів незалежно від того, якої тяжкості шкода заподіяна тому, хто посягає, якщо воно здійснене для захисту від нападу озброєної особи або груп осіб,

а також для відведення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення¹.

Більш того, як це витікає із змісту даної постанови Пленуму, шкода, заподіяна в стані необхідної оборони без перевищення меж останньої, відшкодуванню не підлягає².

Таким чином, принцип пропорційності дозволяє персоналу колоній у ситуації, що склалась, не тільки обрати відповідний захід вгамування до засудженого, який вчиняє правопорушення, що зазначені у ч. 1 ст. 106 КВК та є правовою підставою для застосування фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї, але й запобігти у зв'язку з цим завданню більшої шкоди для правопорушника, ніж це було викликане необхідністю (непропорційне завданої шкоди).

Щодо принципу ефективності, його зміст тісно пов'язаний із діяльністю по забезпеченню виконання персоналом ДКВС України своїх службових повноважень.

Тобто, ефективним заходом вгамування, що застосовується до засудженого, у місцях позбавлення волі, є тільки такий, який не тільки забезпечив реалізацію мети його застосування, що визначена в ч. 1 ст. 106 КВК, але й створив реальні гарантії

---

¹ Про судову практику у справах про необхідну оборону: постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 1. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/упоряд. В. П. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова*. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 170.

² Там само, с. 171.

такої діяльності для персоналу колоній, арештних домів і СІЗО.

Як з цього приводу зазначено в ч. 7 ст. 29 Закону України «Про Національну поліцію», примусовий захід припиняється, якщо досягнуто мети його застосування, а також якщо неможливість досягнення мети заходу є очевидною або якщо немає необхідності у подальшому застосуванні такого заходу.

При цьому, якщо у такому випадку випадково заподіяно шкоду не причетній до правопорушення особі, відповідальність може наставати залежно від наслідків за заподіяння шкоди через необережність. Аналогічним чином оцінюються судом і дії, що були вчинені при уявній обороні (ст. 37 КК) (пп. 3, 7 (відповідно) постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 1 «Про судову практику у справах про необхідну оборону»)¹.

Отже, закріплення у КВК України окремих норм – принципів, що стосуються застосування до засуджених, позбавлених волі, визначених у законі заходів вгамівного характеру, є не тільки теоретично обґрунтованим постулатом (латин. *postulatum* – те саме; аксіома – твердження, що не підлягає доведенню)², але й правовою необхідністю забезпе-

---

¹ Про судову практику у справах про необхідну оборону: постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 1. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/упоряд.* В. П. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 170–171.

² Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 460.

чення правомірності діяльності персоналу ДКВС України з цих питань.

3. У законодавчих актах визначені умови та порядок діяльності персоналу ДКВС України при вгамуванні засуджених, позбавлених волі.

Під умовою в науці розуміють взаємні зобов'язання сторін, що домовляються, запропоновані для укладення, дотримання угоди, договору¹, а під порядком – стан, коли все робиться, виконується так, як слід, відповідно до певних вимог, правил, т. ін.²

Правові умови застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, гамівної сорочки і зброї визначені в п. 1 ст. 106 КВК. При цьому, по змісту вони не завжди співпадають з фактичними підставами діяльності персоналу ДКВС України з означених питань³.

Більш того, слід констатувати, що ці підстави є виключними.

До таких умов, зокрема, відносяться: а) вчинення засудженими фізичного опору персоналу колоній; б) злісне невиконання засудженим законних вимог персоналу колоній; в) прояви буйства з боку засудженого; г) участь засудженого у масових заворушеннях; ґ) участь засудженого у захваті заручників; д) вчинення засудженим інших насильницьких дій; е) втеча засудженого з-під варти.

---

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 657.

² Там само, с. 527.

³ Колб І. О. Щодо змісту правових підстав застосування заходів приборкання до засуджених в Україні. *Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 жовт. 2018 р.)*/Нац. акад. прокуратури України. 2018. С. 202–204.

Як показало вивчення наукової літератури, фізичний опір правопорушника у розробках учених у більшій мірі розглядається через зміст таких правових категорій, як «фізичне насильство», «фізичний примус», «фізичний опір представникові влади», ін.¹

Поряд з цим, варто зазначити, що в юридичній практиці, зокрема у кримінальному праві, мова ведеться не про «фізичний опір», а про «опір» взагалі, під яким розуміють активну фізичну протидію здійсненню працівником правоохоронних органу, влади, іншим особам, визначеним, зокрема в ст. 342 КК України, покладених на них службових обов'язків або обов'язків з охорони громадського порядку або державного органу².

При цьому, дії того, хто чинить опір, можуть бути спрямовані безпосередньо проти особи, наприклад, представника правоохоронного органу або проти предметів, необхідних для виконання цими особами своїх обов'язків (зокрема, спроба вихопити з рук правоохоронця радіостанції чи іншого спеціального засобу)³.

Отже, вжите у ч. 1 ст. 106 КВК України словосполучення «фізичний опір» дещо не кореспондується з назвою тих правових норм, які визначають

---

¹ Храмцов О. М. Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення охорони особи від насильства: монографія. Харків: Ніка Нова, 2015. С. 55–66.

² Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. 5-те вид., допов./за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина/Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгіна та ін. 2013. С. 716.

³ Там само.

юридичну відповідальність за вчинення опору (наприклад, у ст. 342 КК), а тому має бути приведено з цих формальних вимог до загальної правової категорії шляхом внесення змін у зазначену статтю КВК, а саме – замість словосполучення «фізичний опір» у ч. 1 даної статті Кодексу варто вжити слово «опір».

Такий підхід, крім цього, ґрунтується на тих змістовних ознаках, що об'єднують вказані правові поняття.

Зокрема, як показало вивчення архівних кримінальних проваджень, що пов'язані з вчиненням опору засудженими персоналу колоній, це суспільно небезпечне діяння характеризується такими ознаками:

1) фізичний опір (опір у цілому) полягає в активних діях (з цього можна зробити висновок про те, що дане правопорушення не можна вчиняти шляхом бездії – у такому разі таке діяння має кваліфікуватись як непокора, тобто як невиконання засудженими своїх обов'язків, що визначені в законі (зокрема, в ст. 107 КВК України));

2) дії винної особи (засудженого, який вчиняє правопорушення) спрямовані на організм потерпілого (конкретного представника персоналу виправної чи виховної колонії);

3) вказані дії перешкоджають (протидіють) виконанню потерпілим (персоналом колоній) своїх функцій, реалізації повноважень;

4) дії винної особи (засудженого) вчинені в момент виконання потерпілим покладених на нього обов'язків. При цьому, для об'єктивної сторони

необхідно, щоб опір виявився при виконанні персоналом колоній саме службових, а не інших обов'язків¹.

Під виконанням службових обов'язків розуміється діяльність, зокрема, персоналу колоній по реалізації обов'язків, передбачених кримінально-виконавчим законодавством України.

При цьому, склад правопорушення у виді фізичного опору буде відсутнім, якщо особа з числа персоналу ДКВС України здійснювала явно незаконні дії. До такого опору, як показує практика, застосовуються правила необхідної оборони².

Знову ж таки, важливим у зазначеному випадку є той момент, що опір є закінченим з моменту активної протидії засудженим виконання персоналом колонії покладених на них обов'язків.

При цьому, як це витікає із змісту п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 2006 р. № 10 «Про судову практику у справах про хуліганство», якщо опір було вчинено після припинення хуліганських дій – як протидія затриманню правопорушника, відповідальність має наступати за сукупністю злочинів, передбачених відповідними статтями 296 і 342 КК³.

---

¹ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. 5-те вид., допов./за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина/Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгіна та ін. 2013. С. 716.

² Там само, с. 717.

³ Про судову практику у справах про хуліганство: постанова Пленуму Верховного Суду України від 22.12.2006 р. № 10. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/упоряд.* В. В. Рожнова, А. С. Сизоненка, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 372.

У науковій літературі можна зустріти й інші характерні змістовні ознаки опору. Зокрема, О. М. Гумін, вважає це однією із форм насильства, яке носить суспільно небезпечний і протиправний вплив на потерпілого¹, а С. М. Абельцев переконаний, що поняття «насильство» охоплює всі випадки застосування фізичного насильства та погроз його застосування².

У свою чергу, ряд учених (Б. М. Головкін³; В. В. Голина та О. М. Маршуба⁴; О. М. Храпцов⁵; М. І. Панов⁶; інші) розглядають зміст поняття насильства у контексті або окремо взятого злочину (їх груп, видів тощо), або у зв'язку з його кримінально-правовою кваліфікацією.

Враховуючи повну тотожність поняття «опір», «насильство» та «фізичний опір», при визначенні фактичних підстав застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, без сумніву,

---

¹ Гумін О. М. Кримінальна насильницька поведінка особи: теоретико-прикладні аспекти: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2010. С. 79.

² Абельцев С. Н. Криминологическое изучение насилия и защита личности от насильственных преступлений: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2000. С. 290.

³ Головін Б. М. Криминологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються в сімейно-побутовій сфері: монографія. Харків: Нове слово, 2004. 252 с.

⁴ Голина В. В., Маршуба М. О. Криминологическая характеристика личности несовершеннолетнего корыстно-насильственного преступника в Украине: монографія. Харьков: Право, 2014. 280 с.

⁵ Храпцов О. М. Кримінально-правове та криминологічне забезпечення охорони особи від насильства: монографія. Харків: Ніка Нова, 2015. 472 с.

⁶ Панов Н. И. Квалификация насильственных преступлений. Харьков: Юрид. ин-т, 2014. 280 с.

слід враховувати результати зазначених вище та інших наукових розробок з цієї проблематики.

Немало труднощів створює на практиці й така правова підстава застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї, як «злісне невиконання засудженим законних вимог персоналу колонії».

Під злісним у наукових джерелах розуміють сповнений зла; недоброзичливості; злий, а також свідомо несумлінний; впертий¹.

У контексті кримінально-правової категорії, злісність полягає у відкритій, демонстративній та вираженій у зухвалій формі відмові засудженого від виконання наполегливих, неодноразово висловлених законних вимог особи з числа персоналу колоній, які завдяки своєму службовому становищу має право висувати такі вимоги, а засуджений зобов'язаний і має можливість їх виконати².

Разом з тим, варто у зв'язку з цим зауважити, що як і в першому випадку (щодо фізичного опору), так і в даній ситуації законодавець у ч. 1 ст. 106 КВК вжив словосполучення «злісно не виконує» замість «злісної непокори», яка є однією з кваліфікуючих ознак складу злочину, передбаченому в ст. 391 КК, проявивши таким чином певний елемент правового «нігілізму», яке необхідно усунути шляхом заміни першого на друге у ч. 1 ст. 106 КВК, що

---

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 246.

² Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. 5-те вид., допов./за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина/Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгіна та ін. 2013. С. 897.

важливо як з огляду одноманітності термінів, які вживаються у чинному законодавстві України, так і з урахуванням судової практики з цих питань.

Зокрема, у п. 16 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.03.1993 р. № 2 «Про судову практику у справах про злочини, пов'язані з порушенням режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі», зазначено, що порушення засудженим режиму утримання у виправній колонії не містить ознак злісної непокори, якщо представник адміністрації цієї установи не звертався до засудженого з конкретними вимогами з цього приводу¹.

Отже, визначаючи фактичні підстави застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, персоналу колоній необхідно враховувати й зазначені вище моменти.

Щодо іншої правової підстави такої діяльності персоналу колоній – проявів буйства з боку засудженого, то, враховуючи, що цей термін відноситься до медичних понять, визначених у нормативно-правових актах, які регулюють сферу охорони здоров'я України², варто при встановленні фактичних підстав застосування до засуджених у колоніях відповідних заходів вгамівного характеру чітко з'ясувати наявність тих ознак, що характеризують

---

¹ Про судову практику в справах про злочини пов'язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.02.1993 р. № 2. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах*/упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 114.

² Про основи охорони здоров'я в Україні. Закон України від 19 листопада 1992 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.

зміст даного стану особи, яка його проявила щодо персоналу ДКВС України.

У науковій літературі, зокрема, під буйством розуміють вкрай схвильований стан; бійку; безлад¹.

Таким чином, саме зазначена поведінка й має стати фактичною підставою для застосування до засудженого, позбавленого волі, визначених у законі заходів вгамування, якщо при цьому, як, власне, і у попередніх випадках (підставах), іншими заходами і засобами не вдалось припинити зазначені правопорушення.

Ще однією правовою підставою для застосування заходів вгамівного характеру у колоніях є участь засуджених у масових заворушеннях.

Поняття масових заворушень дано в ст. 294 КК України.

При цьому суспільна небезпечність масових заворушень полягає у тому, що цей злочин є результатом діяльності натовпу – великої кількості людей, дії яких мають характер бешкету і супроводжується: насильством над людьми; погромами; підпалами; знищенням майна; захопленням будівель або споруд; насильницьким виселенням громадян; опором представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів, які використовувалися як зброя².

---

¹ Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. 2-е изд., допол., исправ. Москва: Наука, 1988. С. 69.

² Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. 5-те вид., допов./за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина/Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгіна та ін. 2013. С. 579.

Саме тому, як це впливає із змісту п. 9 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.03.1993 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі», у тих випадках, коли напад на адміністрацію колонії поєднаний з організацією масових безпорядків, що супроводжувались насильством над особою, погромами, підпалами, знищення майна, опором представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів, що використовувались як зброя, а також з активною участю в масових безпорядках, дії винних слід кваліфікувати по сукупності злочинів – за ст. 294 КК «Масові заворушення» та за ст. 392 КК «Дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань»¹.

При цьому під участю засуджених у масових заворушеннях слід розуміти – особисту, злочинну за характером діяння чи обсягом участь цих суб'єктів у вчиненні будь-яких із визначених в диспозиції ст. 294 КК діянь².

Отже, фактичною підставою для застосування до засуджених, позбавлених волі, є безпосередня

---

¹ Про судову практику в справах про злочини пов'язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.02.1993 р. № 2. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/упоряд.* В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 111.

² Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. 5-те вид., допов./за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина/Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгіна та ін. 2013. С. 580.

особиста участь конкретної особи у будь-якій дії, що визнається згідно закону як масове заворушення.

Виходячи з цього, необхідно констатувати, що не можна застосовувати у даному випадку заходи вгамівного характеру до тих засуджених, які є очевидцями, свідками або просто пасивними учасниками (спостерігачами) масових заворушень у колоніях у силу їх присутності на місці злочину (території цієї УВП, на якій вчиняються зазначені кримінальні правопорушення).

Тобто і в даній ситуації має бути реалізований на практиці принцип індивідуалізації покарання (ст. 5 КВК), а саме: заходи вгамівного характеру мають застосовуватись лише до правопорушників, які приймають активну участь у масових заворушеннях.

Саме у такому контексті сформульована диспозиція ст. 294 КК, визнаючи злочином лише активні дії особи у місцях заворушення¹.

Враховуючи зазначене, варто було словосполучення «участь у масових заворушеннях», яке вжито в ч. 1 ст. 106 КВК, замінити на – «активну участь у масових заворушеннях», що, у свою чергу, дозволить запобігати випадкам незаконного застосування персоналом колоній заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, та чітко визначитись на практиці при встановленні фактичних підстав для такої діяльності.

---

¹ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. 5-те вид., допов./за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина/Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгіна та ін. 2013. С. 579–581.

Як свідчить практика, важливе значення для вчинення зазначених дій з боку персоналу колоній має й така правова підстава, як «участь засудженого у захваті заручників».

Змістовні ознаки даного правопорушення визначені в ст. 147 КК України.

Поряд з цим, варто констатувати, що у ч. 1 ст. 106 КВК мова ведеться не про захоплення заручників, як це зазначено в назві та диспозиції ст. 147 КК, а про «захват заручників», тобто як і в попередніх випадках у наявності певні правові недоречності.

Враховуючи цю обставину та те, що норми матеріального права (зокрема, КК) є первинними (пріоритетними) для інших норм правового регулювання (процесуальних, процедурних, похідних, т. ін.)¹, необхідно слово «захват», що вжите в ч. 1 ст. 106 КВК, замінити на слово «захоплення», яке закріплено в ст. 147 КК.

Щодо правової природи даного кримінального правопорушення, його об'єктивна сторона полягає в захопленні або триманні особи як заручника.

При цьому, вчинення одного із зазначених діянь є достатнім для встановлення, а злочин вважається закінченим з моменту захоплення потерпілого або з моменту фактичного позбавлення заручника права вільно пересуватися, тобто визначені у ч. 1 ст. 106 КВК правові підстави по моменту настання

---

¹ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 180.

юридичного факту в даному випадку повністю співпадають з фактичними підставами застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування.

Різниця в даному випадку полягає лише у тому, що при наявності фактичних підстав персонал колоній зобов'язаний встановити дії протиправного характеру, які визначені в ч. 1 ст. 106 КВК.

Немало проблем на практиці складає така закріплена в ч. 1 ст. 106 КВК правова підстава застосування заходів вгамівного характеру, як «вчинення засудженим інших насильницьких дій».

Зокрема, в жодному законі їх тлумачення відсутнє, що є однією з умов, яка сприяє, в окремих випадках, протиправному застосуванню персоналом колоній заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї до осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі.

У свою чергу, у наукових джерелах зазначена підстава також не має однозначного розуміння: одні автори ототожнюють її із змістом фізичного насильства (незаконного позбавлення волі; зв'язування інших осіб; завдання ударів, побоїв, тілесних ушкоджень тощо)¹; інші фахівці включають до кваліфікації даного діяння й психічне насильство²; третя група дослідників переконана, що у зв'язку з

---

¹ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. 5-те вид., допов./за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина/Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгіна та ін. 2013. С. 718.

² Машинская Н. В. Насилие в семье (криминологические и уголовно-правовые аспекты): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2001. С. 139.

підвищенням ступеня небезпеки, жорстокості та зухвалості вчинення насильницьких злочинів, кримінальне насильство останнім часом якісно змінюється¹. Зокрема, як вірно встановив О. М. Храмцов, не дивлячись на те, що в доктрині кримінального права насильство поділяється на фізичне та психічне, однак в законі під терміном «насильство» розуміється тільки фізичне насильство².

Поряд з цим, як з цього приводу зауважив Б. В. Яценко, формально такий прийом законодавчої техніки не відповідає вимогам термінології і слово «насильство», як більш широке за об'ємом, слід змінити у законі на словосполучення «фізичне насильство»³, враховуючи, що про психічне насильство мова ведеться лише в окремих складах злочинів (наприклад, в ст. 129 КК України).

У судовій практиці під насильством, зокрема, при вчиненні опору працівнику правоохоронного органу (ст. 342 КК), розуміється умисне нанесення цим особам ударів, побоїв, тілесних ушкоджень⁴.

---

¹ Казмирова О. Насилие как квалифицирующий признак и его роль в построении санкций. Ч. 1, 3 ст. 321 УК РФ. *Российский следователь*, 2007. № 23. С. 10.

² Храмцов О. М. Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення охорони особи від насильства: монографія. Харків: Ніка Нова, 2015. С. 182.

³ Яценко Б. В. Противоречия уголовно-правового регулирования: монографія. Москва: Изд-во МЮИ МВД России, 1996. С. 173–174.

⁴ Про застосування судами законодавства що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідності та власність працівників правоохоронних органів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.06.1992 р. № 8. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/уклад.* В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 103.

У свою чергу, погроза застосування насильства у цих випадках судом кваліфікується та полягає у висловлюваннях або діях про наміри винної особи застосувати насильство до працівника правоохоронного органу¹.

Крім цього, у юридичних джерелах насильство ототожнюється також з таким терміном, як «особлива жорстокість» (завдання потерпілому великої кількості тілесних ушкоджень, тортур, мордування тощо) (п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 р. № 3 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи»²).

У судовій практиці мова також ведеться про небезпечне для життя чи здоров'я насильство (ст. 187, ч. 3 ст. 189 КК), під яким розуміється умисне заподіяння потерпілому легкого тілесного ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжке тілесне ушкодження, а також інші насильницькі дії, які не привели до вказаних наслідків, але були небезпечними для життя чи здоров'я в момент їх вчинення.

---

¹ Про застосування судами законодавства що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідності та власність працівників правоохоронних органів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.06.1992 р. № 8. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/уклад.* В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 103–104.

² Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 р. № 2. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/уклад.* В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 204.

До таких, зокрема, суд відносить і насильство, що привело до: втрати свідомості чи мало характер мордування; придушення за ший; скидання з висоти; застосування електроструму; застосування зброї та спеціальних знарядь тощо; застосування до потерпілого без його згоди наркотичних засобів, психотропних, отруйних чи сильнодіючих речовин (газів) (пп. 9, 10 постанови Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2003 р. № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності»¹.

Отже, проведений аналіз наукових та інших юридичних джерел свідчить про складність визначення на практиці змісту такого вжитого у законі терміну, як «вчинення інших насильницьких дій», а також обумовлює необхідність його роз'яснення у виді примітки, зокрема, до ст. 106 КВК України, такого змісту:

«Під іншими насильницькими діями у цій статті розуміються всі ті правопорушення, що не охоплюються змістом тих понять, що вжиті у ч. 1 ст. 106 даного Кодексу та є підставами для застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, а також умисне заподіяння потерпілому тілесних ушкоджень, які є небезпечними для її життя чи здоров'я в момент їх вчинення».

Такий підхід дозволить: розширити межі знань персоналу колоній про зміст даної правової підстави діяльності цих осіб у ході застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування; на прак-

---

¹ Про судову практику у справах про злочини проти власності: постанова Пленуму Верховного Суду України від 11.06.2009 р. № 10. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/уклад. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 429.*

тиці чітко визначати фактичні підстави для вчинення таких дій з боку персоналу ДКВС України, а отже запобігати неправомірній поведінці цих осіб.

І, накінець, про останню визначену у законі, підставу застосування до осіб, які тримаються у місцях позбавлення волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї, а саме – вчинення втечі засудженим з-під варти.

Змістовні ознаки даного кримінального правопорушення визначені в ст. 393 КК України.

При цьому, варто мати на увазі, що як в кримінальному праві (статті 13–15 КК), так і в кримінально-виконавчому законодавстві України правою підставою застосування до засудженого, який вчиняє цей злочин, заходів вгамування є як дія (готування до злочину), так і безпосереднє його вчинення у виді замаху (чи закінченого) злочину.

Поряд з цим, як це витікає із змісту п. 13 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.03.1993 р. № 2 «Про судову практику у справах про злочини, пов’язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі», така втеча є закінченим складом злочину з моменту умисного незаконного залишення засудженим або особою, яка перебуває під вартою, місця позбавлення волі.

При цьому, відповідальність за втечу настає лише за наявності прямого умислу і незалежно від мотивів залишення місця позбавлення волі¹.

---

¹ Про судову практику в справах про злочини пов’язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.02.1993 р. № 2. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/упоряд.* В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 112.

Таким чином, з проведеного аналізу можна зробити висновок про те, що фактичні підстави для застосування до осіб, які вчиняють втечу з місць позбавлення волі, виникають лише у випадках умисного вчинення такого діяння та коли такі дії є злочинними.

У той самий час, у випадках, що зазначені в ч. 2 ст. 393 КК України, персонал колоній зобов'язаний негайно вчинити дії по затриманню злочинця, у тому числі із застосуванням визначених у законі заходів вгамівного характеру.

До таких дій законодавець відніс наступні: вчинені за попередньою змовою групою осіб; способом, небезпечним для життя чи здоров'я інших осіб; поєднані із заволодінням зброї чи з її використанням; із застосуванням насильства чи погрозою його застосування; шляхом підкопу; пошкодження інженерно-технічних засобів охорони¹.

В персоналу ДКВС України на практиці виникає або окремо взята правова та фактична підстава застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї, або декілька таких підстав.

При цьому загальний порядок та особливості застосування кожного окремо взятого заходу вгамування, мова про які ведеться в частинах 2–5 ст. 106 КВК, мають дотримуватись в обов'язковому порядку.

---

¹ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. 5-те вид., допов./за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина/Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгіна та ін. 2013. С. 902–903.

4. Наступною системоутворюючою ознакою змісту поняття «правові засади застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї» є вчинення персоналом колоній та інших правоохоронних органів подальших дій після їх застосування.

Правові умови зазначеної діяльності визначені в частинах 4–5 ст. 106 КВК України. Зокрема, в ч. 5 цієї статті Кодексу говориться про те, що у разі необхідності адміністрація колонії зобов'язана негайно надати допомогу потерпілим.

Такий підхід законодавця не можна визнати вдалим, позаяк у даній правовій нормі жодним словом не обмовлено про те, яким чином після застосування того чи іншого заходу вгамування має діяти особа з числа персоналу УВП, яка безпосередньо вчинила такі дії, що важливо з огляду правової оцінки її дій у подальшому, зокрема, у контексті змісту ст. 135 КК «Залишення в небезпеці» та ст. 136 КК «Ненадання допомоги особі, яка перебуває у небезпечному для життя стані».

Більш того, подальші дії персоналу колоній у такій ситуації можуть свідчити про їх умисне вчинення дій після застосування до засуджених, позбавлених волі, визначених у законі заходів вгамівного характеру, та настання при цьому тяжких наслідків для потерпілого.

У науковій літературі розрізняють у зв'язку з цим такі види ненадання допомоги:

а) ненадання допомоги особі, яка сама опинилась у небезпечному для життя становищі (бездіяльність – невтручання);

б) залишення в небезпеці особою, яка своїми діями поставила іншу особу в небезпечний для життя стан¹.

У першому випадку вина відносно наслідків може виражатись як у формі умислу, так і необережності.

При цьому, при умислі такі дії можуть бути вчинені з мотивів помсти, ревнощів тощо.

У другій ситуації вина щодо наслідків може бути лише у формі необережності (злочинної самовпевненості або злочинної недбалості)².

І, хоча, як це витікає із змісту п. 6 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 1 «Про судову практику у справах про необхідну оборону», представники правоохоронних органів не підлягають кримінальній відповідальності за шкоду, заподіяну при виконанні службових обов'язків по запобіганню суспільно небезпечним посяганням і затриманню правопорушників, якщо вони не допустили перевищення заходів, необхідних для правомірного затримання злочинця³, зазначені особи зобов'язані надати невідкладну допомогу для правопорушника у таких випадках.

---

¹ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. 5-те вид., допов./за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина/Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгіна та ін. 2013. С. 88.

² Там само.

³ Про судову практику у справах про необхідну оборону: постановова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 1. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/упоряд. В. П. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова*. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 170.

Отже, слід визнати, що ч. 4 ст. 106 КВК сформульована дещо формально та схоластично (від грец. *sholastikos* – формальні знання, відірвані від життя і практики)¹, а тому потребує нової редакції з урахуванням запропонованих та у деяких нормативно-правових актах заходів, що пов'язані з діями осіб, які після застосування відповідних засобів вгамівного характеру до правопорушників (зокрема, в ч. 4 ст. 43 Закону України «Про національну поліцію»), а саме: особа, яка застосувала визначені у цьому Кодексі заходи вгамування, зобов'язана надати невідкладну допомогу особам, які постраждали в результаті їх застосування.

Необхідність зазначеної видозміни ч. 4 ст. 106 КВК обумовлена ще й тим, що таким чином для персоналу колоній, з одного боку, буде встановлений обов'язок вчинення подальших дій після застосування заходів вгамування, а з іншого боку, це дозволить йому запобігати притягненню цих осіб до кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці або ненадання допомоги потерпілому, який перебуває в небезпечному для життя стані (відповідно до статей 135, 136 КК України). При цьому, з огляду вимог ст. 3 Конституції України про те, що життя і здоров'я особи є найвищою соціальною цінністю та ст. 27 Основного закону щодо невід'ємного права особи на життя і обов'язку держави захищати життя людини, а також вимог статей 24, 25 КВК України та Закону України «Про Уповно-

---

¹ Философский энциклопедический словарь/гл. ред.: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. Москва: Сов. энциклопедия, 1983. С. 666–667.

важеного Верховної Ради України з прав людини»¹, об'єктивно обумовленою є й видозміна ч. 5 ст. 106 КВК шляхом розширення випадків повідомлення Уповноваженого про застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі.

На сьогодні тільки про застосування зброї в УВП негайно повідомляється Уповноважений (ч. 4 ст. 106 КВК України), при тому, що й при застосуванні інших визначених у законі заходів (спеціальних засобів, гамівної сорочки тощо) засудженому завдається шкода життю і здоров'ю.

Узагальнюючи результати аналізу системоутворюючих ознак виведеного авторського поняття «правові засади застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї», необхідно констатувати, що нині існуючі у чинному кримінально-виконавчому законодавстві України підходять потребують удосконалення та систематизації, з урахуванням прийнятих в Україні останнім часом нових правових джерел, а саме: Закону України «Про Національну гвардію України»²; «Про Національну поліцію»³; Переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових зав-

---

¹ Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 року № 776/97-ВР. *Офіційний вісник України*. 1998. № 1. Ст. 5.

² Про Національну гвардію України: Закон України від 13 березня 2014 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594.

³ Закон України «Про Національну поліцію»: Положення про Національну поліцію: офіц. текст. Київ: Алерта, 2016. 84 с.

дань¹; Закону України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу щодо адаптації правового статусу засудженого до Європейських стандартів»²; інших аналогічних законодавчих актів.

Такий висновок ґрунтується у тому числі й на тих цілях, які закріплені в законі та стосуються змісту діяльності, пов'язаної із застосуванням заходів вгамування до правопорушників.

Так, у п. 11 зазначених вище Правил вказано, що військовослужбовці Національної гвардії застосовують спеціальні засоби за виключної необхідності у випадках, передбачених законом, якщо інші форми попереднього впливу на правопорушника не дали бажаних результатів або якщо для виконання повноважень неможливо застосувати інші заходи, тобто по суті мета таких дій прямо кореспондується із змістом службової діяльності.

У свою чергу, опосередкованою метою застосування заходів вгамування є досягнення очікуваного результату таких дій військовослужбовців або якщо немає необхідності в подальшому застосуванні певного спеціального засобу (п. 11 Правил).

Аналогічна мета та цілі визначені й в ст. 15 Закону України «Про Національну гвардію України».

---

¹ Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань: постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024. *Офіційний вісник України*. 2018. № 3. Ст. 117.

² Про внесення змін до Кримінально-виконавчого Кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів: Закон України від 08.04.2014 р. № 1186-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 2. Ст. 869.

Із забезпеченням виконання покладених повноважень поліцейськими пов'язана й мета застосування заходів вгамівного характеру (так звані поліцейські заходи), що закріплені в ст. 29 Закону України «Про Національну поліцію». Зокрема, у ч. 2 цієї статті Закону зазначено, що поліцейських заходів застосовується виключно для виконання повноважень поліції.

У той самий час, у ч. 1 ст. 106 КВК така мета викладена дещо по-іншому, а саме – до засуджених, позбавлених волі, визначені у законі заходи вгамування застосовуються з метою: а) припинення вказаних у Кодексі протиправних дій; б) запобігання заподіяння цими особами шкоди оточенню; в) запобігання заподіяння цими особами шкоди самим собі.

Таким чином, на відміну, зокрема, Закону України «Про Національну гвардію України» та Закону України «Про Національну поліцію», у КВК метою застосування заходів вгамівного характеру не визначена потреба у забезпеченні службових повноважень персоналу колоній.

Зазначений підхід не тільки знижує рівень гарантованості діяльності персоналу ДКВС України з цих питань, але й не в повній мірі співвідноситься з положеннями вказаних вище законів, на підставі яких та вимог ч. 6 ст. 106 КВК України, застосовується фізична сила, спеціальні засоби і зброя військовослужбовцями Національної гвардії та працівниками Національної поліції України¹.

---

¹ Колб І. О. Про зміст правових підстав застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених в Україні. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2018. № 3. С. 220–228.

Виходячи з цього та з метою уніфікації (від латин. *unificate* – приведення чого-небудь до єдиної форми, єдиної системи, норми тощо)¹ змісту нормативно-правових актів, які регулюють питання застосування правоохоронними органами визначених у законі заходів вгамування, варто ч. 1 ст. 106 КВК доповнити словосполученням «а також для забезпечення виконання службових повноважень персоналу зазначених установ» і викласти її у новій редакції:

«До осіб, позбавлених волі, якщо вони чинять фізичний опір персоналу колонії, злісно не виконують його законні вимоги, проявляють буйство, беруть участь у масових заворушеннях, захваті заручників або чинять інші насильницькі дії, а також у разі втечі з-під варти, з метою припинення вказаних протиправних дій, запобігання заподіянням цими особами шкоди оточенню або самим собі, а також для забезпечення виконання службових повноважень персоналом зазначених установ застосовується фізична сила, спеціальні засоби, гамівна сорочка та зброя».

У цілому, підводячи підсумки, можна назвати наступні характерні елементи та риси² змісту правових підстав застосування до осіб, які тримаються

---

¹ Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 601.

² Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї у місцях позбавлення волі: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи та д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. С. 34–35.

у виправних і виховних колоніях, визначених у законі заходів вгамівного характеру¹, а саме:

1) зазначена діяльність стосується лише чітко закріплених у законодавстві правопорушень, вчинення яких засудженими може бути приводом (фактичною підставою) для застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування (ч. 1 та ч. 6 ст. 106 КВК, ст. 15 Закону України «Про Національну гвардію України», ст. 43 Закону України «Про Національну поліцію»);

2) така діяльність є чітко вмотивованою та не передбачає досягнення тих цілей, які не визначені у законі (ч. 1 ст. 10 КВК; ч. 1 ст. 16 Закону України «Про Національну гвардію України»);

3) дана діяльність для всіх правоохоронців є правом, якщо у його межах можна досягти її мету, що визначена в законі.

Поряд з цим, у ст. 106 КВК мова про право персоналу колоній чітко не ведеться, на відміну від інших нормативно-правових актів з цих питань, у яких законодавець вжив термін «може» або «право» (ст. 16 Закону України «Про Національну гвардію України»; ст. 44 Закону України «Про національну поліцію»; ін.).

Враховуючи зазначене, необхідно ч. 1 ст. 106 КВК України доповнити реченням такого змісту:

---

¹ Колб І. О., Годлевська-Коновалова А. В. Зміст нормативно-правових підстав запобігання злочинам, пов'язаним із застосуванням сили до засуджених в Україні. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали Міжвуз. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 22 берез. 2019 р.)*/ редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 26–28.

«Застосування зазначених у цьому Кодексі заходів вгамування є виключним правом персоналу колоній, якщо в його межах можна досягти визначену у законі мету такої діяльності»;

4) така діяльність персоналу ДКВС України є владною, тобто передбачає прийняття юридично обов'язкових рішень, та включає в себе:

а) попередження про намір використання щодо правопорушника визначених у законі заходів вгамування (ч. 2 ст. 106 КВК України);

б) застосування цих заходів і засобів без попередження у випадках, якщо виникла безпосередня загроза життю або здоров'ю персоналу колоній чи інших осіб (ч. 2 ст. 106 КВК);

в) процедуру інформування про факти застосування персоналом колоній до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування, включаючи керівництво цих установ, вищестоящих представників ДКВС України, прокурора та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (ч. 5 ст. 106 КВК).

5) застосування заходів вгамування передбачає прийняття у всіх випадках, включаючи й діяльність у складі спеціальних підрозділів ДКВС України та залучених до цієї діяльності інших правоохоронних органів в порядку ст. 105 КВК, прийняття індивідуально-правових рішень щодо використання у тих чи інших ситуаціях відповідних заходів вгамувального характеру (ч. 1 ст. 106 КВК; ч. 3 ст. 15 Закону України «Про Національну гвардію»; ч. 3 ст. 43 Закону України «Про Національну поліцію»; ін.);

6) застосування визначених у законі заходів вгамування є діяльністю, що здійснюється чітко уповноваженими суб'єктами – персоналом виправних і виховних колоній (ч. 1 ст. 106 КВК, статті 14, 18, 19 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»), військовослужбовцями Національної гвардії України (ст. 105, ч. 6 ст. 106 КВК та статті 15–19 Закону України «Про Національну гвардію України») та працівниками поліції (ст. 105, ч. 6 ст. 106 КВК, статті 42–46 Закону України «Про Національну поліцію»);

7) застосування фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки і зброї до засуджених, позбавлених волі, здійснюються у чітко визначеному на законодавчому рівні порядку (частини 2–5 ст. 106 КВК; статті 15–19 Закону України «Про Національну гвардію України» та статті 42–46 Закону України «Про Національну поліцію»);

8) застосування заходів вгамування завершується, коли досягнута визначена у законі мета таких дій персоналу колоній та інших правоохоронців (ч. 4 ст. 106 КВК; ч. 3 ст. 15 Закону України «Про Національну гвардію України»; ін.);

9) діяльність, що пов'язана із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї, в обов'язковому порядку передбачає надання медичної допомоги для осіб, які потерпіли від дій персоналу колоній та інших правоохоронців (ч. 4 ст. 106 КВК; ч. 3 ст. 15 Закону України «Про Національну гвардію України»; ч. 4 ст. 43 Закону України «Про Національну поліцію»).

Таким чином, з'ясування змісту правових засад застосування до засуджених, позбавлених волі, визначених у законі заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї має не тільки теоретико-пізнавальний характер, позаяк дозволяє на доктринальному рівні визначити спірні, дискусійні та проблемні моменти з цих питань, але й практичне значення, бо дає можливість розробити низку науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення правового механізму та гарантій діяльності персоналу ДКВС України у даному напрямі¹.

Контрольні запитання і завдання

1. Якими принципами у своїй діяльності керується персонал виправних і виховних колоній України?

2. Яким чином можна класифікувати спеціальні засоби, що застосовуються до засуджених, позбавлених волі, в основу яких покладено критерій впливу на особу?

3. Наведіть класифікацію спеціальних засобів, що застосовуються до засуджених, позбавлених волі, взявши за основу критерій змістовного призначення.

---

¹ Колб І. О. Провокуюча протиправна поведінка засуджених – одна з підстав застосування до них засобів приборкання. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2018. № 3 (5). С. 128–135.

4. Якщо для класифікації використати критерій нормативної визначеності, то яким чином можна поділити спеціальні засоби, що застосовуються до засуджених у місцях позбавлення волі?

5. В чому полягає теоретичне та практичне значення класифікації засобів вгамівного характеру?

6. Розтлумачте поняття «заходи вгамування, що застосовуються до засуджених, позбавлених волі».

7. Що можна віднести до системоутворюючих ознак, що складають зміст поняття «заходів вгамування, що застосовуються до засуджених, позбавлених волі»?

8. Чому варто визнати на нормативно-правовому рівні застосування фізичної сили до засуджених, позбавлених волі, пріоритетним напрямом серед інших заходів вгамівного характеру у випадках наявності правових і фактичних підстав для вчинення таких дій?

9. Яким чином учені на доктринальному рівні розуміють термін «зброї, яку використовують під час застосування до правопорушників заходів вгамування»?

10. Що Ви розумієте під поняттям «правові підстави застосування в Україні заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених у місцях позбавлення волі»?

11. Яким чином авторський колектив пропонує визначити поняття «правові засади застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, гамівної сорочки і зброї»?

12. На яких принципах ґрунтується діяльність по застосуванню заходів вгамівного характеру?

13. Назвіть умови та порядок діяльності персоналу ДКВС України при вгамуванні засуджених, позбавлених волі.

14. Які можна назвати характерні елементи та риси змісту правових підстав застосування до осіб, які тримаються у виправних і виховних колоніях, визначених у законі заходів вгамівного характеру?

15. Назвіть види заходів вгамування, що застосовуються до засуджених, позбавлених волі.

Розділ 3

Сучасний стан, структура, рівень та тенденції застосування в Україні до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування

3.1. Загальна характеристика діяльності, пов'язаної із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї у 1991–2018 рр.

Як свідчить практика та доведено на науковому рівні¹, важливе значення для будь-якої діяльності має її інформаційне забезпечення, тобто відомості про стан і тенденції розвитку певних соціальних явищ і процесів.

Як з цього приводу зробив висновок А. П. Закалюк, загалом інформація, передусім соціальна, – це засіб отримання уявлення (відомостей) стосовно об'єкта, залежно від якостей якого цей процес перетворюється у соціальну пізнавальну діяльність суб'єкта з більшою чи меншою мірою активності останнього².

---

¹ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Кн. 3: Практична кримінологія. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2008. С. 6–15.

² Там само, с. 26.

На його переконання, одним із видів соціальної інформації є кримінологічна інформація, яка призначена бути однією із форм вирішення існуючих у сфері боротьби зі злочинністю, включаючи й у місцях позбавлення волі, проблем та змістовно виконує функції і завдання у зазначеному напрямі, виступаючи при цьому:

а) засобом пізнання кримінологічної значущості тих чи інших процесів, явищ, подій, відносин, проявів, які становлять об'єкти кримінологічної інформації;

б) джерелом і засобом пізнання тенденцій, закономірностей, динаміки проявів соціальної дійсності у вигляді злочинності, процесів змін останньої та зумовлюваних її чинників з метою протидії цьому соціальному феноменові, у чому проявляється перетворювальний характер кримінологічної інформації;

в) засобом формування та реалізації державної політики, а також державних програм у галузі запобігання та протидії злочинності і пов'язаним з нею соціальним феноменом (наркотизм, алкоголізм, злочини у сфері моральних відносин, формування культу сили тощо);

г) джерелом управлінських рішень у сфері боротьби зі злочинністю, зокрема кримінологічного планування цієї діяльності, що свідчить про конструктивні властивості кримінологічної інформації;

г) джерелом організаційно-методичних рекомендацій та визначення тактики безпосередньо у сфері боротьби зі злочинністю, включаючи й місця позбавлення волі, що надає кримінологічній інформації запобіжного значення;

д) джерелом і засобом підвищення рівня та забезпечення предметності у сфері кримінологічної освіти, навчання та підвищення кваліфікації кадрів, у чому проявляється просвітницька властивість кримінологічної інформації;

е) засобом проведення прикладної аналітичної роботи та наукових досліджень, у чому реалізується її аналітично-дослідницька функція;

є) засобом кримінологічного прогнозування, що є проявом прогностичного характеру кримінологічної інформації;

ж) джерелом та засобом кримінологічної експертизи, передусім проектів актів законодавства та інших нормативно-правових актів, що визначає роль кримінологічної інформації у правотворенні¹.

В кримінології під станом злочинності розуміють загальну кількість злочинів, а також кількість осіб, які їх вчинили на певній території за певний проміжок часу².

При цьому, варто зазначити, що у сучасних кримінологічних джерелах цей показник не використовують, а мову ведуть про рівень злочинності, як про абсолютну кількість злочинів, вчинених на певній території за певний відрізок часу, а також злочинців³.

---

¹ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Кн. 3: Практична кримінологія. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2008. С. 26–27.

² Криминология: учебник/под ред. проф. В. Д. Малкова. Москва: Юстицинформ, 2004. С. 40.

³ Криминологія: підручник для студ. вищ. навч. закл./О. М. Джу́жа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик та ін.; за заг. ред. О. М. Джу́жи. Київ: Юрінком Інтер, 2002. С. 43.

Якщо цей підхід застосовувати до аналогічних оціночних показників даної тематики, то під станом (рівнем) застосувань заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, слід розуміти кількість таких дій персоналу колоній, здійснених щодо засуджених осіб за певний проміжок часу та у відповідних виправних і виховних колоніях України.

Враховуючи, що для отримання даних, придатних для конкретного порівняння у просторі та часі, використовують ще й такий показник, як коефіцієнт злочинності¹.

Щодо структури застосувань зазначених заходів, то у цьому посібнику використовуючи змістовні ознаки поняття «структура злочинності»², даний показник характеризує їх внутрішню будову через види застосувань окремо взятих заходів вгамівного характеру (фізичної сили; спеціальних засобів; гамівної сорочки та зброї) та їх співвідношення (питомої ваги) у загальній кількості таких дій, вчинених персоналом колоній.

Також використані й такі оціночні показники діяльності, що стосується застосування до осіб, які тримаються у виправних і виховних колоніях, визначених у законі заходів вгамування, які є відо-

---

¹ Кримінологія: підручник для студ. вищ. навч. закл./О. М. Джуґа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик та ін.; за заг. ред. О. М. Джуґи. Київ: Юрінком Інтер, 2002. С. 43.

² Кримінологія. Загальна частина. Альбом схем/автори-упоряд.: С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, С. Г. Кулик, О. С. Шеремет. Чернігів: ПАТ «ПВК "Десна"», 2015. С. 183.

ними в кримінології (динаміка злочинності; її ціна; географія тощо)¹.

Такий підхід та інтерпретовані (латин. *interpretation* – роз’яснення; тлумачення; розкриття змісту чого-небудь)² виведені науковцями методологічні засади кримінологічного аналізу³, дали можливість у кінцевому результаті встановити закономірності розвитку явищ і процесів, що стосуються застосування в Україні до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї.

З метою визначення тенденцій розвитку діяльності персоналу колоній в Україні, пов’язаної із застосуванням заходів вгамівного характеру до осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, предметом аналізу та оцінки став часовий проміжок з 1991 по 2018 рр. зазначеного процесу.

Зокрема, результати вивчення основних показників зазначеної діяльності у 1991 році показали, що у відкритих офіційних джерелах інформація про кількість та інші показники застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї була відсутня⁴.

---

¹ Проблеми протидії злочинності: підручник/за заг. ред. проф. О. Г. Кальмана. Харків: ТОВ «Фірма “Новософт”», 2013. С. 46–55.

² Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 235.

³ Кулик О. Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2011. С. 14–26.

⁴ Основные направления реформы уголовно-исполнительной системы в Украинской ССР: постановление Кабинета Министров Украинской ССР от 11.07.1991 г. № 88. Киев: РИО МВД Украинской ССР, 1991. 18 с.

Результати такої діяльності публікувались у відповідних матеріалах з грифом «для службового користування» або «таємно».

І це при тому, що в Основних напрямках реформи кримінально-виконавчої системи в Українській РСР, яка була затверджена постановою Кабінету Міністрів Української РСР від 11.07.1991 р. № 88, було закріплено наступне положення: для забезпечення гласності в діяльності виправних установ визначити перелік статистичної та іншої інформації для публікації в офіційних і зарубіжних виданнях, а також створити систему інформаційного забезпечення діяльності органів, що виконують покарання, та забезпечити випуск спеціальної газети по пенітенціарним проблемам, яка має бути доступною для населення¹.

Поряд з цим, звітуючи у 1991 році про прийняті заходи по реформі кримінально-виконавчої системи України, Головне управління виконання покарань (ГУВП) МВС України жодним словом не обмовилась про виконання (чи невиконання) даного урядового рішення².

У той самий час, у 1991 році мала місце групова відмова засуджених, позбавлених волі, від ви-

---

¹ Основные направления реформы уголовно-исполнительной системы в Украинской ССР: постановление Кабинета Министров Украинской ССР от 11.07.1991 г. № 88. Киев: РИО МВД Украинской ССР, 1991. С. 4.

² Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюлет. Киев: Гл. упр-ние по исполнению наказаний МВД Украины, 1992. С. 23–28.

ходу на роботу та прийому їжі в УВП 10 областей України¹, що не обійшлося й без застосування персоналом колоній до цих осіб заходів вгамівного характеру.

Крім цього, в зазначеному році в УВП України було зареєстровано 33 втечі, у тому числі 20 – на охороняємих об'єктах колоній (41,7 % у їх загальній структурі), включаючи 11 – шляхом подолання інженерно-технічних засобів охорони, 1 – шляхом тарану основної огорожі та 3 – через контрольно-пропускний пункт колонії².

У контексті змісту досліджуваної проблематики звертає на себе увагу й той факт, що в 1991 році в УВП України засуджені вчинили 2 тис. 138 випадків, пов'язаних з відмовою від роботи; 1 тис. 866 – дрібного хуліганства; 10 тис. 477 – вживання спиртного та інші правопорушення, які носили у собі елементи правових підстав для застосування до них заходів вгамівного характеру³.

Таким чином, навіть при відсутності відкритої інформації щодо застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї, аналіз доступних для цього матеріалів дає підстави стверджувати, що у 1991 році стан, рівень та інші показники зазначеної діяльності персоналу колоній були високими та співрозмірними до тих загроз і викликів, які

---

¹ Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюлет. Киев: Гл. упр-ние по исполнению наказаний МВД Украины, 1992. С. 2.

² Там же.

³ Там же, с. 12–13.

обумовлювались вчиненням тих правопорушень, що відносились до підстав застосування до осіб, які тримались у колоніях, визначених у законі заходів вгамівного характеру.

Як показали результати вивчення офіційних джерел інформації, що стосувалась сфери виконання покарань України, у 1992 році, як і в попередньому періоді, дані відкритого характеру про кількісні показники діяльності, пов'язаної із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї, у них були також відсутні.

Разом з тим, про те, що ці заходи застосовувались, наочно свідчили наступні показники роботи УВП України у 1992 році, а саме:

1) більш, ніж у 2 рази зросла кількість втеч з колоній (з 236 – у 1991 р. до 341 – у 1992 р.);

2) в УВП було зареєстровано 45 випадків опору засуджених персоналу установ та 1 – захоплення заручників (виправна колонія № 14 Одеської області), в результаті чого персоналу УВП були нанесені тілесні ушкодження, а у виправній колонії № 6 Кіровоградської області один із цих осіб був убитий;

3) за вказаний період в УВП було попереджено вчинення 4 тис. 177 злочинів з боку засуджених, позбавлених волі, в тому числі: 12 масових безладів; 62 дії, що дезорганізують роботу УВП; 434 втечі з місць позбавлення волі; 2 тис. 868 фізичних розправ; 9 захоплень заручників, т. ін.;

4) у структурі вчинених засудженими правопорушень значне місце займали ті, що стосувались вживання цими особами спиртних напоїв (9140 випадків);

5) на 5 % порівняно з 1991 роком зросла у звітному періоді кількість дрібного хуліганства, вчиненого засудженими у колоніях та на 27 % – випадків гри цими особами в азартні ігри з метою отримання матеріальної вигоди;

6) у цілому в 1992 році на 15 % зросла кількість порушень засуджених, які відбували покарання в колоніях, у розрахунку на 1 тис. осіб¹.

Поряд з цим, як і в 1991 році, звітуючи про проведену роботу, ГУВП МВС України інформації з цих питань знову не опублікувало².

Відсутні такі відомості й за 1993 рік³.

У той самий час, про застосування персоналом УВП заходів вгамування до осіб, які відбували покарання у колоніях у 1993 році, свідчать такі факти:

а) збільшення на 3,7 % порівняно з 1992 роком кількості вчинених засудженими у колоніях злочинів, серед яких 2 кримінальні правопорушення, пов'язані з діями, що дезорганізують роботу УВП, та 392 втечі (кількість яких зросла в 1,2 раза), у т. ч. – 20 втеч з-під варти⁴;

б) високий рівень правопорушень, що вчиняються засудженими у колоніях (1032 випадки у розрахунку на 1 тис. осіб)⁵;

---

¹ Оперативно-служебная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1992 году: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1993. № 4. С. 11–13.

² Там же, с. 44–46.

³ Оперативно-служебная и производственно-хозяйственная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины за 1993 год: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1994. № 10. 88 с.

⁴ Там же, с. 3–4.

⁵ Там же, с. 4.

в) різке збільшення кількості самогубств серед засуджених (до 74 випадків)¹;

г) ріст у 3,5 раза порушень, пов'язаних із вживанням засудженими в колоніях наркотичних засобів, на 25 % – невиконання законних вимог адміністрації УВП, на 17 % – азартних ігор з метою отримання матеріальної вигоди, т. ін.².

Зокрема, у 1993 році мало місце 30 тис. 806 невиконання особами, які тримались у колоніях, законних вимог адміністрації УВП; 8450 випадків вживання засудженими спиртних напоїв та наркотичних речовин та 1701 дрібного хуліганства³;

г) високий рівень злочинності у СІЗО, в яких, крім цього, було попереджено 1017 злочинів, у т. ч.: 450 втеч ув'язнених під варту осіб; 82 випадків нападів на персонал цих установ; 27 масових безпорядків; 450 самогубств⁴;

д) складна оперативна обстановка (низький рівень забезпечення правопорядку у виховних колоніях), у яких було вчинено у розрахунку на 1 тис. осіб 2,07 злочина (42 % із яких – це втечі)⁵;

е) високий рівень правопорушень, що вчиняються персоналом УВП.

Так, розпочинаючи з 1991 року, до різних видів юридичної відповідальності було притягнуто

---

¹ Оперативно-служебная и производственно-хозяйственная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины за 1993 год: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1994. № 10. С. 5.

² Там же, с. 16.

³ Там же, с. 19.

⁴ Там же, с. 54.

⁵ Там же, с. 62.

97 осіб, 75 із яких – порушення законності, у тому числі 19 із них засуджено¹.

У 1993 році порушення законності допускали 67 осіб з числа персоналу колоній, 9 із яких – засуджені (3 – у Вінницькій області; по 2 – у Донецькій та Дніпропетровській областях; по 1 – в Одеській та Тернопільській областях)².

У цьому ж році мало місце 10 випадків вчинення персоналом УВП незаконних дій, включаючи перевищення влади та службових повноважень (3 – у Львівській області; по 2 – у Дніпропетровській та Харківській областях; по 1 – Вінницькій, Полтавській та Донецькій областях).

При цьому, серед притягнутих до юридичної відповідальності 52 особи – це молодший начальницький склад, який безпосередньо спілкується із засудженими та застосовує визначені у законі заходи вгамування до останніх (9 із них – засуджені)³.

Показовим у цьому сенсі є випадок, коли начальник виправної колонії № 81 у Вінницькій області Б. безпідставно помістив у штрафний ізолятор засудженого, вчинивши правопорушення у виді зловживання службовим становищем⁴.

Іншим, не менш цікавим у контексті змісту досліджуваної проблематики, у 1993 році був той

---

¹ Оперативно-служебная и производственно-хозяйственная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины за 1993 год: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1994. № 10. С. 65.

² Там же.

³ Там же, с. 66.

⁴ Там же.

факт, що у зв'язку з неумілим поводженням із зброєю при виконанні службових повноважень отримали поранення 3 особи та тілесні ушкодження – 4 особи з числа персоналу УВП¹.

У 1993 році, знову ж таки, як і в попередні роки (1991–1992), у звіті про проведену роботу, включаючи проекти нормативно-правових актів, що стосуються сфери виконання покарань, в ГУВП МВС України не знайшлось інформації про стан, тенденції та напрями удосконалення правового механізму і практики застосування до засуджених у колоніях заходів вгамівного характеру².

У 1994–1995 рр. також не було опубліковано офіційних даних про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і зброї щодо засуджених, позбавлених волі, у відкритих інформаційних джерелах.

У той самий час певна інформація з цих питань була висвітлена у відповідних офіційних виданнях ГУВП МВС України.

Так, у 1995 році було зареєстровано 4 випадки незаконного застосування персоналом УВП спеціальних засобів (у 1994 р. – 3) та 18 інших незаконних дій цих осіб щодо засуджених, які тримались у колоніях (у 1994 році – 9)³.

---

¹ Оперативно-служебная и производственно-хозяйственная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины за 1993 год: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1994. № 10. С. 67.

² Там же, с. 82–87.

³ Оперативно-служебная и виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1995 році: информ. бюллетень. Київ: ГУВП МВС України, 1996. № 16. С. 96.

Крім цього, у 1995 році зі служби в кримінально-виконавчій системі України з негативних мотивів було звільнено 517 осіб з числа персоналу УВП або 22 % від загальної кількості звільнених із системи (2 тис. 347 осіб), у тому числі на першому році служби – 172 особи (7,3 %) ¹.

Ще щодо 22 осіб з числа персоналу УВП були порушені 22 кримінальні справи.

Так, контролер СІЗО у Волинській області А. на службі знаходився в нетверезому стані, чим скористався засуджений, який заволодів його табельною зброєю та вчинив втечу з-під варти ².

Всього у 1995 році персоналом УВП було вчинено 147 правопорушень проти 89 випадків у 1994 році ³.

Серед інших даних, що в тій чи іншій мірі стосувались діяльності, пов'язаної із застосуванням до засуджених у колоніях заходів вгамування, у 1995 році звертають на себе увагу такі із них:

1) вчинення 156 тис. 208 особами, які відбували покарання в УВП 99 тис. 327 різноманітних правопорушень (635 у розрахунку на 1 тис. осіб, у 1994 р. – 795), 53 % із яких припадало на випадки невиконання засудженими законних вимог адміністрації УВП та 30 % – на вживання спиртних і психотропних речовин ⁴;

---

¹ Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1995 році: інформ. бюлетень. Київ: ГУВП МВС України, 1996. № 16. С. 91.

² Там само, с. 92.

³ Там само.

⁴ Там само, с. 33.

2) на 10 % порівняно з 1994 роком збільшилась кількість злочинів, що стосуються дій, які дезорганізують роботу УВП¹;

3) на рівні 1994 року залишилась кількість втеч з місць позбавлення волі (11 випадків), у т. ч. 2 – шляхом подолання інженерно-технічних засобів охорони²;

4) високим залишився рівень самогубств серед засуджених в УВП (69 випадків при 65 – у 1992 р.; 72 – 1993 р.; 66 – 1994 р.)³;

5) значним у звітному періоді був і рівень віктимності (здатності особи стати жертвою злочину) та кримінальної активності засуджених і ув'язнених під варту, про що свідчить попередження 1224 злочинів в УВП і СІЗО, у т. ч.: 455 – втеч; 57 – нападів на персонал цих установ; 12 – масових безпорядків та інших суспільно небезпечних діянь⁴;

6) високий рівень злочинності у СІЗО (12 випадків, 60 % із яких – втечі з-під варти)⁵.

Так, 14 квітня 1995 року, скориставшись відсутністю нагляду, подолали основну огорожу та вчинили втечу 2 засуджених у СІЗО № 1 у Донецькій області⁶.

При цьому, варто зазначити, що як і в попередні роки (1991–1994 рр.), у жодних відкритих

---

¹ Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1995 році: інформ. бюлетень. Київ: ГУВП МВС України, 1996. № 16. С. 12.

² Там само, с. 19–22.

³ Там само, с. 30.

⁴ Там само, с. 54.

⁵ Там само.

⁶ Там само, с. 54–55.

звітах ГУВП МВС України не було відомостей про стан, тенденції і заходи щодо зменшення випадків застосування до засуджених в УВП заходів вгамівного характеру¹.

Суттєво не змінились підходи даного центрального органу управління у сфері виконання покарань і в 1996–1997 рр., у тому числі й з питань оприлюднення відомостей щодо застосування персоналом УВП фізичної сили, спеціальних засобів і зброї.

У свою чергу, вивчення відповідних джерел, що відображали сутність кримінально-виконавчої діяльності в Україні у 1997 році, дозволило з'ясувати зміст інформації, яка була дотичною до процесу застосування заходів вгамування до засуджених у місцях позбавлення волі, а саме:

а) значною у звітному періоді була кількість порушень законності, вчинених персоналом УВП (62 випадки проти 115 – у 1996 році або зменшення на 31 %) ².

Крім цього, у 1997 році на 1001 випадок або на 20,2 % порівняно з 1996 роком збільшилась кількість порушень дисципліни, вчинених персоналом УВП, у зв'язку з чим за негативними підставами зі служби у кримінально-виконавчій системі було звільнено 710 осіб (20,8 % від загальної кількості

---

¹ Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1995 році: інформ. бюлетень. Київ: ГУВП МВС України, 1996. № 16. С. 1–2.

² Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1997 році: інформ. бюлетень. Київ: УУВП МВС України, 1998. № 20. С. 110.

звільнених у 1997 р.), у тому числі на першому році служби – 230 осіб (6,7 %) ¹;

б) у структурі злочинів, які вчиняли засуджені під час відбування покарання в УВП, у 1997 році 4,4 % (23 випадки) відносились до тяжких (у 1996 р. – 37 злочинів).

І, хоча у звітному періоді не було зареєстровано злочинів, пов'язаних з діями, що дезорганізують роботу УВП, у 1996 році мало місце 3 таких суспільно небезпечні діяння ².

При цьому, на рівні 6 випадків у 1996 році залишилась кількість вчинених засудженими втеч з місця позбавлення волі.

Так, 05.04.1997 р. о 22 год 30 хв з виправної колонії № 38 Луганської області шляхом подолання основної огорожі за допомогою мотузки з «кішкою» вчинив втечу засуджений Ч. Аналогічні втечі 09.05.1997 та 29.09.1997 рр. вчинили засуджені Ж. із виправної колонії № 20 Запорізької області та засуджений Й. із виправної колонії № 40 Львівської області ³;

в) у СІЗО було попереджено 1 тис. 291 злочин, у т. ч.: 395 втеч ув'язнених під варту осіб; 21 напад на персонал цих установ; 10 захоплень заручників; 383 фізичні розправи; 339 випадків самогубств ⁴.

---

¹ Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1997 році: інформ. бюлетень. Київ: УУВП МВС України, 1998. № 20. С. 110–111.

² Там само, с. 22–23.

³ Там само, с. 24.

⁴ Там само, с. 43.

Поряд з цим, у 1997 році у СІЗО був зареєстрований один випадок заподіяння засудженим тілесних ушкоджень особі з числа персоналу цих установ та одне хуліганство.

Так, 05.02.1997 р. о 15 год 40 хв у СІЗО Черкаської області троє неповнолітніх засуджених напали на молодшого інспектора по нагляду та заподіяли йому травму голови, а 14.03.1997 р. в СІЗО Харківської області засуджений К. наніс кілька ударів кулаком по обличчю молодшому інспектору по нагляду у цій установі¹;

г) у структурі правопорушень у 1997 році, як і в попередній період, чільне місце займали такі дисциплінарні проступки, як: невиконання законних вимог адміністрації УВП (19 проти 29 у 1996 р.); вживання спиртних напоїв та наркотичних речовин (відповідно 23 та 29 випадки); дрібне хуліганство (2 проти 5); учать в азартних іграх з метою отримання матеріальної вигоди (16 проти 12); т. ін.²

Таким чином, проведений аналіз показників оцінки процесів, пов'язаних із застосуванням заходів вгамування до засуджених у колоніях у 1991–1997 рр. (часу перебування органів та установ виконання покарань у складі МВС України), дав можливість зробити наступні висновки:

1. Не дивлячись на те, що у жодному офіційному та відомчому виданні відкритого типу не було опублікованих відомостей про стан та інші дані

---

¹ Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1997 році: інформ. бюлетень. Київ: УУВП МВС України, 1998. № 20. С. 43–44..

² Там само, с. 57.

застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування, метод екстраполяції (поширення висновків, отриманих зі спостереження за однією частиною явища, на іншу його частину)¹ дозволив на підставі узагальнення зібраної інформації, що була дотичною до процесу застосування заходів вгамівного характеру, зробити науково обґрунтоване припущення, що така діяльність в УВП мала місце.

2. Знову ж таки, як і в першому випадку, через відсутність офіційної статистики відомчого характеру з означених питань не надалась можливість вивести основні показники, що характеризують це явище (процес), а також визначити закономірності його розвитку в подальшому.

3. У той самий час, виходячи з результатів проведеного кримінологічного аналізу (дослідження інформації щодо об'єктів, які становлять предмет кримінології, та інших об'єктів з метою визначення їх кримінологічного змісту та значення)², можна припустити, що у досліджуваному періоді тенденції застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї щорічно мали зростаючий характер.

4. Не звертаючи увагу на те, що у чинному на той час кримінально-виконавчому законодавстві

---

¹ Кримінологія: навч. посіб./О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2009. С. 20.

² Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Кн. 3: Практична кримінологія. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2008. С. 55.

України (статті 2, 9, 10, ін. ВТК України¹), були закріплені такі принципи, як: участь громадськості у виправленні засуджених (ст. 9) та законності (ст. 10), а в постанові Кабінету Міністрів України від 11.07.1991 р. – принцип гласності (відкритості)², у зазначеному періоді (1991–1997 рр.) центральний орган управління у сфері виконання покарань України (на той час – Головне управління виконання покарань МВС України) так і не наважився у відкритих офіційних джерелах опублікувати чи іншим чином оприлюднити інформацію з питань застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування.

Таким чином, можна говорити ще про одну з тенденцій, що склались у той період у діяльності органів та установ виконання покарань, а саме – про «напівпрозорість» її контролю з боку суспільства у зв'язку з цим, з одного боку, та високий рівень латентності правопорушень і злочинів, що вчинялись у сфері виконання покарань, з іншого³.

У той самий час, саме цей аспект кримінально-виконавчої діяльності був на той час одним із предметів критики та негативних оцінок з боку між-

---

¹ Про затвердження Виправно-трудового кодексу Української РСР: затверджений Законом Української РСР від 23 грудня 1970 року № 3325-07. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1971. № 1. Ст. 6.

² Основные направления реформы уголовно-исполнительной системы в Украинской ССР: постановление Кабинета Министров Украинской ССР от 11.07.1991 г. № 88. Киев: РИО МВД Украинской ССР, 1991. 18 с.

³ Предупреждение пыток в Украине. 2-е изд. Донецк: Донец. Мемориал, 2003. С. 159–162.

народних організацій та експертів, членами яких була Україна.

Так, у доповіді Європейського Комітету по запобіганню тортур, делегація якого відвідала Україну в період з 8 по 24 лютого 1998 року, було зазначено, що в ході відвідування установ кримінально-виконавчої системи України її члени отримали багато скарг на нелюдське поводження з ув'язненими під варту та засудженими.

Зокрема, Комітет отримав інформацію про один з таких випадків, який мав місце 10.02.1998 р. в СІЗО м. Харкова, відповідно до якої у блоці, в якому тримались засуджені до смертної кари, один із яких заявив, що він відмовляється від прийому їжі, за що персонал цієї установи примусово (без будь-яких вербальних методів) поставив його до стіни, ноги розвів далеко одна від одної наскільки це можливо, а на руки надів кайданки за спиною.

У такій позі він стояв до тієї пори, допоки не втратив свідомість (розділ 5 доповіді, п. 114)¹.

Цікавою у зв'язку з цим була відповідь Уряду України, яку готувало ГУВП МВС України, а саме: проведеним внутрішнім розслідуванням інцидента, мова про який велась у Доповіді Європейського Комітету по запобіганню тортур, з громадянином NN, коли засуджений до смертної кари під час відвідування його камери представниками тюремної адміністрації проявив надзвичайно сильний опір щодо них і не бажав залишати камеру, погро-

---

¹ Предупреждение пыток в Украине. 2-е изд. Донецк: Донец. Мемориал, 2003. С. 39.

жуючи, що вчинить самогубство, показало, що застосування зазначених профілактичних заходів до нього було юридично обґрунтованим.

У свою чергу, громадянин NN у письмовій формі 04.03.1999 р. також підтвердив законність застосування до нього кайданів¹.

Так-то воно так, але ж факт того, що засуджений тримався у кайданках аж до втрати свідомості ніхто не спростував, тобто визначена в законі (ст. 81 ВТК України) процедура застосування заходів вгамування все таки порушена була.

Про наявність такої проблеми досить активно у той час говорили й науковці, наполягаючи на її вирішенні шляхом більшої відкритості кримінально-виконавчої системи України².

Зокрема, Г. О. Радов був переконаний, що персоналу органів та установ виконання покарань потрібно звертатись у засоби масової інформації, ходити у трудові колективи, зустрічатись з депутатами, лобювати через них прийняття потрібних рішень.

Словом, на його думку, проблеми кримінально-виконавчої системи мають вийти на певний рівень суспільної свідомості, а також набити всім оскомину, позаяк ніхто не розпочинає будувати будинок з димаря, а будує його з фундаменту.

Таким підґрунтям для подальшої взаємодії кримінально-виконавчої системи та суспільства є

---

¹ Предупреждение пыток в Украине. 2-е изд. Донецк: Донец. Мемориал, 2003. С. 100.

² Тюрьма и общество: материалы семинара для персонала учреждений по исполн. наказ. Донец. обл. Донецк: Донец. Мемориал, 2000. 116 с.

інформування суспільної свідомості всіма доступними засобами¹.

Саме зазначені прийоми мали стати пріоритетними при реформуванні органів та установ виконання покарань, яка розпочалась у квітні 1998 року у зв'язку із створенням Державного департаменту України з питань виконання покарань (ДДУПВП) та часткового виведення органів та установ виконання покарань з підпорядкування МВС України² та затвердження у липні цього ж року Положення про ДДУПВП³.

Проте, як показали результати даного дослідження, у 1998 році ситуація не змінилась – знову, як і в попередні роки, в жодному офіційному джерелі інформації відкритого характеру не було опубліковано даних про стан і тенденції застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї.

У той самий час, в інших друкованих виданнях були представлені дані, що були дотичними до процесу застосування заходів вгамування у виправних і виховних колоніях України, а саме:

---

¹ Радов Г. Персонал и взаимодействие тюрьмы и общества. *Тюрьма и общество: материалы семинара для персонала*. Донецк: Донец. Мемориал, 2000. С. 21.

² Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань: Указ Президента України від 22 квітня 1998 року № 344/98. *Урядовий кур'єр*. 1998. № 82–83. 30 квіт. С. 3.

³ Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань: затверджений Указом Президента України від 31 липня 1998 р. № 827/98. *Урядовий кур'єр*. 1998. № 154/155. Ст. 637.

1) за звітний період у цих УВП було попереджено 4762 злочини (у 1997 р. – 4953)¹, а в СІЗО – 1433 кримінальні правопорушення, у тому числі: 383 втечі; 15 випадків нападів на персонал цих установ; 6 захоплень заручників; 361 фізичну розправу; 322 самогубства².

Так, 13.02.1998 р. о 4 год 10 хв в СІЗО № 1 у Дніпропетровській області, розібравши стіну камери по косині віконного прорізу, що був заарматований, через основну огорожу біля контрольно-пропускного пункти для автотранспорту вчинили втечу засуджені до виняткової міри покарання С. і П., які були затримані у той самий день³;

2) у структурі дисциплінарних правопорушень засуджених, як і в попередні роки (1991–1992 рр.), чільне місце займали випадки: невиконання засудженими вимог адміністрації УВП (44 випадки проти 65 – у 1997 р.); вживання ними спиртних напоїв і наркотичних речовин (15 проти 23 – у 1997 р.); дрібне хуліганство (відповідно 1 та 2 випадки); участь в азартних іграх з метою отримання матеріальної вигоди (8 та 10 випадків); інші порушення, які відносились до правових підстав застосування засобів вгамування до цих осіб⁴;

3) у свою чергу, у структурі злочинності незмінними, розпочинаючи з 1991 року, були такі

---

¹ Оперативно-службова і виробничо господарська діяльність органів та установ виконання покарань України у 1998 році: інформ. бюл. Київ: ДДУПВП, 1999. С. 70.

² Там само, с. 20.

³ Там само.

⁴ Там само, с. 73.

суспільно небезпечні діяння, як: втечі з-під варти (3 випадки проти 6 у 1997 році); злісна непокора вимогам адміністрації УВП (відповідно 213 та 225 випадків); хуліганство (3 та 6 випадки); незаконне зберігання зброї (23 та 43 випадки відповідно); інші, тому подібні, правопорушення¹.

Зокрема, 16.07.1998 р. у виправній колонії № 64 засуджений Б. о 4 год 50 хв безпосередньо із локальної дільниці проник до приміщення короткострокових побачень, де за допомогою пилки по металу розпиляв ґрати на вікні, розібрав скляні блоки та вчинив втечу; а 12.09.1998 р. у виправній колонії № 81 біля 01 год ночі засуджений М. безперешкодно проник у транспортний шлюз, звідки вчинив втечу шляхом подолання інженерно-технічних засобів охорони²;

4) високим у даному звітному періоді був і рівень вчинення самогубств з боку засуджених (59 випадків проти 71 – у 1997 році), у тому числі у: виправних колоніях – 46; СІЗО – 10; тюрмі – 1; виховних колоніях – 1)³;

5) як і в попередні роки, однією з умов, що сприяла такому стану правопорядку в УВП, була значна кількість злочинів і правопорушень, що вчинялись персоналом ДДУПВП (93 порушення законності та інші випадки надзвичайних подій, що на 11 більше, ніж у 1997 р.)⁴.

---

¹ Оперативно-службова і виробничо господарська діяльність органів та установ виконання покарань України у 1998 році: інформ. бюл. Київ: ДДУПВП, 1999. С. 67.

² Там само, с. 18.

³ Там само, с. 29.

⁴ Там само, с. 63.

Крім цього, у 1998 році 3 особи з числа персоналу колоній отримали поранення та травми під час виконання службових повноважень¹.

Високим також у цьому році залишався рівень порушень дисципліни персоналом УВП, кількість яких збільшилась на 1120 випадків або на 22,5 %.

При цьому, в перерахунку на 100 осіб цей показник склав 21 правопорушення (у 1997 р. – 18)².

У 1998 році по негативних підставах з органів та УВП було звільнено 501 особу з числа персоналу ДДУПВП, з них на першому році служби – 117 (23,3 % від загальної кількості звільнених)³.

Так, контролер СІЗО м. Херсона за обіцяну грошову винагороду намагався для передачі засудженому під варту пронести спиртні напої і був затриманий при цьому відповідними особами з числа персоналу оперативного підрозділу даної установи⁴.

Отже, і в 1998 році в діяльності ДДУПВП продовжували місце мати ті тенденції, які викладені у виді узагальнених висновків по результатах аналізу показників за 1991–1997 рр. (закритість; відсутність належної взаємодії з громадськістю; порушення законності т. ін.).

Суттєвим чином не змінилась ситуація й у 1999 році, коли ДДУПВП повністю був виведений

---

¹ Оперативно-службова і виробничо господарська діяльність органів та установ виконання покарань України у 1998 році: інформ. бюл. Київ: ДДУПВП, 1999. С. 64.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само, с. 65.

з підпорядкування МВС України¹ та до 2010 року включно мав статус самостійного органу в системі центральних органів державної виконавчої влади України², включаючи й питання, пов'язані з оприлюдненням даних про застосування заходів вгамівного характеру до засуджених, позбавлених волі.

Більш того, щорічний інформаційний бюлетень, який видавався ДДУПВП по результатах оперативно-службової та виробничо-господарської діяльності органів та установ виконання покарань, набув грифу «Для службового користування», зробивши кримінально-виконавчу систему ще більш закритою для суспільства та безконтрольністю з боку громадськості.

Поряд з цим, враховуючи, що на даний час ДДУПВП ліквідовано, а з 2016 року аналогічний бюлетень знову став відкритий як інформаційне джерело про стан правопорядку в системі ДКВС України, є всі підстави оприлюднити ті дані, що формально стосуються процесу застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї, а саме – у 1999 році мало місце:

а) 71 порушення законності (у 1998–1993 рр.) з боку персоналу УВП, у тому числі 3 особи притяг-

---

¹ Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування МВС України: Указ Президента України від 12 березня 1999 р. № 248/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 11. Ст. 24.

² Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 94. Ст. 3334.

нуті до кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем¹.

Крім цього, у звітному періоді з боку персоналу було допущено 6 тис. 516 випадків порушення дисципліни, а також отримали поранення і травми при виконанні службових обов'язків більше 10 % від усіх осіб, які загинули чи закінчили життя самогубством (4 особи)².

Особливо складною, у зв'язку з цим, була ситуація, що склалась у СІЗО, персонал яких вчинив 1 тис. 146 дисциплінарних проступків, включаючи 565 порушень, пов'язаних з виконанням службових повноважень³.

Так, 30.08.1999 р. в Одеському СІЗО № 21 при спробі занести на територію цієї установи марихуану вагою 37,73 г, що призначалась для збуту засудженим та особам, взятим під варту, був затриманий молодший інспектор з нагляду Б., а молодші інспектори цього ж СІЗО Р. Д. та Ч. – за спробу передати засудженим за винагороду спиртні напої⁴.

У цілому ж по системі ДДУПВП за цей рік було звільнено по негативних підставах 162 особи з числа персоналу УВП та СІЗО, 124 з яких – за порушення службової дисципліни; 6 – за вчинення злочинів⁵;

---

¹ Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань у 1999 році: інформ. бюлетень. Київ: ДД УПВП, 2000. С. 56.

² Там само.

³ Там само, с. 57.

⁴ Там само.

⁵ Там само, с. 56–57.

б) високий рівень злочинності серед засуджених і ув'язнених під варту, у структурі якої, як і в попередні роки (1991–1998 рр.), значна питома вага припадала на втечі з місць позбавлення волі (6 випадків)¹ та з СІЗО (1 втеча)².

Так, 04.04.1999 р. за попередньою змовою, шляхом подолання інженерно-технічних засобів охорони вчинили втечу із Краснолучанської виправної колонії Луганської області засуджені С. та З.³, а 20.06.1999 р. таким самим чином з Маневицької виправної колонії Волинської області – засуджені М. та К.⁴;

в) велика кількість дисциплінарних проступків з боку засуджених (469 порушень у розрахунку на 1 тис. осіб проти 523 – у 1998 р.)⁵, у тому числі: 13 випадків невиконання законних вимог адміністрації УВП (на рівні 1998 р.); 8 випадків (1998 р. – 13) вживання цими особами спиртних напоїв і наркотичних засобів; 1 – дрібне хуліганство (на рівні 1998 р.); 7 – ігри в азартні ігри під матеріальну вигоду (8 – у 1998 р.)⁶.

Цікавою у зв'язку з цим є й інформація, що була викладена у доповіді Європейського Комітету

---

¹ Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань у 1999 році: інформ. бюлетень. Київ: ДД УПВП, 2000. С. 4–5.

² Там само, с. 16.

³ Там само, с. 12.

⁴ Там само, с. 12–13.

⁵ Там само, с. 62.

⁶ Там само.

по запобіганню катувань Уряду України по результатах відвідування УВП в 1999 році.

Так, у розділі 5 (п. 25) даної доповіді було зазначено, що делегація не отримувала від ув'язнених під варту та засуджених до позбавлення волі заяв про жорстоке поводження з ними.

У той самий час, поступило багато зауважень про застосування фізичної сили та пошкодження особистих речей засуджених у виправній колонії № 85 Київської області.

При цьому, фізична сила застосовувалась до тих осіб, головним чином, які тримались у ШІЗО¹.

Делегація обговорила це питання з представниками ДДУПВП, які визнали, що такі дії були вчинені спеціальними підрозділами Департаменту, на які покладена функція здійснення контролю та проведення обшуків житлової та робочих зон УВП; «стримування» порушників дисципліни та запобігання дій, що суперечать ПВР УВП².

При цьому, не дивлячись на взяті ДДУПВП зобов'язання провести службові розслідування по цих фактах³, у письмовій відповіді Уряду України на зазначену доповідь Європейського Комітету по запобіганню катувань мова про результати такої перевірки не велась⁴.

---

¹ Предупреждение пыток в Украине. 2-е изд. Донецк: Донец. Мемориал, 2003. С. 111.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само, с. 128.

Як показали результати даного дослідження, у 2000¹–2005 рр.² в інформаційних бюлетенях ДДУПВП також не було опубліковано даних про стан, структуру та тенденції застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамівного характеру, а інші додаткові показники з цих питань, які побічно свідчили про наявність такого процесу в УВП, суттєво не змінились від тих, які були предметом аналізу за попередні роки (1991–1999 рр.).

Виходячи з цього, не було потреби їх кримінологічного аналізу в даній науковій розробці, враховуючи постійність і перманентність (від латин. *permanens* – постійний, безперервний³) даного процесу, а також повторюваність і схожість по змісту додаткових показників, які характеризували зазначену діяльність персоналу органів та установ виконання покарань України.

Вперше відомості про застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї були опубліковані у друкованих офіційних джерелах ДДУПВП у 2006 році після прийняття Закону України від 23.06.2005 р. «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»⁴

---

¹ Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань України у 2000 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУ ПВП, 2001. № 6. 78 с.

² Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2007 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУ ПВП, 2008. Кн. 1. 56 с.

³ Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 436.

⁴ Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 р. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. С. 4–10.

та зміни керівництва даного центрального органу державної виконавчої влади у сфері виконання покарань.

При цьому, зазначена інформація оприлюднювалась щорічно, аж до 2016 року, коли ДПТС України, яка була утворена в 2010 році замість ДДУПВП¹ та діяла на підставі відповідного Положення², не припинила випуск спеціального бюлетеня про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ.

І, це при тому, що в інших правоохоронних органах (зокрема, в Національній поліції), принцип гласності у своїй діяльності та участі у ній громадськості стали пріоритетними.

Так, у Законі України «Про Національну поліцію» цьому питанню присвячений спеціальний розділ VIII «Громадський контроль поліції», у якому передбачено: звіти про поліцейську діяльність (ст. 86); прийняття резолюцій недовіри керівникам органів поліції (ст. 87); вирішення завдань взаємодії (ст. 88); спільні проекти з громадськістю (ст. 89); залучення громадськості до розгляду скарг на дії чи бездіяльність поліцейських (ст. 90)³.

Щодо інформації про застосування в кримінально-виконавчих установах України фізичної

---

¹ Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 94. Ст. 3334.

² Про затвердження Положення про Державну пенітенціарну службу України: Указ Президента України від 6 квітня 2011 року. № 394-2011. *Офіційний вісник України*. 2011. № 28. Ст. 1161.

³ Закон України «Про Національну поліцію»: Положення про Національну поліцію: офіц. текст. Київ: Алерта, 2016. 84 с.

сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї до засуджених, позбавлених волі, то у 2006–2007 рр. ці відомості мали наступний вигляд.

У 2007 році визначені в законі заходи вгамування застосовувались до засуджених у місцях позбавлення волі у 1396 випадках, або 12 разів у розрахунку на 1 тис. осіб, що на 295 випадків більше, ніж у 2006 році¹.

При цьому у розрахунку на 1 тис. засуджених зазначений показник був найбільший в УВП Волинської (61,8 випадки); Житомирської (25); Івано-Франківської (20); Кіровоградської (33); Миколаївської (21,9); Сумської (21,6) та Харківської (30) областей.

У той самий час, найнижчі показники у цьому сенсі мали УВП Автономної Республіки Крим (4,2); Дніпропетровської (4,3); Луганської (2); Рівненської (3) та Чернівецької (2,9) областей².

У цілому ж у 2007 році порівняно з 2006 роком кількість застосування заходів вгамування до осіб, які тримались у виправних і виховних колоніях, зростає в УВП Волинської, Донецької, Житомирської, Кіровоградської, Луганської, Миколаївської, Сумської, Харківської, Хмельницької, Черкаської та Чернігівської областей, що, на переконання керівництва ДДУПВП, свідчило про підвищення агресивності серед засуджених та можливе погір-

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2007 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2008. Кн. 1. С. 19.

² Там само.

шення оперативної обстановки у цих регіонах України¹.

У свою чергу, науковці це пояснювали відсутністю належної комунікації персоналу УВП із засудженими².

Зокрема, В. М. Іванов з цього приводу слушно зауважив, що поведінкою людей не можна керувати, спираючись виключно на страх, на жорстокість³.

Персонал УВП у 2007 році у переважній більшості застосовував: наручники (915 випадків або 65,5 % від загальної кількості випадків застосування всіх заходів вгамування); кийки гумові (394 випадки або 28 % у структурі застосувань)⁴.

При цьому кийки гумові у розрахунку на 1 тис. засуджених застосовувались 3,40 рази, що на 62 випадки більше, ніж у 2006 році. Найвищим цей показник був в УВП Волинської (31,8); Житомирської (10,6); Івано-Франківської (7,5) та Сумської (7) областей.

Вивчення практики застосування до засуджених, позбавлених волі, кийків гумових засвідчили, що основним приводом для таких дій персоналу

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2007 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУ ПВП, 2008. Кн. 1. С. 19.

² Ніколенко Д. О. Культура професійного спілкування з засудженими. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 1 (2). С. 57–61.

³ Іванов В. М. Соціально-психологічні аспекти переходу від системи виконання покарань до пенітенціарної системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 1 (2). С. 128.

⁴ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2007 році... С. 19.

колоній стало вчинення зазначеними особами фізичного опору або прояву буйства (354 випадки або 90 % у структурі застосувань даного спеціального засобу)¹.

При цьому, кийки гумові застосовувались з дозволу чергового помічника начальника установи (ЧПНУ) (317 разів або 80 % у загальній структурі застосувань цих спеціальних засобів)².

Крім цього, встановлено, що у 2007 році в більшості випадків (375 разів або 95 % у структурі застосувань) кийки гумові застосовувались персоналом чергових змін УВП.

Цікавим та показовим у контексті побудови цивілізованих відносин із засудженим, а також запобігання конфліктів з цими особами³ є той факт, що у 2007 році в УВП Автономної Республіки Крим, Рівненській та Чернігівській областях кийки гумові до засуджених, позбавлених волі, не застосовувались.

Цей приклад свідчить і про те, що, якщо дотримуватись принципів кримінально-виконавчої діяльності (гуманності, справедливості, законності, т. ін.), які закріплені в ст. 5 КВК України, а також чітко реалізовувати на практиці встановлений у ч. 2 ст. 106 КВК порядок застосування заходів вгамівного характеру до правопорушників, віддаючи

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2007 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУ ПВП, 2008. Кн. 1. С. 19.

² Там само.

³ Христюк О. С. Співробітники та засуджені: проблеми спілкування. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2008. № 5. С. 158–162.

при цьому перевагу вербальним методам впливу на цих осіб та переконливому попередженню про те, що в разі продовження протиправної поведінки до них будуть застосовані відповідні заходи вгамування, то можна уникнути таких дій та зберегти таким чином людські стосунки між цими суб'єктами кримінально-виконавчих правовідносин.

Як з цього приводу зробив висновок В. М. Іванов, вже зовнішня атрибутика зони (вартові вежі, автоматична зброя, огорожа, дріт, собаки) викликає почуття небезпеки у вільних громадян, а через ставлення цих осіб до засуджених, яких там утримують, в останніх формується відчуття справжніх злодіїв.

Немає нічого більш шкідливого з того, що придумало наше суспільство в боротьбі зі злочинністю, ніж цей підхід¹.

Щодо застосування у 2007 році наручників, то у розрахунку на 1 тис. засуджених цей показник склав 8 випадків, що на 191 більше, ніж у 2006 році².

При цьому, найвищий він був в УВП Волинської (30), Житомирської (14), Івано-Франківської (15), Кіровоградської (27,9), Миколаївської (16,4), Сумської (15) та Харківської (20) областей³.

Основним приводом застосування наручників у 2007 році стало: вчинення фізичного опору або

---

¹ Іванов В. М. Соціально-психологічні аспекти переходу від системи виконання покарань до пенітенціарної системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 1 (2). С. 130.

² Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2007 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУ ПВП, 2008. Кн. 1. С. 19.

³ Там само.

буйства засудженими, позбавленими волі (453 випадки або 50 % у структурі застосування даного спеціального засобу); спроби вчинення цими особами членушкодження або самогубства (321 випадки або 35 % від загальної кількості їх застосувань).

Результати даного дослідження показали, що, як правило, у 94 % (857 разів) наручники застосовувалися черговою зміною УВП з дозволу ЧПНУ (679 разів або 74 % від усіх застосувань)¹.

Щодо гамівної сорочки, то у 2007 році вона застосовувалась 52 рази, що на 28 випадків більше, ніж у 2006 році (УВП Вінницької (1 випадок); Донецької (1); Полтавської (2) та Харківської (48) областей)². При цьому основними причинами для здійснення таких дій з боку персоналу УВП стало: а) вчинення засудженими фізичного опору або проявів буйства (41 випадок); б) відмова слідувати у ДІЗО або ПКТ (5 випадків); в) спроби членушкодження чи самогубства (6 випадків).

Більш того, в усіх випадках гамівна сорочка застосовувалась тільки з дозволу начальника УВП або особи, яка виконувала на той час його обов'язки³.

Протягом 2007 року до засуджених, позбавлених волі, 35 разів застосовувались також засоби дратівливої дії, що вдвічі більше, ніж за 2006 рік (УВП Вінницької (2 випадки); Донецької (2); Запорізької (10); Івано-Франківської (4); Київської (3); Кірово-

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2007 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУ ПВП, 2008. Кн. 1. С. 20.

² Там само.

³ Там само.

градської (1); Луганської (1); Миколаївської (1); Тернопільської (1); Харківської (3); Херсонської (6) та Черкаської (1) областей¹.

Основним приводом (фактичною підставою) для здійснення зазначених дій з боку персоналу УВП було вчинення фізичного опору або буйства особами, які відбували покарання у виді позбавлення волі.

У той самий час, у УВП Донецької та Київської областей даний спецзасіб застосовувався у зв'язку з відмовою засудженого слідувати в СІЗО чи ПКТ та при спробі вчинення цими особами членоушкодження або самогубства, а в УВП Луганської області – з нападом на засуджених чи інших осіб².

Як правило, дозвіл на застосування засобів дратівливої дії надавався ЧПНУ (86 % у структурі застосувань даного спеціального засобу).

При цьому, застосування цих засобів: у 31 випадку здійснювались черговою зміною УВП; у 3-х – персоналом відділу нагляду та безпеки колоній; в одному – оперативною групою цих установ³.

Якщо у цілому узагальнити всю інформацію про застосування до засуджених, позбавлених волі, у 2007 році фізичної сили, спеціальних засобів та гамівної сорочки, то можна констатувати наступне:

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2007 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУ ПВП, 2008. Кн. 1. С. 20.

² Андрушко П. П. Юридическая природа и значение исполнения приказа и выполнения профессиональных функций в советском уголовном праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Киев: Киев. гос. ун-т им. Т. Шевченко, 1987. С. 20.

³ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2007 році... С. 20.

1. Основною правовою та фактичною підставою для здійснення таких дій персоналом УВП стало вчинення особами, які тримались у виправних і виховних колоніях, фізичного опору або прояву буйства (880 випадків із 1 тис. 396 усіх застосувань або 63 % у їх структурі).

Крім цього, у 10 % (142 рази у загальній кількості застосувань) це було пов'язано з відмовою засуджених слідувати у приміщення ДІЗО чи ПКТ та у 25 % (353 рази) – при спробі вчинення цими особами членушкодження чи самогубства, а також у 1,4 % (19 разів) – при конвоюванні після затримання засудженого, який вчинив втечу¹.

2. Найчастіше заходи вгамівного характеру застосовувались черговою зміною (1308 випадок або 94 % від загальної кількості застосувань).

При цьому, у 486 випадках (35 % у структурі застосувань) це було здійснено персоналом УВП у приміщеннях ДІЗО або ПКТ.

Винятком у цьому аналізі є УВП Івано-Франківської, Київської, Львівської та Черкаської областей, у яких заходи вгамівного характеру найчастіше застосовувались на міжзонному контрольно-пропусковому пункті.

3. Найчастіше заходи фізичної сили, спеціальних засобів та гамівної сорочки застосовувались до засуджених, позбавлених волі, з: 9 до 18 годин дня (791 випадок або 57 % у загальній кількості всіх

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2007 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУ ПВП, 2008. Кн. 1. С. 20.

застосувань); найменше – з 22 до 6 годин ранку (159 випадків або 11 % у структурі всіх застосувань).

4. У звітному періоді випадків порушення чинного законодавства України з питань застосування до осіб, які тримались у виправних та виховних колоніях, заходів вгамування зареєстровано не було¹.

Отже, виходячи з результатів проведеного аналізу, можна стверджувати, що у 2007 році в УВП України однією з умов, яка сприяла вчиненню засудженими правопорушень, що є підставою для застосування до них заходів вгамування, була відсутність належних комунікативних властивостей у персоналу ДКВС України, а також непрофесійні дії цих осіб при реалізації попереджувальних заходів у цьому напрямі, мова про які ведеться у ч. 2 ст. 106 КВК.

Суттєво не змінилась ситуація з означених питань й у 2008 році².

Так, в УВП заходи вгамівного характеру до осіб, які відбували покарання у виправних і виховних колоніях, застосовувалися у 1503 випадках або 12 разів у розрахунку на 1 тис. засуджених, що на 107 випадків більше, ніж у 2007 році³, що свідчило про тенденцію зростання кількості застосувань до останніх заходів фізичної сили, спеціаль-

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2007 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУ ПВП, 2008. Кн. 1. С. 20–21.

² Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2008 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2009. Кн. 1. 64 с.

³ Там само, с. 42.

них засобів і гамівної сорочки, а також про низький рівень запобіжної, включаючи попереджувальну (у контексті вимог ч. 2 ст. 106 КВК України), діяльності з боку персоналу УВП.

При цьому, знову ж таки, як і в попередні роки, найбільшим цей показник у розрахунку на 1 тис. осіб був в УВП Волинської (35 випадків); Херсонської (28); Миколаївської (26,8) та Житомирської (26) областей, а найнижчим – в УВП Автономної Республіки Крим (0,5), Одеської (1,4), Луганської (3,2) та Тернопільської (4,3) областей¹.

Цікавим у зв'язку з цим є той факт, що чи не вперше ДДУПВП на офіційному рівні визнав, що не завжди застосування заходів вгамування з боку персоналу деяких УВП (Вінницької, Луганської, Львівської, Миколаївської, Рівненської та Херсонської областей) носило виважений характер при врахуванні обстановки, що склалась, та змісту правопорушення, а також стало результатом незадовільної індивідуально-виховної роботи із засудженими².

Щодо конкретної характеристики діяльності, що мала пряме відношення до застосування визначених у законі заходів вгамування до засуджених, то у 2008 році у загальній структурі вчинення таких дій персоналом УВП у 58,2 % (875 випадків) застосовувались наручники та у 34 % (510 випадків) – кийки гумові.

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2008 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2009. Кн. 1. С. 42–43.

² Там само, с. 43.

У той самий час, гамівна сорочка застосовувалась до осіб, які відбували покарання у виправних і виховних колоніях, 73 рази або 4,8 % у загальній кількості застосувань, а засоби дратівливої дії – 45 разів (3 % у структурі застосувань)¹.

У 2008 році збільшилась кількість застосування до засуджених гумових кийків (на 116 випадків), гамівної сорочки (на 21 випадок) та засобів дратівливої дії (на 10 випадків).

Якщо ж говорити про застосування наручників (875 разів), то у розрахунку на 1 тис. засуджених це склало 7 випадків.

Особливо активними у цьому сенсі були УВП Миколаївської (19,5), Волинської (19), Харківської (16) та Житомирської (12) областей, які і в попередні роки займали «пальму» першості з цих питань та відображали «географію» протиправних діянь засуджених в Україні, з одного боку, та інтенсивність, подекуди поспішну, реагування на них відповідними засобами персоналу УВП, з іншого боку.

При цьому, як і в попередні роки, основною фактичною підставою для застосування наручників було вчинення засудженими фізичного опору (463 випадки або 53 % у загальній кількості їх застосувань) та спроби членушкодження чи самогубства цих осіб².

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2008 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2009. Кн. 1. С. 43.

² Там само.

Як правило, наручники застосовувались черговою зміною УВП (795 випадків або 90,8 % у структурі всіх їх застосувань. У 70 % (613 випадків) дозвіл на застосування наручників давали ЧПНУ¹.

Щодо гумових кийків, то вони в УВП у 2008 році застосовувались 510 разів або 4 випадки у розрахунку на 1 тис. засуджених.

Цей показник, як і в попередніх спеціальних засобах, найвищим був в УВП Волинської (16,3), Херсонської (15,8), Івано-Франківської (13,5) та Житомирської (13) областях.

При цьому, основним приводом для їх застосування до засуджених, позбавлених волі, було вчинення цими особами фізичного опору (465 випадків або 91,2 % від загальної кількості застосувань гумових кийків), а також їх спроби членушкодження чи самогубства (25 випадків або 4,9 % відповідно)².

Як показали результати вивчення архівних матеріалів, найчастіше гумові кийки застосовувались з дозволу ЧПНУ (394 випадки або 77,2 % у структурі всіх їх застосувань), а суб'єктами вчинення таких дій – персонал чергових змін УВП (468 випадків або 91,7 % у загальній кількості застосування цих спеціальних засобів).

Знову ж таки, у 2008 році в УВП Автономної Республіки Крим та Чернігівської області гумові кийки не застосовувались, що свідчить про вели-

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2008 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2009. Кн. 1. С. 43.

² Там само.

кий вербально-словесний та запобіжний потенціал, який є в розпорядженні персоналу ДКВС України з означених питань, а також про готовність цих осіб вирішувати будь-які проблеми, конфлікти, недоречності тощо у відносинах із засудженими без застосування заходів вгамівного характеру.

Як у зв'язку з цим слушно зауважив М. Б. Панасюк, в Україні є надзвичайно впливова численна група людей, зацікавлених у нагнітанні суспільного страху в зв'язку із зростанням злочинності (мова про працівників силових структур).

Всі ці люди зацікавлені в збереженні своїх робочих місць, для цього їм необхідно постійно нагадувати пересічним громадянам, що без них Україна вже давно перетворилась би на рай для злочинців і в той самий час ведуть боротьбу зі злочинністю такими методами, що ніколи не дадуть можливості суттєво змінити ситуацію¹.

У повній мірі це стосується й оцінки діяльності персоналу деяких УВП, що має відношення до застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі.

Щодо гамівної сорочки, то у 2008 році вона застосовувалась 73 рази, що на 21 випадок більше, ніж у 2007 році², тобто у даному напрямі діяльності, розпочинаючи з 2005 року, намітилась чітка тенденція до збільшення кількості таких застосувань в УВП.

---

¹ Панасюк М. Б. Проблеми реабілітації ув'язнених: західний досвід. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2001. № 6. С. 156.

² Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2008 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2009. Кн. 1. С. 44.

Поряд з цим, варто зазначити, що серед усіх областей тільки у 4-х із них в УВП застосовувалась гамівна сорочка до засуджених, позбавлених волі, а саме: Миколаївській та Херсонській (по 2 випадки), Полтавській (11 випадків) та Харківській (58 випадків) областей.

При цьому, правовою підставою для здійснення таких дій з боку персоналу УВП стало вчинення засудженими фізичного опору або проявів ними буйства (64 випадки) та спроби членоушкодження чи самогубства (5 випадків).

У 55 ситуаціях гамівна сорочка застосовувалась у приміщеннях ДІЗО або ПКТ; у 7 – у черговій частині УВП та в 11 – в інших приміщеннях колонії. Всі випадки застосування зазначених заходів вгамування відбувались з дозволу начальника УВП¹.

У той самий час, спеціальні засоби дратівливої дії у 2008 році застосовувались до засуджених, позбавлених волі, 45 разів.

Найбільше таких дій вчинив персонал УВП Хмельницької (10 випадків); Запорізької (9); Херсонської (6) та Житомирської (4) областей.

При цьому, головним приводом для дій персоналу УВП з означених питань стало вчинення засудженими фізичного опору (42 випадки або 93,3 % від загальної кількості застосування цих спеціальних засобів).

В основному, дозвіл на здійснення таких дій для персоналу давав ЧПНУ (35 випадків або 77,7 % у їх структурі).

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2008 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2009. Кн. 1. С. 44.

Застосування засобів дратівливої дії здійснювалось: у 42 випадках (93,3 % у загальній їх кількості) черговою зміною УВП; у 2 випадках (4,4 % у їх структурі) – оперативною групою колоній; в одному випадку – персоналом відділів нагляду та безпеки УВП¹.

Своєрідним «лідером» застосування усіх визначених у законі заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, у 2008 році, як і в попередні роки, залишались УВП Харківської області (263 випадки з 1503 у цілому по всіх УВП України)².

Узагальнені дані щодо застосування фізичної сили, спеціальних засобів та гамівної сорочки до осіб, які відбували покарання у виправних колоніях у 2008 році, засвідчили наступні кримінологічно значущі ознаки даної діяльності персоналу УВП:

а) основними фактичними підставами для вчинення зазначених дій персоналом колоній стали вчинення засудженими фізичного опору або буйства (1038 випадків або 69 % від загальної кількості застосування визначених у законі заходів вгамування).

Крім цього, зазначені заходи застосовувались: з приводу відмови засудженого слідувати у ДІЗО чи ПКТ (89 випадків або 6 % у структурі всіх застосувань); при спробі вчинити засудженими членушкодження чи самогубства (349 разів або 23,3 %

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2008 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2009. Кн. 1. С. 44.

² Там само.

від загальної кількості застосувань); при конвоюванні після затримання засудженого, який вчинив втечу – 22 випадки (1,4 % у структурі застосувань); 5 разів (0,3 % у загальній кількості застосувань) при нападі на засуджених чи інших осіб¹;

б) найчастіше заходи вгамування до засуджених в УВП застосовувались у приміщеннях ДІЗО та ПКТ (487 випадків або 32,4 % у структурі всіх застосувань) та у приміщеннях чергових частин колоній (452 рази або 30 % від загальної кількості застосувань).

Поряд з цим, у деяких УВП такі дії персонал колоній вчиняв лише на міжзональному контрольно-пропускному пункті, або у чергових частинах колоній (Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Сумська, Тернопільська, Херсонська та Черкаська області)²;

в) у залежності від часу застосування заходів вгамування в УВП здійснювалось у такі пори доби: з 09 до 18 годин (890 випадків або 59 % у структурі всіх застосувань) – найбільш часто та з 22 до 06 години ранку – найменше (152 рази або 10 % від загальної кількості застосувань)³.

Таким чином, не дивлячись на прийняття у червні 2005 року Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» та закріплення в ньому принципів діяльності персоналу

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2008 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2009. Кн. 1. С. 44.

² Там само.

³ Там само.

органів та установ виконання покарань (ст. 2 (законності; поваги та дотримання прав і свобод людини та громадянина; гуманізму; т. ін.)), на протязі 2005–2008 рр. діяльність ДКВС України з питань застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, залишилась незмінною та набула кількісно-якісних ознак збільшення репресивності у цьому напрямі.

Не відбулось кардинальних змін з означеної діяльності персоналу УВП й у 2009 році¹.

Зокрема, у звітному періоді до засуджених, які тримались у виправних та виховних колоніях, фізична сила, спеціальні засоби та гамівна сорочка застосовувались в 1296 випадках або 10 разів у розрахунку на 1 тис. осіб, що на 207 випадків менше, ніж у 2008 році.

При цьому, цей показник найвищим був знову ж таки, як і в попередні роки, в УВП Волинської (34,3); Херсонської (32,3); Житомирської (29,4) та Миколаївської (28,2) областей, а найнижчим – в УВП Луганської (1,7), Автономній Республіці Крим (3,6) та Чернігівської (3,8) областей².

Красномовним у зв'язку з цим є той факт, що ДДУПВП і в 2009 році на офіційному рівні визнав, що зростання випадків застосування заходів вгамування до осіб, які відбували покарання у місцях позбавлення волі, пов'язано у тому числі з не виваженим підходом персоналу УВП при врахуванні

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2009 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2010. Кн. 1. 56 с.

² Там само, с. 47.

обставин, що склались, характеру правопорушення та особи порушника¹.

Щодо характеристики окремо взятих заходів вгамування, які були застосовані персоналом УВП у 2009 році, то найбільша питома вага у структурі всіх застосувань припадала на наручники (749 випадків або 57,8 %) та кийки гумові (461 випадок або 35,6 % у загальній кількості застосувань)².

У той самий час, гамівна сорочка у звітному періоді застосовувалась до правопорушників 44 рази, що склало 3,4 % від загальної кількості застосувань заходів вгамування, а засоби дратівливої дії – 42 рази (3,2 % відповідно)³.

У 2009 році у розрахунку на 1 тис. засуджених гумові кийки в УВП застосовувались у 3,6 випадках.

При цьому, найвищий цей показник був, знову ж таки, в УВП Волинської (20,8), Херсонської (16,7), Миколаївській (13,9) та Житомирській (12,7) обласей⁴.

Як показали результати аналізу архівних матеріалів з цих питань, основною фактичною підставою для застосування до засуджених, позбавлених волі, гумових кийків стали фізичний опір цих осіб персоналу УВП (445 випадків або 96,53 % від загальної кількості застосування даного спеціального засобу), а також відмова засудженого сліду-

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2009 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2010. Кн. 1. С. 47.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само.

вати в ДІЗО чи ПКТ (8 разів або 1,73 % у структурі застосувань гумових кийків).

Встановлено також, що у 78,3 % від загальної кількості фактів застосування цього спеціального засобу дозвіл на такі дії персоналу надавав ЧПНУ.

При цьому, в 94,3 % кийки гумові до засуджених у місцях позбавлення волі застосовували особи з числа персоналу чергових змін УВП.

У той самий час, як і в попередні роки (2006–2008 рр.) в УВП Автономної Республіки Крим та Чернігівської області гумові кийки до осіб, які тримались у виправних і виховних колоніях, не застосовувались, що можна було б розповсюдити у системі ДДУПВП як позитивний досвід налагодження персоналом УВП людських стосунків із засудженими та як результат належної індивідуально-виховної і запобіжної діяльності із засудженими з означеної проблематики.

Щодо іншого спеціального засобу – наручників, то у 2009 році вони застосовувались 749 разів (у 2008 р. – 875), що склало 6 випадків у розрахунку на 1 тис. засуджених¹.

Знову ж таки, як і в попередні роки, цей показник був найвищим в УВП Житомирської (16), Херсонської (14,4), Миколаївської (14,3) та Волинської (14) областей.

При цьому, основною правовою підставою для здійснення таких дій з боку персоналу УВП стало вчинення засудженими, які тримались у виправ-

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2009 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2010. Кн. 1. С. 47.

них і виховних колоніях, фізичного опору (423 випадки або 56,5 % від загальної кількості застосування даного спеціального засобу) та спроби членування або самогубства цих осіб (256 разів або 34,2 % у структурі застосувань наручників)¹.

Як показали результати вивчення архівних матеріалів, як правило, наручники у 2009 році застосовувались черговою зміною УВП (92,4 % із загальної кількості їх застосувань) за дозволом ЧПНУ (75,9 % у структурі їх застосувань)².

У 2009 році дещо знизились кількісні показники щодо застосування до засуджених у місцях позбавлення волі гамівної сорочки (44 випадки проти 73 – у 2008 році).

Такі дії персоналу УВП мали місце тільки в колоніях Харківської (39 випадків), Полтавської (2), Херсонської (2) та Одеської (1) областей³.

Фактичними підставами для застосування даного засобу вгамування стали: фізичний опір та прояви буйства з боку осіб, які відбували покарання у виправних і виховних колоніях (40 випадків); спроби вчинення засудженими членування чи самогубства (2 випадки).

При цьому, в 39 випадках гамівна сорочка застосовувалась у приміщенні ДІЗО чи ПКТ; у 2-х випадках – в інших приміщеннях та черговій частині УВП, а в одному випадку – в житловій зоні колонії.

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2009 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2010. Кн. 1. С. 47.

² Там само, с. 48.

³ Там само.

Всі випадки застосування гамівної сорочки в УВП здійснювалось персоналом колоній з дозволу начальників цих установ.

Як встановлено в ході даного наукового пошуку, майже на рівні (2009 р. – 42 випадки, у 2008 р. – 45) залишилась практика застосування до засуджених у місцях позбавлення волі спеціальних засобів дратівливої сили.

Такі дії персоналу мали місце в УВП Вінницької, Донецької, Дніпропетровської, Житомирської, Кіровоградської, Київської, Луганської, Львівської, Херсонської, Черкаської та Хмельницької областей¹.

При цьому, основним приводом для застосування даного спеціального засобу стало: вчинення засудженими фізичного опору персоналу УВП (39 випадків або 92,9 % від загальної кількості застосувань цих зазначених заходів вгамування); здійснення нападу на засуджених чи інших осіб (3 випадки або 7,1 % у структурі цих застосувань).

У більшості випадків дозвіл на застосування спеціальних засобів дратівливої дії надавався ЧПНУ (73,8 % серед всіх їх застосувань), а вчинення зазначених дій здійснювалось, в основному, персоналом чергових змін УВП (40 випадків або 95,2 % у структурі застосувань) та у 2-х випадках (4,8 %) – персоналом відділів нагляду та безпеки колоній².

У загальному, характеристика діяльності, пов'язаної із застосуванням до засуджених, позбав-

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2009 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2010. Кн. 1. С. 48.

² Там само.

лених волі, фізичної сили, спеціальних засобів і гамівної сорочки у 2009 році мала такий вигляд:

1) найбільше зазначені заходи вгамування застосовувались в УВП Миколаївської області (150 випадків із 1 тис. 296 всього по системі ДКВС України), тобто чітко визначились установи з «географією» підвищеної агресивності у відношеннях між персоналом колоній і особами, які відбували у них покарання;

2) основної правовою та фактичною підставою для застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, стало вчинення цими особами фізичного опору або прояви буйства (947 випадків або 73,1 % від загальної кількості їх застосування).

У зв'язку з відмовою правопорушників слідувати у приміщення ДІЗО чи ПКТ заходи вгамування застосовувались персоналом УВП 68 разів або 5,2 % у структурі їх застосувань, а при спробі вчинити засудженими членушкодження чи самогубство – 262 рази (20,2 % від загальної кількості застосувань).

У свою чергу, при конвоюванні після затримання особи, яка вчинила втечу, – 7 разів (0,5 % у структурі застосувань) та при нападі на засуджених чи інших осіб – 12 разів (1 % у загальній кількості застосувань);

3) щодо місця, то найчастіше заходи вгамування до засуджених, позбавлених волі, застосовувались у приміщеннях чергових частин УВП (452 випадки або 34,9 % від загальної їх кількості).

Поряд з цим, в окремих УВП заходи вгамування у більшості випадків застосовувались у приміщеннях ДІЗО чи ПКТ;

4) у залежності від часу застосування заходів вгамування до осіб, які відбували покарання у виправних і виховних колоніях, протягом доби, то найчастіше персонал УВП вчиняв такі дії з 09 до 18 години (802 випадки або 62 % у структурі всіх застосувань), а найменше (84 випадки або 6,5 %) у період з 22 до 6 години¹.

Отже, як і в попередні роки (2005–2008 рр.), у 2009 році у відносинах персоналу УВП та засуджених, позбавлених волі, пріоритетними були не вербально-словесні методи переконання та впливу один на одного², а примусово-силові, що, у свою чергу викликало критику з боку міжнародних організацій³, а з іншого боку, вкрай негативно впливало на ефективність виправно-ресоціалізаційного процесу, а також на результативність запобігання злочинам і правопорушенням, кількість яких у розрахунку на 1 тис. засуджених по зрівнянню з 2005 роком зросла майже вдвічі, зокрема й тих, які були пов'язані із злісною непокорою вимогам адміністрації УВП⁴.

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2009 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2010. Кн. 1. С. 48.

² Левчук І. П. Мистецтво публічного виступу: вербальний складник. Луцьк: Волин. обл. центр перепідготовки та підвищення кваліфікації органів держ. влади, органів місцевого самоврядування, держ. підприємств, установ і організацій, 2018. 20 с.

³ Международная тюремная реформа: годовой отчет 2005. Киев: Пенал Реформ Интернешл (Penal reform International), 2005. С. 20–22.

⁴ Годлевська-Коновалова А. В. Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя: Класичний приватний ун-т, 2019. С. 26–27.

На жаль змістовно діяльність персоналу УВП з питань застосування заходів фізичної сили, спеціальних засобів і гамівної сорочки до засуджених у виправних і виховних колоніях України у 2010 році також не змінилась, тобто принцип гуманності не став пріоритетним у кримінально-виконавчих правовідносинах¹.

Зокрема, у звітному періоді заходи вгамування застосовувались у 1030 випадках (8 разів у розрахунку на 1 тис. засуджених), що на 266 випадків менше, ніж у 2009 році².

При цьому, найбільшим цей показник був в УВП Житомирської (25), Сумської (23,2), Волинської (22), Черкаської (19,1), Херсонської (17), Миколаївської (15,4), Київської (14) та Львівської (13,7) областей, а найнижчим – в УВП Луганської (1,7), Харківської (1) та Чернігівської (1) областей³.

Знову, як і в 2009 році, ДДУПВП на офіційному рівні визнав, що у деяких УВП (Київській, Львівській, Сумській, Тернопільській та Черкаській областях) збільшилась кількість випадків застосування заходів вгамування до осіб, позбавлених волі, що було обумовлено, у тому числі, не виваженим підходом персоналу УВП при урахуванні обставинки, що склалась, персоналом коло-

---

¹ Василюк І. М. Право засуджених до позбавлення волі на гуманне ставлення та повагу їх людської гідності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя: Класичний приватний ун-т, 2017. 20 с.

² Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2011. Кн. 1. С. 46.

³ Там само.

ній, який безпосередньо вчинив такі дії, а також характеру правопорушення¹.

Як показало вивчення архівних матеріалів, як і в попередні роки (2006–2009 рр.), персонал УВП у 2010 році переважно застосовував до засуджених у колоніях наручники (567 випадків або 55,05 % від їх загальної кількості) та кийки гумові (311 або 30,19 % відповідно).

У свою чергу, фізична сила застосовувалась до правопорушників 116 разів (11,26 % у структурі всіх застосувань); засоби дратівливої дії – 26 разів (2,53 % від загальної кількості застосувань) та гамівної сорочки – 10 разів (0,97 % відповідно)².

Щодо конкретних характеристик заходів вгамування, то, зокрема, кийки гумові у 2010 році застосовувались до засуджених, які відбували покарання у виправних і виховних колоніях, 311 разів (у 2009 р. – 461), що у розрахунку на 1 тис. осіб склало 2,4 випадка.

При цьому, даний показник був найвищим, знову ж таки, в УВП Волинської (15,3), Житомирської (10,1), Херсонської (7,6) та Сумської (7) областей³, тобто чітко, розпочинаючи з 2006 року, у найбільш складних установах, з точки зору цивілізованості та принципу гуманності, та стосунків персоналу УВП із засудженими в «географічному» вимірі.

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2011. Кн. 1. С. 46.

² Там само.

³ Там само.

Як і в попередні роки (2006–2009 рр.), основною фактичною підставою застосування в 2010 році кийків гумових стало вчинення засудженими, позбавленими волі, фізичного опору (282 випадки або 90,6 % від загальної кількості застосувань даного спеціального засобу), а також спроби членування чи самогубства цих осіб (15 разів або 4,8 % у структурі цих застосувань).

Найчастіше гумові кийки застосовувались з дозволу ЧПНУ (78,1 % у загальній кількості цих застосувань), а найбільш активним суб'єктом такої дії був персонал чергових змін УВП (94,5 % у структурі цих застосувань).

І знову ж таки, як і в попередні періоди, у 2010 році в УВП Автономної Республіки Крим, Чернігівської та Чернівецької областей гумові кийки не застосовувались, що свідчить про налагодження у цих регіонах ділових та виважених відносин персоналу із засудженими, які тримались в УВП, та пріоритетності при цьому вербальних (не силових) методів виправно-ресоціалізаційного впливу на цих осіб.

Щодо наручників, то у 2010 році цей спеціальний засіб застосовувався до засуджених, позбавлених волі, 567 разів (у 2009 році – 749), що у розрахунку на 1 тис. осіб склало 4 випадки.

Найвищим цей показник був лише в УВП Сумської (13), Житомирської (13), Київської (9), Миколаївської (8,8), Вінницької (8), Черкаської (8) та Волинської (7) областей.

При цьому, основною правовою підставою здійснення таких дій персоналом колоній стало вчинення

засудженими фізичного опору (335 випадків або 59 % від загальної кількості їх застосувань) та спроби цих осіб вчинити членушкодження чи самогубство (172 рази або 30,3 % у структурі цих застосувань)¹.

Як правило, наручники застосовувались черговою зміною УВП (94,3 % від загальної кількості таких застосувань) та з дозволу ЧПНУ (76 %).

У свою чергу, гамівна сорочка до засуджених, позбавлених волі застосовувалась 10 разів (2009 р. – 44 рази), а саме: в УВП Харківської області (5 випадків), Одеської та Сумської (по 2 випадки) та Полтавської області (1 випадок)².

При цьому, правовими підставами для здійснення таких дій персоналом УВП стали фізичний опір та прояви буйства з боку осіб, які відбували покарання у виправних і виховних колоніях (8 випадків), та спроби вчинення членушкодження або самогубства цими особами (2 випадки).

Крім цього, встановлено, що у 2010 році до осіб, які відбували покарання у виправних і виховних колоніях України, 26 разів (у 2009 р. – 42 рази) застосовувались спеціальні засоби дратівливої дії, а саме – в УВП Автономної Республіки Крим, Одеської, Рівненської та Черкаської областей (по 1 разу), Запорізької та Львівської (по 2 рази), Вінницької та Хмельницької (по 3 рази), Херсонської (5 випадків) та Київської (7 випадків) областей³.

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2011. Кн. 1. С. 46.

² Там само.

³ Там само, с. 47.

Основною правовою та фактичною підставою застосування зазначених спеціальних засобів стало вчинення засудженими фізичного опору (24 випадки або 92,3 від загальної кількості цих застосувань).

При цьому, у 61,5 % випадків дозвіл на вчинення таких дій персоналом УВП дав ЧПНУ, а їх застосування 24 рази здійснювались персоналом чергових змін колоній та по одному – персоналом відділів нагляду та безпеки і оперативною групою УВП¹.

Не обійшлося у 2010 році й без застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили (116 випадків)².

Найвищий показник застосування даного засобу вгамування у цьому році був в УВП Черкаської області – 25 випадків.

Як і в попередні роки, не було зареєстровано таких фактів в УВП Автономної Республіки Крим та Чернігівській області, а також (вперше протягом 2006–2010 рр.) – Волинської області.

Основною правовою підставою для застосування фізичної сили до осіб, які відбували покарання у колоніях, стало вчинення ними фізичного опору (105 разів або 90,5 % у структурі всіх застосувань цього заходу вгамування) та спроби членоушкодження або самогубства (7 разів або 6 % від загальної кількості застосувань)³.

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2011. Кн. 1. С. 47.

² Там само.

³ Там само.

При цьому, дозвіл персоналу УВП на застосування (як правило, це – персонал чергових змін колоній (81 % у структурі цих застосувань)) фізичної сили до засуджених, позбавлених волі, давав ЧПНУ (49,1 % від загальної її застосувань)¹.

У цілому, характеристика зазначеної діяльності персоналу УВП у 2010 році (останньому році періоду самостійного функціонування ДДУПВП у системі центральних органів державної виконавчої влади²) мала наступний вигляд:

1. Основною правовою та фактичною підставою для застосування визначених у законі заходів вгамування, як і в попередні роки (2006–2009 рр.), стало вчинення засудженими у місцях позбавлення волі фізичного опору чи буйства (754 випадки або 73,3 % у структурі всіх застосувань), тобто за цей період (з часу прийняття Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»³ та зміни керівництва ДДУПВП) сформувалась чітка тенденція до зниження кількості таких дій з боку персоналу УВП.

Щодо інших підстав застосування заходів вгамування до осіб, які тримались у виправних та виховних колоніях, то правовою підставою для вчи-

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2011. Кн. 1. С. 47.

² Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 94. Ст. 3334.

³ Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 р. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. С. 4–10.

нення таких дій персоналом УВП стала: а) відмова цих осіб слідувати у приміщення ДІЗО чи ПКТ (51 випадок або 4,9 % у загальній кількості їх застосувань); б) спроби вчинити засудженими в УВП членоушкодження чи самогубства (196 разів або 19 % у структурі всіх застосувань); в) необхідність у конвоюванні осіб, які вчинили втечу, після їх затримання (22 рази або 2,2 % у структурі застосувань); г) здійснення нападу на засуджених та інших осіб (7 разів або 0,6 % від загальної кількості застосувань)¹.

2. Найчастіше заходи вгамівного характеру застосовувались у приміщеннях чергових частин УВП (368 випадків або 35,7 % у структурі їх застосувань).

3. У залежності від часу застосування фізичної сили, спеціальних засобів і гамівної сорочки протягом доби, зазначені заходи вгамування персонал УВП застосовував з 09 до 18 години (573 випадки або 55,6 % від загальної кількості застосувань), а найменше – з 22 до 06 години (101 випадок або 3,8 % у структурі застосувань).

4. У звітному періоді випадків застосування до засуджених, позбавлених волі, визначених у законі заходів вгамування не зареєстровано в УВП Автономної Республіки Крим, Чернігівської та Чернівецької областей.

У той самий час, у 2010 році, з точки зору «географії» застосувань цих заходів, найбільша їх

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2011. Кн. 1. С. 47.

кількість припала на УВП Житомирської області (117 разів проти 132 – у 2009 році).

При цьому, в УВП цієї області та Волинської області на протязі 2006–2010 рр. виокремилась негативна тенденція щодо збільшення кількості застосувань заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, що свідчило, з одного боку, про складність змісту кримінально-виконавчої діяльності з питань забезпечення правопорядку в місцях позбавлення волі, а, з іншого, – про поспішність та невваженість дій персоналу УВП, пов'язаних з оцінкою обстановки, що склалась, характеру правопорушення та особи засудженого, які склали на той час фактичні підстави для вчинення таких дій персоналом колоній.

У грудні 2010 та жовтні 2012 рр. відбувся ряд змін нормативно-правового характеру, що стосувались сфери виконання покарань, а саме:

а) у грудні 2010 року органи та установи виконання покарань були частково передані під управління Міністру юстиції України, який мав здійснювати координаційну діяльність з питань кримінально-виконавчої діяльності¹;

б) у квітні 2011 року замість ДДУПВП, як центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань, була створена Державна пенітенціарна служба Укра-

---

¹ Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 94. Ст. 3334.

їни (ДПтСУ) та затверджено Положення про цей орган¹;

в) у жовтні 2012 р. замість ДПтС України центральним органом у сфері виконання покарань стало Міністерство юстиції України².

З огляду цього, й важливо було здійснити аналіз практики застосування заходів фізичної сили, спеціальних засобів і гамівної сорочки до засуджених, позбавлених волі, у контексті зміни центрального органу управління у сфері виконання покарань України.

Зокрема, у 2011 році зазначені заходи вгамування застосовувались у 1212 випадках або 9 разів у розрахунку на 1 тис. засуджених, що на 182 рази більше, ніж у 2010 році³.

При цьому, як і в попередні роки (2006–2010 рр.), найбільшим цей показник був в УВП Волинської (39 випадків), Житомирської (21,8), Миколаївської (12,7) та Запорізької (12,4) областей, а найнижчими в УВП Харківської (1,9), Рівненської та Черкаської (по 2,9 випадка) у розрахунку на 1 тис. осіб.

Поряд з цим, в УВП Чернівецької області заходи вгамування до засуджених, які відбували покарання у колоніях, не застосовувались⁴.

---

¹ Про затвердження Положення про Державну пенітенціарну службу України: Указ Президента України від 6 квітня 2011 року. № 394-2011. *Офіційний вісник України*. 2011. № 28. Ст. 1161.

² Про внесення змін у нормативно-правові акти, що стосуються сфери виконання покарань України: Закон України від 16.10.2012 р. № 5461-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 5. Ст. 62.

³ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2011 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2012. Кн. 2. С. 49.

⁴ Там само.

Як показали результати вивчення архівних матеріалів, у 2011 році персонал УВП переважно застосовував наручники (654 випадки або 54 % від загальної кількості застосувань всіх заходів вгамування).

У той самий час, фізична сила застосовувалась до засуджених, позбавлених волі, 343 рази або 11,8 % у структурі всіх застосувань, спеціальні засоби дратівливої дії – 40 разів (3,3 %), а гамівна сорочка – 11 разів або 0,9 % від загальної кількості застосувань всіх заходів вгамування¹.

Якщо звернутись до характеристики застосувань окремо взятого заходу вгамування, то у 2011 році кийки гумові до засуджених у місцях позбавлення волі застосовувались 364 рази (у 2010 – 311 разів), що склало у розрахунку на 1 тис. осіб 2,6 випадки.

При цьому, найбільшим даний показник був в УВП Волинської (10,3 випадки), Житомирської (8,5), Вінницької (7,9), Київської (7) та Львівської (6) областей².

Основною правовою підставою для здійснення таких дій персоналом УВП стало вчинення засудженими фізичного опору (341 випадок або 93,7 % від загальної кількості застосувань даного заходу вгамування).

Крім цього, виявлено, що найбільше дозволів на застосування гумових кийків було надано ЧПНУ (71,9 % у структурі таких застосувань), а в 90,9 %

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2011 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2012. Кн. 2. С. 49.

² Там само.

випадків вчинення таких здійснювалась персоналом чергових змін УВП.

Цікавим у 2011 році був і той факт, що, як і в попередні досліджені роки (2006–2010 рр.), в УВП Автономної Республіки Крим гумові кийки до засуджених не застосовувались.

Аналогічна практика була відсутня також в УВП Чернівецької та Рівненської областей¹.

Щодо наручників, то в 2011 році цей захід застосовувався до осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі 654 рази (у 2010 р. – 567), що у розрахунку на 1 тис. засуджених склало 5 випадків.

Найвищі показники у цьому сенсі були в УВП Волинської (27 разів), Сумської (13,1), Київської (12,7), Житомирської (10,9), Вінницької та Чернігівської (по 8,7 випадків) областей.

Як і в попередньому заході вгамування, основною правовою підставою для застосування наручників персоналом УВП стало вчинення фізичного опору засудженими (413 разів або 61,1 % від загальної кількості цих застосувань) та спроби членушкодження чи самогубства цих осіб (162 випадки або 24,8 % у структурі застосувань)².

При цьому, як правило, наручники застосовувались у 2011 році 616 разів (94,1 від загальної кількості застосувань) черговою зміною УВП, а дозвіл на вчинення таких дій у 81,3 % надавав ЧПНУ.

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2011 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2012. Кн. 2. С. 49.

² Там само, с. 49–50.

У свою чергу, гамівна сорочка у звітному періоді до засуджених, позбавлених волі, застосовувалась 11 разів (у 2010 р. – 10 разів), а саме – в УВП: Харківської області – 7 випадків, а в Полтавської та Херсонської областей – по 2 випадки¹.

Знову ж таки, як і в попередніх періодах, цей засіб вгамування застосовувався до засуджених у місцях позбавлення волі у зв'язку із вчиненням цими особами фізичного опору чи буйства.

При цьому, в 5-ти випадках гамівна сорочка застосовувалась у приміщенні ДІЗО або ПКТ, у 3-х – в інших приміщеннях УВП; у 2-х – в черговій частині колоній; в 1-му – в службовому кабінеті УВП.

У всіх випадках дозвіл на застосування даного засобу вгамування засуджених надавався безпосередньо начальником УВП².

Щодо іншого засобу вгамування – спеціальних засобів дратівливої дії, то у 2011 році персонал УВП вчиняв відповідні дії з цього приводу у 40 випадках (2010 р. – 26 разів).

Із них по одному разу – в УВП Волинської, Хмельницької та Луганської областей; два рази – в УВП Луганської області; по чотири випадки – в УВП Донецької та Харківської областей; 6 випадків – в УВП Запорізької області та 21 – в УВП Київської області.

У 95,8 % (38 випадків) даний захід вгамування застосовувався персоналом колоній у зв'язку із вчиненням фізичного опору засудженими.

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2011 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2012. Кн. 2. С. 50.

² Там само.

При цьому, в 85 % (34 випадки) дозвіл на здійснення таких дій для персоналу надавався ЧПНУ.

У 37 випадках спеціальні засоби дратівливої дії застосовував персонал чергових змін УВП та у 3-х – оперативна група колоній¹.

У 2011 році 143 рази (у 2010 р. – 116) до засуджених у місцях позбавлення волі застосовувалась також і фізична сила.

Найбільший показник з цього питання був зареєстрований в УВП Дніпропетровської області (30 випадків або 2 у розрахунку на 1 тис. засуджених)².

Як і в попередніх заходах вгамування основною фактичною підставою для здійснення таких дій персоналом УВП стало вчинення фізичного опору засудженими (129 випадків або 90,2 % від загальної кількості таких застосувань).

Основним суб'єктом таких дій був персонал чергових змін (79,7 % у структурі всіх застосувань). У 62,2 % дозвіл на вчинення таких дій персоналом колоній надавав ЧПНУ³.

У цілому, результати застосування зазначених заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, у 2011 році мали наступний вигляд:

а) основною правовою та фактичною підставою для вчинення відповідних дій персоналом УВП стало здійснення засудженими фізичного опору та

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2011 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2012. Кн. 2. С. 50.

² Там само.

³ Там само.

прояви буйства з боку цих осіб (932 випадки або 76,9 % у структурі всіх застосувань заходів вгамування).

Крім цього, у 75 випадках (6,2 % від загальної кількості застосувань) фізична сила, спеціальні засоби і гамівна сорочка застосовувалась до осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі, при відмові слідувати у ДІЗО (ПКТ); у 178 випадках (14,7 % у загальній структурі застосувань) – при спробі вчинення засудженими членушкодження або самогубства; у 21 випадках (1,7 % у загальній кількості таких застосувань) – при конвоюванні після затримання особи, яка вчинила втечу; у 6-и випадках (0,5 %) – при нападі на засуджених чи інших осіб;

б) найчастіше заходи вгамівного характеру застосовувались у приміщеннях чергових частин УВП (383 випадки або 31,6 % від загальної кількості їх застосувань) та у 22,1 % (268 разів) – у приміщеннях ДІЗО або ПКТ;

в) у залежності від часу, найчастіше фізична сила, спеціальні засоби і гамівна сорочка застосовувались до осіб, які тримались у місцях позбавлення волі, з 09 до 18 год (607 випадків або 50 % у структурі їх застосувань), а найменше (122 рази або 10 % від загальної кількості їх застосувань) – з 22 до 06 год;

г) найбільший показник застосування заходів вгамування до засуджених було зареєстровано в УВП Донецької (166 випадків) та Житомирської області (117 випадків).

Отже, у 2011 році (першому звітному періоді перебування органів та установ виконання покарань

у системі Міністерства юстиції України) намітилась чітка тенденція збільшення кількості випадків застосування всіх, без винятку, заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, включаючи й тих, які тримались у СІЗО¹.

Аналогічні тенденції склались і в 2012 році² та продовжували мати місце і в подальші роки.

Так, у 2013 році фізична сила, спеціальні засоби і гамівна сорочка до осіб, які тримались у виправних і виховних колоніях, застосовувались у 1048 випадках (у розрахунку на 1 тис. засуджених склало 8,9 випадка), що на 178 разів або 15 % у загальній структурі їх застосувань було менше, ніж у 2012 році.

При цьому, середньостатистична чисельність засуджених зменшилась на 13 % (з 135 тис. 623 особи у 2012 році до 118 тис. 400 засуджених – у 2013 році)³.

Як показали результати вивчених архівних матеріалів, найбільша кількість випадків у розрахунку на 1 тис. осіб у 2013 році була зареєстровано в УВП Волинської (65,1 випадків), Сумської (30,4), Кіровоградської (28,9), Запорізької (19,1), Житомирської (16,1), Миколаївської (14,7) та Одеської (12,6) областей, а найнижчі – в УВП Вінницької (1,9),

---

¹ Стан оперативно-службової діяльності слідчих ізоляторів у 2011 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2012. № 3. 34 с.

² Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2012 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2013. Кн. 1. 59 с.

³ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2014. С. 44.

Чернігівської (3), Рівненської (3,1), Тернопільської та Черкаської (по 3,6 випадка), Луганської та Хмельницької (по 4,3 випадка) областей.

У той самий час, в УВП Харківської та Чернівецької областей заходи вгамування до засуджених, позбавлених волі, у 2013 році не застосовувались¹.

Цікавим у зв'язку з цим був офіційний висновок ДПтС України про те, що збільшення кількості заходів вгамування, які були застосовані у 2013 році по зрівнянні з 2012 роком у деяких УВП (Волинської, Кіровоградської, Луганської, Одеської та Тернопільської областей), було пов'язано з недостатнім рівнем індивідуально-виховної роботи із засудженими², а не з невваженим підходом при прийнятті рішення персоналом колоній про їх застосування, як це зазначалось у попередніх звітах ДДУВП у 2006–2010 рр.³

У 2013 році персоналом УВП переважно застосовувались наручники (593 випадки або 56,5 % від загальної їх кількості)⁴.

Крім цього, у 21,2 % (223 випадки) до засуджених у місцях позбавлення волі застосовувалась фізична сила; у 16,7 % (174 випадки) – кийки гумо-

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2014. С. 44.

² Там само.

³ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2011. Кн. 1. С. 46.

⁴ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році... С. 44.

ві; у 3,7 % (39 разів) – спеціальні засоби дратівливої дії; у 1,9 % (20 разів) – гамівна сорочка¹.

У розрахунку на 1 тис. осіб наручники застосовувались у 5-ти випадках. Цей показник у 2013 році був найвищим в УВП Волинської області (26 разів), як і в попередні, власне, роки (2006–2012).

В УВП Сумської області зазначений показник склав 16,6 випадки, Кіровоградської (16,4), Запорізької (10,1), Автономної Республіки Крим (9,5) та Одеської області 0,4 випадка у розрахунку на 1 тис. засуджених.

Основною правовою підставою застосування наручників до засуджених, позбавлених волі, стало вчинення цими особами фізичного опору (365 випадків або 61,6 % від загальної кількості їх застосування у 2013 році) та спроби здійснення ними членушкодження чи самогубства (163 випадки або 15,5 % у структурі їх застосування).

При цьому, у більшості випадків (545 разів або 92 % від загальної кількості таких фактів) наручники застосовувались черговою зміною УВП та з дозволу ЧПНУ (484 рази або 81,7 % у загальній кількості їх застосувань)².

Щодо кийків гумових, то у 2013 році цей засіб вгамування персоналом УВП застосовувався 174 рази (у 2012 році – 290), що у розрахунку на 1 тис. засуджених склало 1,5 рази.

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2014. С. 44.

² Там само.

Одним із найвищих цей показник був, знову ж таки, в УВП Волинської області (4,7 випадка), а в інших УВП, він мав такий вигляд: Житомирській (5,5 випадка), Миколаївській (5,2), Львівській (4,8), Кіровоградській (3,4), Івано-Франківській та Київській (по 3,1 випадка) областей¹.

Основною правовою та фактичною підставою застосування до осіб, які тримались у місцях позбавлення волі, кийків гумових було вчинення засудженими фізичного опору (165 випадків або 94,8 % від загальної кількості застосування вказаного спеціального засобу).

При цьому, найчастіше ці заходи вгамування застосовувались з дозволу ЧПНУ (67,2 % у загальній структурі їх застосувань) та персоналом чергових змін УВП (95,4 %), а також у приміщеннях чергових частин колоній (44,2 %) та ДІЗО (ПКТ) (20,1 %)².

У 2013 році показовим також був і той факт, що в УВП Автономної Республіки Крим, Вінницької, Харківської, Чернігівської та Чернівецької областей кийки гумові взагалі не застосовувались³.

По зрівнянню з 2012 роком, у 2013 році дещо збільшилась кількість випадків застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили (223 випадки – у 2013 р. та 214 – у 2012 р.)⁴.

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2014. С. 44.

² Там само, с. 45.

³ Там само.

⁴ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2014 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2015. Кн. 1. С. 45.

При цьому, найчастіше зазначений захід вгамування застосовувався в УВП Сумської (41 випадок), Запорізької (34), Волинської (23), Кіровоградської (21) та Дніпропетровської (19) областей.

Поряд з цим, у розрахунку на 1 тис. засуджених найбільш інтенсивно фізична сила застосовувалась в УВП Волинської (21,7 раза), Сумської (12,4), Кіровоградської (8) та Запорізької (4,8) областей при середньому показнику 1,9 випадка у цілому по системі ДПтС України¹.

Як показали результати вивчення архівних матеріалів, основною правовою та фактичною підставою застосування даного заходу вгамування стало вчинення фізичного опору засудженими (186 випадків або 83,4 % від загальної кількості його застосування), а головними суб'єктами таких дій – персонал чергових змін (189 разів або 83,4% у структурі застосування фізичної сили).

У більшості випадків такі дії персонал УВП здійснював з дозволу ЧПНУ (133 рази або 59,6 % від загальної кількості застосувань фізичної сили). При цьому у 27,3 % (61 випадок) це було вчинено у черговій частині УВП та в 21,9 % (49 разів) – у житловій зоні колоній².

У той самий час, в УВП Автономної Республіки Крим, Вінницької, Харківської та Чернігівської областей фізична сила до засуджених, позбавлених волі, з боку персоналу колоній не застосовувались³.

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2014. С. 45.

² Там само.

³ Там само.

Щодо спеціальних засобів дратівливої дії, то у 2013 році ці заходи вгамування до осіб, які тримались у місцях позбавлення волі, застосовувались 39 разів (у 2012 р. – 30), із них: в УВП Волинської області – 13 випадків, Київської – 6, по 3 рази – в УВП Донецької, Кіровоградської та Херсонської областей, по 2 – в УВП Автономної Республіки Крим, Дніпропетровської, Житомирської та Запорізької областей, по одному випадку – в УВП Луганської, Львівської та Хмельницької областей.

Основною правовою підставою для здійснення таких дій персоналом УВП стало вчинення фізичного опору засудженими (33 випадки або 84,6 % від загальної кількості застосування даного спеціального засобу).

При цьому, в більшості випадків дозвіл на застосування спеціальних засобів дратівливої дії надавався ЧПНУ (24 випадки або 61,5 % у структурі їх застосувань).

Найчастіше ці заходи вгамування застосовувались у черговій частині УВП, приміщеннях ДІЗО (ПКТ) та житловій зоні – по 9 разів або по 23 % від загальної кількості їх застосувань).

Як встановлено, у всіх випадках ці дії вчиняв персонал чергових змін УВП¹.

У 2013 році в 1,3 раза зростає кількість випадків застосування до засуджених, позбавлених волі, гамівної сорочки (20 проти 14 у 2012 році), із них:

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2014. С. 45.

15 випадків – в УВП Запорізької, 3 – Херсонської та 2 – Полтавської області.

Структура застосування даного заходу вгамування мала наступний вигляд:

1) у 17 випадках гамівна сорочка застосовувалась у зв'язку із вчиненням засудженими фізичного опору або проявами буйства;

2) у 3-х – при спробі вчинити самогубство чи членушкодження;

3) цей засіб вгамування застосовувався: у 12-ти випадках у черговій частині УВП; в одному випадку – у приміщенні ДІЗО (ПКТ); у 7 випадках – в інших приміщеннях;

4) всі випадки застосування гамівної сорочки були здійснені персоналом колоній з дозволу начальника цих УВП¹.

У цілому, в 2013 році заходи вгамування до засуджених, позбавлених волі, застосовувались при таких обставинах:

а) основною правовою та фактичною підставою для вчинення таких дій з боку персоналу УВП стало здійснення фізичного опору або прояви буйства особами, які відбували покарання у виправних і виховних колоніях (766 випадків або 73,1 % від загальної кількості застосування).

У свою чергу, заходи вгамування застосовувались з приводу: випадків відмови засуджених слідувати у приміщення ДІЗО (ПКТ) 65 разів (6,2 % у структурі всіх застосувань); при спробі вчинити

---

¹ Стан оперативно-службової діяльності слідчих ізоляторів у 2011 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2012. № 3. С. 45.

засудженими членушкодження чи самогубства – 186 разів (17,7 %); при конвоюванні після затримання засудженого, який вчинив втечу, – 23 рази (2,2 %); у зв'язку з нападом на засуджених чи інших осіб – 8 разів (0,8 % від загальної кількості застосувань заходів вгамування);

б) найчастіше фізична сила, спеціальні заходи і гамівна сорочка застосовувалась до правопорушників з числа засуджених у приміщеннях чергових частин УВП (363 випадки або 34,6 % від загальної кількості їх застосувань) та в ДІЗО (ПКТ) – 229 разів або 21,8 % у структурі всіх застосувань;

в) в залежності від часу застосування визначених у законі заходів вгамівного характеру, найчастіше такі дії персонал УВП вчиняв з 09 до 18 год (600 випадків або 57,3 %).

У свою чергу, з 18 до 22 год зазначені заходи здійснювались у 224 випадках (21,4 %), з 06 до 09 год – у 125 випадках (11,9 %); з 22 до 06 год – у 99 випадках (9,4 %);

г) у звітному періоді продовжувала мати тенденція до збільшення кількості випадків застосування до засуджених в місцях позбавлення волі заходів вгамування, що було характерним для 2011–2012 рр.

г) у 2013 році не було допущено неправомірного застосування персоналом УВП фізичної сили, спеціальних засобів і гамівної сорочки до осіб, які тримались у виправних і виховних колоніях.

Разом з тим, у 2013 році в ході моніторингового візиту Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини до Біленківської ви-

правної колонії № 99 у Запорізькій області, а також під час перевірки оперативно-службової діяльності зазначеної УВП персоналом апарату ДПтС України виявлено ряд порушень вимог нормативно-правових актів, допущених під час оформлення матеріалів за фактами застосування до двох засуджених спеціальних засобів – наручників та кийків гумових¹.

За допущені порушення винні посадові особи УВП були притягнуті до дисциплінарної відповідальності (наказ ДПтС України від 28.02.2013 р. № 122/ОД-13 «Про недоліки в оперативно-службовій діяльності Біленьківської виправної колонії № 99)², але це не запобігло вчиненню аналогічних проступків персоналом інших УВП у подальшому.

Зокрема, у тому ж таки 2013 році, під час перевірки апаратом ДПтС України оперативно-службової діяльності Ольшанської виправної колонії № 53 у Миколаївській області були виявлені випадки, коли після застосування спеціальних засобів (наручників) засуджені, до яких ці заходи вгамування застосовувались, медичними працівниками не оглядались, а записи до медичних карток осіб, що тримались у цій УВП, не вносились³.

Більш того, аналогічні випадки та в цілому тенденції до збільшення кількості застосувань за-

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2014. С. 46.

² Там само.

³ Там само.

ходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, збереглись і в 2014 році¹.

Суттєво не змінилися ці показники й у 2015 році².

Зокрема, у цьому році заходи вгамування до осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі, застосовувались у 697 випадках, що у розрахунку на 1 тис. засуджених склало 12 разів, що на 27 випадків або на 3,8% менше, ніж у 2014 році³.

Цей показник у звітному періоді найвищим був в УВП Волинської (90,7 раза у розрахунку на 1 тис. осіб), Хмельницької (26,5), Херсонської (25,2), Кіровоградської (22,2), Івано-Франківської (18,9), Запорізької та Сумської (по 17,2) та Дніпропетровської (14,2) областей, а найнижчим – в УВП Донецької (0,3), Харківської (1,3), Черкаської (2,1), Тернопільської (2,7), Чернігівської (2,8) та Житомирської областей.

При цьому, в УВП Чернівецької області (зокрема, в Сокирянській виправній колонії № 67) заходи фізичної сили, спеціальні засоби і гамівна сорочка до засуджених, позбавлених волі, не застосовувались⁴.

Знову ж таки, у 2015 році, як і в попередні роки, ДПтС України на офіційному рівні допустило

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2014 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2015. Кн. 1. 62 с.

² Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2015 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2016. Кн. 1. 58 с.

³ Там само, с. 44.

⁴ Там само.

(але, на жаль, не встановило), що зростання кількості випадків застосування заходів вгамування, по зрівнянню з 2014 роком, у деяких УВП України (Вінницької, Волинської, Запорізької, Кіровоградської, Рівненської та Хмельницької областей) свідчить про можливе погіршення оперативної обстановки у цих установах виконання покарань, а також недостатній рівень індивідуально-виховної роботи із засудженими¹.

Персонал УВП переважно застосовував у звітному періоді наручники (417 випадків або 59,8 % від їх загальної кількості застосувань всіх заходів вгамування).

У той самий час, фізична сила до осіб, які тримались у виправних та виховних колоніях, застосовувалась 162 рази (23,2 % у структурі всіх застосувань); кийки гумові – 74 рази (10,6 %); спеціальні засоби дратівливої дії – 41 раз (6 %), а гамівна сорочка – 3 рази (0,4 % від загальної кількості застосувань усіх заходів вгамування)².

Щодо характеристики конкретних засобів вгамівного характеру, то у 2015 році, зокрема, наручники до засуджених, позбавлених волі, застосовувались 417 разів (у 2014 році – 472 рази), що у розрахунку на 1 тис. осіб склало 7,2 випадка.

Найвищим цей показник був в УВП Волинської (44,2 випадки), Кіровоградської (13,3), Херсонської (12,6), Дніпропетровської (11,5), Хмельниць-

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2015 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2016. Кн. 1. С. 44.

² Там само.

кої (10,7), Рівненської (9,9), Миколаївської та Сумської (по 9,2) областей.

При цьому, основною правовою підставою для здійснення таких дій персоналом УВП стало вчинення засудженими фізичного опору (232 випадки або 55,6 % у структурі всіх застосувань даного спеціального засобу) та спроби членоушкодження чи самогубства цих осіб (94 рази або 23,5 % від загальної кількості їх застосувань).

Разом з тим, у Сокирянській виправній колонії № 67 Чернівецької області наручники до засуджених не застосовувались¹.

У 2015 році кийки гумові в УВП персоналом застосовувались 74 рази (у 2014 році – 75 разів), що у розрахунку на 1 тис. засуджених склало 1,3 випадка.

Найвищим цей показник був в УВП Хмельницької (6,7 випадки), Львівської (6,5), Івано-Франківської (5,8), Запорізької (3,5) та Миколаївської (1,7) областей.

Найчастіше гумові кийки застосовувались у зв'язку із вчинення засудженими фізичного опору (65 випадків або 87,8 % від загальної кількості застосування даного спеціального засобу).

У половині випадків (50 % у структурі застосувань) кийки гумові застосовувались з дозволу ЧПНУ. У 75,6 % випадків такі дії вчиняв персонал чергових змін УВП. У 41,9 % – гумові кийки застосову-

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2015 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2016. Кн. 1. С. 44.

вались у приміщеннях ДІЗО (ПКТ) та у 18,9 % – в інших приміщеннях¹.

Цікавим у зв'язку з цим, є той факт, що у 2015 році в УВП Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Кіровоградської, Полтавської, Рівненської, Тернопільської, Харківської, Чернігівської та Чернівецької областей гумові кийки до засуджених не застосовувались, що свідчить про підвищення уваги та рівня запобіжної та індивідуально-виховної роботи з персоналом ДКВС України з боку керівництва ДПтС України.

У свою чергу, фізична сила до осіб, які відбували покарання в місцях позбавлення волі, застосовувались 162 рази (у 2014 році – 143 рази)².

Найчастіше цей захід вгамування застосовувався в УВП Волинської (26 випадків), Запорізької (22), Хмельницької (20), Кіровоградської (17), Дніпропетровської (16), Сумської (13), Полтавської (12) та Херсонської (11) областей, а в розрахунку на 1 тис. засуджених ці показники були найвищими (при середньому показнику 2,8 по системі ДКВС України) в УВП Волинської (30,2), Кіровоградської (8,4), Хмельницької (7,9), Сумської (7,5), Івано-Франківської (4,4), Херсонської (4,2) та Полтавської (3,4) областей³.

Основною правовою та фактичною підставою застосування фізичної сили у 2015 році стало вчи-

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2015 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2016. Кн. 1. С. 45.

² Там само.

³ Там само.

нення засудженими фізичного опору (130 випадків або 80,2 % від загальної кількості її застосування).

Як правило, цей захід вгамування застосовувався черговою зміною УВП – 69 разів (80,8 % у структурі його застосувань).

У 75 випадках (46,3 % від загальної кількості її застосувань) фізична сила застосовувалась до осіб, які тримались у виправних і виховних колоніях, з дозволу ЧПНУ.

У 41 випадку (25,3 % у структурі застосувань) такі дії персонал УВП вчиняв у приміщеннях чергових частин колоній та в 39 (24 %) – в ДІЗО (ПКТ).

Поряд з цим, в УВП Донецької, Львівської, Рівненської, Харківської, Черкаської, Чернігівської та Чернівецької областей фізична сила до засуджених, позбавлених волі, у 2015 році не застосовувалась¹.

Як показали результати даного дослідження, у звітному періоді до осіб, які тримались у місцях позбавлення волі, застосовувались також спеціальні засоби дратівливої дії (41 випадок проти 31 – у 2014 році)² [488, с. 45].

У розрахунку на 1 тис. засуджених такі дії персонал УВП вчиняв в 0,7 випадка, із них: 14 – в УВП Волинської, 13 – Запорізької, 3 – Хмельницької, по 2 – Дніпропетровської, Житомирської, Київської, Херсонської та по одному – Кіровоградської, Одеської та Рівненської областей.

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2015 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2016. Кн. 1. С. 45.

² Там само.

При цьому, основною правовою підставою застосування спеціальних засобів дратівливої дії було вчинення фізичного опору засудженими (38 випадків або 92,6 % від загальної кількості даного заходу вгамування)¹.

У 2015 році, крім цього, 3 рази до осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі, персоналом УВП застосовувалась гамівна сорочка, у зв'язку із вчиненням засудженими фізичного опору та проявами буйства².

Вказані дії були вчинені черговими змінами цих установ у приміщеннях чергових частин УВП за розпорядженням начальників колоній.

У цілому, якщо оцінити зміст діяльності, пов'язаної із застосуванням у 2015 році визначених у законі заходів вгамування, то вони мали наступний вигляд:

1) основною правовою та фактичною підставою здійснення таких дій персоналом УВП стало вчинення засудженими фізичного опору та проявів буйства (468 випадків або 67,1 % від загальної кількості застосувань усіх заходів вгамування).

Крім цього, при спробі вчинити засудженими членушкодження чи самогубство заходи вгамування застосовувались 111 разів (15,9 % у структурі їх застосувань); а також 82 рази (11,8 %) – при відмові цих осіб слідувати у приміщення ДІЗО (ПКТ); 17 разів (2,5 %) – при нападі на засуджених

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2015 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2016. Кн. 1. С. 45.

² Там само, с. 46.

чи інших осіб; 18 разів (2,7 %) – при конвоюванні після затримання засудженого, який вчинив втечу;

2) не дивлячись на деяке зменшення у цілому випадків застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, по деяких цих засобах відбулось чисельне збільшення таких фактів: (кийки гумові (на рівні 2014 р.); фізична сила (ріст на 19 випадків); спеціальні засоби (на 10 випадків)), що свідчить про розвиток у 2015 році тенденцій репресивного, а не індивідуально-виховного характеру в УВП України.

При цьому, в УВП Волинської, Житомирської, Миколаївської та Запорізької областей зазначені негативні тенденції мали місце ще з 2006 року, але відповідних організаційних, методичних, рекомендаційних та інших заходів ДПтС України так і не вжила.

Не кращою у цьому сенсі була у 2015 році ситуація й у СІЗО України¹;

3) у системі ДПтС України, розпочинаючи з 2006 року, функціонувало ряд УВП (Автономної Республіки Крим, Чернігівської та Черкаської областей), у яких була зведена до мінімуму діяльність щодо застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування, що варто було б як позитивний досвід розповсюдити ДПтС України по інших регіонах.

З іншого боку, зазначені факти свідчать про те, що при гуманному та поважному ставленні до прав

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2012 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2013. Кн. 1. С. 50–51.

і законних інтересів осіб, які тримаються у місцях позбавлення волі, останні здатні піддаватись вироково-ресоціалізаційному впливу з боку персоналу ДКВС України без будь-якого силового, включаючи заходи вгамування, втручання.

Більш того, з огляду вимог Закону України від 08.04.2014 р. «Про приведення умов тримання засуджених до позбавлення волі до Європейських стандартів»¹, саме такою мала б бути у цілому діяльність персоналу ДКВС України з означених питань й в інших УВП ДПтС України.

Проте, як засвідчили результати вивчення архівних матеріалів про практику застосування до засуджених у місцях позбавлення волі фізичної сили, спеціальних засобів і гамівної сорочки, у 2016 році ситуація якісно не змінилась.

Зокрема, у звітному періоді персонал УВП заходи вгамування застосовував у 585 випадках (у розрахунку на 1 тис. осіб – 12,1 раза), що на 112 випадків менше, ніж у 2015 році (697 випадків (12 у розрахунку на 1 тис. засуджених))².

Вказані дії персонал УВП найбільш часто здійснював у Західному регіоні (19,7 випадка у розрахунку на 1 тис. засуджених); Центральному (18) та

---

¹ Про внесення змін до Кримінально-виконавчого Кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів: Закон України від 08.04.2014 р. № 1186-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 2. Ст. 869.

² Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 22.

Південному (14,1) міжрегіональних управлінь ДКВС Міністерства юстиції України.

У той самий час, у порівнянні з 2015 роком, у звітному періоді мало місце значне зменшення випадків застосування заходів вгамування до засуджених у місцях позбавлення волі, за винятком УВП Житомирської області, де їх кількість зросла з 11 у 2015 році до 84 у 2016 році, що, на переконання керівництва ДПтС України, свідчить про можливе погіршення оперативної обстановки у цих установах виконання покарань, а також недостатній рівень індивідуально-виховної роботи із засудженими.

І знову, жодним словом про поспішність, неадекватність та інші не виважені дії персоналу УВП у ситуаціях, що склалась та які стали фактичними підставами для застосування відповідних заходів вгамівного характеру до правопорушників¹.

Як і в попередні роки, у 2015 році персоналом УВП до засуджених, позбавлених волі, переважно застосовувались наручники (364 випадки або 62,2 % від загальної кількості їх застосувань).

Крім цього, у 149 випадках (25,4% у структурі їх застосувань) застосовувалась фізична сила; у 47 випадків (8 %) – кийки гумові; у 24 випадках (4,1 %) – спеціальні засоби дратівливої дії та в одному випадку (0,2 %) – гамівна сорочка².

---

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 22.

² Там само.

Якщо звернутись до конкретної характеристики окремо взятих заходів вгамівного характеру, то у 2016 році, зокрема, наручники застосовувались до осіб, які тримались у місцях позбавлення волі, на 53 випадки менше, ніж у 2015 році (відповідно 364 та 417 разів).

У розрахунку на 1 тис. осіб цей показник склав 7,6 випадка. При цьому, найвищим даний показник був в УВП Центрально-Західного (11,9 випадка), Західного (10,6) та Центрального (10,3) міжрегіональних управлінь Міністерства юстиції України¹.

Основною правовою та фактичною підставою застосування наручників стало вчинення засудженими фізичного опору (211 випадків або 58 % від загальної кількості їх застосувань) та спроби членушкодження чи самогубства (84 рази або 23 % у структурі їх застосувань).

Щодо кийків гумових, то у 2016 році в УВП ці засоби вгамування застосовувались до засуджених, позбавлених волі, 47 разів (у 2015 році – 74 рази), що у розрахунку на 1 тис. осіб склало 1 випадок².

Найвищим цей показник був в УВП Південного та Центрального міжрегіональних управлінь Міністерства юстиції України (2,5 та 2 рази на 1 тис. засуджених).

У 46 випадках із 47 правовою підставою для застосування кийків гумових стало вчинення засудженими фізичного опору.

---

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 22.

² Там само, с. 23.

У 87 % від загальної кількості їх застосування дозвіл на такі дії персоналу УВП надавав ЧПНУ, а основним суб'єктом застосування виступив персонал чергових змін (8 % у структурі всіх таких випадків).

Найпоширенішими місцями застосування гумових кийків, як і в попередні роки (2006–2015 рр.), були приміщення ДІЗО (ПКП) (38 % від загальної кількості застосувань даного спеціального засобу)¹.

Щодо випадків застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, то у 2016 році такі дії персонал УВП вчиняв 149 разів (у 2015 р. – 162 рази)².

У перерахунку на 1 тис. осіб, найвищі показники з цих питань зафіксовані в УВП Західного (6,9 випадків) та Центрального (4,6) міжрегіональних управлінь ДКВС Міністерства юстиції України (при середньому показнику по системі ДКВС 3,1 випадка на 1 тис. засуджених).

Основною підставою застосування фізичної сили персоналом УВП стало вчинення фізичного опору засудженими (116 випадків або 78 % від загальної кількості її застосування).

При цьому, зазначений засіб вгамування застосовувався персоналом чергових змін УВП (131 раз або 88 % у структурі її застосувань).

У 80 % (119 разів) дозвіл на вчинення таких дій з боку персоналу УВП надавався ЧПНУ.

---

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 23.

² Там само.

У 33 % (49 разів) фізична сила до засуджених, які відбували покарання у виправних і виховних колоніях, застосовувалась у приміщеннях чергових частин УВП¹.

У свою чергу, спеціальні засоби дратівливої сили у 2016 році застосовувались 24 рази (у 2015 р. – 41), що у розрахунку на 1 тис. засуджених склало 0,5 випадка.

Із них: 18 разів зазначені засоби вгамування застосовувались в УВП Центрального та Західного міжрегіональних управлінь (по 9 кожному). Водночас, у Центрально-Західному та Північно-Східному міжрегіональних управлінь ДКВС Міністерства юстиції України спеціальні засоби дратівливої дії до засуджених у місцях позбавлення волі у 2016 році не застосовувались.

Основною правовою та фактичною підставою для здійснення таких дій з боку персоналу УВП стало вчинення засудженими фізичного опору (22 випадки або 92 % від загальної кількості застосування спеціальних засобів дратівливої дії)².

Щодо гамівної сорочки, то у 2016 році цей засіб вгамування застосовувався в УВП один раз (у 2015 – 3 рази) у Південного міжрегіонального управління ДКВС Міністерства юстиції України, у зв'язку із вчинення засудженим фізичного опору (даний засіб

---

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 23.

² Там само.

застосовувався за розпорядження начальника УВП у приміщенні ДІЗО (ПКТ)¹.

У цілому, показники діяльності, пов'язаної із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування у 2016 році мали наступний вигляд:

1. Основною правовою підставою здійснення таких дій персоналом УВП стало вчинення засудженими фізичного опору або прояви буйства (396 випадків або 67 % від загальної кількості застосувань визначених у законі заходів вгамування).

Поряд з цим, фізична сила, спеціальні засоби і гамівна сорочка застосовувались: при спробі вчинити засудженими членушкодження чи самогубства фізична 96 разів (16 % у структурі їх застосувань); при відмові засуджених слідувати у приміщення ДІЗО (ПКТ) – 59 разів (10 %); при конвоюванні після затримання засудженого, який вчинив втечу – 20 разів (3 %); при нападі на засуджених чи інших осіб – 14 разів (2 %).

2. У звітному періоді, хоча і збільшилась кількість випадків застосування персоналом УВП заходів вгамування до осіб, які тримались у місцях позбавлення волі, але це відбулось за рахунок зменшення на 13 % загальної чисельності засуджених в УВП, порівняно з 2015 роком.

У той самий час, у розрахунку на 1 тис. осіб, кількість таких застосувань у 2016 році залишилась на рівні 2015 року (12 випадків).

---

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 23.

Все це свідчить про те, що не дивлячись на низку реформ, що були започатковані у травні 2016 року¹, репресивно-силові методи, а не методи переконання були і в 2016 році пріоритетними у відношеннях персоналу УВП та засуджених.

3. Наявність у системі ДКВС України УВП, в яких відсутня практика застосування до осіб, позбавлених волі, заходів вгамівного характеру, показує, що у змісті кримінально-виконавчої діяльності є той перспективний потенціал, який можна використати у цілому в інших УВП та при удосконаленні запобіжної і індивідуально-виховної роботи із засудженими з тим, щоб «олюднити» спілкування зазначених суб'єктів у ході виконання та відбування кримінального покарання, пов'язаного з ізоляцією особи від суспільства.

Саме в цьому контексті змістовно зорієнтовані Закон України від 18.03.2004 р. «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу»² та Закон України від 08.04.2014 р. «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до Європейських стандартів»³.

---

¹ Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. № 348. *Офіційний вісник України*. 2016. № 44. Ст. 1117.

² Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. *Урядовий кур'єр*. 2004. 20 квіт. С. 2–3.

³ Про внесення змін до Кримінально-виконавчого Кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів: Закон України від 08.04.2014 р. № 1186-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 2. Ст. 869.

Поряд з цим, ДКВС Міністерства юстиції України, на жаль, пішов іншим шляхом, спочатку відмінивши з 2017 року опублікування спеціального інформаційного бюлетеня з питань діяльності підрозділів охорони, нагляду і безпеки УВП¹, та тільки у 2018 році ввівши знову власний інформаційний сайт, який був відсутній більше року.

Виходячи з цього, дані про стан, структуру та тенденції застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування були отримані у відповідних підрозділах Генеральної прокуратури, які ведуть офіційну статистику з цих питань.

Зокрема, було встановлено, що як у 2017 р.², так і в 2018 році³ кількість таких випадків у системі ДКВС України не зменшилась.

Незмінною залишилась і структура застосувань окремо взятих заходів вгамування, аналіз яких зроблений у даній науковій розробці.

---

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. 34 с.

² Про стан додержання законів в органах і установах виконання покарань в 2017 році при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: матеріали колегії Генеральної прокуратури. Київ: Ген. прокуратура, 2017. 89 с.

³ Про стан додержання законів в органах і установах виконання покарань в 2018 році при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: матеріали колегії Генеральної прокуратури. Київ: Ген. прокуратура, 2018. 76 с.

У цілому, варто констатувати, що в діяльності персоналу ДКВС України, пов'язаній із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів і гамівної сорочки, яка мала місце в УВП у 1991–2018 рр., можна виокремити три періоди інформаційного забезпечення, а саме:

1) з 1991 по 2005 рр., коли дані про стан, структуру та інші кримінологічно значущі відомості з означених напрямів діяльності персоналу УВП публікувались у закритого типу інформаційних джерелах, які були недоступними для деяких суб'єктів, включаючи засуджених, громадськість, т. ін., що не мали спеціального допуску до її володіння, використання, розповсюдження тощо.

Поряд з цим, аналіз додаткових даних, що побічно характеризували ці процеси (про злочинність, дисциплінарні проступки, неслужбові зв'язки персоналу УВП, т. ін.) дали можливість зробити висновок про те, що у зазначений період така практика мала місце і носила репресивно-силовий характер;

2) з 2006 по 2016 рр., коли відомості з означеної проблематики публікувались у спеціальних бюлетенях ДКВС України та дала можливість визначити її сутнісні ознаки і тенденції¹;

3) з 2017 р. по даний час, коли така інформація знову стала недоступною через припинення публікування цих бюлетенів Міністерством юстиції Укра-

---

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. 34 с.

їни та її відсутність на офіційному сайті Адміністрації ДКВС України.

Звичайно, що такий підхід не тільки суперечить принципам кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань, які закріплені в ст. 5 КВК України, а також принципам кримінально-виконавчої діяльності персоналу ДКВС України, які визначені в ст. 2 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»¹.

У свою чергу, проведений аналіз основних показників, що стосуються застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, у 1991–2018 рр. дозволив визначити наступні характерні ознаки даної діяльності персоналу УВП:

1. Не дивлячись на проведення у сфері виконання покарань низки реформ, зміст процесу, пов'язаного із вгамуванням протиправної поведінки окремих осіб у місцях позбавлення волі не змінився – в його основі пріоритетними є репресивно-силові, а не вербально-запобіжні методи та методи переконання, що із року в рік й детермінує такий стан, структуру та інші видові ознаки застосування заходів вгамівного характеру, а також не олюднює (цивілізує тощо) відносини персоналу УВП та засуджених.

Як результат: щорічно незмінним є стан пенітенціарної злочинності, рівень дисциплінарних проступків засуджених та вплив на ці процеси так

---

¹ Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 р. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. С. 4–10.

званих фонових явищ у виді вживання цими особами спиртних напоїв, наркотичних засобів тощо та встановлення незаконних стосунків з цих питань з персоналом УВП.

У свою чергу, останні (фонові явища) продукують як злочинність і дисциплінарні проступки засуджених, так і виступають однією з умов, що сприяють вчиненню цими особами тих правопорушень, які є правовою підставою для застосування до них визначених у законі заходів вгамування.

2. Основною правовою та фактичною підставою для здійснення силових дій персоналом УВП як у цілому, так і по кожному окремо взятому заходу вгамування (фізичної сили, спеціальних засобів і гамівної сорочки) було вчинення засудженими, позбавленими волі, фізичного опору та проявів буйства, що має пряме відношення та є, одночасно, відображенням їх характеру, що склався на той час між цими двома суб'єктами кримінально-виконавчих правовідносин, а також свідчить про невиважений підхід тих осіб, які приймали рішення про застосування заходів вгамування, та їх неадекватну оцінку ситуації, яка передувала таким діям¹.

3. Щорічно у системі ДКВС України мали місце випадки, коли в деяких УВП (областях, регіонах, т. ін.) до засуджених заходи вгамування не застосовувались, що може на сьогодні слугувати тим

---

¹ Колб І. О. Правове регулювання особливих умов застосування до засуджених фізичної сили, спеціальних засобів і зброї. *Технології професійної діяльності: теорія і практика: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 2 серп. 2016 р.)*. Чернігів: Акад. Держ. пенітенціарної служби, 2016. С. 87–89.

перспективним та запобіжним напрямом діяльності персоналу УВП, на основі якого можливе формування нової державної політики у сфері виконання покарань.

З іншого боку, така практика свідчить про наявність у системі ДКВС України власного потенціалу, який дасть можливість процес виконання та відбування покарань в Україні наблизити до кращих світових зразків, на що на сьогодні зорієнтовані всі державні програми України.

4. Однією з умов, яка сприяє наявному стану та негативним тенденціям розвитку діяльності, пов'язаної із застосуванням до осіб, позбавлених волі, заходів вгамування є відсутність належного та ефективного контролю за цим процесом в УВП, а також низька результативність у цьому контексті відповідних державних органів (прокуратури, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, вищестоящих структур ДКВС України, т. ін.).

Звичайно, що не ліквідувавши, нейтралізувавши, усунувши тощо зазначену детермінанту, неможливо змінити концептуально й зміст діяльності, що стосується застосування до засуджених у місцях позбавлення волі заходів вгамівного характеру.

3.2. Особливості застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, персоналом спеціалізованих підрозділів ДКВС України

Як свідчить практика, що пов'язана із застосуванням до осіб, які тримаються у місцях позбавлення волі, фізичної сили, спеціальних засобів,

гамівної сорочки та зброї, однією з проблем, що породжує численні скарги засуджених, їх близьких родичів, громадськості та міжнародних організацій, є залучення, у визначених в законі випадках, до цієї діяльності спеціальних підрозділів ДКВС України, які, відповідно до вимог Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», відносяться до так званих воєнізованих формувань (статті 6, 12)¹, що діють згідно затвердженого центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, Положення².

Зокрема, у п. 162 доповіді Європейського Комітету по запобіганню тортур Уряду України по результатах відвідування УВП 8–24 лютого 1998 року було зазначено, що персонал Харківського СІЗО має пройти однорічний випробувальний термін, потім навчання у Дніпропетровській спеціальній школі МВС України по навчальному курсу з питань вивчення інструкцій і директив МВС по бойовій підготовці (наприклад, по заходах вгамування, застосування зброї, т. ін.), позаяк на даний час досить «по-ворожому» відноситься до засуджених і позбавлених волі³.

---

¹ Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 р. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. С. 4–10.

² Положення про територіальне (міжрегіональне) воєнізоване формування Державної кримінально-виконавчої служби України: затверджено наказом Міністерства юстиції України від 06.02.2017 № 292/5. *Офіційний вісник України*. 2017. № 15. Ст. 458.

³ Предупреждение пыток в Украине. 2-е изд. Донецк: Донец. Мемориал, 2003. С. 53.

У свою чергу, цей самий Комітет по результатах такого ж візиту 15–23 липня 1999 року у п. 25 доповіді Уряду України зобов'язав ДДУПВП провести розслідування методів, які застосовують спеціальні загони МВС України під час проведення спеціальних операцій в УВП¹.

Знову ж таки, на це питання звернула увагу делегація Європейського Комітету по запобіганню тортурам, що відвідала УВП України 10–26 вересня 2000 року, яка у п. 62 своєї доповіді Уряду України зазначено факт протиправних дій групи по режиму та охороні щодо засуджених у Вінницькій тюрмі № 176².

Аналогічні факти були зазначені й у п. 63 доповіді даного Комітету по результатах відвідування УВП України з 24 листопада по 6 грудня 2002 року³.

Не обійшли стороною зазначені проблеми й представники громадськості.

Так, у п. 74 доповіді «Дотримання прав ув'язнених в Україні у 2005 році» громадська правозахисна організація «Донецький Меморіал» вказала на недосконалість змісту ст. 106 КВК України, а саме: у ній не передбачена можливість контролю застосування заходів вгамування до засуджених з боку цивільних структур та громадськості у той час, коли мова йде про ситуації, коли ймовірність порушення прав людини підвищена⁴.

---

¹ Предупреждение пыток в Украине. 2-е изд. Донецк: Донец. Мемориал, 2003. С. 111.

² Там само, с. 156.

³ Там само, с. 226.

⁴ Дотримання прав ув'язнених в Україні у 2005 році: доповідь. Аспект: інформ. бюлетень. Донецьк: Донец. Меморіал, 2005. № 2 (15). С. 13.

Крім цього, про проблеми застосування для забезпечення правопорядку в УВП можливостей спеціальних підрозділів ДДУПВП неодноразово звертала увагу й Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, зазначаючи при цьому, що таку практику слід розцінювати як катування.

Зокрема, залучаючи персонал цих воєнізованих формувань до так званих відпрацювань в УВП і проведення в них загальних обшуків, вводиться досить жорстко така, що принижує гідність, методика з масовим побиттям людей.

Такі негативні явища були виявлені Уповноваженим з прав людини у 2005 році у виправних колоніях Вінницької, Запорізької та Хмельницької областей (п. 99 доповіді «Донецького Меморіалу»)¹.

Про такі ж факти мова велась у доповідях цієї громадської організації й за 2007² та за 2008 роки³.

Зокрема, у п. 113 доповіді за 2008 рік було зазначено, що Харківська правозахисна група 18 березня 2008 року отримала повідомлення, що до УВП № 55 Запорізької області був введений спецназ у масках і повному бойовому спорядженні, який жорстко побив засуджених, які перебували в ШІЗО та ПКТ, а також засуджених до довічного позбавлення волі⁴.

---

¹ Дотримання прав ув'язнених в Україні у 2005 році: доповідь. Аспект: *інформ. бюлетень*. Донецьк: Донец. Меморіал, 2005. № 2 (15). С. 17.

² Кримінальні покарання в Україні: доповідь. Донецьк: Донец. Меморіал, 2007. С. 33.

³ Дотримання прав ув'язнених в Україні у 2008 році: доповідь. Донецьк: Донец. Меморіал, 2009. С. 22–26.

⁴ Там само, с. 26.

За повідомленнями, побиття здійснювалось ногами, руками, гумовими кийками, а також засуджених ставили на так звану «розтяжку» (максимально відведені по боках ноги на ширину плечей), а декого із них втирали головою до унітазу.

Крім цього, окремих засуджених після побиття спецназом відливали водою, щоб вони прийшли до тями¹.

У зв'язку з тим, що наведені факти підлягали перевірці, інформація з цього приводу зазначеною громадською організацією була спрямована Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини².

На необхідність вирішення означеної проблеми та удосконалення правових засад застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї постійно звертають увагу й науковці³.

Так, І. С. Яковець у свій час зазначила, що діяльність груп швидкого реагування нормативно не закріплена та не висвітлена у відкритих нормативно-правових актах, а це призводить до необґрунтованого та неправомірного застосування сили та спеціальних засобів⁴.

Заради справедливості варто зазначити, що відомості про діяльність територіальних (міжрегіо-

---

¹ Дотримання прав ув'язнених в Україні у 2008 році: доповідь. Донецьк: Донец. Меморіал, 2009. С. 26.

² Там само.

³ Проблеми забезпечення прав засуджених у кримінально-виконавчій системі України/за заг. ред. Є. Ю. Захарова. Харків: Права людини, 2009. С. 102–108.

⁴ Там само, с. 106.

нальних) воєнізованих формувань ДКВС України також офіційно повідомляла у відповідних інформаційних джерелах¹.

Згідно цих даних, зокрема у 2016 році, фактична чисельність персоналу цих підрозділів складала 156 осіб, а штатна – 196, тобто некомплектованими були 40 посад, а саме: Донецький підрозділ – 7 осіб; Дніпропетровський – 1; Житомирський – 7; Київський – 15; Харківський – 7; Одеський – 3².

Як показало вивчення архівних матеріалів з цих питань, фактів отримання персоналом зазначених воєнізованих формувань тілесних ушкоджень від засуджених або осіб, взятих під варту, під час виконання службових обов'язків у 2016 році зареєстровано не було.

Крім цього, проведений аналіз засвідчив, що з метою підвищення рівня бойової підготовки з персоналом цих підрозділів протягом 2016 року було проведено 626 навчань та учбово-методичних тренувань, із них з:

- а) персоналом територіальних (міжрегіональних) воєнізованих формувань – 366 таких заходів;
- б) груп швидкого реагування УВВП і СІЗО – 141;
- в) персоналом підрозділів інших міністерств і відомств – 35.

При цьому, під час проведення вищеназваних навчань і тренувань використовувались авто та

---

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформаційний бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. 34 с.

² Там само, с. 31.

бронетехніка – 135 разів та вироби вибухової дії – 50 разів¹.

Під час залучення у 2016 році до проведення спеціальних заходів в УВП персоналом зазначених воєнізованих формувань було проведено 8 оглядів і обшуків території житлових та виробничих зон колоній; речей засуджених і осіб, взятих під варту, оглядів інших осіб та їх речей, територіальних засобів, які знаходяться на території об'єктів системи ДКВС України (4 загальних та 4 вибіркового заходів)².

У ході проведення цих заходів персоналом територіальних (міжтериторіальних) воєнізованих формувань було вилучено: а) 110 г наркотичних речовин; б) 9 літрів спиртних напоїв; в) 64 шт. колюче-ріжучих предметів та 504 одиниці інших заборонених предметів³.

Для порівняння: у 2016 році персоналом УВП у засуджених, позбавлених волі всього було вилучено: 1) 164 г наркотичних речовин; 2) 55 літрів спиртних напоїв; 3) 1 тис. 289 одиниць колюче-ріжучих предметів; 4) 4 тис. 42 мобільних телефони; т. ін.⁴

У ході залучення до проведення спеціальних заходів в УВП персоналом зазначених воєнізованих формувань 1 раз застосовувались спеціальні

---

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 31.

² Там само, с. 32.

³ Там само.

⁴ Там само, с. 17.

засоби та фізична сила до засуджених та осіб, взятих під варту¹.

До участі у розшуку засуджених, які вчинили втечу з-під варти, персонал воєнізованих формувань у 2016 році залучався 2 рази².

Отже, діяльність територіальних (міжтериторіальних) воєнізованих формувань ДКВС України не є безрезультативною.

Поряд з цим, відкритим залишається питання щодо легітимності та правової основи залучення цих підрозділів до підтримання правопорядку в УВП.

Зокрема, в ст. 12 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» з цього приводу зазначено, що воєнізовані формування – це підрозділи, які відповідно до закону діють у складі органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, призначені для їх охорони та запобігання і припинення дій, що дезорганізують роботу виправних установ.

Виходячи з цього, слід визнати, що воєнізовані формування покликані в УВП виконувати наступні функції:

1. Призначені для їх охорони.

Саме у такому статусі персонал цих підрозділів вправі застосовувати до засуджених, позбавлених волі, визначені в ст. 106 КВК України заходи вгамування.

---

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 32.

² Там само.

2. Призначені для запобігання дій, що дезорганізують роботу виправних установ.

Згідно з вимогами ст. 392 КК України, під діями, що дезорганізують роботу установ виконання покарань (а не виправних установ, які відповідно ст. 11 КВК відсутні в Україні) розуміється тероризування в УВП засуджених або напад на адміністрацію, а також організація з цією метою організованої групи або активна участь у такій групі, вчинені особами, які відбували покарання у виді позбавлення волі чи у виді обмеження волі¹.

У зв'язку з цим, виникає цілком логічне питання: а яким чином персонал воєнізованих формувань може ефективно запобігати даному злочину, якщо не відноситься до суб'єктів ОРД, виключний перелік яких визначений у ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Швидше всього, у даному випадку мова ведеться про запобігання діям, що дезорганізують роботу УВП, готування чи замаху на вчинення такого злочину, тобто про вже розпочате суспільно небезпечне та каране діяння, яке силами персоналу воєнізованих формувань може бути припинено тільки із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, визначених у законі заходів вгамування.

При цьому, ці підрозділи вправі займатись діяльністю по запобіганню лише даного злочину.

Тоді, з яких міркувань воєнізовані формування залучаються до забезпечення режиму особливих

---

¹ Науково-практичний коментар кримінального кодексу України/ за заг. ред. О. М. Джузи, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид. переробл. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. С. 382–383.

умов у колоніях, правові засади якого визначені в ст. 105 КВК України?

Таким чином, з огляду проведеного аналізу, варто констатувати, що зміст ст. 18 у Законі України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» викладений дещо невдало та потребує уточнення.

3. Призначені для припинення дій, що дезорганізують роботу виправних установ.

Саме в цьому випадку персонал воєнізованих формувань вправі застосовувати заходи вгамування до засуджених, позбавлених волі.

Але й у даній ситуації також виникає питання: а чи вправі ці особи припиняти інші протиправні дії, які визначені в ч. 1 ст. 106 КВК України, як підстави для застосування фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї до правопорушників в УВП, тим більше, що ні в ч. 1, ні в ч. 6 цієї статті даного Кодексу мова про персонал воєнізованих підрозділів не ведеться.

Отже, у ст. 18 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» визначений виключний перелік повноважень, які вправі реалізовувати на практиці персонал воєнізованих формувань ДКВС України.

Саме з цих міркувань, обґрунтованими можна визнати висновки науковців¹ і скарги засуджених та інших осіб щодо незаконного розширення прав персоналу відповідних воєнізованих формувань з

---

¹ Автұхов К. А., Яковець І. С. Механізм оптимального виконання покарання у виді позбавлення волі: наук.-практ. посіб./за заг. ред. А. Х. Степанюка. Харків: Права людини, 2013. С. 225.

питань забезпечення правопорядку в УВП, які у кримінально-виконавчій діяльності залучаються до обшуків, оглядів та здійснення інших режимних заходів.

Особливо безглуздою видається діяльність цих військових формувань в УВП з огляду вимог Закону України від 20 березня 2003 року «Про боротьбу з тероризмом», у ст. 4 якого ДПтС України віднесена до суб'єктів протидії даному злочину¹.

З цією метою зазначений центральний орган виконавчої влади у сфері виконання покарань має право створювати спеціальні формування або входити до складу міжгалузевих формувань². У той самий час, у ст. 18 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» з цього приводу не зазначено нічого.

Як у зв'язку з цим зробив висновок Комітет ООН проти катувань по результатах п'ятого періодичного звіту Уряду України, Комітет стурбований відомими фактами використання антитерористичного підрозділу в масках усередині установ виконання покарань, що приводить до залякування засуджених і поганому ставленню до них.

Виходячи з цього, Комітет рекомендував Уряду України забезпечити, щоб антитерористичний під-

---

¹ Колб І. О., Новосад Ю. О. Прокуратура в системі суб'єктів запобігання тероризму в Україні. *Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ 30 верес. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 164–165.

² Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 року. *Офіційний вісник України*. 2003. № 16. Ст. 697.

розділ не використовувався всередині УВП і СІЗО і тим самим запобігав би жорстокому поводженню з цими особами та їхньому залякуванню¹.

Враховуючи зазначене, варто було б ст. 12 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» викласти в новій редакції, а саме:

«Воєнізовані формування – це підрозділи органів виконання покарань, які у визначених у законі випадках залучаються до реалізації завдань кримінально-виконавчого законодавства боротьби з тероризмом та забезпечення правопорядку на територіях, де дислокуються установи виконання покарань».

Положення про воєнізовані формування органів виконання покарань затверджується Кабінетом Міністрів України».

Такий підхід до правового статусу воєнізованих формувань, а також змісту їх діяльності у сфері виконання покарань дасть можливість:

1) привести її до вимог п. 14 ст. 92 Конституції України, відповідно до якої діяльність органів та установ виконання покарань визначається виключно на підставі закону;

2) виокремити ці підрозділи із системи УВП, які безпосередньо виконують кримінальні покарання, позаяк їх періодичне залучення до даного процесу не можна вважати у цілому виконанням покарань.

---

¹ Автұхов К. А., Яковець І. С. Механізм оптимального виконання покарання у виді позбавлення волі: наук.-практ. посіб./за заг. ред. А. Х. Степанюка. Харків: Права людини, 2013. С. 225.

Як з цього приводу зробили висновок К. А. Автухов та А. Х. Степанюк, формою процесу виконання покарань є сукупність однорідних процедурних вимог, що висуваються до дій адміністрації УВП і спрямовані на досягнення результату у вигляді реалізованої кари. Облаштування діяльності адміністрації УВП у відповідну процедурну форму, на їх переконання, дозволяє характеризувати її як особливу юридичну конструкцію, що втілює принципи найбільш доцільної процедури здійснення кари¹.

Одночасно процесуальна форма є однією з юридичних гарантій забезпечення прав і свобод засуджених, вона сприяє підвищенню ефективності кримінально-виконавчої діяльності, тому що містить правила організації процесу виконання – відбування покарання, реалізації адміністрацією УВП наданих їй владних повноважень із застосуванням державного примусу в кримінально-виконавчій (правоохоронній) діяльності².

З огляду цих теоретичних постулатів, напевно можна персонал воєнізованих підрозділів ДКВС України відносити до адміністрації УВП.

Як у зв'язку з цим зазначено в п. 22 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.03.1993 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини,

---

¹ Степанюк А. Х., Автухов К. А. Процесуальні аспекти доктрини кримінально-виконавчого права. *Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право. 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку*/за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 793.

² Там само, с. 794.

пов'язані з порушенням режиму відбування покарань в місцях позбавлення волі», до представників адміністрації установ виконання покарань відносяться посадові особи установи, які на підставі закону мають право накладення на засуджених дисциплінарних стягнень¹;

З) віднести воєнізовані формування до одних із структурних підрозділів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань, та його територіальних органів управління.

Такий висновок витікає із змісту ч. 1 ст. 11 КВК України, у якій визначено перелік органів виконання покарань, а також з результатів наукових пошуків, одним із яких є положення про те, що існування процедурних форм кримінально-виконавчої діяльності об'єктивно зумовлено необхідністю забезпечення порядку виконання покарань, алгоритму кримінально-виконавчої діяльності як системи послідовних юридичних дій адміністрацією УВП за суворо визначеними нормами кримінально-виконавчого права, правилами застосування прийомів і способів здійснення кари, застосування правових прийомів і матеріально-предметних засобів, що надає стабільності, стійкості та стереотипності при вирішенні завдань цих УВП.

---

¹ Про судову практику в справах про злочини пов'язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.02.1993 р. № 2. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 114.*

Процедурну форму кримінально-виконавчої діяльності можна у такому випадку розглядати як своєрідну програму, що забезпечує порядок виконання покарань, спрямовує дії адміністрації УВП на реалізацію кари, обмеження прав та свобод засуджених¹.

Отже, і з цих міркувань персонал воєнізованих формувань не можна віднести до адміністрації УВП та суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин, а лише – до їх учасників (у даному випадку – як представників вищестоящих органів управління у сфері виконання покарань)²;

4) привести до реальної практики залучення воєнізованих формувань до забезпечення правопорядку в УВП, зокрема, в обстановці режиму особливих умов у колоніях (ст. 105 КВК) та практики застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі (ст. 106); проведенні обшуків, оглядів та інших режимних заходів (ст. 102 КВК) та ін.

Як у зв'язку з цим, у свій час, слушно зауважила І. С. Яковець, на сьогодні ДДУПВП продовжує використовувати незаконні важелі впливу на поведінку засуджених, створені шляхом корегування чинного законодавства відомчими актами,

---

¹ Степанюк А. Х., Автухов К. А. Процесуальні аспекти доктрини кримінально-виконавчого права. *Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право. 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку*/за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 795.

² Правові засади діяльності прокуратури України у сфері виконання покарань: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джузи, д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор-Видавництво, 2016. С. 15–32.

механізми їх залякування та безкарного застосування фізичної сили¹.

Риторичним з цього приводу є й таке питання: а як після введення в УВП воєнізованих формувань персонал колоній зможе відкрито дивитись в очі засуджених, налагоджувати з ними партнерські (у межах закону) відносини та в цілому ефективно впливати на них визначеними у законі засобами виправлення та ресоціалізації (соціально-виховною роботою, загальноосвітнім і професійно-технічним навчанням, громадським впливом, т. ін. (ст. 6 КВК))?

Як з цього приводу влучно зробив висновок Ж.-Ж. Руссо, один тільки урок моральності придатний для дитинства та у вищій ступені важливий для будь-якого віку, – це не робити нікому зла².

Цікавим та, одночасно, повчальним у цьому контексті є зібраний ще у 1996 році матеріал по результатах опитування засуджених щодо оцінки дій персоналу УВП (так званий «погляд з-за паркану»)³.

На думку засуджених, якщо коротко, двома словами, то персонал колоній можна характеризувати так: молоді, недосвідчені і гарячі. Можливо, з плином часу вони і стануть справжніми спецами.

Для наочності один із засуджених навів такий конкретний приклад. Іде молодий контролер по

---

¹ Проблеми забезпечення прав засуджених у кримінально-виконавчій системі України/за заг. ред. Є. Ю. Захарова. Харків: Права людини, 2009. С. 107.

² Материнский долг. *К новой жизни*. 1990. № 1. С. 12.

³ Солдатенко Г. Погляд з-за паркану. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 110–114.

маршруту і бачить – стоїть засуджений розхристаний. Що на його місці зробив би досвідчений?

Правильно, підійшов би і ввічливо та наполегливо запропонував застебнутись. А цей іде та: «Ей, застебнись!». А в засудженого настрій поганих: «Начальнику, та йди ти...».

Знову питання, що зробив би контролер з досвідом?

Негайно запропонував би пройти до чергового помічника начальника установи і скласти відповідний акт. Без крику і без шуму. А молодий у відповідь: «Та йди ти сам...».

І після цього до нього треба ставитися з повагою? Ні підійти правильно, ні зауваження зробити... Зрозумійте, засуджений є засуджений, і тому він може собі дозволити деякі вихватки, а людина, яка є представником влади, цього ніколи не повинна робити¹.

Саме тому, як вірно вважає Д. О. Ніколенко, гуманістичний напрям реформування системи виконання покарань передбачає всебічну активізацію людського фактору, спрямованого на повний тип взаємодії суб'єкта виконання судових рішень з його об'єктом, що ґрунтується на суб'єктивно-генетичному принципі взаємодії людини з оточуючою дійсністю².

Це передбачає створення таких умов реалізації судових рішень про позбавлення волі, коли об'єкт

---

¹ Солдатенко Г. Погляд з-за паркану. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 111.

² Ніколенко Д. О. Передбачення в структурі професійного спілкування співробітників УВП із засудженими. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1998. № 3. С. 53.

покарання перетворюється на суб'єкт духовного перетворення, на активного співучасника ресоціалізаційного процесу.

Безумовно, що провідною ланкою при цьому є особистість пенітенціарного співробітника, а провідною діяльністю – спілкування¹.

З огляду цього, так важливо упорядкувати правові норми, що стосуються залучення воєнізованих підрозділів для наведення правопорядку УВП, зокрема в ситуаціях введення режиму особливих умов у колоніях, як наслідок антигуманних відносин із засудженими та повною безпорадністю персоналу УВП у вирішенні будь-яких ускладнень, конфліктів тощо, які виникають при цьому.

Як у зв'язку з цим слушно зробила висновок І. С. Яковець, підрозділи спеціального призначення ДДУПВП продовжують існувати, але при цьому відсутня будь-яка правова регламентація їх створення та функціонування, а відтак – й контролю за їх діяльністю².

При цьому, на її думку, найбільшим цинізмом відрізняються ті випадки звернення до «допомоги» таких підрозділів у випадках «приборкання» засуджених, які висловлюють незадоволення умовами тримання або намагаються відстоювати свої права³.

---

¹ Ніколенко Д. О. Передбачення в структурі професійного спілкування співробітників УВП із засудженими. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1998. № 3. С. 53.

² Проблеми забезпечення прав засуджених у кримінально-виконавчій системі України/за заг. ред. Є. Ю. Захарова. Харків: Права людини, 2009. С. 104.

³ Там само.

Поряд з цим, навряд чи можна погодитись з І. С. Яковець у тому, що до запровадження належності правової регламентації воєнізованих формувань в системі ДДУПВП як антитерористичного підрозділу, відповідно до покладених на нього чинним законодавством завдань, не може бути й мови про існування такого формування¹.

Така позиція ґрунтується на декількох обставинах, а саме:

1. Щорічне зменшення засуджених в місцях позбавлення волі (із більше 200 тис. у 1991 році² до менше 50 тис. у 2018 році³ привело до того, що у виправних і виховних колоніях зосередилась найбільш криміногенна частина осіб з числа злочинного середовища, яка постійно протидіє встановленому порядку виконання та відбування даного покарання з тим, щоб послабити режимні вимоги з цих питань, у тому числі вчиняє й ті дії, що є підставою для застосування до них заходів вгамування згідно вимог ст. 106 КВК України.

Так, станом на 01.01.2019 року структура засуджених, позбавлених волі, мала наступний вигляд:

---

¹ Проблеми забезпечення прав засуджених у кримінально-виконавчій системі України/за заг. ред. Є. Ю. Захарова. Харків: Права людини, 2009. С. 104.

² Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюлетень. Киев: Гл. упр-ние по исполнению наказаний МВД Украины, 1992. С. 1.

³ Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України у 2019 році. URL: <https://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075:jsessionId=6204DE81B237C408D5D7D16EBF5BE7>

а) 1 тис. 541 – це особи, які відбували покарання у виді довічного позбавлення волі;

б) 5 тис. 514 – засуджені на строк понад 10 років;

в) 6 тис. 967 – засуджені за умисне вбивство;

г) 2 тис. 939 – засуджені за нанесення умисного тяжкого тілесного ушкодження;

г) 7719 – засуджені за розбій, грабіж та вимагання;

е) 12 тис. 140 – засуджені за крадіжку;

є) 693 – засуджені за зґвалтування;

ж) 14 – за злочини проти основ національної безпеки¹.

Якщо розглянути цю інформацію у контексті динаміки та тенденцій, що склались у сфері виконання покарань з часу прийняття у 2005 році Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», тобто практичного закріплення правового статусу персоналу органів та установ виконання покарань включаючи й підрозділи воєнізованих формувань, то у 2005–2018 рр. зазначені дані мали такий зміст:

1) 01.01.2005 – 188 тис. 465 засуджених або на 1,68 % менше, ніж у 2004 р.;

2) 01.01.2012 – 154 тис. 029 засуджених або на 0,001 % більше, ніж у 2005 р.;

3) 01.01.2013 – 147 тис. 112 (-4,49 %);

4) 01.01.2014 – 126 тис. 937 (-13,71 %);

---

¹ Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України у 2019 році. URL: <https://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075?jsessionid=6204DE81B237C408D5D7D16EBF5BE7>

- 5) 01.01.2015 – 73 тис. 431 (-42,15 %);
- 6) 01.01.2016 – 69 тис. 997 (-4,68 %);
- 7) 01.01.2017 – 60 тис. 339 (-13,17 %);
- 8) 01.01.2018 – 57 тис. 100 (-5,46 %);
- 9) 01.07.2018 – 56 тис. 638 (-0,82 %)¹;
- 10) 01.01.2019 – 55 тис. 078 (-2,44 %)².

При цьому варто зазначити, що на профілактичних обліках УВП знаходились, зокрема, тільки у 2016 році майже 4 тис. засуджених, схильних до різних правопорушень³, а коефіцієнт злочинності склав 4,19 випадки на 1 тис. осіб (у 2015 р. – 4,06), який порівняно з 2005 роком залишився незмінним⁴.

2. У структурі пенітенціарної злочинності (повторних злочинів, вчинених засудженими до позбавлення волі, у ході відбування даного покарання) майже половину складають такі кримінальні правопорушення, як злісна непокора⁵, основу якої складають діяння, що є підставою застосування до засуджених заходів вгамування (ч. 1 ст. 106 КВК).

---

¹ Кримінально-виконавча система України у липні 2018 р. Статистичний огляд. URL: <http://ukrprison.org.ua/statistics/1533198157>

² Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України у 2019 році. URL: <https://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075:jsessionid=6204DE81B237C408D5D7D16EBF5BE7>

³ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 16.

⁴ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2007 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУ ПВП, 2008. Кн. 1. С. 1.

⁵ Годлевська-Коновалова А. В. Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя: Класичний приватний ун-т, 2019. С. 2.

3. Постійна наявність у засуджених, які тримаються у місцях позбавлення волі заборонених предметів (спиртних напоїв, наркотичних речовин, колюче-ріжучих предметів, т. ін.), які вони використовують при вчиненні злочинів і правопорушень та які стимулюють їх таким чином до непокори законним вимогам адміністрації УВП.

4. Наявність у життєдіяльності засуджених, позбавлених волі, об'єктивного явища, яке науковці називають кримінальною субкультурою та яке, у свою чергу, виступає однією з детермінант, що обумовлюють вчинення тих правопорушень, які є підставою для застосування заходів вгамування до цих осіб¹.

Як з цього приводу влучно зауважив К. В. Муравйов, засуджені не відгукуються на спроби адміністрації спрямувати їх на правильний шлях не тому, що не бажають цього, або мають достатньо стійкі негативні стереотипи.

Справжня причина глибша, вона сягає корінням у сформоване десятиріччями «друге життя» місць позбавлення волі, де діють свої ідеали, механізми, звичаї, поняття про добро та зло.

Причина феномена й у тому, що це життя для них ближче та більш значне, з огляду на захищеність, ніж те, що пропонує адміністрація УВП².

---

¹ Анискимов В. М. Антиобщественные традиции и обычаи «преступного мира» среди осужденных в местах лишения свободы: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва: Акад. МВД СССР, 1991. 196 с.

² Муравйов К. В. «Арештантська спільнота», як суспільно-психологічний феномен у місцях позбавлення волі. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2000. № 5. С. 156.

5. І, на кінець, діяльність воєнізованих формувань ґрунтується на сьогодні на тих правових реаліях, у яких вони функціонують (ст. 18 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» та ст. 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом») та відповідно до яких покликані забезпечувати в УВП охорону засуджених, а також запобігати і припиняти дії, що дезорганізують роботу виправних колоній, та терористичні акти.

Зазначені висновки у повній мірі стосуються й інших аналогічних підрозділів системи ДКВС України, що залучаються до забезпечення правопорядку в УВП.

Як у зв'язку з цим слушно зауважила І. С. Яковець, ще більшу стурбованість викликає те, що для виконання аналогічних протизаконних завдань використовуються так звані «групи швидкого реагування», що були утворені у 2000 році таємним відомчим наказом ДДУПВП¹.

При цьому, в подальшому ці воєнізовані підрозділи згадувались як окрема ланка підрозділів спеціального призначення, незважаючи на те, що, як встановила І. С. Яковець, вони є саме окремими воєнізованими формуваннями².

До такого висновку вона прийшла, проаналізувавши відповідний нормативно-правовий акт ДДУПВП, у п. 5 якого було зазначено, що керів-

---

¹ Проблеми забезпечення прав засуджених у кримінально-виконавчій системі України/за заг. ред. Є. Ю. Захарова. Харків: Права людини, 2009. С. 105.

² Там само.

ництво вказаних формувань, зобов'язане надавати пропозиції керівництву установ виконання покарань і слідчих ізоляторів щодо поліпшення у них стану оперативної обстановки та підготовки груп швидкого реагування¹.

Це дало їй підстави вважати, що групи швидкого реагування та підрозділи спеціального призначення – різні утворення, які, натомість, залучаються для виконання одноманітних функцій – покарання непокірних засуджених².

Можливо, саме тому, на переконання І. С. Яковець, через ототожнювання цих формувань, після скасування державної реєстрації таємного наказу про підрозділи спеціального призначення, складається враження, що такі важливі утворення також ліквідовані.

Але це не зовсім так. На існуванні груп швидкого реагування увага зазвичай не загострюється, проте ДДУПВП фактично підтверджує їх дію (дивись хоча б коментарі та прес-релізи на офіційному сайті, в яких зазначається про те, що такі формування в колонії не вводились)³.

Як показали результати даного дослідження, ці своєрідні «летючі голландці» дійсно існують та постійно залучаються до проведення тих чи інших заходів в УВП (від забезпечення режиму особливих умов у колоніях (ст. 105 КВК) до здійснення обшу-

---

¹ Проблеми забезпечення прав засуджених у кримінально-виконавчій системі України/за заг. ред. Є. Ю. Захарова. Харків: Права людини, 2009. С. 105.

² Там само.

³ Там само.

ків, оглядів та інших режимних дій¹) (на сьогодні ці підрозділи в офіційних звітах називаються «територіальні» (міжрегіональні) воєнізовані формування ДКВС України» та «групи швидкого реагування УВП і СІЗО»²).

При цьому, про спрямованість їх оперативно-службової діяльності свідчить той факт, що керівництво ДКВС України постійно акцентує увагу Департаменту ресурсного забезпечення про те зазначені воєнізовані формування недостатньо оснащені сучасною автомобільною технікою, озброєнням, спеціальними засобами³, тобто як справедливо зауважує І. С. Яковець, мова ведеться про забезпечення цих формувань не стільки засобами захисту, скільки спеціальними засобами нападу⁴.

Наприклад, тільки у 2007 році у структурі ресурсного забезпечення воєнізованих формувань ДКВС України активні засоби нападу («Терен», гумові кийки та наручники) склали 100 %, а спеціальні засоби захисту персоналу цих підрозділів (захисні жилети, щити протиударні, комплекти для захисту рук та ніг) – у межах 21,3 % – 79 %⁵.

---

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 31–32.

² Там само, с. 31.

³ Там само, с. 32.

⁴ Проблеми забезпечення прав засуджених у кримінально-виконавчій системі України/за заг. ред. Є. Ю. Захарова. Харків: Права людини, 2009. С. 105.

⁵ Там само.

Отже, проведений аналіз дає всі підстави стверджувати, що однією з умов, що негативно впливає на стан застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї, є залучення до цієї діяльності воєнізованих формувань ДКВС України, правові засади якої не мають достатніх умов і гарантій на рівні закону, зокрема, кримінально-виконавчого законодавства України.

Крім цього, без вирішення даної проблеми досить складно налагоджувати із засудженими ділові взаємовідносини у контексті впливу на них визначених у ст. 6 КВК України засобами виправлення та ресоціалізації, а також досягнення мети покарання, що закріплена в ч. 2 ст. 50 КК¹.

Виходячи з цього, поряд із запропонованими вище розробленими у даному дослідженні заходами, слід було б ч. 6 ст. 106 КВК доповнити словосполученням «та «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» і викласти її у такій редакції:

«Використання фізичної сили, спеціальних засобів і зброї допускається і в інших випадках передбачених Законами України “Про Національну поліцію”, “Про Національну гвардію України” та “Про Державну кримінально-виконавчу Службу України”».

---

¹ Колб І. О., Савченко А. В. Покарання за катування у кримінальному законодавстві України. Кримінальна відповідальність за катування в Україні та зарубіжних країнах: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. В. Савченка. Київ: Вид. дім «Кондор», 2018. С. 110–123.

Як з цього приводу зазначено в Європейських пенітенціарних правилах, працівники інших правоохоронних відомств мають залучитись до роботи із засудженими в пенітенціарних установах, тільки у виняткових обставинах (п. 67.1).

При цьому, якщо стосунки з іншими правоохоронними відомствами не регулюються національним законодавством, то має бути укладена угода між адміністрацією пенітенціарної установи та такими відомствами (п. 67.2).

У такій угоді потрібно передбачити:

а) умови, за яких працівники інших правоохоронних відомств можуть входити до пенітенціарної установи для розв'язання будь-якого конфлікту;

б) обсяг повноважень, які мусять мати такі правоохоронні відомства під час їхнього перебування в пенітенціарній установі, і їхні стосунки з начальником пенітенціарної установи;

в) різні види силових дій, які можуть застосовувати працівники таких відомств;

г) обставини, за яких може застосовуватись кожен вид силових дій;

г) рівень адміністрації, яка надає дозвіл на будь-яке застосування сили;

д) рапорти, які повинні складатися після застосування сили¹.

Враховуючи, що ні в КВК (статті 105, 106), ні в Законі України «Про Державну кримінально-виконавчу систему України» (статті 16, 19), ні в ПВР

---

¹ Європейські пенітенціарні правила: Рекомендація № R (2006) Комітету Міністрів Ради Європи від 11 січня 2006 року. Донецьк: Донец. Меморіал, 2010. 32 с.

УВП (розділ XXVI) такі процедури не закріплені, зазначені норми ЄПП є актуальними й для воєнізованих формувань ДКВС України.

З цією метою, варто ст. 105 КВК України «Режим особливих умов у колоніях» доповнити частиною четвертою такого змісту:

«Умови, обсяг повноважень та порядок дій персоналу підрозділів інших правоохоронних органів в установ виконання покарання Державної кримінально-виконавчої служби України визначається Кабінетом Міністрів України».

Таким чином, якщо узагальнити отримані результати з означеної проблематики, то можна констатувати наступне:

1. Залучення до забезпечення режиму особливих умов у колоніях, а також реалізації інших завдань кримінально-законодавчого законодавства сил і засобів відповідних підрозділів воєнізованих формувань ДКВС України є об'єктивно вмотивованою необхідністю, що детермінується концентрацією у місцях позбавлення волі найбільш суспільно небезпечних і занедбаних у соціально-моральному, психологічному та психічному вимірах засуджених, які, у свою чергу, функціонують у системі двох координат:

1) офіційній, яка визначена у законі у виді їх статусу та відповідних правилах життєдіяльності в умовах ізоляції від суспільства (ст. 107 КВК; ПВР УВП);

2) неофіційній, яка виражається у дії у цьому соціальному середовищі правил, норм поведінки, традицій тощо кримінальної субкультури¹.

---

¹ Анискимов В. М. Антиобщественные традиции и обычаи «преступного мира» среди осужденных в местах лишения свободы: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва: Акад. МВД СССР, 1991. 196 с.

Саме конфлікт цих формальних і неформальних (легальних (офіційних) та нелегальних (неофіційних)) вимог й породжують та обумовлюють вчинення засудженими, позбавленими волі, правопорушень, включаючи й ті, які є підставою для застосування до них визначених у законі заходів вгамування¹.

2. Чинне законодавство України, що регулює питання, пов'язані з залученням до наведення правопорядку в місцях позбавлення волі, є недосконалим та таким, що не відповідає принципам законності, гуманізму та справедливості, а також нормам міжнародного права, що, у свою чергу, викликає численні скарги засуджених, громадськості та міжнародних експертів з означеного виду діяльності та обумовлює необхідність удосконалення правового механізму з означеної проблематики.

Про актуальність цієї проблематики свідчать результати анонімного опитування, проведеного серед персоналу УВП та засуджених, позбавлених волі. Так, на запитання «Чи оправданим є залучення до даної діяльності підрозділів ДКВС та інших правоохоронних органів?» особи з числа персоналу ДКВС України дали наступні відповіді: так – 826 (41 % з 2016 опитаних респондентів); ні – 673 (33 %); частково – 517 (26 %). У свою чергу, засуджені на це питання відповіли наступним чином: так – 13

---

¹ Колб І. О. Про зміст особливостей застосування заходів безпеки щодо осіб, засуджених до довічного позбавлення волі. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 берез. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 87–89.

(5 % з 2016 опитаних респондентів); ні – 1634 (81 %); частково – 369 (14 %).

3. Введення режиму особливих умов у колоніях та залучення до цього додаткових сил і засобів, включаючи відповідні підрозділи воєнізованих формувань ДКВС України (територіальних (міжтериторіальних) підрозділів; груп швидкого реагування УВП і СІЗО тощо), свідчить про те, що адміністрація цих УВП допустила таку ситуацію, коли неформальні правила поведінки засуджених у місцях позбавлення волі (злочинна субкультура) стали пріоритетними для цих осіб, а авторитет адміністрації цих установ та в цілому персоналу колоній не має ефективного виправно-ресоціалізаційного впливу не тільки на правопорушників, але й на загальну масу засуджених¹.

Тобто, застосування заходів вгамівного характеру колективним способом (силами персоналу УВП та залученими для цього воєнізованими формуваннями) – це «лакмусовий» папірець, який проявляє конфлікт, що виник у стосунках між суб'єктами кримінально-виконавчої діяльності (персоналом колоній і засудженими), з одного боку, та оцінкою тих можливостей і потенціалу, якими наданий час володіє адміністрація УВП, з огляду її

---

¹ Колб І. О., Коваленко В. В. Віктимологічні аспекти корупційних та інших злочинів, що вчиняються у сфері виконання покарань. Зміст та спрямованість міжнародно-правових актів, що стосуються запобіжної діяльності у сфері виконання покарань. Корупційні та інші злочини, що вчиняються у сфері виконання покарань: кримінологічна характеристика та запобігання: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Вид. дім «Кондор», 2019. С. 221–249.

здатності виконувати визначені в кримінально-виконавчому законодавстві завдання та досягти мети покарання.

4. Умови, порядок та підстави застосування до засуджених, позбавлених волі, визначених у законі заходів вгамування (фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї) для персоналу тих воєнізованих формувань ДКВС України мають бути аналогічними, як і для персоналу УВП в цілому.

При цьому, рішення на їх колективне застосування до осіб, які тримаються у місцях позбавлення волі, має давати лише начальник тієї УВП, у якій проводяться зазначені заходи, як єдина посадова особа, що є відповідальною за виконання покарання у силу процедурних (процесуальних) особливостей реалізації рішень судів з цих питань.

5. Для того, щоб уникати діяльності, пов'язаної із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамівного характеру, слід по-новому підійти до формування кадрового потенціалу сфери виконання покарань, включаючи й підрозділи воєнізованих формувань, його підготовки та підвищення кваліфікації, а саме: основу таких програм мають скласти, як мінімум, дві складові частини:

а) вміння персоналу УВП володіти вербальними методами та методами переконання у спілкуванні із засудженими будь-яких категорій (агресивної спрямованості, злісними порушниками, психопатами, т. ін.);

б) досконале знання персоналом УВП основних прав, свобод і гарантій людини і громадянина, які є загально визнаними у цивілізованому світі, а

також є правовим постулатом про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека є найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та її гарантії визначають зміст і спрямованість будь-якої демократичної держави.

Формування такої психології діяльності персоналу УВП та воєнізованих формувань ДКВС України не тільки дозволить запобігати вчинення правопорушень з боку засуджених, які є підставою для застосування до них заходів вгамування, але й мінімізувати наслідки їх застосування у ситуаціях, коли іншими заходами не надається можливість припинити протиправну поведінку цих осіб.

3.3. Фонові явища та їх вплив на практику застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування

Як свідчить практика застосування фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї до засуджених у виправних і виховних колоніях, однією з умов, що негативно впливає на цей процес є наявність у місцях позбавлення волі так званих фонових явищ¹, під якими в науці розуміють альтернативні легальним нормам, інститутам

---

¹ Колб І. О., Джужа О. М. Про деякі особливості реалізації на практиці кримінологічної характеристики злочинів, що вчиняються засудженими у виді позбавлення волі. *Актуальні питання реформування правової системи: зб. матеріалів XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 24–25 черв. 2016 р.)*. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. С. 265–267.

та формам діяльності процеси, що дестабілізують систему суспільних відносин та санкціонують порушення правових приписів і кримінально-правових заборон¹.

До таких у загальному відносяться: пияцтво, наркоманія, проституція, дитяча безпритульність і бездоглянутість, інші².

У місцях позбавлення волі, у свою чергу, поряд з зазначеними фоновими явищами (до 25 % у зазначеній структурі засуджених до позбавлення волі – це хронічні алкоголіки та наркомани, а ще 20 % – це особи, які мають різноманітні патології у психіці)³, до таких належить наявність у засуджених заборонених предметів, речовин і виробів, перелік яких визначений у додатках 3 та 5 Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань (ПВР УВП) (спиртні напої, наркотики, колючеріжучі предмети, зброя, деякі продукти харчування тощо)⁴.

---

¹ Кримінологія: підручник/В. В. Голіна, Б. М. Головін, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни, Б. М. Головіна. Харків: Право, 2014. С. 80.

² Колб І. О. Про деякі віктимологічні аспекти вчинення злочинів персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України під час застосування заходів приборкання до засуджених. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород. 2019. Вип. 54. С. 152–155.

³ Запобігання правопорушенням у місцях позбавлення волі: навч. посіб. 2-ге вид. допов. і випр./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. Л. Ортинського та д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2010. С. 78–79.

⁴ Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затверджені наказом Міністерства юстиції України від 28 серпня 2018 року № 2823/5. *Офіційний вісник України*. 2018. № 70.

Як показали результати вивчення архівних кримінальних справ (проваджень), що стосуються практики застосування заходів вгамування до засуджених, майже 50 % із них пов'язані із зазначеними фоновими явищами¹.

При цьому, в останні роки (2014 р. – по даний час) ця тенденція є визначальною у сфері виконання покарань України².

Отже, в наявності складна прикладна проблема, що потребує невідкладного вирішення, у тому числі на теоретичному рівні³.

У цілому в УВП фонові явища можна класифікувати на декілька груп:

1) наявність у засуджених, позбавлених волі значної кількості заборонених для збереження та користування у колоніях заборонених предметів і речовин⁴;

2) наявність у середовищі засуджених значної кількості осіб, що мають різноманітні відхилення від психіки;

---

¹ Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. С. 28.

² Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. 34 с.

³ Колб І. О. Поняття запобігання злочинам, що вчиняються у зв'язку із застосуванням сили до засуджених в Україні. *KELM*. 2018. № 2 (22). С. 80–87.

⁴ Колб І. О., Колб О. Г. Про вплив рецидиву злочину на стан виконання покарання у виді позбавлення волі в Україні. *Сучасна наука пенітенціарній практиці: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 жовт. 2013 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2013. С. 241–246.

3) низький рівень службової дисципліни персоналу колоній;

4) постійні спроби окремих осіб ззовні передати (транспортувати будь-яким способом) для засуджених, які відбувають покарання у колоніях, заборонені предмети і речовини¹;

5) вплив на правову свідомість і культуру засуджених норм, правил, традицій тощо кримінальної субкультури².

Як доведено на доктринальному рівні, детермінація будь-якого суспільного феномена є складною, багаторівневою, комплексною проблемою та зачіпає багато суспільних відносин і процесів, які є предметом багатьох суспільних наук³.

---

¹ Колб І. О., Колб О. Г. Про деякі елементи кримінальної характеристики злочинів проти довілля, що впливають на рівень безпечності життєдіяльності особи і суспільства. *Захист права власності українського народу: вітчизняні реалії та зарубіжний досвід для України: матеріали I щорічної Міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 верес. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 146–147.

² Колб І. О., Гумін О. М. Застосування заходів приборкання до засуджених: віктимологічні аспекти. *Наукові підходи до підготовки фахівців-юристів: виклики та перспективи: матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Луцьк, 15 лют. 2019 р.)*. Луцьк: Інформ.-вид. від. Луцьк. НТУ, 2019. С. 18–19.

Колб І. О., Конопельський В. Я. Про вплив кримінальної субкультури та ефективність реалізації на практиці принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань в Україні. *Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби: матеріали круглого столу «Пенітенціарна ідея Георгія Радова: минуле, сьогодні, майбутнє» (м. Київ, 6 лют. 2014 р.)*. Київ: Ін-т кримінально-виконавчої служби, 2014. № 1 (спец. вип.). С. 90–92.

³ Колб І. О., Савченко А. В. Удосконалення процедури підготовки матеріалів та розгляду питань надання засудженим дозволу на короточасний виїзд за межі колонії. *Короточасні виїзди засуджених до позбавлення волі за межі колонії: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба*. Київ: Кондор, 2017. С. 113–135.

Саме тому, як слушно зробив висновок з цього приводу А. П. Закалюк, розв'язання проблеми детермінації, включаючи питання детермінації злочинності, потребує знання основ детермінації суспільних процесів, утворень і суспільної доцільності, які наводять філософія та психологія, а також соціологія та соціальна психологія¹.

Особливо актуальною зазначена тема дослідження є для сфери виконання покарань, враховуючи, що однією з умов, яка сприяє вчиненню правопорушень, що є підставою для застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, є участь у злочинній діяльності персоналу УВП, який згідно закону (ч. 1 ст. 1, ч. 2 ст. 50 КК та ч. 1 ст. 1 та ст. 104 КВК України зобов'язаний запобігати пенітенціарній злочинності.

При цьому, ще однією особливістю детермінації даного виду правопорушень є те, що у структурі суспільно небезпечних і карних діянь, які вчиняє персонал УВП, передача з корисливих мотивів забронених для засуджених предметів, речовин і засобів, як знарядь і засобів злочину, складає майже 30 %².

Так, у 2016 році (часу активних реформ у сфері виконання покарань³) 45 % злочинів, які були

---

¹ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2007. С. 184.

² Корупційні та інші злочини, що вчиняються у сфері виконання покарань: кримінологічна характеристика та запобігання: навч. посіб./ за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Вид. дім «Кондор», 2019. С. 103–114.

³ Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. № 348. *Офіційний вісник України*. 2016. № 44. Ст. 1117.

zareєстровані з боку персоналу УВП, склали ті, що пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, їх аналогів та прекурсорів (46 кримінальних проваджень із 102 усіх вчинених злочинів)¹.

У свою чергу, злочини, які вчинили засуджені в ході відбування покарань у виді позбавлення волі у сфері наркотичних речовин, їх аналогів і прекурсорів, склали у загальній структурі пенітенціарної злочинності 30 % (150 із 458 зареєстрованих в УВП)².

Інша група фонових явищ у місцях позбавлення волі України пов'язана з обігом в УВП грошей, які заборонені для засуджених чинним законодавством України (ч. 7 ст. 102, ч. 4 ст. 114 КВК) під час відбування покарання.

Як свідчить практика та що знайшло своє відображення у змісті Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2017 року, зазначена проблема набула хронічного характеру та не вирішується з часів незалежності України (1991 р.) по теперішній час.

Так, у 1991 році за встановлення неслужбових зв'язків із засудженими, отримання та передачу для них різних заборонених предметів (грошей, спиртних напоїв та наркотичних речовин) до тих чи інших видів юридичної відповідальності було притягнуто 293 особи з числа персоналу УВП та

---

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 13.

² Там само, с. 2.

військовослужбовців Внутрішніх військ України (на 17,7 % більше, ніж у 1990 році (249 осіб)), 19 із яких – до кримінальної відповідальності¹.

За цей самий період за вживання спиртних напоїв було притягнуто до дисциплінарної відповідальності 10 тис. 447 засуджених до позбавлення волі (6,8 % від загальної кількості осіб, які тримались в УВП (152 тис.) та 1 тис. 825 засуджених – за участь в азартних іграх (1,2 % у структурі всіх осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі)².

Крім цього, у 1991 році 50 % усіх зареєстрованих убивств в УВП (16 випадків або на 25 % більше, ніж у 1990 р.) були вчинені засудженими до позбавлення волі з використанням колючеріжучих предметів та 2 цих злочини – у стані алкогольного сп'яніння (УВП № 27 Донецької та УВП № 38 Луганської областей)³.

Суттєвих змін не відбулося з цих питань й на протязі інших років перебування органів та установ виконання покарань у системі МВС України (до 12 березня 1999 року)⁴.

Зокрема, у 1998 році мало місце 217 випадків неслужбових (позастатутних) стосунків персоналу

---

¹ Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюллетень. Киев: Гл. упр-ние по исполнению наказаний МВД Украины, 1992. С. 22.

² Там же, с. 12.

³ Там же, с. 1–2.

⁴ Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування МВС України: Указ Президента України від 12 березня 1999 р. № 248/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 11. Ст. 24.

УВП із засудженими, позбавленими волі, що були пов'язані з доставкою останнім заборонених предметів, речовин і виробів¹.

У той самий час, у засуджених у цьому ж році було вилучено 165,8 літра спиртного при 2 тис. 575 таких порушень режиму відбування покарань у виді позбавлення волі в цілому².

При цьому, при спробі доставки до цих осіб заборонених предметів, речовин і виробів вилучено 41 тис. 579 грн, 973,9 літра спиртних напоїв та 520 грамів наркотичних речовин³.

За вказані недоліки та вчинення 1285 порушень службової дисципліни, з яких 1052 – припадало на молодший начальницький склад, було притягнуто до різних видів юридичної відповідальності 1361 особу з числа персоналу УВП, у тому числі 3-х – до кримінальної (УВП Вінницької, Херсонської та Черкаської областей).

Крім цього, 169 таких осіб звільнено із займаних посад за порушення законності та дисципліни⁴.

Не покращилась ситуація з означеної проблематики й у так званій період самостійного функціонування ДДУПВП у системі центральних органів державної виконавчої влади (1999–2010 рр.).

Так, 17.02.2011 року своїм листом № 3/2-1081/сд керівництво ДпТС України зобов'язало (як, власне,

---

¹ Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність органів та установ виконання покарань України у 1998 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 1999. С. 69.

² Там само, с. 22.

³ Там само, с. 69.

⁴ Там само, с. 23.

й у попередні роки) начальників УВП забезпечити здійснення ефективного нагляду за поведінкою засуджених, їх надійну ізоляцію з метою недопущення вчинення злочинів та правопорушень¹.

При цьому, керівництво повідомило, що за фактами надзвичайних подій в УВП України (вчинення засудженими 404 злочини, в тому числі 119 особами, які перебували на профілактичних обліках (27 % від загальної кількості притягнутих до кримінальної відповідальності), одного вбивства засудженого та нанесення умисних тілесних ушкоджень більше 10 таким особам; а також за незадовільну організацію режиму виконання і відбування покарання у виді позбавлення волі) винні посадові особи з числа персоналу УВП були у 2010 році притягнуті до відповідних видів юридичної відповідальності².

Серед фонових явищ, які створили умови для вчинення порушень з боку засуджених в УВП (загальна кількість більше 125 тис. станом на 01.01.2011 року), які були підставою для застосування до них заходів вгамування у 2010 році, слід виокремити наступні:

- а) вилучення при спробі доставки до цих осіб 1339 літрів спиртних напоїв та 12 тис. 200 грамів наркотичних речовин;
- б) вилучення у цих осіб безпосередньо 4977 літрів браги та 1364 колuche-ріжучих предметів;

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2011. Кн. 1. С. 4.

² Там само, с. 6.

в) велика питома вага вилучених заборонених предметів при спробі доставки в УВП у розрахунку на 1 тис. засуджених, а саме: 1690 грн; 12,5 літра спиртних напоїв; 114,3 грама наркотичних речовин;

г) значна питома вага цих вилучених предметів безпосередньо у засуджених (у розрахунку на 1 тис. осіб): 47 літрів браги; 6,4 грама наркотиків; 13 колюче-ріжучих предметів; 379 грн та ін.¹

Якісних суттєвих зрушень у цьому напрямі не відбулося і після підпорядкування (частково у грудні 2010 року² та повного у 2012 році³) органів і установ виконання покарань Міністерству юстиції України.

Показовим у цьому сенсі є наступні показники з означеної проблематики, що мали місце у 2015 році, коли розпочались суттєві організаційно-управлінські зміни у сфері виконання покарань.

Так, у цей період, у каналах надходження заборонених предметів, речовин і виробів до засуджених, позбавлених волі, було вилучено 35 літрів спиртних напоїв, 49 грамів наркотичних речовин, 164 грн, інші заборонені засоби (всього 6181 спроба)⁴.

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2011. Кн. 1. С. 17–19.

² Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 94. Ст. 3334.

³ Про внесення змін у нормативно-правові акти, що стосуються сфери виконання покарань України: Закон України від 16.10.2012 р. № 5461-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 5. Ст. 62.

⁴ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2015 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2016. Кн. 2. С. 16–17.

При цьому, в УВП України було зареєстровано 88 тис. 531 порушення засудженими вимог встановленого порядку відбування покарання (176 у розрахунку на 1 тис. цих осіб при загальній чисельності 50,5 тис. засуджених, які тримались у кримінально-виконавчих установах)¹, значна частина з яких була пов'язана із збільшенням у 2015 році, по зрівнянню з 2014 роком, кількості вилучених у цих осіб на 24 % спиртних напоїв та на 6 % ключе-ріжучих предметів².

Саме зазначені фонові явища й обумовили вчинення засудженими злочинів.

Так, 13.09.2015 року у нічний час двоє засуджених, позбавлених волі, які відбували покарання у Софіївській виправній колонії № 55, потрапили у виробничу зону УВП, де вжили спиртні напої та, подолавши основну огорожу виправної колонії, вчинили втечу³.

Аналогічні надзвичайні ситуації мали місце й в подальші роки (2016–2018 рр.)⁴, що таким чином підтвердило діалектичний взаємозв'язок і взаємодію

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2015 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2016. Кн. 2. С. 3–4.

² Там само, с. 7.

³ Там само, с. 16.

⁴ Про стан додержання законів в органах і установах виконання покарань в 2018 році при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: матеріали колегії Генеральної прокуратури. Київ: Ген. прокуратура, 2018. 76 с.

зазначених фонових явищ з правопорушеннями в УВП, а також їх вплив на її детермінацію протиправної поведінки засуджених, яка стала у подальшому правовою і фактичною підставою для застосування заходів вгамування до цих осіб.

Особливе місце у структурі фонових явищ у місцях позбавлення волі займають ті із них, що стосуються засуджених з психічними відхиленнями.

Як з цього приводу зробили висновок Р. М. Кубрак та В. В. Лень, багато дослідників визначають зростання психічних захворювань, пов'язуючи його з негативними наслідками науково-технічного прогресу, урбанізації, психічними перевантаженнями, підвищеною інтенсивністю та великими обсягами інформації різного характеру, які надходять до мозку людини, збільшенням нервового перенавантаження, збільшенням ритму життя та ін.

Аналогічна тенденція серед осіб з порушеннями психіки спостерігається і в умовах УВП¹.

Зокрема, як встановлено в ході спеціальних наукових розробок, кожен другий засуджений до позбавлення волі має відхилення від норм психіки.

При цьому, частина цих відхилень наступає в ході відбування покарання в УВП, що в подальшому детермінує вчинення цими особами рецидивних злочинів².

---

¹ Кубрак Р. М., Лень В. В. Кримінально-виконавча характеристика засуджених з психічними відхиленнями до позбавлення волі на певний строк: монографія. Дніпро: Вид. Біла К. О., 2018. С. 9.

² Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. С. 11–12.

Ще більше таких засуджених, що вчинили тяжкі злочини проти особи, кількість яких у їх загальній структурі складає 68 %¹.

Р. І. Міхеєв, вивчаючи даний аспект засуджених до позбавлення волі, звернув увагу на те, що з 10 психічно аномальних, 7 осіб за результатами судово-психіатричної експертизи визнаються осудними².

До таких самих висновків дійшов і М. Г. Іванов, який встановив, що 74–75 % осіб, винних у вчиненні злочинів, мають психічні відхилення, які не виключають осудності³.

Отже, слід визнати, що в місцях позбавлення волі сконцентрована значна частина засуджених, які по формальних ознаках (стану психіки) створюють небезпеку для оточуючих інших осіб, які тримаються у виправних і виховних колоніях та СІЗО України, а також для персоналу цих УВП, та підвищують таким чином рівень віктимності (здатності стати жертвою злочину) у зазначених установах.

Згідно офіційних даних ДКВС України, кількість осіб з психічними відхиленнями в межах

---

¹ Антонян Ю. М., Голубев В. П., Кудряков Ю. Н. Психологические особенности осужденных за кражи личного имущества и индивидуальная работа с ними: учеб. пособие/под ред. Ю. М. Антоняна. Москва: ВНИИ МВД СССР, 1989. С. 13.

² Михеев Р. И. Проблемы вменяемости и невменяемости в советском уголовном праве. Владивосток: Изд-во Дальневосточ. ун-та, 1983. С. 84.

³ Иванов Н. Г. Проблемы уголовной ответственности лиц с психическими аномалиями: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва: Акад. МВД РФ, 2003. С. 253.

осудності та обмеженої осудності, які тримались в УВП та СІЗО у 2004–2009 рр., складала до 7 % у загальній кількості засуджених до позбавлення волі, а у 2010–2017 рр. – більше 9 %¹.

Як встановлено в ході спеціальних наукових досліджень, розпочинаючи з 2004 р. в УВП і СІЗО України, на диспансерний облік з вперше встановленим діагнозом того чи іншого психічного захворювання було поставлено 4665 засуджених до позбавлення волі і їх кількість зросла до 12 248 осіб, а в 2017 році – відповідно 3344 та 4246 засуджених².

У цілому, загальна ураженість на психічні захворювання в УВП становили 37,3 випадка у розрахунку на 1 тис. засуджених³.

При цьому, найбільш розповсюджені серед цих осіб такі психічні відхилення в межах осудності (ст. 19 КК) та обмеженої осудності (ст. 20 КК), як органічні (включно симптоматичні) порушення та розумова відсталість (олігофренія)⁴.

Поряд з цим, варто зазначити, що у порівнянні з 2004 р. (12 077 осіб всього перебувало на обліках, із них 8273 – із встановленими на медичному рівні психічними відхиленнями) у 2017 р. (3344 та 902 особи відповідно) кількість засуджених, які

---

¹ Підсумкові огляди організації охорони здоров'я в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах, згідно розпоряджень ДДУПВП України, ДПтС України, ДКВС України 2004–2017 рр. Київ: Адміністрація ДКВС М-ва юстиції України, 2018. 132 с.

² Кубрак Р. М., Лень В. В. Кримінально-виконавча характеристика засуджених з психічними відхиленнями до позбавлення волі на певний строк: монографія. Дніпро: Вид. Біла К. О., 2018. С. 23.

³ Там само, с. 24.

⁴ Там само, с. 25.

мали психічні відхилення в межах осудності зменшилась (у розрахунку на 1 тис. осіб – з 35,6 у 2004 році до 31,01 випадка у 2017 році)¹.

Враховуючи, що зазначена категорія осіб тримається в УВП спільно з іншими засудженими до позбавлення волі, без сумніву, необхідно, щоб персонал ДКВС України у роботі з ними мав відповідні знання основ психіатрії та психології, а також володів певним досвідом спілкування з психічно хворими у межах осудності (обмеженої осудності) та особливо з тими суб'єктами, у яких виявляють ті чи інші порушення психічної діяльності.

Саме тому, як вірно з зв'язку з цим зробив висновок В. М. Кубрак, персонал УВП повинен проводити заходи із нейтралізації вказаних факторів².

Особливу увагу заслуговує той факт, що тільки 40,2 % цих осіб у ході опитування вказали на належний рівень надання ними в УВП відповідної психологічної допомоги.

У той самий час, 35,5 % – на необхідність покращення цієї допомоги, а 24,4 % – скаржились на неналежну діяльність з цих питань³.

---

¹ Кубрак Р. М., Лень В. В. Кримінально-виконавча характеристика засуджених з психічними відхиленнями до позбавлення волі на певний строк: монографія. Дніпро: Вид. Біла К. О., 2018. С. 25.

² Кубрак С. М. Засоби регулювання поведінки осіб із психічними відхиленнями, засуджених до позбавлення волі на певний строк, в умовах кримінально-виконавчої установи. *Сучасне та майбутнє в тенденціях підготовки студентів ВНЗ: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 12–14 жовт. 2010 р.)*. Чернігів: ЧЮК, 2010. С. 87.

³ Результати соціологічного дослідження «Соціально-психологічний мікроклімат у середовищі засуджених та персоналу установ виконання покарань України». Біла Церква: Білоцерк. училище проф. підготовки персоналу ДКВС України, 2011. С. 27.

Виходячи з проведеного аналізу, можна стверджувати, що виконання кримінального покарання у виді позбавлення волі на певний строк відносно осіб з психічними відхиленнями – це складний процес, а вказана категорія засуджених є особливою, проблемною і специфічною, що варто враховувати при забезпеченні правопорядку і прийняття адекватних обставин, що склалася, рішень персоналом УВП про застосування до осіб, які тримаються у виправних і виховних колоніях, заходів вгамівного характеру.

З метою зниження впливу рівня зазначеного фонового явища на зміст фактичних підстав застосування у місцях позбавлення волі визначених у законі заходів фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї, можна було б ч. 3 ст. 92 КВК України «Роздільне тримання засуджених до позбавлення волі у виправних і виховних колоніях» доповнити реченням «засуджені, які мають психічні відхилення, що встановлені на медичному рівні» та викласти цю правову норму в наступній редакції:

«Ізольовано від інших засуджених, а також роздільно тримаються у колоніях засуджені, які мають психічні відхилення, що встановлені на медичному рівні».

Додатковим аргументом з цього приводу виступають статистичні дані щодо застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування, основною правовою та фактичною підставою здійснення таких дій персоналом колоній, є вчинення

цими особами фізичного опору, буйства, членуш-кодження та спроб самогубства.

Як свідчить практика, саме зазначені суспільно небезпечні діяння є характерними для засуджених з психічними аномаліями¹.

Щодо другої групи фонових явищ у місцях позбавлення волі, які сприяють вчиненню правопорушень засудженими, що є правовою підставою для застосування до них заходів вгамування, то їх соціально-правова природа пов'язана з низьким рівнем протидії в УВП нормам, правилам, традиціям кримінальної субкультури.

Зокрема, як показали результати спеціальних наукових досліджень, цей вид соціальної культури (вірніше, контркультури) має саме такі функції, що:

- 1) створюють суспільну свідомість та розхитують добродійність населення²;
- 2) трансформують, зберігають та передають злочинний досвід з покоління в покоління³;

---

¹ Кубрак Р. М., Лень В. В. Кримінально-виконавча характеристика засуджених з психічними відхиленнями до позбавлення волі на певний строк: монографія. Дніпро: Вид. Біла К. О., 2018. С. 86–113.

² Колб І. О., Лопоха В. В. Про вплив кримінальної субкультури на формування особистості засудженого та персонал колонії в Україні. *Мовна ситуація та мовна політика в Україні: зб. тез IV Всеукр. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 28 лют. 2014 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 130–131.

³ Колб І. О., Никифорчук Д. Й. Про деякі детермінанти злочинності у сфері виконання покарань. *Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії злочинності: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24 листоп. 2017 р.)*. Одеса: Одес. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 104–105.

3) блокують процес соціалізації молоді, спрямовують його в кримінальному напрямі, залучаючи при цьому останню до злочинної діяльності¹;

4) створюють позитивний імідж деяким категоріям злочинців;

5) засуджують і зневажають громадян, які сприяють правоохоронним органам у їх затриманні;

6) формують громадську думку про доцільність порушення певних прав і норм, а також налаштовують на це різні верстви населення відповідними методами².

Саме тому, як зазначається в офіційних матеріалах ДКВС України, пріоритетним напрямом діяльності адміністрації УВП завжди є запобігання консолідації злочинців у місцях позбавлення волі та попереднього ув'язнення, нейтралізація їх негативного впливу на стан правопорядку в сфері виконання покарань³.

---

¹ Колб І. О., Чередніченко С. Ю. Кримінально-виконавчі ознаки впливу кримінальної субкультури на формування протиправної поведінки засуджених до позбавлення волі. Заходи спеціально-кримінологічної та індивідуальної протидії негативному впливу кримінальної субкультури в установах виконання покарань. Кримінальна субкультура: поняття, суспільна небезпека, форми та засоби впливу на правопорядок у установах виконання покарань: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба та д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова. Київ: Ін-т обдарованості дитини, 2015. С. 152–166.

² Міжнародна поліцейська енциклопедія: в 10-ти т. Київ: НАВС, 2014. Т. 8. С. 960–961.

³ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 10.

У цьому контексті звертає на себе увагу той факт, що щорічно на профілактичних обліках з цих питань перебуває більше 3,3 тис. засуджених, 583 із яких – як особи схильні до злісної непокори та що 232 особи – до нападу та захоплення заручників¹.

Показовою у цьому сенсі є інформація про засуджених, які тримались у дільницях посиленого контролю УВП, а саме – це особи, які:

а) намагались підтримувати та розповсюджувати «злодійські традиції», були учасниками або лідерами груп негативної спрямованості у місцях позбавлення волі та вчиняли інші тому подібні дії – 13 % від загальної кількості переведених у зазначені дільниці колоній засуджених;

б) організовували та поширювали серед засуджених азартні ігри, зберігання та виготовлення заборонених предметів, а також були схильні до втечі та захоплення заручників – 28 % у структурі всіх переведених засуджених;

в) не виконували законні вимоги адміністрації УВП та створювали конфліктні ситуації – 59 % у загальній кількості переведених².

Щодо вікових ознак зазначеної категорії носіїв злочинної субкультури в УВП, то: 54 % із цих за-

---

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 16.

² Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2011. Кн. 1. С. 36.

суджених мали вік від 21 до 30 років; 41,7 % – від 31 до 50 років; 4,3 % – понад 50 років¹.

Якщо ж розглянути цих осіб через призму кримінально-правової характеристики, то раніше відбували покарання 42,9 % із усіх переведених з інших дільниць УВП і колоній засуджених².

При цьому, в різні періоди в УВП утримувались так звані «зłodії в законі» та постійно – інші авторитети та лідери злочинних угруповань³.

Саме зазначені категорії засуджених своєю поведінкою та впливом на інших осіб, які тримаються у колоніях, сприяють вчиненню останніми правопорушень, що є підставою для застосування до них визначених у законі заходів вгамування.

Так, у 1991 році злочинними авторитетами були організовані групові відмови від їжі та від роботи засуджених у 12 УВП України⁴.

У 1992 році було вчинено навмисне вбивство засудженими атестованого працівника виправної колонії № 6 у Кіровоградській області та вільнонайманої працівниці у виправній колонії № 11 в Одеській області⁵.

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2011. Кн. 1. С. 36.

² Там само.

³ Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань у 1999 році: інформ. бюлетень. Київ: ДД УПВП, 2000. С. 16.

⁴ Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюллетень. Киев: Гл. упр-ние по исполнению наказаний МВД Украины, 1992. С. 2.

⁵ Оперативно-служебная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1992 году: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1993. № 4. С. 8.

У 1993 році в СІЗО України утримувалось більше 270 діючих на волі злочинних угруповань, які нараховували 1 тис. 20 співучасників, з яких майже 400 у злочинній діяльності спеціалізувались на вимаганні, тобто на насильницьких діях¹.

У 1995 році злочинні авторитети організували вчинення злочинів, що були пов'язані з діями, які дезорганізували роботу в УВП у виправних колоніях Сумської та Тернопільської областей².

У 1999 році у Старобабанівській виправній колонії № 92 Черкаської області на ґрунті розподілу «лідерства» серед засуджених та відродження злочинських традицій двоє засуджених нанесли тілесні ушкодження ще одній особі, яка відбувала покарання в цій УВП, від чого вона померла³.

Аналогічні факти до яких були причетні лідери злочинного середовища мали місце і в подальші роки, аж до сьогодення (2018 р.)⁴.

Серед інших фонових явищ, що безпосередньо впливають на стан і тенденції застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування,

---

¹ Оперативно-служебная и производственно-хозяйственная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины за 1993 год: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1994. № 10. С. 3.

² Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1995 році: информ. бюллетень. Київ: ГУВП МВС України, 1996. № 16. С. 12.

³ Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань у 1999 році: информ. бюллетень. Київ: ДД УПВП, 2000. С. 12.

⁴ Діденко А. О. Бійці спецпідрозділу Державної пенітенціарної служби знову масово калічать в'язнів. URL: <http://ukr.prison.org/ua/new:1309978900>

звертають на себе увагу постійні випадки передачі для цих осіб (чи транспортування іншим способом) заборонених предметів¹.

При цьому, зазначена тенденція є визначальною, розпочинаючи з 1991 року по даний час.

Зокрема, у 1991 році при спробі доставки на охороняемі об'єкти колонії (у каналах їх поступлення) було вилучено у 6,8 раза більше наркотичних засобів, ніж у 1990 році та в 3,4 раза – спиртних напоїв².

У 1993 році у каналах проникнення тільки до виховних колоній персоналом цих УВП було вилучено 85 % від усіх грошей, 77 % – наркотичних речовин, 66 % – колюче-ріжучих предметів, які були вилучені у цілому в засуджених, що відбували покарання у цих колоніях³.

У 1997 році при спробі доставки в УВП було вилучено більше 20 кг наркотичних речовин та 966 одиниць колюче-ріжучих предметів⁴.

---

¹ Колб І. О., Колб О. Г. Про деякі аспекти та напрями віктимологічного запобігання злочинам у сфері навколишнього природного середовища в Україні. *Актуальні питання реформування правової системи: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 16–17 черв. 2017 р.)*. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. С. 218–219.

² Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюллетень. Киев: Гл. упр-ние по исполнению наказаний МВД Украины, 1992. С. 2.

³ Оперативно-служебная и производственно-хозяйственная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины за 1993 год: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1994. № 10. С. 63.

⁴ Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1997 році: інформ. бюллетень. Київ: УУВП МВС України, 1998. № 20. С. 31.

У 1998 році ці показники мали наступний вигляд: у каналах поступлення було вилучено більше 12 кг наркотичних речовин та 1 тис. 137,7 л спиртних напоїв¹.

У 1999 році у каналах поступлення (на підступах до охороняємих об'єктів УВП) було вилучено більше 8 кг наркотичних речовин, 738,4 літра спиртних напоїв та 1 тис. 875 одиниць колючо-ріжучих предметів².

Суттєво не змінилась ситуація з цих питань й у 2000–2010 рр. (періоді самостійного функціонування ДДУПВП у системі центральних органів держаної влади України).

Так, у 2010 році у каналах проступання було вилучено 498 літрів (у 2009 р. – 118,5 л, що на 373,3 л більше) спиртних напоїв; 1 тис. 769, 83 г (у 2009 р. 427,7 г – наркотичних речовин та 777 (60 – у 2009 р.)) – мобільних телефонів³.

У свою чергу, у 2016 році (останньому періоді опублікування ДКВС України у відкритих інформаційних бюлетенях інформації з цього приводу) при спробі доставки до зон УВП, що охороняються, було вилучено 1790 л (у 2015 р. – 177,8 л) спиртних напоїв; 6254,30 г (у 2015 р. – 8408,757 г) –

---

¹ Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність органів та установ виконання покарань України у 1998 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 1999. С. 22.

² Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань у 1999 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2000. С. 19.

³ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2011. Кн. 1. С. 2.

наркотичних речовин та 4612 мобільних телефонів (6193 – у 2015 р.)¹.

Як показали результати вивчення архівних матеріалів з питань застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, саме зазначена діяльність персоналу УВП, що була спрямована на запобігання проникнення до цих осіб заборонених предметів, й обумовило у певних ситуаціях вчинення правопорушень, які стали правовою підставою для вчинення персоналом колоній силових дій.

Певний вплив на цей процес мають й інші фонові явища.

Зокрема, у першу чергу, мова ведеться про низький стан службової дисципліни персоналу УВП, що стосується його діяльності по виконанню кримінальних покарань на протязі 1991–2018 рр.

Так, у 1991 році за вчинення тільки неслужбових зв'язків із засудженими, позбавленими волі, до різних видів юридичної відповідальності було притягнуто 293 особи з числа персоналу колоній та військовослужбовців внутрішніх військ (у 1990 р. – 243 (ріст на 17,7 %)), у тому числі до кримінальної відповідальності 19 осіб².

Не покращився стан дисципліни серед персоналу УВП й у 1992–1993 рр., більшість порушень

---

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 18.

² Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюллетень. Киев: Гл. упр-ние по исполнению наказаний МВД Украины, 1992. С. 22.

яких було пов'язані з встановленням неслужбових зв'язків з особами, які відбували покарання у місцях позбавлення волі¹.

Зокрема, у 1993 р. був затриманий інспектор СІЗО Харківської області при спробі передати ув'язненому під варту 2 листи та 10 г наркотичних речовин².

У 1998 році (останньому періоді перебування ДДУПВП у складі МВС України) до дисциплінарної відповідальності було притягнуто на 22,5 % більше осіб з персоналу УВП і СІЗО, ніж у 1997 році (або на 1120 випадків), 1171 із яких припало на персонал СІЗО.

У перерахунку на 100 осіб у 1998 році було допущено 21 порушення з боку персоналу УВП і СІЗО (у 1997 р. – 18)³.

Найбільше цей показник порушень дисципліни склав в УВП Луганської (35 випадків у розрахунку на 100 осіб); Черкаській (34); Львівській (33); Донецькій (29); Тернопільській областях та Автономній Республіці Крим – по 27 випадків⁴.

При цьому, у структурі дисциплінарних проступків персоналу УВП і СІЗО найбільшу питому

---

¹ Оперативно-служебная и производственно-хозяйственная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины за 1993 год: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1994. № 10. С. 65.

² Там же.

³ Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність органів та установ виконання покарань України у 1998 році: информ. бюллетень. Київ: ДДУПВП, 1999. С. 64.

⁴ Там само.

вагу мали порушення, пов'язані із встановленням заборонених зв'язків із засудженими¹.

У свою чергу, у 2010 році (останньому періоді самостійного функціонування органів та УВП у системі державних органів України) найбільшою проблемою у діяльності персоналу ДКВС України, за яку винні особи були притягнуті до різних видів юридичної відповідальності, стало незадовільне виявлення каналів поступлення до засуджених, позбавлених волі, заборонних предметів.

Так, протягом 2010 року було зареєстровано 6499 таких випадків, з яких:

- 2097 або 45,7 % у їх загальній кількості – це перекиди заборонених предметів;
- 1572 (24,1 %) – канали встановлені не були;
- решта цих предметів – потрапили до засуджених через кімнати тривалих побачень, у посылках (передачах) та за допомогою персоналу УВП.

При цьому, в УВП Волинської області із 74 випадків виявлення у засуджених заборонених предметів у 72 (97,3 % від загальної кількості) – канали встановлені не були, а в УВП Чернігівської області цей показник становив 90,7 %, Вінницької та Черкаської області – 77 %².

У 2016 році, поряд із зазначеними вище проблемами, на порядок денний вийшли й питання, що

---

¹ Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність органів та установ виконання покарань України у 1998 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 1999. С. 65.

² Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2011. Кн. 1. С. 9.

стосуються несення служби персоналом охорони, нагляду та безпеки.

Так, у звітному періоді цими особами було допущено 63 випадки сну на постах, 37 – неприбуття на службу та 10 – вживання спиртних напоїв при виконанні службових повноважень¹.

Зазначені види проступків, як показали результати даного дослідження, також сприяли вчинення засудженими правопорушень, які віднесені законом до правових підстав застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі.

Зокрема, у 2016 році мали місце 13 випадків нападу на персонал УВП з боку засуджених та осіб, взятих під варту².

Цікавим у зв'язку з цим є той факт, що у 2016 році коефіцієнт активності охорони УВП (співвідношення кількості допущених пригод та їх попередження) був значно нижчим по зрівнянню з 2012–2015 рр. та становив 0,3³.

Вказане фонове явище проявляється в УВП і СІЗО через такі діяння (дію чи бездіяльність) їх персоналу:

а) грубі порушення вимог нормативно-правових актів, що регулюють порядок виконання та відбування покарань⁴;

---

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 31.

² Там само, с. 16.

³ Там само, с. 30.

⁴ Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюлетень. Киев: Гл. упр-ние по исполнению наказаний МВД Украины, 1992. С. 3.

б) прорахунки у виховній та організаційній роботі керівництва УВП і СіЗО з цими особами¹;

в) низький рівень особистої відповідальності персоналу УВП і СіЗО²;

г) інші прорахунки у підборі, підготовці та підвищенні кваліфікації персоналу ДКВС України.

Як з цього приводу влучно зауважив Г. О. Радов, кримінально-виконавча система на сьогодні виявилась в нашій країні нікому не потрібна.

У сучасній економіці цій системі також місця немає, а тому влада втрачає до неї інтерес.

Правда, у влади є ще обов'язок виконувати судові рішення: утримувати у місцях позбавлення волі людей, щодо яких винесено відповідний вирок³.

Актуальними у зв'язку з цим стають й інші проблеми, що стосуються впливу фонових явищ у місцях позбавлення волі на вчинення засудженими правопорушень, які є правовими та фактичними підставами для застосування щодо них заходів вгамування⁴.

---

¹ Оперативно-служебная и производственно-хозяйственная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины за 1993 год: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1994. № 10. С. 6–7.

² Оперативно-служебная и виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1995 році: информ. бюллетень. Київ: ГУВП МВС України, 1996. № 16. С. 4.

³ Радов Г. Персонал и взаимодействие тюрьмы и общества. *Тюрьма и общество: материалы семинара для персонала*. Донецк: Донец. Мемориал, 2000. С. 15.

⁴ Колб І. О., Горбачевський В. Я. Кримінальна субкультура та загальносоціальні засади протидії даному явищу в Україні. *Актуальні проблеми психології обдарованості та творчості: новітні розробки: матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Київ, 12 черв. 2014 р.)*. Київ: Ін-т обдарованості дитини, 2014. С. 33–35.

Зокрема, однією із них є щорічне недофінансування органів та установ виконання покарань з Державного бюджету України до необхідних потреб (на сьогодні ДКВС фінансується лише на 40 %¹).

А це, у свою чергу, призводить до напруги у відносинах персоналу УВП та засуджених через відсутність відповідних коштів на забезпечення охорони здоров'я цих осіб, харчування, побутового облаштування та інших аспектів життєдіяльності в місцях позбавлення волі, та, в кінцевому підсумку, збільшує кількість штучних конфліктів в УВП і СІЗО.

Серед інших фонових явищ, що стосуються даної проблематики дослідження, науковці називають також такі з них, як:

1. Високий рівень суїциду серед засуджених і ув'язнених під варту².

Як свідчить офіційна статистика ДКВС України, щорічно таким чином закінчують життя від 10 і більше таких осіб. Зокрема, тільки у 1992–1995 рр. кількість таких випадків щорічно коливалась у межах 65–72 самогубств та склала в цілому 272 особи³.

---

¹ Про стан додержання законів в органах і установах виконання покарань в 2017 році при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: матеріали колегії Генеральної прокуратури. Київ: Ген. прокуратура, 2017. 89 с.

² Сулицький В. В. Основи запобігання суїциду у виправних колоніях. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2001. № 6. С. 278.

³ Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1995 році: інформ. бюлетень. Київ: ГУВП МВС України, 1996. № 16. С. 30.

У той самий час, розпочинаючи з 1999 року (45 самогубств)¹, намітилась чітка тенденція до зменшення кількості таких випадків в УВП і СІЗО².

2. Наявність у середовищі засуджених хворих на ВІЛ/СНІД.

Як показують результати спеціальних наукових досліджень, адміністрація УВП, у яких відбуває покарання дана категорія засуджених до позбавлення волі, нерідко зіштовхуються з акціями протесту ВІЛ-інфікованих осіб, які не обмежуються тільки скаргами до органів прокуратури, що здійснюють нагляд за додержанням законів під час виконання кримінальних покарань в порядку ст. 22 КВК України, намагаючись таким чином домогтися допомоги для себе особливих умов тримання – постільного режиму, т. ін.³

Більш того, як встановив О. М. Джужа, у 24 % у ВІЛ-інфікованих засуджених часто виникають конфлікти з іншими засудженими та в 60 % вони виявляють агресію стосовно оточуючих їх осіб⁴.

---

¹ Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань у 1999 році: інформ. бюлетень. Київ: ДД УПВП, 2000. С. 24–25.

² Про стан додержання законів в органах і установах виконання покарань в 2017 році при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: матеріали колегії Генеральної прокуратури. Київ: Ген. прокуратура, 2017. 89 с.

³ Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія): посібник/за ред. О. М. Джужи. Київ: НАВС, 2013. С. 612.

⁴ Джужа О. М. Інформаційне забезпечення профілактики ВІЛ/СНІДУ в Україні. *Наук. вісн. КНУВС*. 2007. Вип. 2. С. 75.

3. Фізична та моральна зношеність засобів охорони та нагляду, що застосовуються для забезпечення правопорядку в УВП і СІЗО.

Згідно офіційних даних ДКВС України, ще у 1998 році (останньому періоді перебування органів та установ виконання покарань у складі МВС України) у багатьох УВП не було на той час замінено огорожу з дерев'яної на бетонну або більш надійну.

Крім цього, потребували заміни 2023 пакети виробу «МПП», 14,5 км засобу «Шипшина», 6,9 км «ТЕСС», 95 одиниць «Півоній», 369 засобів зв'язку та ін.¹

Аналогічні проблеми залишились не вирішеними до сьогодні². Зокрема, як встановлено в ході спеціальних наукових досліджень, на сьогодні потребують заміни та реконструкції близько 20 км погонних або 12,4 % від загальних площ інженерних засобів охорони (141 км погонних); підлягають модернізації та переоснащенню 2190 одиниць або 49,6 % від усіх, що експлуатуються; в УВП і СІЗО експлуатуються тільки 30 % сучасних засобів телекомунікації та зв'язку; т. ін.³

---

¹ Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність органів та установ виконання покарань України у 1998 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 1999. С. 24.

² Про стан додержання законів в органах і установах виконання покарань в 2017 році при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: матеріали колегії Генеральної прокуратури. Київ: Ген. прокуратура, 2017. 89 с.

³ Правові засади діяльності прокуратури України у сфері виконання покарань: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи, д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. С. 106–107.

Крім цього, із 96 спеціальних автомобілів, які використовуються для переміщення ув'язнених під варту та засуджених в УВП і СІЗО ДКВС України, 90 % перебувають в експлуатації понад 20 років та потребують капітального ремонту, а деякі підлягають списанню й терміновій заміні¹.

І, що найбільш небезпечно з огляду запобігання конфліктам між персоналом УВП і СІЗО та засудженими до позбавлення волі і ув'язненими під варту, – переважна кількість СІЗО побудована ще більше ніж 100 років тому, а деякі і ще старші (СІЗО м. Львова – більше 400-х років, Херсонському СІЗО – 230 років, Харківському – майже 220 років; т. ін.²

Як у зв'язку з цим зауважив М. В. Романов, що стосується умов утримання, то з ними засуджені зіштовхуються щоденно, і ці умови мають яскраво виражену каральну суть.

Без перебільшення, їх можна назвати такими, що ганьблять та принижують особу³, а, в кінцевому підсумку, породжують конфлікти з персоналом УВП і СІЗО, які стають своєрідними «заручниками» держави у цій ситуації⁴.

---

¹ Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України (станом на 1 травня 2012 року). Київ: ДПтС України, 2012. С. 12.

² Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України (станом на 25 грудня 2014 року). Київ: ДПтС України, 2014. 98 с.

³ Проблеми забезпечення прав засуджених у кримінально-виконавчій системі України/за заг. ред. Є. Ю. Захарова. Харків: Права людини, 2009. С. 10.

⁴ Колб І. О., Савченко А. В. Злісна непокора як одна з підстав застосування сили до засуджених, позбавлених волі. *Проблеми реформування кримінальної юстиції України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 23–24 трав. 2019 р.)*. Чернівці, 2019. С. 127–131.

4. Інші фонові явища у місцях позбавлення волі, що обумовлюють вчинення засудженими до позбавлення волі правопорушень, які є підставою для застосування до них заходів вгамівного характеру (ст. 106 КВК)¹.

До таких, зокрема, відносяться: а) високий рівень безробіття у місцях позбавлення волі та низькі заробітки засуджених через застарілість (моральну, фізичну, технологічну тощо) основних засобів виробництва на підприємствах УВП²; б) високий рівень смертності та захворювань ув'язнених під варту і засуджених, позбавлених волі³; в) низький рівень загальноосвітнього розвитку засуджених, позбавлених волі⁴, ін.⁵

Отже, можна констатувати, що без зменшення впливу фонових явищ, які мають місце в УВП і СІЗО, неможливо суттєво зменшити кількість випадків застосування до засуджених, позбавлених

---

¹ Колб І. О. Историчний аналіз розслідування злочинів та протидії йому з боку засуджених у місцях позбавлення волі. *Європейська інтеграція України: сучасний стан та перспективи розвитку: тези доп. підсумкової наук.-теорет. конф. (м. Київ, 22 квіт. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 102–104.

² Жук І. Л. Праця засуджених в місцях позбавлення волі: монографія. Київ: Кондор, 2009. С. 34–35.

³ Звіт. Дослідницько-прикладний проект ПРАЙД. Перша фаза «Оцінка здоров'я засуджених в Україні». Київ: ДПТС України, Укр. ін-т дослідж. політики щодо громадського здоров'я, Мед. ф-т Єльськ. ун-ту (США), 2012. 89 с.

⁴ Чечин М. Ю. Освіта як засіб виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 233 с.

⁵ Колб І. О. Кримінологічна характеристика особи з числа персоналу колоній, яка вчиняє злочини, пов'язані із застосуванням сили до засуджених. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород, 2018. Вип. 48. Т. 2. С. 78–81.

волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї¹.

З іншого боку, навіть у таких умовах, про що свідчать факти відсутності такої практики у деяких УВП України, персонал органів та установ виконання покарань, включаючи залучені до цього спеціальні воєнізовані підрозділи ДКВС України, Національної поліції та Національної гвардії України, можуть та зобов'язані дотримуватись при застосуванні заходів вгамівного характеру визначених у законі принципів такої діяльності².

Мова, зокрема, в першу чергу, ведеться про такі із них, як: принцип гуманізму, поваги до прав і свобод людини, справедливості, толерантності, які є визначальними у спілкування будь-яких цивілізованих істот, включаючи персонал УВП і СІЗО та засуджених, які у цих установах утримуються³.

Проте, така парадигма може бути реалізована на практиці тільки при зміні змісту сучасної кримінально-виконавчої політики України та підвищення рівня дієвості громадського контролю за кримінально-виконавчою діяльністю в нашій державі.

---

¹ Колб І. О. Про деякі кількісно-якісні показники злочинів, що виняються при застосуванні сили та інших заходів безпеки до засуджених. *KELM*. 2017. № 4 (20). С. 155–168.

² Колб І. О. Про деякі мотиви протиправної поведінки персоналу колоній в Україні при застосуванні сили до засуджених, позбавлених волі. *Наукова думка сучасності і майбутнього: зб. ст. XVI Всеукр. практ.-пізнав. Інтернет-конф. (м. Дніпро, 10 січ. 2018 р.)*. Дніпро: НМ. Дніпро, 2018. С. 16–20.

³ Колб І. О. Персонал виправних колоній як об'єкт запобігання злочинам, пов'язаним із застосуванням сили до засуджених. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали Міжвуз. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 21 квіт. 2018 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 66–68.

Контрольні запитання і завдання

1. Що слід розуміти під станом (рівнем) застосувань заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі?

2. Які періоди інформаційного забезпечення можна виокремити в діяльності персоналу ДКВС України, пов'язаній із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів і гамівної сорочки, яка мала місце в УВП у 1991–2018 рр.?

3. Які функції покликані виконувати воєнізовані формування в УВП?

4. Що являє собою гуманістичний напрям реформування системи виконання покарань?

5. Які фонові явища присутні у місцях позбавлення волі?

6. На які групи можна класифікувати фонові явища в УВП?

7. Яке місце у структурі фонових явищ у місцях позбавлення волі займають ті із них, що стосуються засуджених з психічними відхиленнями?

8. Яким чином проявляється в місцях позбавлення волі таке фонове явище як низький стан службової дисципліни персоналу УВП?

9. Назвіть статистику вчинення суїциду серед засуджених і ув'язнених під варту.

10. Чи можливо суттєво зменшити кількість випадків застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї без зменшення впливу фонових явищ, які мають місце в УВП і СІЗО?

Розділ 4

Зміст державної політики у сфері виконання покарань, стан її реалізації через забезпечення безпеки у колоніях та громадський контроль за цією діяльністю в Україні

4.1. Сучасний стан державної політики у сфері виконання покарань України та її вплив на практику застосування заходів вгамування до засуджених

У наукових джерелах під політикою розуміють загальний напрям, характер діяльності держави, певного класу або політичної партії¹. Виходячи з цього, прийнято виділяти зовнішню та внутрішню політику держави.

У свою чергу, учені, у залежності від сфери суспільних відносин, виокремлюють правову, соціальну, економічну, культурну та інші підвиди внутрішньої політики партії².

Саме одним із видів правової політики є державна політика у сфері виконання покарань Украї-

---

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 524.

² Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Кримінально-виконавча політика України: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. С. 147.

ни, хоча на доктринальному рівні у більшій мірі мова ведеться про кримінально-виконавчу політику¹, а також про пенітенціарну політику².

Погоджуючись у тому, що зазначені назви політики, пов'язаної з кримінально-виконавчою діяльністю, відносяться до синонімічного роду понять, що відображають сутність одного й того ж соціально-правового явища, все таки варто визнати, що так як на законодавчому рівні закріплено термін «державна політика у сфері виконання кримінальних покарань та пробації» (зокрема, у ч. 1 ст. 11 КВК України), то пріоритетним є саме цей підхід до оцінки даного виду правової політики України.

Додатковим аргументом з цього приводу виступають результати наукових досліджень з означеної проблематики, в ході яких учені визначили суттєві відмінності між сформульованими на доктринальному рівні видами політики, що стосується процесу виконання та відбування покарань³.

Зокрема, Г. О. Радов у свій час з цього приводу зазначив, що проблеми пенітенціарної політики України розпочинаються з елементарного – відсутності в сучасній українській науці і соціальній

---

¹ Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Кримінально-виконавча політика України: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. 336 с.

² Богатирьов І. Г., Пузирьов М. С., Шкута О. О. Доктрина пенітенціарного права України: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2017. 236 с.

³ Колб І. О. Про деякі правові засади виконання покарання у виді позбавлення волі в Україні. *Реформи законодавства України в умовах Євроінтеграції: матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 жовт. 2014 р.): у 2-х ч.* Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. Ч. 1. С. 159–161.

практиці адекватного уявлення щодо поняття і сутності пенітенціарної політики як соціально-правового явища¹.

На науковому рівні поняття «пенітенціарна політика» вживається як синонім, яким визначається будь-яка державно-правова діяльність у сфері виконання кримінального покарання у вигляді позбавлення волі. Але така трактовка даного поняття, на його переконання (і варто з цим повністю погодитись), створює перекручене уявлення щодо сутності цього явища і, як наслідок може завести проблему розбудови пенітенціарної системи України в глухий кут².

Як довів у своїх роботах Г. О. Радов, головними критеріями оцінки пенітенціарної політики є:

а) відповідність її змісту природі людини, нормам права і моралі цивілізованого суспільства;

б) забезпечення збалансованого задоволення законних прав та інтересів громадянина, суспільства і держави;

в) системне вирішення цілого комплексу основних складових проблем пенітенціарної функції держави;

г) максимальне й ефективне використання у справі ресоціалізації злочинців усього національного потенціалу³.

У сучасних умовах, продовжуючи розвивати доктринальні засади пенітенціарної політики України,

---

¹ Радов Г. О. Першочергові проблеми пенітенціарної політики України на сучасному етапі. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 12.

² Там само.

³ Там само, с. 13.

І. Г. Богатирьов вивів наступні завдання пенітенціарної системи:

1. Забезпечення реалізації положень Конституції України, вимог чинного законодавства, рішень органів державної влади з питань пенітенціарної діяльності.

2. Створення в органах і установах пенітенціарної системи підґрунтя для дотримання принципів верховенства права, справедливості й гуманізму, що дасть змогу засудженому відчувати захист з боку держави і суспільства.

3. Утілення в практику корекції поведінки засуджених новітніх психолого-педагогічних, сучасних наукових методів і методик впливу на особистість.

4. Залучення до психолого-педагогічного процесу всього національного потенціалу, включаючи людські ресурси, кошти й матеріали, створення фондів за рахунок добровільних відрахувань і пожертвувань приватних компаній, підприємств, організацій, окремих громадян.

5. Забезпечення соціального й правового захисту пенітенціарного персоналу відповідно до об'єктивних потреб доброякісного виконання ними своїх службових обов'язків.

6. Сприяння пенітенціарному персоналу в розв'язання проблем соціального, комунально-побутового, юридичного, психолого-педагогічного, матеріального і методичного характеру у зв'язку з виконання ними своїх службових обов'язків¹.

---

¹ Богатирьов І. Г. Доктринальна модель побудови пенітенціарної системи України нового типу: інноваційний проект. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, ДПтС України, 2014. С. 18–19.

У свою чергу, Ю. В. Кернякевич-Танасійчук сформулювала такі сучасні завдання кримінально-виконавчої політики України:

а) визначення видів суспільних відносин, які підлягають правовому регулюванню в процесі виконання – відбування покарань;

б) визначення правового статусу суб'єктів та інших учасників кримінально-виконавчих відносин;

в) удосконалення механізмів та порядку виконання – відбування покарань з метою виправлення та ресоціалізації засуджених, а також з метою запобігання вчинення засудженими нових злочинів;

г) удосконалення діяльності кримінально-виконавчої системи шляхом її оптимізації;

г) удосконалення порядку звільнення від відбування покарання, надання допомоги особам, які звільнені від відбування покарання, а також порядку контролю і нагляду за ними;

д) посилення взаємодії кримінально-виконавчої системи з іншими органами та установами, які беруть участь у боротьбі зі злочинністю, у тому числі з інститутами громадянського суспільства¹.

Виходячи з теоретичних постулатів про елементи реалізації державної політики у сфері виконання покарань (нормативно-правовому; організаційно-інституційному; гарантійному; ресурсно-забезпечувальному; функціональному (інструментальному)², досить важливо з огляду цього визначити через

---

¹ Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Кримінально-виконавча політика України: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. С. 52.

² Там само, с. 199.

аналіз законодавчих актів України сутність зазначеного підвиду внутрішньої політики України, у тому числі й в контексті встановлених у законі правових засад застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї¹.

У першу чергу, мова ведеться про ч. 2 ст. 1 КВК України, у якій зазначені такі завдання кримінально-виконавчого законодавства:

1. Визначення принципів виконання кримінальних покарань, правового статусу засуджених, гарантій захисту їхніх прав, законних інтересів та обов'язків².

2. Визначення порядку застосування до них заходів впливу з метою виправлення і профілактики асоціальної поведінки.

3. Визначення системи органів і установ виконання покарань, їх функцій та порядку діяльності.

4. Визначення порядку нагляду і контролю за виконанням кримінальних покарань, участі громадськості в цьому процесі.

5. Регламентація порядку і умов виконання та відбування кримінальних покарань.

---

¹ Колб І. О., Колб О. Г. Про деякі шляхи удосконалення діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Проблемні питання стану дотримання захисту прав людини в Україні: зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-теорет. конф.: у 2-х ч. (м. Київ, 5 груд. 2013 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 18–19.

² Колб І. О., Никифорчук Д. Й. Про деякі змістовні аспекти принципів кримінально-виконавчої діяльності персоналу органів та установ виконання покарань України. *Кримінальне право: традиції та новації: зб. анотацій доп. III Міжнар. круглого столу, присвяч. вшанування пам'яті академіка В. В. Сташиса (м. Чернігів, 7–8 верес. 2017 р.)*. Чернігів: Десна-Поліграф, 2017. С. 66–67.

6. Регламентація порядку звільнення від відбування покарання, допомоги особам, звільненим від покарання, контролю і нагляду за ними¹.

Отже, лише поверхове співставлення законодавчо визначених завдань державної політики у сфері виконання покарань України із завданнями пенітенціарної політики, що визначені на науковому рівні, дає підстави стверджувати, що вони не є тотожними (схожими, подібними).

У той самий час, розробники сучасної Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України² ніякої різниці в цьому не бачать, більш того, її автори збираються, як це витікає із назви та змісту даної Концепції, реформувати та розвивати те, чого на законодавчому, організаційно-управлінському, практичному та інших рівнях реалізації державної політики у сфері виконання покарань, не створено³.

Такий висновок у тому числі витікає із переліку тих основних завдань реформи, які закріплені у цій Концепції, а саме – це:

---

¹ Колб І. О., Воробей П. А. Про зміст деяких принципів взаємозв'язку виконання покарань з основними засобами виправлення та ресоціалізації засуджених до позбавлення волі в Україні. *Сучасна наука – пенітенціарній практиці: зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 4 груд. 2014 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2014. С. 391–393.

² Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-Р. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 178. 20 верес. С. 8–9.

³ Колб І. О., Журавська З. В. Про деякі принципи сучасної кримінально-виконавчої політики України. *Особливості та перспективи розвитку громадянського суспільства в Україні: зб. матеріалів підсум. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 15 квіт. 2014 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 17–18.

1) залучення нових кадрів у систему на всіх рівнях – насамперед за рахунок підвищення рівня заробітної плати;

2) розроблення законодавства у сфері функціонування СІЗО та УВП відповідно до законодавства Європейського Союзу;

3) підвищення операційної ефективності 100 державних підприємств в пенітенціарній системі за рахунок створення виробничих об'єднань за галузевим принципом, проведення закупівель через електронну систему «ProZorro»;

4) будівництво нових слідчих ізоляторів та установ виконання покарань у великих містах України в рамках державно-приватного партнерства.

Отже, якщо виходити з етимологічного значення слова «система» (порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин чого-небудь¹), то про яку пенітенціарну систему можна говорити, якщо навіть серед завдань зазначеної Концепції відсутні такі із них, як:

а) розробка пенітенціарного (а не, знову ж таки, узагальнення (своєрідний «ретуш» (фр. *Retouch* – виправлення, підмалювання малюнка²)) законодавства України;

б) будівництво сучасних пенітенціарних установ, а не будівництво установ виконання покарань, які є системною ознакою кримінально-виконавчої, а не пенітенціарної системи;

---

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 609.

² Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 501.

в) створення інших елементів пенітенціарної системи, про які у свій час писав у своїх працях Г. О. Радов, а саме:

– сучасна пенітенціарна політика повинна будуватись на принципах суверенітету, наукової обґрунтованості і незалежності від ідеологічних установок і рішень політичних партій і течій, пріоритету загальноновизнаних людських цінностей, життя і здоров'я людини, прилату прав людини над державними і суспільними інтересами; гуманізму і милосердя, справедливості і моральності, максимального використання інститутів соціалізації, які є в розпорядженні держави і суспільства; ін.¹;

– головними пріоритетами пенітенціарної політики мають бути об'єднання навколо пенітенціарних установ усіх суб'єктів місцевого соціального життя з метою надання цим установам додаткової допомоги і підтримки людськими ресурсами, коштами і матеріалами; забезпечення всебічного контролю за дотриманням пенітенціарним персоналом вимог чинного законодавства, створення в пенітенціарних установах умов, стверджуючих загальнолюдські цінності, культуру людини, ідеали добра, справедливості і гуманізму, які б давали засудженим уроки моральності, милосердя, людяності тощо; інші пріоритети².

Якщо розглянути зміст Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України з

---

¹ Радов Г. О. Першочергові проблеми пенітенціарної політики України на сучасному етапі. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 14–15.

² Там само, с. 13–14.

огляду видозміни змісту правових засад і практики застосування до засуджених у місцях позбавлення волі заходів вгамування, то і в даному випадку говорити про пенітенціарну політику не приходиться, позаяк з цього приводу нічого не сказано. Зокрема, ні серед мети Концепції (розділ II), ні серед проблем, які потребують розв'язання (р. III), ні серед шляхів і способів їх вирішення (р. IV) не закріплено таке завдання, як зміна психології персоналу органів та установ виконання покарань щодо відношення цих осіб до засуджених (на партнерські, людські, відносини взаємної поваги і допомоги; т. ін.).

Поряд з цим, у Концепції є чітко виражені рудименти (латин. *rudimentum* – зачаток, початковий рівень; слід явища, яке зникло)¹ виправно-трудова та кримінально-виконавчої політики, про що свідчать такі її положення:

1. Метою Концепції є гуманізація кримінально-виконавчого механізму, а не створення пенітенціарних засад державної політики у сфері виконання покарань України (розділ II).

2. Реформування пенітенціарної системи в Концепції передбачається шляхом удосконалення законодавства, що регламентує діяльність ДКВС України (р. IV), а не створення пенітенціарних установ та пенітенціарного законодавства.

3. Для реалізації зазначених положень розділів II та IV Концепції запропоновано: а) забезпечити територіальні (міжрегіональні) воєнізовані фор-

---

¹ Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 510.

мування ДКВС України сучасним озброєнням, спеціальними засобами, індивідуальними засобами захисту та засобами активної оборони (р. IV), існування яких у пенітенціарній системі, зокрема у країнах ЄС, є недопустимим (пп. 64.1–67.3 ЄПП); б) модернізувати наявні технічні засоби охорони, у тому числі системи відеоспостереження в УВП і СІЗО (р. IV); в) оптимізувати охорону УВП і СІЗО (р. IV); г) поліпшити заходи безпеки в УВП і СІЗО; г) максимально залучати громадські організації до роботи із засудженими (р. IV), а не посилити громадський контроль за діяльністю персоналу органів та УВП.

Такими ж нелогічними та безсистемними, з огляду вирішення проблем кримінально-виконавчої діяльності, включаючи й питання застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі є й заходи, що закріплені в інших нормативно-правових актах України¹. Зокрема, в Законі України «Про національну безпеку» даний аспект функціонування сфери виконання покарань лише у загальних рисах відображений у певних його нормах. Так, у ч. 2 ст. 12 «Склад сектору безпеки і оборони» цього Закону зазначено, що інші державні органи здійснюють свої функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії з органами, які

---

¹ Колб І. О., Джужа О. М. Повага до людської гідності засуджених: поняття та шляхи забезпечення в процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває у конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2 груд. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 266–269.

входять до складу сектору безпеки і оборони. При цьому, до даного складу ні Міністерство юстиції України як центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань та пробації, ні Адміністрація ДКВС України, як структурний підрозділ Мінюсту, який безпосередньо відповідає за реалізацію даної політики, до складу сектору безпеки і оборони України не входять¹.

Більш того, якщо у розділі IV «Сектор безпеки і оборони» Закону України «Про національну безпеку» кожному члену складу сектору безпеки і оборони чітко визначені повноваження з цих питань (статті 15–24), то про повноваження інших державних органів з означених питань мова у цьому нормативно-правовому акті взагалі не ведеться.

У той самий час, виходячи з положень ст. 1 даного Закону, в якій дано визначення термінів (громадська безпека і порядок; державна безпека; національна безпека України; т. ін.), слід визнати, що наявність органів та установ виконання покарань у секторі безпеки і оборони є очевидною.

Додатковим аргументом з цього приводу виступають положення ч. 2 ст. 26 Закону України «Про національну безпеку», в якій у змісті стратегії національної безпеки України закріплено вимога про те, що вона визначає пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, цілі, основні напрями державної політики

---

¹ Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. № 132. 18 лип. С. 2–5.

у сфері національної безпеки. Крім цього, про необхідність включення до складу сектору безпеки і оборони Міністерства юстиції України або ДКВС (у випадку надання їй автономності чи самостійності) свідчить як кількісно-якісний склад засуджених, які тримаються у місцях позбавлення волі, 70 % із яких притягнуті до кримінальної відповідальності за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів (частини 4, 5 ст. 12 КК), так і щорічне вчинення цими особами у ході відбування покарання злочинів проти правосуддя, 40 % з яких пов'язані із злісною непокорою адміністрації УВП (ст. 381 КК), діями, що дезорганізують роботу УВП (ст. 392), та втечами з колоній і виправних центрів.

І, накінець, у структурі всіх застосувань до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів і зброї більше 70 % приходиться на подолання фізичного опору, буйства та інших проявів непокори цих осіб персоналу органів та УВП¹.

Виходячи з цього, можна було б, ч. 2 ст. 12 Закону України «Про національну безпеку» доповнити таким членом сектору безпеки і оборони, як центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань.

Крім цього, варто цей Закон доповнити ст. 23-1 «Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань» такого змісту:

---

¹ Колб І. О., Савченко А. В. Про деякі питання, що стосуються ефективності застосування основних засобів виправлення та ресоціалізації до засуджених в Україні. *KELM*. 2017. № 3 (19). С. 191–198.

«Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань, разом з іншими членами сектору безпеки і оборони визначає пріоритетні напрями забезпечення громадського порядку і безпеки в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах у цій сфері суспільних відносин, аналізує стан та тенденції розвитку кримінально-виконавчої системи та організовує виконання стратегії національної безпеки України у межах визначених у законі повноважень».

Дуже багато правових прогалин, що стосуються процесу виконання і відбування покарань та, зокрема, питань застосування заходів вгамівного характеру в місцях позбавлення волі, є й у Національній стратегії у сфері прав людини, яка затверджена Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015¹. Так, закріпивши у Загальній частині даної стратегії необхідність вдосконалення діяльності держави щодо утвердження та забезпечення прав, свобод людини і створення дієвого механізму захисту в Україні з цих питань, а також завдання щодо вирішення у зв'язку з цим системних проблем у зазначеній сфері, її автори серед стратегічних напрямів не визначили такий із них, як «забезпечення прав і законних інтересів засуджених та осіб, які тримаються в місцях позбавлення волі, а також персоналу органів та уста-

---

¹ Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25.08.2015 р. № 501/2015. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 160. 2 верес. С. 2–4.

нов виконання покарань», що є вкрай необхідним заходом з огляду існуючих проблем з означених питань у сфері виконання покарань.

У той самий час, про її вирішення лише частково ведеться мова у таких підрозділах та розділах Національної стратегії:

1. У підрозділі «Забезпечення права на життя» розділу 4 «Стратегічні напрями» зазначено, що життя людини є найвищою соціальною цінністю. У сучасних умовах обов'язок держави захистити життя людини набуває особливого змісту, враховуючи існуючі проблеми, зокрема, непропорційне використання сили та спеціальних засобів працівниками правоохоронних органів.

Отже, у Стратегії мова про зміну психології правоохоронців та в цілому практики застосування заходів вгамування, а також про можливість вирішення будь-яких конфліктів у суспільстві (індивідуальних чи колективних) заходами запобіжного характеру, включаючи вербальні методи, не ведеться.

Звичайно, що при такій державній політиці навряд чи можна змінити існуючий стан речей й у сфері виконання покарань України. І, це при тому, що у р. 1 «Загальна частина» цієї Стратегії зазначено, що події Революції гідності (листопад 2013 – лютий 2014 року) засвідчили недвозначне прагнення українського народу до побудови правової та демократичної держави, в якій гарантуються та забезпечуються права і свободи людини.

При цьому стратегічною метою заходів, що закріплені у п. 1 р. 4 Стратегії є забезпечення належ-

них гарантій захисту права на життя та наявність правових засобів захисту механізмів ефективного розслідування порушень права на життя, а очікуваними результатами є відповідність міжнародним стандартам захисту права на життя, умови тримання та поводження з особами у місцях, в яких вони примусово перебувають за судовим рішенням відповідно до закону.

Аналогічна мета визначена й у підрозділі 2 «Протидія катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню» розділ 1 даної Стратегії, а також у п. 3 «Забезпечення права на свободу та особисту недоторканість» цього розділу.

2. У певній мірі стосуються означеної проблематики й інші підрозділи Національної стратегії (попередження та протидія дискримінації; забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; забезпечення права на охорону здоров'я; забезпечення права на освіту; забезпечення прав дитини; звільнення заручників та відновлення їхніх прав; ін.), які можна було б розмістити у спеціальному розділі, що присвячений забезпеченню прав і законних інтересів осіб, які тримаються у місцях позбавлення волі, включаючи й питання, які мають пряме відношення до застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі.

3. Важливими у цьому сенсі є положення, що визначені у підрозділі «Реалізація, моніторинг та контроль за імплементацією Стратегії», відповідно до яких для здійснення моніторингу реалізації

Стратегії Президентом України, Кабінетом Міністрів України можуть утворюватися відповідні допоміжні органи, до складу яких можуть залучатися в установленому порядку представники державних органів, інститутів громадянського суспільства, Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, міжнародних організацій, народні депутати, науковці та інші фахівці.

У прямій постановці відсутнє питання про дотримання прав людини у місцях позбавлення волі, у тому числі при застосуванні заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі й в Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», яка затверджена Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015¹.

Поряд з цим, загальні концептуальні положення даної Стратегії можна було б використати при удосконаленні правових засад і практики застосування фізичної сили, спеціальних засобів і зброї до засуджених, позбавлених волі, а саме – при реалізації:

а) мети Стратегії, відповідно до якої в Україні мають бути впровадженні Європейські стандарти життя, а також її реалізації через можливості вектора безпеки (розділ 1);

б) заходи, що стосуються реформи правоохоронної системи (п. 4 р. 1), метою яких є коригування завдань та функцій правоохоронних органів,

---

¹ Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. *Урядовий кур'єр*. 15.01.2015. № 6.

впровадження нових засад проходження служби, нових критеріїв оцінки роботи правоохоронців для підвищення рівня захисту прав і свобод, а також інтересів суспільства і держави від протиправних посягань;

в) заходів спрямованих на оновлення кадрового складу державних службовців у правоохоронних органах на 70 % (п. 14 р. 4 Стратегії);

г) головної передумови реалізації Стратегії, відповідно до якої визнано суспільний договір між владою та громадським суспільством, де кожна сторона має свою зону відповідальності. Зокрема, відповідальність громадського суспільства у цій Стратегії тлумачиться як діяльність щодо контролю влади, життя відповідно до принципів гідності та неухильного додержання Конституції України та Законів України (р. 5 Стратегії «Засоби реалізації Стратегії (суспільний договір)»);

г) заходів, пов'язаних із нормативно-правовим забезпеченням даної Стратегії, згідно якої має стати розробка та прийняття відповідних нормативно-правових актів (такою, зокрема, для сфери виконання покарань стала Концепція реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, яка була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 654-р)¹.

Таким чином, слід визнати, що і в Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» також не за-

---

¹ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-Р. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 178. 20 верес. С. 8–9.

кріплені ті концептуальні положення, що мають пряме відношення до забезпечення безпечних умов життєдіяльності в місцях позбавлення волі, включаючи й питання щодо видозміни правових засад і практики застосування до засуджених заходів вгамування¹.

Аналогічні правові прогалини мають місце й в Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., схваленої Указом Президента України 20 травня 2015 року № 276/2015². І це при тому, що в її розділі 1 «Загальні положення» з цього приводу зазначено, що дана Стратегія визначила мету вектора руху, дорожню карту, першочергові пріоритети політико-правових умов становлення та розвитку України, а метою Стратегії є практична реалізація принципу верховенства права, що важливо з огляду вирішення тих проблем, які стосуються сфери виконання покарань (розділ 2).

У свою чергу, одним із завдань Стратегії є окреслення поля проблем і визначення їх причин, які необхідно усунути шляхом реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інсти-

---

¹ Колб І. О., Колб О. Г. Про деякі детермінанти конституційних правопорушень, що вчиняються народними депутатами України. *Злочинність у глобалізованому світі: матеріали XVI Всеукр. криміналістичної конф. для студ., аспір. та молодих вчених (м. Харків, 12 груд. 2017 р.)*. Харків: Право, 2017. С. 160–161.

² Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних інститутів на 2015–2020 рр.: Указ Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015. *Офіційний вісник Президента України*. 03.06.2015. № 13. Ст. 864.

тутів, що виступило додатковим аргументом при виборі теми даного дослідження та затвердженні його відповідних завдань¹.

Немаловажним у цьому контексті завданням, яке зазначено у даній Стратегії, є те, що пов'язане з підвищенням ступеня довіри населення до органів судової влади та суміжних правових інститутів (що є вкрай актуальним для сфери виконання покарань у контексті існуючої на сьогодні практики застосування заходів вгамування до засуджених у місцях позбавлення волі).

Поряд з цим, у п. 5.11 розділу 5 цієї Стратегії означеній проблематиці присвячено лише два із семи затверджених заходів, а саме: 1) розробка та практичне застосування сучасних підходів до управління пенітенціарними установами (п. 1); 2) вдосконалення етичних та дисциплінарних правил і механізмів внутрішнього контролю в пенітенціарних установах (п. 2), мова про які в Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України взагалі не ведеться. Як, власне, у зазначеній Стратегії і Концепції – про посилення громадського контролю за сферою виконання покарань, що є надзвичайно важливим з огляду існуючої практики застосування фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї до засуджених, позбавлених волі.

---

¹ Колб І. О., Колб О. Г. Про перспективи розвитку органів пробації в контексті сучасної політики у сфері виконання покарань. *Інститут пробації в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку: матеріали Міжнар. круглого столу (м. Київ, 16 квіт. 2019 р.)*. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2019. С. 105–107.

Таким чином, розробляючи зазначену Концепцію, її автори не в повній мірі кореспондували її положення з відповідним розділом Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., що свідчить про безсистемний підхід до вирішення існуючих проблем і загроз національній безпеці, які мають місце у сфері виконання покарань України¹.

Додатковим аргументом з цього приводу виступають також положення тих нормативно-правових джерел, що в тій чи іншій мірі стосуються питань виконання та відбування покарань в Україні². Так, визнавши в Законі України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» метою цієї програми досягнення відповідної правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються Європейським Союзом до держав, які мають намір вступити до нього (розділ 1 «Загальні положення»), Україна до першого етапу її виконання включила кримінально-виконавче

---

¹ Колб І. О., Чередніченко С. Ю. Сучасний стан та проблеми виконання покарання у виді позбавлення волі в Україні, включаючи питання диференціації та індивідуалізації. Сучасна кримінально-виконавча політика України та її роль у реалізації принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі. Реалізація принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань у кримінально-виконавчій діяльності України: навч. посіб./ за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба та д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи). Київ: Кондор, 2016. С. 222–241.

² Колб І. О. Сучасні засади охорони прав засуджених в Україні. *Правові реформи в Україні: матеріали V Всеукр. наук.-теорет. конф.: у 2-х ч. (м. Київ, 16 жовт. 2013 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. Ч. 2. С. 117–118.

законодавство, підтвердивши зазначеним підходом вторинність існуючих у місцях позбавлення волі проблем (розділ V Загальнодержавної програми).

Мабуть, саме з цих міркувань формулювався зміст проекту Закону України «Про пенітенціарну систему», розроблений народними депутатами України (І. В. Мосійчуком, І. С. Луценко, А. А. Кожем'якіним та ін.)¹, що так і не був прийнятий Верховною Радою України та у якому так і не знайшлося місця для тих норм, які мають безпосереднє відношення до діяльності персоналу органів та УВП, пов'язаної із застосуванням заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі. І це при тому, що серед закріплених у проекті закону принципів його автори вказали такі із них, як: верховенство права, законності, гуманізму, поваги до людської гідності, дотримання прав і свобод людини та громадянина, відкритості для громадського контролю.

Лише у загальних рисах закріплено в ст. 4 даного Проекту. Зокрема, в ч. 1 цієї статті зазначено, що персонал пенітенціарної системи зобов'язаний

---

¹ Бараш Є. Ю. Гарантування прав людини в процесі реформування системи виконання покарань. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів Міжнар. практ. конф. (Київ, 2 груд. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 3–5.

Кирилюк А. В. Співвідношення понять «пенітенціарна система» та «пенітенціарна служба» в контексті проекту Закону «Про пенітенціарну систему». *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2 груд. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 199–122.

поважати честь і гідність, права і свободи засуджених та осіб, взятих під варту, виявляти до них гуманне ставлення.

У свою чергу, у ч. 2 ст. 4 Проекту у зв'язку з цим говориться про те, що обмеження прав і свобод, які застосовуються до засуджених та осіб, узятих під варту, повинні бути передбачені законом, переслідувати обґрунтовані з точки зору міжнародних стандартів цілі та бути необхідними у демократичному суспільстві у розумінні Європейського Суду з прав людини. Такі обмеження повинні базуватись на справедливому балансі індивідуальних та суспільних інтересів. Вони мають бути мінімально необхідними для досягнення обґрунтованих цілей та не можуть застосовуватись, якщо для ефективного досягнення цілей які ставляться перед ними, існує менше альтернативне обмеження. При цьому, як це витікає із змісту ч. 3 даної статті Проекту, у разі застосування обмеження прав і свобод до засуджених та осіб, узятих під варту, персоналом пенітенціарної системи приймається письмове вмотивоване з урахуванням ч. 2 цієї статті рішення, в якому зазначається порядок його оскарження. Копія такого рішення надається засудженому або особі, взятій під варту.

І зовсім аналогічними, з огляду побудови пенітенціарної системи в Україні, є положення ч. 4 ст. 8 Проекту, в якому зазначено, що у складі територіальних органів з питань виконання кримінальних покарань можуть утворюватися як структурні підрозділи територіальні (міжрегіональні) воєнізовані формування спеціального призначення,

основними завданнями яких є запобігання і припинення дій, що дезорганізують роботу УВП і СІЗО, та злочинів терористичної спрямованості, інших злочинів на об'єктах пенітенціарної системи, охорони та заходів безпеки¹.

Отже, проведений аналіз сучасних нормативно-правових актів та проектів, що стосуються змісту державної політики у сфері виконання покарань

---

¹ Кирилюк А. В. Співвідношення понять «пенітенціарна система» та «пенітенціарна служба» в контексті проекту Закону «Про пенітенціарну систему». *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2 груд. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 199–222.

Колб І. О., Колб О. Г. Про деякі шляхи удосконалення діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Проблемні питання стану дотримання захисту прав людини в Україні: зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-теорет. конф.: у 2-х ч. (м. Київ, 5 груд. 2013 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 18–19.

Колб І. О., Журавська З. В. Про деякі принципи сучасної кримінально-виконавчої політики України. *Особливості та перспективи розвитку громадянського суспільства в Україні: зб. матеріалів підсум. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 15 квіт. 2014 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 17–18.

Колб І. О., Колб О. Г. Безпекова функція кримінально покарання в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* Серія: Право. Ужгород, 2016. Т. 3. С. 47–50.

Колб І. О., Чередніченко С. Ю. Сучасний стан та проблеми виконання покарання у виді позбавлення волі в Україні, включаючи питання диференціації та індивідуалізації. Сучасна кримінально-виконавча політика України та її роль у реалізації принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі. Реалізація принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань у кримінально-виконавчій діяльності України: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба та д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи). Київ: Кондор, 2016. Підрозділ 2.2. С. 105–114; підрозділ 5.1. С. 222–241.

України, дає всі підстави стверджувати, що, не дивлячись на їх назви пенітенціарного характеру, в нашій державі й надалі на законодавчому та інших нормативно-правових рівнях, а також на практиці продовжує домінувати кримінально-виконавча, а не пенітенціарна доктрина, яка є визначальною у країнах Європейського Союзу. А це, у свою чергу виступає однією із умов, яка негативно впливає на стан і тенденції застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї, а головне – не веде до якісної видозміни психології дій персоналу органів та установ виконання покарань України у бік гуманізації та поваги прав і свобод людини, яка відбуває покарання в місцях її ізоляції від суспільства.

4.2. Застосування засобів вгамування – як один із заходів забезпечення безпеки у місцях позбавлення волі

Як показало вивчення нормативно-правових джерел, право на особисту безпеку суб'єктів та учасників кримінально-виконавчих правовідносин відноситься до одних із пріоритетних у сфері виконання покарань¹. Зокрема, мова про це ведеться у ст. 1 КВК «Мета і завдання кримінально-виконавчого законодавства України», ст. 7 цього Ко-

---

¹ Колб І. О. Кримінологічні та кримінально-виконавчі засади забезпечення безпеки в установах виконання покарань України. *KELM*. 2016. № 4 (16). С. 122–134.

дексу «Основи правового статусу засуджених», ст. 10 «Право засуджених на особисту безпеку», ст. 102 «Режим у колоніях та його основні вимоги», ст. 104 «Оперативно-розшукова діяльність у колоніях», ст. 105 «Режим особливих умов у колоніях», ст. 106 «Підстави застосування заходів фізичного впливу, спеціальних заходів і зброї» та деяких інших нормах КВК України¹.

Відповідно до ч. 1 ст. 10 КВК України, засуджені мають право на особисту безпеку. Закріплення зазначеного права у кримінально-виконавчому законодавстві України стало наслідком реалізації конституційних норм, що визначають права, свободи і обов'язки людини та громадянина (розділ 2 Конституції України), тобто створило один з елементів механізму правового регулювання цієї проблематики. Проте донині ні в КВК, ні в Конституції України змістовного визначення поняття «право засуджених на особисту безпеку» немає, що й зумовлює актуальність розгляду цього питання².

Право на особисту безпеку належить до фундаментальних прав людини та громадянина. У ст. 3 Конституції України зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються найвищою соціальною цін-

---

¹ Колб І. О. Кримінально-виконавчі засади застосування заходів безпеки до засуджених, позбавлених волі в Україні. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали Міжвуз. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 берез. 2017 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 161–163.

² Колб І. О. Щодо поняття та деяких правових механізмів забезпечення права засуджених на особисту безпеку. *Leges si Viata*. Chisinau, 2013. С. 77–80.

ністю¹. Зміст діяльності держави, її органів і посадових осіб полягає в охороні й утвердженні зазначеної цінності. Відповідно до цього, закріплене у ст. 10 КВК України право засуджених на особисту безпеку деякі науковці (А. Х. Степанюк, І. Я. Яковець) небезпідставно відносять до основних прав осіб, які відбувають кримінальні покарання².

У широкому значення безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від зовнішніх та внутрішніх загроз³.

Узагальнивши сформульовані в науці визначення поняття «безпека» та «особиста безпека засуджених», можна констатувати, що особисту безпеку засуджених до позбавлення волі слід розуміти як визначену та гарантовану на нормативно-правовому рівні, а також забезпечену правоохоронною діяльністю посадових осіб органів і установ виконання покарань та інших осіб захищеність їх прав і законних інтересів від різноманітних загроз, що посягають на їх життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканість та інші законні інтереси⁴.

---

¹ Колб І. О., Яворська О. О. Забезпечення безпеки засуджених можливостями індивідуального запобігання злочинам. *Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства: матеріали круглого столу (м. Київ, 5 листоп. 2015 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 63–65.

² Степанюк А. Х., Яковець І. С. Кримінально-виконавчий кодекс України: Науково-практичний коментар/за заг. ред. А. Х. Степанюка. Харків: ТОВ «Одіссей», 2005. С. 47.

³ Міжнародна поліцейська енциклопедія: в 10-ти т. Київ: НАВС, 2014. Т. 8. С. 42.

⁴ Колб І. О. Забезпечення особистої безпеки засуджених у виправних колоніях України: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 25.

Таким чином, здійснений аналіз поняття «безпека» дає підстави для таких висновків:

а) по-перше, наближеною за значенням до категорії «безпека» є категорія «безпечність». Проте, як слушно зазначають Є. П. Желібо і В. В. Зацарний, якщо безпека характеризує стан об'єктів або систем, то безпечність – це їх властивість¹;

б) по-друге, безпека нерозривно пов'язана з небезпекою, а саме: кожна людина відчуває небезпеку й розуміє її значення по-своєму;

в) по-третє, як обґрунтовано довели окремі вчені (Ю. І. Римаренко, О. В. Копан), інститут юридичної безпеки має дві проблеми:

1) захищеності життєво важливих інтересів особи від загроз, що виникають у сфері юридичних правовідносин²;

2) юридичного захисту життєво важливих інтересів особи³.

Для розуміння поняття «безпека» одним із ключових є слово «небезпека», відчуття якої в кожній особі (зокрема засуджених) має глибоко індивіду-

---

¹ Колб І. О. Забезпечення особистої безпеки засуджених у в'язниць колоніях України: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 18.

² Колб І. О., Джужа О. М. Про зміст кримінологічної діяльності персоналу колоній, пов'язаної із забезпеченням безпечних умов життєдіяльності засуджених, позбавлених волі в Україні. *Кримінально-правове, кримінологічне та кримінально-виконавче забезпечення механізму реалізації прав та свобод людини і громадянина: матеріали круглого столу (м. Запоріжжя, 10 берез. 2017 р.)*. Запоріжжя: Класичний приватний ун-т, 2017. С. 36–38.

³ Колб І. О. Забезпечення особистої безпеки засуджених у в'язниць колоніях України... С. 18.

альний характер, що залежить переважно від:
1) рівня соціального й суспільного розвитку особи;
2) ситуації та суспільного устрою, що позитивно чи негативно впливають на світосприйняття особи (громадянина)¹.

При цьому, узагальнивши всі наведені визначення поняття «небезпека», можна зробити висновок про те, що це явища, процеси, об'єкти, інформація та люди, які можуть спричинити небажані наслідки та призводити до погіршення стану здоров'я чи смерті людини, завдавати шкоди навколишньому середовищу й об'єктам громадської діяльності².

Як свідчить практика, джерелами небезпеки є природні процеси та явища, техногенне середовище й людські дії. Зокрема, ураховуючи, що людина постійно взаємодіє з навколишнім середовищем і перетворює його, воно впливає на життєдіяльність суспільства, небезпека об'єктивно існує в просторі й часі та реалізується у вигляді потоків енергії, речовин, інформації. Іншими словами, взаємодія людини з навколишнім середовищем виявляється в наявності прямих і зворотних зв'язків. Наслідок

---

¹ Колб І. О., Горбачевський В. Я. Про зміст поняття деяких заходів безпеки, що застосовуються до засуджених. *Кримінально-правові та криміналістичні заходи протидії злочинності: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 13 листоп. 2015 р.)*. Одеса: Одес. держ. ун-т внутр. справ, 2015. С. 43–44.

² Колб І. О. Характерні ознаки та способи посягань на особисту безпеку засуджених у виправних колоніях України. *Теоретичні та практичні питання стану дотримання прав уразливих категорій засуджених та звільнених: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19–20 квіт. 2016 р.)*. Київ: Паливода А. В., 2016. С. 49–52.

цієї взаємодії може змінюватися в широких межах – від позитивного до катастрофічного, супроводжується загибеллю людей і руйнуванням компонентів середовища. За цих умов може йтися про явний вияв небезпеки у вигляді негативних наслідків, що настають, як правило, раптово та визначаються, на думку науковців (Є. П. Желібо, В. В. Зацарний), як дія небезпек¹.

Вивчення практики виконання та відбування покарань в Україні свідчить, що здебільшого небезпека для засуджених має прихований характер і перетворюється в реальну небезпеку за наявності таких умов: а) небезпека реально існує; б) засуджений перебуває в зоні небезпеки; в) засуджений не має ефективних засобів захисту, не використовує їх, ці засоби є неефективними.

Для засуджених, насамперед для осіб, яких тримають в УВП внаслідок скупчення на ізольованій території носіїв небезпеки для інших об'єктів (громадян, суспільства та держави загалом), небезпека має потенційний характер, що охоплює всі зазначені вище умови. Це зумовлено й тим, що аксіома потенційної небезпеки свідчить про те, що в жодному виді діяльності не можна досягти абсолютної безпечності, тобто будь-яка діяльність людини є потенційно небезпечною. Крім того, за цією аксіомою всі дії людей і всі компоненти життєвого середовища, крім позитивних властивостей та наслідків, мають здатність створювати небезпе-

---

¹ Колб І. О. Забезпечення особистої безпеки засуджених у виправних колоніях України: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 18.

ку. Будь-яка нова позитивна дія неминуче супроводжується виникненням нової потенційної небезпеки чи групи небезпек. Саме тому, навіть на найвищому рівні, зокрема техніки, абсолютне усунення джерел небезпеки є неможливим. Завдання полягає лише в тому, щоб її мінімізувати.

Отже, узагальнивши зазначені вище та інші підходи щодо визначення змісту термінів «безпека» та «небезпека», можна констатувати, що «право засуджених на особисту безпеку» – це міра можливої поведінки засудженого під час відбування покарання, що визначена на нормативно-правовому й особистісному рівнях як та, яка забезпечує захищеність життєво мисливих інтересів людини та громадянина¹.

Таким чином, системоутворючими елементами, що становлять зміст цього поняття, є такі:

1) це міра можливої (дозволеної) поведінки засудженого, тобто це його право. Загальноновизнаним у теорії кримінально-виконавчого права України є положення про те, що право засудженого – це вид і міра його поведінки під час відбування кримінального покарання, можливість користуватися певними соціальними благами для задоволення особистих потреб, що закріплені в нормах Конституції та інших законодавчих актах. На думку А. Х. Степанюка, закріплене в ч. 1 ст. 10 КВК України право засудженого на особисту безпеку – це його загальне право як людини та громадянина. Цей висновок

---

¹ Колб І. О. Забезпечення особистої безпеки засуджених у виправних колоніях України: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 25.

ґрунтується на тому, що, відповідно до ч. 3 ст. 63 Конституції України, засуджений користується всіма правами людини та громадянина, за винятком обмежень, що визначені законом і встановлені вироком суду. Крім цього, оскільки ст. 3 Конституції України закріплено загальне право людини та громадянина на особисту безпеку, керуючись вимогами ст. 10 КВК України, слід визнати, що право засудженого на особисту безпеку є загальним його правом, яке не входить до переліку обмежень прав, визначених засудженому на підставі вироку суду та закону (статті 532–540 КПК України)¹;

2) цим правом засуджений може користуватися під час відбування покарання. Загальновизнаною в кримінально-виконавчому праві України є також позиція, за якою відбування покарання розуміють як забезпечений державним примусом правовий стан засудженого, що настає після того, як обвинувальний вирок набирає законної сили, і полягає в підпорядкуванні поведінки засудженого обмеженням прав та свобод, передбачених у КК України відповідними покараннями. Відповідно до вимог статей 532–540 КПК України, вирок суду набирає законної сили після закінчення строку на подання апеляції, а вирок апеляційного суду – після закінчення строку на подання касаційної скарги, унесення касаційного подання, якщо його не було оскаржено чи на нього не було внесено подання, при цьому обвинувальний вирок виконують після

---

¹ Колб І. О. Забезпечення особистої безпеки засуджених у виправних колоніях України: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 25–26.

набрання ним законної сили. Саме цей вирок, як зазначено в ст. 4 КВК України, і є підставою для відбування покарання засудженим¹.

Правовий статус (стан) засудженого визначено у главі 2 КВК України та інших законах України, зокрема тих, які встановлюють порядок й умови виконання та відбування конкретного виду покарання²;

3) зазначене право засуджених визначено на нормативно-правовому рівні. Право засуджених на особисту безпеку гарантовано ст. 3 Конституції України та ст. 10 КВК України, а порядок його забезпечення – спеціальними законами (зокрема, «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»), ст. 42 КПК України, деякими нормами КВК України (статті 102–104), а також п. 89 Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, іншими підзаконними нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України³;

4) це право забезпечують засуджені на особистісному рівні, тобто воно пов'язано зі так званою

---

¹ Колб І. О. Забезпечення особистої безпеки засуджених у в'язницях України: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 26.

² Колб І. О., Горбачевський В. Я. Кримінальне покарання у правовому механізмі соціально-кримінологічного запобігання злочинам та забезпечення безпеки особи. *Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи: матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Харків, 9 груд. 2016 р.)*. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. С. 84–85.

³ Колб І. О. Забезпечення особистої безпеки засуджених у в'язницях України... С. 26–27.

віктимною поведінкою особи, яка може, як установили вчені (Є. М. Моїсеєв, О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін.), бути необережною, ризикованою, провокаційною, об'єктивно небезпечною для самого потерпілого, унаслідок чого це може призвести до виникнення криміногенної ситуації, а інколи – учинення злочину¹;

б) об'єктом захисту засудженого є його життєво важливі інтереси як людини, так і громадянина. Відповідно до ч. 1 ст. 7 КВК України, під час виконання та відбування покарання держава охороняє лише законні інтереси засуджених, які з позицій змісту права на особисту безпеку є важливими інтересами людини та громадянина. У науці законними інтересами засуджених вважають їх прагнення, що закріплені в правових нормах конкретної дії щодо володіння певними благами, які задовольняють, зазвичай, за результатами оцінювання поведінки засуджених посадовими особами органів виконання покарань чи адміністрацією установ виконання покарань, прокуратурою, судом тощо².

Отже, лише за наявності всіх перерахованих системних ознак право засуджених на особисту безпеку набуває реального змісту, а тому варто враховувати це під час реалізації заходів, пов'язаних із забезпеченням державою та особою зазначеного права, відповідно до того, що визначення поняття

---

¹ Кримінологічна віктимологія: навч. посіб./за заг. ред. проф. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2006. С. 62.

² Колб І. О. Забезпечення особистої безпеки засуджених у виправних колоніях України: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 27.

«право засуджених на особисту безпеку» є важливим як з позицій теорії права, так і практики його реалізації забезпечення на нормативно-правовому й особистісному (віктимологічному) рівнях¹. З огляду на зазначене, необхідно доповнити ст. 10 КВК «Право засуджених на особисту безпеку» приміткою, у якій визначити це поняття за алгоритмом, що запропонований.

Ураховуючи визначені в законі умови виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі, можна стверджувати, що найбільш повно й точно поняття «право засуджених на особисту безпеку» відображає так званий діяльнісний підхід науковців до його визначення.

Правові засади забезпечення зазначеного права засуджених до позбавлення волі в Україні становлять у цілому зміст цього дослідження². Зокрема, серед нормативно-правових актів варто виділити такі:

- Конституція України (статті 3, 21, 23, 63 та ін.);
- КВК України (статті 1, 7, 8, 10, 104, 107 та ін.);
- КПК України (ст. 42);
- Закон України «Про попереднє ув'язнення»;
- Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»;

---

¹ Колб І. О. Поняття та зміст права засуджених до позбавлення волі в Україні на особисту безпеку. Право на особисту безпеку засуджених до позбавлення волі в Україні: поняття, зміст та форми забезпечення: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи та д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Львів: Галиц. вид. спілка, 2014. С. 8–59.

² Колб І. О., Руденко В. І. Про деякі проблемні питання діяльності персоналу колоній, пов'язані з гарантіями забезпечення прав засуджених в Україні. *KELM*. 2017. № 2 (18). С. 167–178.

– Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які є учасниками кримінального судочинства»;

– Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»;

– Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань;

– Інструкція про забезпечення безпеки осіб, які є учасниками кримінального судочинства; ін.¹

Для вирішення проблем, означених у цьому параграфі посібника, необхідно здійснити такі заходи:

1. Доповнити ст. 10 КВК України приміткою, у якій законодавчо закріпити поняття «особиста безпека засуджених».

Необхідність у цьому зумовлена такими обставинами:

а) потребою в розширенні знань засуджених і персоналу УВП з цих питань та завданням запобігання будь-яких загроз щодо них;

б) розширенням дії прецедентних норм, що застосовуються відносно поняття «безпека» в інших галузях права та нормативно-правових актах;

в) результатами анонімного опитування засуджених до позбавлення волі та персоналу УВП щодо змісту зазначеної проблематики.

2. Доповнити КВК України ст. 10-1 «Особливості забезпечення права засуджених на особисту безпеку для окремих категорій осіб» такого змісту:

«З урахуванням статі, віку, стану здоров'я та інших індивідуальних особливостей засуджених, в

---

¹ Колб І. О. Соціально-правова природа поняття права засуджених на особисту безпеку. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2012. № 1 (80). С. 130–138.

органах та установах виконання покарань мають бути створені відповідні умови, що забезпечують їх право на особисту безпеку. Порядок визначення таких умов регулюється нормами Особливої частини цього Кодексу».

Необхідність внесення цих доповнень зумовлена такими чинниками:

1) на законодавчому рівні в КВК України визначено особливості відбування покарання у виді позбавленні волі засудженими жінками і неповнолітніми (гл. 21); особливості відбування покарання в колоніях різних видів (гл. 20); виконання покарання у виді довічного позбавлення волі (гл. 22) та ін. Крім цього, чітко встановлено в законі роздільне тримання засуджених до позбавлення волі у виправних і виховних колоніях (ст. 92 КВК); переміщення засуджених до позбавлення волі (ст. 88 КВК); переведення засуджених до позбавлення волі (ст. 101 КВК) та ін., які враховують деякі особливості утримання окремих категорій засуджених та чого не здійснено в контексті забезпечення особистої безпеки цих осіб¹;

2) як свідчить практика, найбільш вразливими об'єктами в УВП є колишні неповнолітні, які відбували покарання у виховних колоніях (ст. 19), або щодо яких суд постановив рішення щодо заміни випробування (ст. 75 КК України) на реальне

---

¹ Колб І. О. Застосування сили до засуджених – одна із форм запобігання посягання на їх безпеку. *Злочинність як суспільна проблема та шляхи її вирішення в Україні: матеріали Всеукр. студ. наук. конф.: у 2-х т. (м. Харків, 4 листоп. 2016 р.)*. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. С. 171–172.

позбавлення волі та направлення їх у виправні колонії в порядку ст. 147 КВК України «Переведення засуджених із виховної колонії до виправної колонії». У зв'язку з цим, потребує коригування ст. 92 КВК України «Роздільне тримання засуджених для позбавлення волі у виправних і виховних колоніях, а саме: ч. 3 цієї статті слід доповнити словосполученням такого змісту: «Ізольовано від інших засуджених, а також роздільно тримаються особи, які переведені з виховних у виправні колонії в порядку визначеному цим Кодексом»¹.

Таким чином, узагальнивши запропоновані науковцями та практиками погляди щодо змісту діяльності персоналу виправних колоній, пов'язаної із забезпеченням особистої безпеки засуджених у виправних і виховних колоніях, шляхом застосування заходів вгамування таких осіб можна диференціювати на три категорії:

а) особи, які безпосередньо виконують оперативно-службові завдання, з чітко визначеними функціями (охорона, і нагляд та ін. – при відсутності керівних і координаційних функцій); тобто це інструктивно-виконавський тип діяльності, спрямованої на виконання цього завдання;

б) особи, які виконують такі самі функції, але пов'язані з організацією та координацією дій підлеглого низового персоналу – це репродуктивний тип діяльності персоналу в цьому напрямі;

---

¹ Колб І. О. Забезпечення особистої безпеки засуджених у виправних колоніях України: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 28–30.

в) особи, які виконують функції старшого й вищого керівного персоналу на рівні продуктивного виду такої діяльності.

Таким чином, зазначений підхід надасть можливість:

1) підвищити рівень індивідуальної відповідальності персоналу виправних колоній щодо забезпечення особистої безпеки засуджених та прийнятті рішення про застосування заходів вгамування до цих осіб;

2) ефективніше використовувати сили та засоби ОРД, насамперед, щодо оперативно-розшукового запобігання, на стадіях готування (ст. 14 КК України) і замаху на злочини (ст. 15 КК) та під час безпосередньої реалізації персоналом виправних колоній заходів, спрямованих на забезпечення особистої безпеки засуджених у тому числі й при запобіганні застосування персоналом колоній заходів вгамування до цих осіб;

3) удосконалити практику, включаючи судову, протидії злочинності у виправних колоніях, включаючи й ту, що пов'язана із застосуванням заходів вгамування до засуджених¹.

3. КВК України доповнити главою 4-1 «Персонал органів та установ виконання покарань та викласти її в такій редакції:

---

¹ Колб І. О. Деякі організаційно-правові проблеми, що пов'язані із забезпеченням кримінологічної безпеки у місцях позбавлення волі України. *Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії злочинності: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 25 листоп. 2016 р.)*. Одеса: Одес. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 40–41.

Стаття 21-1. «Основи правового статусу персоналу органів та установ виконання покарань» наступного змісту:

«Правовий статус персоналу органів та установ виконання покарань та вимога до нього визначаються спеціальним законом».

Стаття 21-2. «Відповідальність персоналу органів та установ виконання покарань» у такій редакції:

«1. У випадках нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження із засудженими, персонал органів та установ виконання покарань підлягає звільненню зі служби (роботи) та притягається до відповідного виду юридичної відповідальності.

2. Повторне прийняття на службу (роботу) осіб, зазначених у частині першій цієї статті, не допускається».

Стаття 21-3. «Взаємовідносини персоналу органів та установ виконання покарань»:

«1. Взаємовідносини персоналу органів та установ виконання покарань із засудженими ґрунтуються на суворому дотриманні законності та інших принципів кримінально-виконавчого законодавства України, виконання та відбування покарання.

2. Персоналу органів та установ виконання покарань категорично забороняється входити в неслужбові стосунки із засудженими та їх родичами, що не викликані інтересами служби, а також користуватися їх послугами.

3. Персонал органів та установ виконання покарань звертається до засуджених на «ви» і називає їх «засуджений» або «громадянин» та прізви-

ще, а у виховних колоніях – на «ти» або «вихованець» та по імені.

Засуджені звертаються до персоналу органів та установ виконання покарань на «ви», називають їх по імені та по батькові або «громадянин» і далі за званням чи займаною посадою».

Необхідність цієї видозміни зумовлена такими обставинами¹.

По-перше, змістом і структурою кримінально-виконавчих правовідносин, основними суб'єктами яких виступає персонал органів та УВП і засуджені. При цьому, якщо правовий статус останніх чітко визначений у законі (статті 7–10 гл. 2 КВК), то щодо перших у чинному КВК не йдеться. Виникає парадоксальна ситуація: відбувають покарання конкретні засуджені, індивідуальний та загальний статус яких відрегульований на нормативно-правовому рівні, а виконують покарання неперсоніфіковані (анонімні) органи та УВП, а не відповідні посадові особи держави².

По-друге, системним принципом побудови правових норм, який передбачає взаємоузгодженість і взаємозв'язок як загальнообов'язкових правил по-

---

¹ Колб І. О., Колб О. Г. Застосування засобів приборкання до засуджених, як одна із умов безпечного функціонування виправних колоній. *Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 листоп. 2018 р.)*. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 330–331.

² Колб І. О. Кримінологічні та кримінально-виконавчі засади забезпечення безпеки в установах виконання покарань України. *Актуальні питання кримінально-виконавчого законодавства та практики: зб. матеріалів круглого столу (м. Київ, 30 берез. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2017. С. 56–58.

ведінки, так й інших норм, що вносяться до нормативно-правового акта у виді змін та доповнень.

По-третє, міжнародно-правові акти з питань виконання покарань мають норми, що визначають зміст діяльності та правовий статус як засуджених, так і персоналу органів та УВП.

По-четверте, міжнародно-правова практика (КВК, закони та ін.) має саме таку структуру, що передбачає роль і місце в кримінально-виконавчих правовідносинах обох названих вище суб'єктів.

4. Внести зміни та доповнення до Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», а саме:

4.1. Перше речення ч. 1 ст. 16 Закону доповнити такими словосполученнями: «...а також вимоги міжнародно-правових актів із питань виконання покарань, згоду на які дала Верховна Рада України», а також – «не зловживати та виходити за межі наданих законом службових повноважень» та викласти її в такій редакції: «Персонал ДКВС України зобов'язаний неухильно виконувати закони України, а також вимоги міжнародно-правових актів із питань виконання покарань, згоду на які дала Верховна Рада України, додержуватися норм професійної етики, гуманно ставитися до засуджених і осіб, узятих під варту, не зловживати та виходити за межі наданих законом службових повноважень»¹.

---

¹ Колб І. О. Забезпечення особистої безпеки засуджених у виправних колоніях України: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 43.

Необхідність такої видозміни зумовлена: вимогами ст. 9 Конституції України, у якій міжнародно-правові акти віднесені до джерел національного законодавства; змістом Закону України «Про міжнародні договори», яким визначено пріоритетність дії ратифікованих міжнародно-правових актів на території України; судовою практикою щодо кримінальних справах з питань перевищення влади або службових повноважень.

4.2. Друге речення ст. 17 цього Закону доповнити словосполученням «у тому числі за кордоном або із залученням зарубіжних фахівців» та викласти в такій редакції: «З цією метою ДКВС України може створювати відповідні навчальні заклади, а також організовувати підготовку фахівців в інших навчальних закладах на договірній основі, у тому числі за кордоном або із залученням зарубіжний фахівців».

Зазначена видозміна легалізує, відповідно, ту діяльність, що здійснюється в Україні тривалий час та пов'язана із залученням міжнародних експертів та інших фахівців щодо підвищення кваліфікації персоналу ДКВС у формі:

а) проведення моніторингу дотримання прав і свобод людини в УВП України та опублікування відповідних методичних та інших посібників, а також збірників матеріалів тренінгу;

б) виїздів представників ДКВС України за кордон для вивчення зарубіжного досвіду (зокрема, тільки у 2012 році було здійснено 24 такі відрядження, у яких брали участь 74 особи);

в) створення фондів сприяння в проведеній реформ у кримінально-виконавчій системі України,

а також установ – моделей з виконання покарань та ін.¹

Таким чином, точне та всебічне з'ясування змісту поняття «безпека в місцях позбавлення волі» є важливим і, однозначно, об'єктивно необхідним елементом запобіжної діяльності персоналу ДКВС України², пов'язаної із застосуванням до засуджених визначених у законі заходів вгамування, а також правильним орієнтиром при прийнятті рішення та виборі конкретного заходу впливу на правопорушника.

4.3. Вплив громадського контролю на практику застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі

Вивчення змісту кримінально-виконавчого законодавства України (ст. 2 КВК) показало, що у його нормах термін «громадськість», як ключовий елемент у словосполученні «громадський контроль», вживається у такому контексті:

1) як завдання даного законодавства – у виді участі громадськості в процесі контролю за виконанням кримінальних покарань (ч. 2 ст. 1 КВК);

---

¹ Богатирьов І. Г. Доктринальна модель побудови пенітенціарної системи України нового типу: інноваційний проект. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, ДПтС України, 2014. 53 с.

² Колб І. О., Джужа О. М. Про деякі правові засади кримінологічної діяльності персоналу колоній щодо забезпечення безпеки засуджених до позбавлення волі в Україні. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 3 берез. 2017 р.)*. Хмельницький: Нац. акад. держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького, 2017. С. 186.

2) як принцип кримінально-виконавчого законодавства, виконання покарань – у виді участі громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань (ст. 5 КВК, ст. 2 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»);

3) як один із основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених – у виді громадського впливу (ч. 3 ст. 6 КВК);

4) як одне з прав засуджених – у виді їх права на звернення до громадських об'єднань (ч. 1 ст. 8 КВК);

5) як один із суб'єктів відвідування установ виконання покарань (ч. 1 ст. 24 КВК);

6) як суб'єкт громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань в установах виконання покарань (виправних колоніях, арештних домах, виправних центрах та слідчих ізоляторах) – у виді спостережних комісій (ч. 2 ст. 25 КВК);

7) як самодіяльні організації засуджених до позбавлення волі (ст. 127 КВК; ст. 27 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу»);

8) як суб'єкт здійснення богослужіння та релігійних обрядів у колоніях (статті 128, 128-1 КВК) – у виді душпастирської опіки засуджених¹;

---

¹ Колб І. О., Шевченко О. Д. Щодо змісту взаємодії персоналу установ виконання покарань України та релігійних організацій з питань запобігання застосування сили до засуджених. *Particularitarii adaptarii Legislatiei republicii Moldova si ucrainei la Legislatia uniunii euro pene: conferinta internationala stintifico-practica (Chisinau, republica Moldova, 23–24 martie 2018)*. Chisinau: Lulian, 2018. С. 288–289.

9) як учасники виправлення та ресоціалізації засуджених неповнолітніх (ст. 149 КВК);

10) як суб'єкт нагляду за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням (ч. 2 ст. 163 КВК);

11) як учасник діяльності дисциплінарної комісії установи виконання покарань – у формі запрошення на її засідання (ч. 3 ст. 135 КВК);

12) як суб'єкти взаємодії з органами та установами виконання покарань – у виді сприяння їм у виконанні визначених у законі завдань (статті 5, 20 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу»);

13) як суб'єкт демократичного цивільного контролю (Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами»)¹.

Здавалось би, в Україні створений належний правовий механізм для здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань. Проте, на практиці це питання не в повній мірі кореспондується із зазначеними вище формами і видами діяльності громадськості, пов'язаної з виконанням і відбуванням кримінальних покарань, особливо з процесом застосування до засуджених у місцях позбавлення волі фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї.

---

¹ Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон України від 19 червня 2003 р. № 975-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 46. Ст. 366.

Мова, у першу чергу, ведеться про те, що у жодному зазначеному вище нормативно-правовому акті та нормі права не закріплено положення про те, що громадські організації вправі здійснювати контроль за застосуванням заходів вгамування до осіб, позбавлених волі.

У той самий час, у сучасній історії України прийнято ряд важливих у цьому сенсі заходів, які мають пряме відношення до досліджуваної проблематики та створили належне правове підґрунтя для участі громадськості, поряд з Уповноваженим Верховної Ради України та прокурором (ч. 5 ст. 106 КВК), в процесі контролю за діяльністю персоналу органів та установ виконання покарань, а також інших правоохоронних органів, залучених для забезпечення режиму особливих умов у колоніях (ст. 105, ч. 6 ст. 106 КВК), що пов'язана із застосуванням у місцях позбавлення волі заходів вгамівного характеру.

Зокрема, у Законі України «Про Національну поліцію» є спеціальний розділ VIII «Громадський контроль поліції», в якому закріплено положення про те, що з метою інформування громадськості про діяльність поліції керівник поліції та керівники територіальних органів поліції раз на рік готують та опубліковують на офіційний веб-портал органів поліції звіт про діяльність поліції (ч. 1 ст. 86)¹.

Більш того, керівники територіальних органів поліції зобов'язані регулярно оприлюднювати дані

---

¹ Закон України «Про Національну поліцію»: Положення про Національну поліцію: офіц. текст. Київ: Алерта, 2016. 84 с.

про вжиті заходи щодо виявлення, запобігання та припинення порушень публічного порядку на офіційних веб-порталах органів, які вони очолюють (ч. 3 ст. 86 даного Закону).

І, що найцінніше у цьому Законі – за результатами оцінки діяльності територіального органу поліції Верховна Рада України або відповідні ради місцевих депутатів можуть прийняти резолюцію недовіри керівнику відповідного органу (підрозділу) поліції, що є підставою для звільнення його із займаної посади (ст. 87).

Крім цього, відповідно до вимог ст. 90 Закону України «Про Національну поліцію», контроль за діяльністю поліції може здійснюватися у формі залучення представників громадськості до спільного розгляду скарг та дії чи бездіяльності поліцейських та до перевірки інформації про належне виконання покладених на них обов'язків згідно до законів та інших нормативно-правових актів України.

На сьогодні у жодному законі та іншому правовому джерелі, що стосується сфери виконання покарань та, зокрема, діяльності персоналу органів і установ виконання покарань України, не закріплено зазначених вище у Законі України «Про Національну поліцію» положень.

Нічого з цього приводу не сказано й в Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, а також в інших державних програмах (Національній стратегії у сфері прав людини; стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр.; стратегії сталого розвитку «Україна – 2020»; ін.).

Не запропоновані зазначені норми й в проекті Закону «Про пенітенціарну систему», хоча їх наявність, виходячи з існуючого стану справ у сфері виконання покарань України, є вкрай необхідною.

Фундаментальні засади громадського контролю визначені в Законі України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави»¹. Зокрема, у ст. 1 даного Закону закріплено зміст поняття «демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією та правоохоронними органами держави» (цивільний контроль), під яким слід розуміти комплекс здійснюваних відповідно до Конституції і законів України правових, організаційних, інформаційних заходів для забезпечення неухильного дотримання законності й відкритості в діяльності всіх складових частин Воєнної організації та правоохоронних органів держави, сприяння їхній ефективній діяльності і виконанню покладених на них функцій, зміцненню державної та військової дисципліни.

Важливими також є встановлені у цьому Законі основні завдання цивільного контролю (ст. 2), а саме:

1) спрямування діяльності органів та установ виконання покарань на реалізацію визначених засадами внутрішньої і зовнішньої політики завдань у сфері правоохоронної діяльності з метою зміцнення національної безпеки та громадського порядку;

---

¹ Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон України від 19 червня 2003 р. № 975-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 46. Ст. 366.

2) дотримання законності в діяльності органів та установ виконання покарань;

3) створення умов, які унеможливають використання військових формувань та інших правоохоронних органів для обмеження прав і свобод засуджених, позбавлених волі;

4) запобігання та недопущення порушень конституційних прав і свобод, захист законних інтересів персоналу органів та установ виконання покарань, осіб, звільнених зі служби (роботи) в ДКВС України, а також членів їхніх сімей;

5) урахування громадської думки, пропозицій громадян та громадських організацій при обговоренні й ухваленні рішень з питань діяльності органів та установ виконання покарань та зміцнення громадського порядку і законності у сфері виконання покарань;

6) виділення відповідно до законів у необхідних обсягах і раціональне використання бюджетних коштів, спрямованих на утримання і функціонування органів та установ виконання покарань України;

7) використання за цільовим і функціональним призначенням державного майна, переданого в управління органам та установам виконання покарань;

8) своєчасне, повне і достовірне інформування органів державної влади та суспільства про діяльність органів та установ виконання покарань, забезпечення її відповідності вимогам Конституції України і законів України, нормам міжнародного права, реальній кримінальній обстановці, громадського порядку.

Виходячи з того, що в чинному кримінально-виконавчому законодавстві України, як форми контролю, що зазначені в Законі України «Про Національну поліцію», так і завдання громадського контролю, мова про які ведеться в Законі України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», не визначені, логічно було б КВК України видозмінити з урахуванням цих положень. Зокрема, варто цей Кодекс доповнити ст. 25-1 «Завдання та принципи громадського контролю за дотриманням прав засуджених та законності при виконанні кримінальних покарань» та викласти її у наступній редакції:

«Завдання та принципи громадського контролю за дотриманням прав засуджених та законності при виконанні кримінальних покарань визначаються законодавством України з питань демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави».

Враховуючи, що у Законі України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» одним із завдань визначено завдання по забезпеченню цивільного контролю з питань відповідності діяльності органів та установ виконання покарань Конституції і законам України та нормам міжнародного права, а також з метою удосконалення правових засад застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, слід ст. 106 КВК України доповнити частиною 14 такого змісту:

«Для забезпечення громадського контролю з питань застосування персоналом органів та установ виконання покарань фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї до засуджених, позбавлених волі, про такі випадки інформуються ті громадські організації, які вправі здійснювати зазначений контроль у сфері виконання покарань згідно чинного законодавства України».

Крім цього, по аналогії з відповідними нормами Закону України «Про Національну поліцію», необхідно КВК України доповнити ст. 25-2 «Громадський контроль за діяльністю персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України» наступного змісту:

«Керівники органів та установ виконання покарань зобов'язані щорічно готувати та опублікувати на своїх офіційних веб-порталах звіти про результати діяльності тих підрозділів, які вони очолюють, з метою інформування громадськості та прийняття з цього приводу відповідних рішень.

За діяльністю персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України громадський контроль може здійснюватися і в інших формах, визначених у законодавстві з питань демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави, а також у формі залучення представників громадськості до спільного розгляду скарг на дії, чи бездіяльність персоналу органів та установ виконання покарань та до перевірки інформації про неналежне виконання покладених на цих осіб обов'язків.

Верховна Рада України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Київська та Севастопольська міські ради, обласні, районні та міські ради мають право за результатами громадського контролю своїм рішенням прийняти резолюцію недовіри відповідному керівнику органу та установи виконання покарань України, що є однією з підстав його звільнення із займаної посади».

Тільки при такій видозміні громадського контролю у сфері виконання покарань України набуде іншого змісту й практика застосування заходів вгамування до засуджених у місцях позбавлення волі та на більш високому рівні будуть реалізовуватись визначені в законі завдання, що пов'язані із запобіганням тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими¹.

Як у зв'язку з цим зазначили деякі дослідники, повноцінне життя сучасного суспільства передбачає наявність в ньому третього сектора (перший – державний, другий – сектор приватного бізнесу), тобто діяльності громадських організацій та громадського контролю за першими двома секторами². При цьому, як встановив Г. О. Радов, про-

---

¹ Колб І. О. До питання вирішення проблеми протиправної поведінки персоналу виправних та виховних колоній в Україні у разі застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2017. Вип. 6. Т. 3. С. 68–71.

² Тюрма и общество: материалы семинара для персонала учреждений по исполнению наказаний Донецкой области. Донецк: Донец. Мемориал, 2000. С. 28.

блема стоїть більш гостріше, ніж здається на перший погляд. І для того, щоб не виявитись в такій ситуації, персонал органів та установ виконання покарань повинен сам ініціювати громадську активність. І, перш за все, – для підтримки самого себе¹. На його переконання (і з цим варто погодитись повністю), тільки громадянське суспільство та його інститути можуть осудити персонал, так само, як і можуть його оправдати².

Важливість видозміни правових засад та в цілому змістовних елементів громадського контролю у сфері виконання покарань обумовлена ще й тим, що у чинному кримінально-виконавчому законодавстві України, якщо виходити із вимог ст. 25 КВК, ця форма діяльності громадських організацій по суті зведена до двох його видів: а) надання допомоги органам та установам виконання покарань у виправленні засуджених і проведенні соціально-виховної роботи (ч. 1 цієї статті Кодексу); б) здійснення контролю єдиним легітимним органом – спостережними комісіями (ч. 2).

Проте, вивчення змісту Положення про спостережені Комісії, яке затверджено Кабінетом Міністрів України (постанова від 1 квітня 2004 року № 429), показало, що зазначений громадський контроль є формальним та не стосується суттєвих аспектів кримінально-виконавчої діяльності, зокрема й питань, пов'язаних із застосуванням фізичної

---

¹ Тюрьма и общество: материалы семинара для персонала учреждений по исполнению наказаний Донецкой области. Донецк: Донец. Мемориал, 2000. С. 17.

² Там же.

сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки і зброї до засуджених, позбавлених волі.

Більш того, більшість норм даного Положення не кореспондуються із змістом тих змін і доповнень, які внесені до чинного КВК України протягом 2005–2018 рр., включаючи й ті, що стосуються приведення умов відбування покарань у виді позбавлення волі до Європейських стандартів¹, а також з відповідними статтями Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави»². Так, ні спостережні комісії, ні інші громадські об'єднання не можуть з цих причин належним чином реалізовувати у своїй практичній діяльності такі принципи здійснення цивільного контролю в ст. 4 даного Закону, як:

1) розмежування функцій і повноважень політичного керівництва сферою виконання покарань України, особливо в часи Президента України В. А. Ющенка (2005–2010 рр.) та Президента України П. О. Порошенка (2014–2018 рр.), коли центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, очолювали представники коаліцій-

---

¹ Про внесення змін до Кримінально-виконавчого Кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів: Закон України від 08.04.2014 р. № 1186-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 2. Ст. 869.

² Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон України від 19 червня 2003 р. № 975-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 46. Ст. 366.

них політичних партій, що об'єднались у Верховній Раді України;

2) взаємодії й відповідальності органів державної влади та органів управління сферою виконання покарань за здійсненням державної політики у справі зміцнення законності й громадського порядку, за своєчасне і всебічне матеріально-фінансове забезпечення органів та установ виконання покарань для реалізації покладених на них функцій (безконтрольність з цих питань сприяла тому, що щорічно, розпочинаючи з 1991 року по даний час, з Державного бюджету України на сферу виконання покарань виділяється лише 40 % від її потреб¹, а стан повторної та пенітенціарної злочинності і злісних правопорушень залишається незмінним за весь цей період);

3) прозорості видатків на утримання органів та установ виконання покарань (так, як зазначено в розділі II Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України 2017 року, за всі часи незалежності ДКВС України фінансувалась у розмірі 40 % від потреб. При цьому, тільки у 2017 році додаткова потреба у фінансуванні сфери виконання покарань становила 730 млн грн (розділ VI даної Концепції))²;

4) відкритості для суспільства інформації про діяльність ДКВС України, яка не становить дер-

---

¹ Про Державний бюджет України на 2019 рік: Закон України 28 лютого 2019 р. № 2696-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. № 25. Ст. 878.

² Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-Р. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 178. 20 верес. С. 8–9.

жавну таємницю, з урахуванням визначеної законом специфіки державних правоохоронних органів (у той самий час, інформаційний бюлетень центрального органу виконавчої політики, що реалізує державну політику України у сфері виконання покарань, який публікувався з 1991-го по 2016 роки, на сьогодні Адміністрацією ДКВС Міністерства юстиції України не випускається);

б) відповідальності посадових осіб за своєчасність, повноту і достовірність інформації, що надається, та реагування на звернення громадян, громадських організацій, виступів засобів масової інформації.

Звичайно, якби громадські організації та інші суб'єкти цивільного контролю, що визначені в ст. 6 Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави»¹ більш активно та цивілізовано застосовували визначені у цьому нормативно-правовому акті повноваження та принципи, то, мабуть, дещо по-іншому й мала вигляд ситуація, що склалась у зв'язку із застосуванням до засуджених у місцях позбавлення волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї, а саме – це має визнаватись громадськістю як надзвичайна подія, позаяк зазначена діяльність персоналу ДКВС України пов'язана з суттєвим порушенням прав тих осіб, щодо яких застосовуються

---

¹ Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон України від 19 червня 2003 р. № 975-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 46. Ст. 366.

встановлені у законі заходи вгамування (право на життя, здоров'я, гідність, безпеку тощо).

Поряд з цим, варто зазначити, що питання громадського контролю мають стати предметом окремого дослідження, враховуючи, що на теперішній час його ефективність є низькою, а результативність низькою¹. При цьому, однією з обставин, що негативно впливає на стан даної діяльності, є те, що у чинному кримінально-виконавчому законодавстві України, зокрема в ч. 2 ст. 25 КВК, визначений лише один громадський орган – спостережні комісії, повноваження яких є «куцими» (вузькими та несуттєвими), а форми впливу на адміністрацію УВП – формальними та беззмістовними.

Саме тому, так важливо на законодавчому рівні закріпити реальні правові гарантії реалізації на практиці громадського контролю у сфері виконання покарань, а також принципи та юридичні наслідки такої суспільної діяльності.

Як з цього приводу влучно висловився Г. О. Радов, кримінально-виконавча система без громадських організацій не обійдеться. А тому ми сьогодні не тільки можемо, ми зобов'язані сприяти відкриттю таких організацій, як необхідної умови, яка забезпечить якісне функціонування нашої системи. Це є категоричний імператив, будь-якої спроби блокувати участь громадського суспільства в

---

¹ Колб І. О., Попельнюк Т. В. Щодо деяких історичних періодів взаємодії релігійних організацій та органів і установ виконання покарань. *Приклади правового врегулювання душпастирського служіння у пенітенціарній системі в країнах Європи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 3 груд. 2018 р.)*. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 64–66.

діяльності кримінально-виконавчої системи неминуче приведуть до краху системи, беззаперечно підштовхують її у той стан, який відомим є для нас як «ГУЛАГ»¹. При цьому, на його переконання (і варто з цим погодитись у повній мірі), нормативна база з цих питань не повинна бути абстрактною, вона має створювати механізми, які дозволяють її реально застосовувати².

Таким чином, підводячи підсумки по даному підрозділу роботи, слід констатувати, що на сьогоднішній громадський контроль за практикою застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї на нормативному рівні у кримінально-виконавчому праві України не визначений, а ті потенційні можливості, що закріплені в законах, що стосуються в цілому цивільного контролю за правоохоронною системою, у реальних кримінально-виконавчих правовідносинах майже не реалізуються.

Все це, в кінцевому результаті, не дозволяє виявляти глибинні детермінанти, що пов'язані із формуванням протиправної поведінки, яка є підставою для застосування до засуджених відповідних заходів вгамування, а також психології дій персоналу органів та установ виконання покарань у таких ситуаціях, прийняттям адекватних рішень при цьому та проявів гуманізму після припинення правопорушень і злочинів з боку винних осіб, у

---

¹Тюрьма и общество: материалы семинара для персонала учреждений по исполнению наказаний Донецкой области. Донецк: Донец. Мемориал, 2000. С. 12.

²Там же, с. 23.

тому числі й шляхом надання для останніх своєчасної домедичної допомоги¹.

Отже, необхідність введення громадського контролю саме за цим напрямом діяльності персоналу ДКВС України є очевидною.

Такий висновок витікає з результатів проведеного аналізу застосування в Україні фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї до засуджених, позбавлених волі, протягом 1991–2018 рр., а також з тих нормативно-правових засад, що визначені в Законі України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» (зокрема, в ст. 5 «Предмет цивільного контролю», ст. 7 «Особливості та обмеження у здійсненні контролю», ст. 19 «Участь громади у здійсненні контролю», ін.²); Конвенції про заборону тортур, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, у додатку до якої закріплені принципи ефективного розслідування та документування таких фактів³;

---

¹ Колб І. О. Проблемні питання реалізації на практиці права засуджених на гуманне ставлення та повагу до людської гідності. *Актуальні проблеми кримінального права: матеріали VII Міжвуз. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 18 листоп. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 59–61.

² Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон України від 19 червня 2003 р. № 975-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 46. Ст. 366.

³ Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 39/46 від 10 грудня 1984 року. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями/упоряд.* О. І. Шиньківський та ін. Київ: Анна-Т, 2008. С. 63–69.

Європейської конвенції з цих питань, відповідно до вимог якої створено Європейський комітет, а також національні превентивні механізми¹; інші правові джерела.

Контрольні запитання і завдання

1. Що означає на науковому рівні поняття «пенітенціарна політика» та які її головні критерії оцінки?
2. Визначте сучасні завдання кримінально-виконавчої політики України.
3. Що Ви розумієте під терміном «право засуджених на особисту безпеку»?
4. На які категорії можна диференціювати персонал виправних колоній шляхом застосування заходів вгамування?
5. Яким чином на законодавчому рівні закріплено положення про те, що громадські організації вправі здійснювати контроль за застосуванням заходів вгамування до осіб, позбавлених волі?
6. В якому Законі України визначені фундаментальні засади громадського контролю?
7. Наскільки є ефективною діяльність спостережних комісій на даний час?
8. За наявності яких умов небезпека в місцях позбавлення волі має прихований характер і перетворюється в реальну небезпеку?

---

¹ Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню: прийнята ПАРЄ 26.11.1987 р. Набрала чинності для України 01.09.1997. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями/упоряд. О. І. Шиньський та ін. Київ: Анна-Т, 2008. С. 267–273.*

Розділ 5

Головні шляхи удосконалення практики застосування заходів вгамування в Україні до засуджених, позбавлених волі

5.1. Роль вербальних методів у запобіганні застосування до засуджених заходів вгамування

Як зазначено в ч. 2 ст. 106 КВК України, застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї має передувати попередження про намір використання вказаних заходів і засобів, якщо дозволяють обставини.

Аналогічні положення закріплені в ст. 43 Закону України «Про Національну поліцію»¹, ст. 15 Закону України «Про Національну гвардію України»² та інших нормативно-правових актах, що стосуються даної проблематики³.

Зокрема, у п. 1 розділу XXVI ПВР УВП з цього приводу закріплено положення про те, що попе-

---

¹ Закон України «Про Національну поліцію»: Положення про Національну поліцію: офіц. текст. Київ: Алерта, 2016. 84 с.

² Про Національну гвардію України: Закон України від 13 березня 2014 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594.

³ Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань: постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024. *Офіційний вісник України*. 2018. № 3. Ст. 117.

редження може бути здійснено голосом, при значній відстані або зверненні до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі мови і в кожному випадку бажано рідною мовою осіб, проти яких ці засоби будуть застосовуватися¹.

У той самий час, у п. 1 ч. 3 ст. 15 Закону України «Про Національну гвардію України» дано розширений зміст для вчинення таких дій, а саме: у разі застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, крім засобів індивідуального захисту (шоломів, бронежилетів та іншого спеціального екіпірування), вогнепальної зброї, озброєння та бойової техніки військовослужбовці Національної гвардії України зобов'язані попередити про намір їх використання, надати при цьому особам, щодо яких можуть бути застосовані відповідні заходи вгамування, достатньо часу для виконання своїх вимог (попередження може бути здійснено голосом, а у разі значної відстані або звернення до великої кількості людей – через гучномовні установки, і в кожному випадку бажано мовою, зрозумілою для осіб, проти яких ці засоби застосовуватимуться, а також українською мовою не менше як два рази з наданням часу, достатнього для припинення правопорушення)².

Такі ж вимоги для осіб, які застосовують заходи вгамівного характеру, визначені й в п. 3 Правил

---

¹ Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затверджені наказом Міністерства юстиції України від 28 серпня 2018 р. № 2823/5. *Офіційний вісник України*. 2018. № 70.

² Закон України «Про Національну поліцію»: Положення про Національну поліцію: офіц. текст. Київ: Алерта, 2016. 84 с.

застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань, що закріплені постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024¹.

Отже, визначений в ч. 2 ст. 106 КВК порядок попередження персоналом колоній засуджених, позбавлених волі, про те, що у випадках не припинення вчинення ними правопорушень до них будуть застосовані відповідні, визначені в законі, заходи вгамування, не в повній мірі співпадає із змістом аналогічних нормативно-правових актів з цих питань, які стосуються діяльності інших правоохоронних органів, а тому потребує уніфікації (приведення чого небудь до єдиної форми, єдиної системи, норми)², з огляду як тотожності діяльності відповідних осіб у цьому контексті, так і у зв'язку із вимогами ч. 6 ст. 106 цього Кодексу, згідно якої право на застосування фізичної сили, спеціальних засобів і зброї в УВП мають військовослужбовці Національної гвардії України та працівники Національної поліції³.

Про актуальність цієї проблематики свідчать результати анонімного опитування, проведеного

---

¹ Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань: постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024. *Офіційний вісник України*. 2018. № 3. Ст. 117.

² Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 601.

³ Колб І. О. Профілактика усунення, захисту та відвернення у механізмі запобігання злочинам, що вчиняються у зв'язку із застосуванням сили до засуджених. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2018. № 2 (4). С. 116–124.

серед персоналу УВП та засуджених, позбавлених волі. Так, на запитання «Чи слід у законі чітко визначити способи, форми та методи попередження засуджених про намір застосувати до них заходи вгамування?» особи з числа персоналу ДКВС України дали наступні відповіді: так – 1024 (51 % з 2016 опитаних респондентів); ні – 197 (10 %); частково – 795 (39 %). У свою чергу, засуджені на це питання відповіли наступним чином: так – 1291 (64 % з 2016 опитаних респондентів); ні – 23 (1 %); частково – 702 (35 %).

Враховуючи зазначене, логічно було б перше речення ч. 2 ст. 106 КВК викласти в наступній редакції:

«У разі прийняття рішення про застосування до засуджених, позбавлених волі, визначених у ч. 1 цієї статті Кодексу заходів і засобів, персонал колонії зобов'язаний попередити про намір їх використання, надавши при цьому достатньо часу для виконання своїх законних вимог (попередження може бути зроблено голосом, а у разі значної відстані або звернення до великої групи засуджених – через гучномовні установки, і в кожному випадку мовою, зрозумілою для правопорушників, не менше ніж два рази з наданням часу, достатнього для припинення правопорушення)».

Необхідність у видозміні даної правової норми, крім цього, обумовлена наступними обставинами:

1) метою застосування фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї до засуджених, позбавлених волі, а саме – припинення протиправних дій з боку цих осіб (ч. 1 ст. 106 КВК);

2) метою кримінально-виконавчого законодавства України, тобто захистом інтересів особи, суспільства і держави; запобіганням вчиненню нових кримінальних правопорушень засудженими, а також запобіганням тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими (ч. 1 ст. 1 КВК);

3) принципами кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань, зокрема, такими із них, як: гуманізму, справедливості, законності та поваги до прав і свобод людини (ст. 5 КВК);

4) міжнародно-правовими зобов'язаннями України щодо приведення національного законодавства і практики, включаючи питання застосування до засуджених заходів вгамування, до вимог Європейського Союзу¹;

5) існуючою практикою застосування в Україні заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, яка є предметом постійної критики з боку міжнародної спільноти² та викликає обґрунтовані скарги цих осіб³.

Особливо проблемною у цьому контексті слід назвати відсутність життєвих та професійних на-

---

¹ Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. *Урядовий кур'єр*. 2004. 20 квіт. С. 2–3.

² Предупреждение пыток в Украине. 2-е изд. Донецк: Донец. Мемориал, 2003. 252 с.

³ Результати соціологічного дослідження «Соціально-психологічний мікроклімат у середовищі засуджених та персоналу установ виконання покарань України». Біла Церква: Білоцерк. училище проф. підготовки персоналу ДКВС України, 2011. 89 с.

виків цивілізованого спілкування персоналу УВП із засудженими, включаючи й тих осіб, які тримались в СІЗО та виправних і виховних колоніях¹.

Як у зв'язку з цим слушно зауважив Г. Солдатенко, ці люди завжди знаходяться поруч. Тільки статус у них різний. Перші іменуються злочинцями і відбувають заслужені покарання, другі – контролюють виконання режиму утримання і здійснюють охорону «по периметру».

Перші зовсім не проти того, щоб різними шляхами вирватися на волю, другі зобов'язані не допустити цього ні в якому разі. Вони знають про хитрість та підступність перших, головоломки яких їм майже повсякдення доводиться розгадувати. Між ними завжди точиться безкомпромісна боротьба, своєрідна гра, в які ставки досить великі.

Для перших – це можливість отримати заборонені предмети, спиртні напої, наркотики, нарешті, втекти з місць позбавлення волі, для других – не принизити честь мундира, чесно виконати те, що передбачено законом. При цьому з обох сторін грають професіонали².

Ось, як про ці відносини висловився один із засуджених: персонал колоній особи, які відбувають покарання, умовно поділяють на дві категорії – старі та молоді.

До старих засуджені ставляться з повагою і ніколи не дозволяють собі по відношенню до них

---

¹ Колб І. О., Новосад Ю. О. Про деякі проблеми, що стосуються змісту діяльності персоналу органів та установ виконання покарань України. *КЕЛМ*. 2017. № 1 (17). С. 185–200.

² Солдатенко Г. Погляд з-за паркану. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 110.

ніяких вільностей. Хіба що інколи звертаються по імені та по-батькові – це зараз дозволено, позаяк у них гарний вишкіл, великий досвід, нарешті просто зовнішній вигляд, акуратно випрасувана форма, які вимушують ставитись до них відповідним чином.

Звичайно, між засудженими і персоналом колоній завжди йде змагання в плані дозволеного і недозволеного. Але тут, як кажуть, хто кого. Хоча заради справедливості треба визнати, що так званий «старий» персонал УВП – справжні профі, змагатися з яким дуже непросто. Приємно мати справу з гідним супротивником.

Щодо «молодих», то їх коротко, двома словами, можна характеризувати так: недосвідчені, гарячі. Можливо, з плином часу вони і стануть справжніми спецами¹.

У цілому, науковці проблеми спілкування персоналу ДКВС України та засуджених відносять до так званих елементів парадигми «насильницького управління», як невід’ємної частини культури нашого суспільства, нашого менталітету, які проявляються в характері мислення, спрямованого на пошук засобів обов’язкового покарання тих, чия поведінка відхиляється від уявлюваної «норми», від моделі покійно-слухняного виконавця². Важливим у зв’язку з цим є інший висновок науковців з цього приводу – не слід довіряти нікому, хто має схильність до покарання, бо це народ поганого

---

¹ Солдатенко Г. Погляд з-за паркану. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 110–111.

² Ніколенко Д. О. Культура професійного спілкування з засудженими. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 1 (2). С. 57.

сорту і походження, і на їхніх обличчях ми бачимо вираз палача та сищика¹.

З урахуванням того, що в УВП України відбувають покарання й засуджені іноземних держав, досить актуальними, у контексті змісту предмета даного дослідження, є й питання володіння персоналом іноземною мовою, якою вони мають звертатись до осіб, які вчиняють правопорушення, що є підставою для застосування до них заходів вгамування².

Як у зв'язку з цим слушно зауважив Д. О. Ніколенко, сьогоднішній етап розвитку наукової думки спрямований на пошук і розробку інтегративних психологічних категорій, які б у найбільшій мірі зберігали усі кількісно-якісні ознаки психічного відображення.

Однією з таких системоутворюючих категорій є спілкування як складний багатоплановий процес взаємодії людей, що опосередковує відображення і регуляцію їхніх вчинків, являє собою засіб передачі форм культури і суспільного досвіду та породжується потребами в спільній діяльності³.

Особливо актуальним цей висновок є щодо тих засуджених, які проявляють агресивну поведінку

---

¹ Ніколенко Д. О. Культура професійного спілкування з засудженими. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 1 (2). С. 57.

² Давиденко Г. Й. Формування мовленнєвої культури спеціалістів пенітенціарної системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 2. С. 101–105.

³ Ніколенко Д. О. Передбачення в структурі професійного спілкування співробітників УВП із засудженими. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1998. № 3. С. 50.

відносно персоналу УВП, що є правовою і фактичною підставою для застосування до них заходів вгамувального характеру, враховуючи неоднозначність і складність агресії (всього того, що створює загрозу та може призвести до нападу і моральних, фізичних та матеріальних збитків), які пов'язані з багатоваріантністю їх складових та проявів, зокрема, у місцях позбавлення волі¹.

Цікавими з цього приводу та у контексті змісту даного наукового пошуку є результати проведення досліджень з означеної проблематики.

Зокрема, ученими встановлено, що під час відбування покарання у виді позбавлення волі 36 % засуджених здійснювали неадекватні агресивні вчинки, а ще 69,8 % – були у стані немотивованого зовнішніми чинниками емоційного збудження, тобто характерний для цих осіб емоційний фон і проявлена ними агресія не завжди знаходяться у відповідності із зовнішніми подразниками (зокрема, з діями, чи бездіяльністю персоналу УВП, інших засуджених, їх близьких родичів, т. ін.)².

Не менш цінною є й інформація про те, що груповий статус лідерів антисоціальної спрямованості у місцях позбавлення волі мали 22,1 % засуджених, які приймали участь в дослідженні і тільки 1,2 % – лідери позитивної спрямованості.

Крім цього, найнижчий груповий статус мали 26,7 % респондентів, а середній – 22,1 %. У той са-

---

¹ Курій Т. Р. Вивчення агресивної поведінки засуджених. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1999. № 4. С. 137.

² Морозов О. М., Морозова Т. Р. Агресивні засуджені: монографія. Київ: МП «Леся», 2000. С. 143.

мий час, статус особи, наближеної до лідера анти-соціальної спрямованості мали 10,5 % засуджених, а невизначений груповий статус – 17,4 %¹.

На науковому рівні також доведено, що домінування агресії як форми реагування та спілкування в кожному окремому випадку зумовлено дією одного або декількох поєднаних факторів. До таких відносяться соматичні, психічні негаразди, незадовільний психологічний стан людини, викривлені морально-ціннісні орієнтації, вузький діапазон поведінкових моделей. Виходячи з цього, ученими був розроблений алгоритм вивчення агресивної поведінки засуджених².

Зазначені особливості та відповідні заходи протидії їй має знати персонал УВП, який залучається до безпосередньої роботи (спілкування у тому числі) із особами, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, з огляду того, як сформулювати попередження про застосування заходів вгамування до правопорушників або запобігти конфлікту з цією категорією засуджених апріорі (від латин. *apriori* – з попереднього; без перевірки чого-небудь; заздалегідь)³.

Сучасна наука «конфліктологія» у профілактиці будь-якого конфлікту (виду управлінської діяльності, який полягає в завчасному розпізнаванні, усуненні або ослабленні його передумов) виокрем-

---

¹ Морозов О. М., Морозова Т. Р. Агресивні засуджені: монографія. Київ: МП «Леся», 2000. С. 143.

² Там само.

³ Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 54.

лює такі передумови запобігання цьому суспільно шкідливому явищу, що, знову ж таки, важливо знати в контексті вчинення персоналом дій, пов'язаних із застосуванням заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, а саме:

1) знання загальних принципів управління соціальними колективами (у даному випадку – особами, які відбувають покарання у виправних і виховних колоніях) та вміння використовувати їх для аналізу конфліктних ситуацій (зокрема, рішення про застосування чи попередження про це відповідних заходів вгамування до засуджених);

2) наявність відповідного рівня загально-теоретичних знань про суть конфлікту, його причини, види й етапи розвитку, що вироблені конфліктологією;

3) глибина аналізу на цій загальній теоретичній основі конкретної передконфліктної ситуації;

4) наявність ступеня відповідності обраних методів попередження небезпечної ситуації її конкретному змісту¹.

Саме тому, як вірно з цього приводу зробила висновок О. М. Балинська, у сфері боротьби із злочинністю мовленєво-поведінкова психологія відіграє важливу роль, пропонуючи різноманітні засоби вербального впливу на психіку, формуючи правовий світогляд із подальшим втілення сформованих морально-правових норм і цінностей поведінці.

Виходячи з цього, на її думку, формування правового світогляду суб'єкта, зокрема працівника

---

¹ Конфліктологія: навч. посіб./П. С. Прибутько, Р. В. Михайленко, Л. М. Дубчак та ін. Київ: КНТ, 2010. С. 114–115.

правоохоронного органу, завдяки засобам вербального біхевіоризму можна вважати одним із важливих елементів запобігання неправомірним діям і вчинкам, злочинності загалом¹.

Постановка зазначеної проблеми у такій площині є правомірною, враховуючи деякі елементи агресивної поведінки персоналу УВП, яку ці особи проявляють у повсякденній кримінально-виконавчій діяльності, зокрема, розпочинаючи з 1991 року, у сфері виконання покарань України та поширеною є практика, коли за вчинення дисциплінарних проступків до засуджених, до них застосовуються крайні заходи впливу, а саме – поміщення у ДІЗО або переведення у ПКТ.

Так, тільки у 1991 році питома вага цих дисциплінарних стягнень у їх загальній структурі складала більше 40 % (в абсолютних цифрах це складало: 43 тис. 681 засуджений був поміщений у ШІЗО (на 0,7 % більше, ніж у 1990 р.), а 7 тис. 318 осіб – у ПКТ ріст на (9,3 % порівняно з 1990 р.))².

У 1992–1993 рр. ситуація з цих питань не змінилась. Так, у структурі дисциплінарних стягнень, що були застосовані до засуджених, позбавлених волі, крайні заходи реагування склали 49 % (в абсолютних цифрах: у ШІЗО було поміщено 51 909 осіб, а в ПКТ переведено 8717 осіб, що відповідно на 10

---

¹ Балинська О. М. Правова комунікація: вербально-біхевіористський підхід: монографія. Львів: ПАІС, 2008. С. 107.

² Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюллетень. Киев: Гл. упр-ние по исполнению наказаний МВД Украины, 1992. С. 12–13.

та 3 відсотки більше, ніж у 1992 році¹, а в деяких УВП – ще більше (у виправній колонії № 42 Волинської області – 78 %, у колонії № 75 Дніпропетровської – 83 %, колонії № 30 Львівської – 63 %, колонії № 7 Херсонської області – 75 %))².

Більш того, як офіційно визнало ці факти керівництво ГУВП МВС України, на формування агресивної поведінки засуджених у місцях позбавлення волі та її різноманітних проявів на практиці негативно впливали й випадки, коли засуджені, які не мали грошей, особистих рахунків, адміністрацією УВП позбавлялись права придбання продуктів харчування, а також права на побачення та посилок і передач за допущені дисциплінарні порушення³.

Цікавим та тривожним одночасно, у 1993 році був і той факт, що зазначена практика була характерною й щодо засуджених, які відбували покарання в господарській обслузі СІЗО, куди вони набирались по спеціальній процедурі, яка у тому числі передбачала відбір тих осіб, що позитивно зарекомендували себе за час перебування їх у місцях попереднього ув'язнення.

Зокрема, із 743 зареєстрованих у СІЗО порушень у карцер було поміщено 268 засуджених цієї

---

¹ Оперативно-служебная и производственно-хозяйственная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины за 1993 год: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1994. № 10. С. 17.

² Оперативно-служебная и производственно-хозяйственная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины за 1993 год: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1994. № 10. С. 17.

³ Там же.

категорії (майже 42 % у структурі дисциплінарних стягнень)¹.

У 1998 р. (останньому році перебування ДДУПВП у складі МВС України) ці показники залишились майже незмінними. Зокрема, крайні заходи дисциплінарного характеру, що були застосовані до засуджених, позбавлених волі, склали 51 % (у 1997 р. – 52 %) у загальній їх кількості, при тому, що у структурі правопорушень так звані грубі проступки склали лише 23,2 % (у 1997 р. – 26,9 %) ².

Аналогічною залишилась зазначена практика й у 1999–2010 рр. (період самостійного функціонування ДКВС України у системі державних органів виконавчої влади)³ та у 2011–2018 рр. (період функціонування органів та установ виконання покарань у складі Міністерства юстиції України)⁴.

Ще одним джерелом, що з одного боку, формувало агресивну поведінку засуджених, а, з іншого,

---

¹ Оперативно-служебная и производственно-хозяйственная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины за 1993 год: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1994. № 10. С. 19.

² Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність органів та установ виконання покарань України у 1998 році: информ. бюллетень. Київ: ДДУПВП, 1999. С. 73.

³ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: информ. бюллетень. Київ: ДПтС України, 2011. Кн. 1. 69 с.

⁴ Про стан додержання законів в органах і установах виконання покарань в 2018 році при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: матеріали колегії Генеральної прокуратури. Київ: Ген. прокуратура, 2018. 76 с.

проявляло її у діях персоналу УВП, стало активне притягнення до кримінальної відповідальності засуджених за злісну непокору вимогам адміністрації УВП¹.

Сутність цієї проблеми полягає у тому, що замість того, щоб таким чином реагувати на зазначену протиправну діяльність дійсно злісних порушників режиму та злочинних авторитетів, персонал УВП пішов по шляху найменшого «опору», притягаючи до кримінальної відповідальності будь-яких осіб, які проявляли злісну непокору адміністрації колоній, порушуючи при цьому, принципи справедливості, поваги до прав і свобод людини, гуманізму, що визначені у кримінально-виконавчому законодавстві (ст. 5 КВК України), хоча мали при цьому можливість застосувати до правопорушників більш м'які заходи репресивного характеру (зокрема, переведення у дільниці посиленого характеру, виправні колонії максимального рівня безпеки, встановлення щодо цих осіб адміністративного нагляду, т. ін.).

Більш того, центральний орган у сфері виконання покарань (ГУВП МВС України, ДДУПВП, ДПтС України) постійно критикував та вимагав посилення застосування кримінальних репресій щодо злісних порушників в УВП, звужуючи таким чином межі цивілізованого спілкування персоналу колоній та засуджених, позбавлених волі, та розширюючи, одночасно, рівень ворожнечі та несприй-

---

¹ Годлевська-Коновалова А. В. Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя: Класичний приватний ун-т, 2019. С. 69–72.

няття цих суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин один одного.

У 1991 році із 214 засуджених, які вчинили злочини в УВП та відносились до злісних порушників, тільки 24 перебували на профілактичних обліках колоній¹. При цьому, за вчинення злісної непокори було притягнуто до кримінальної відповідальності 70 осіб (у 1990 р. – 72), що у структурі злочинності склало майже 18 %².

У 1998 році (останньому періоді перебування органів та установ виконання покарань у системі МВС України) цей показник склав більше 52 %³, а в 1999-му (першому році самостійного функціонування у системі органів державної виконавчої влади) – майже 60 %⁴.

При цьому, тільки у 144 випадках із 409 злочинів, зареєстрованих у 1999 році в УВП, ці суспільні діяння були вчинені засудженими, що перебували на профілактичних обліках⁵.

Не змінилось відношення адміністрації УВП та й керівних органів ДКВС України у часи самостійного функціонування органів та установ виконання покарань у системі органів державної влади.

---

¹ Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюллетень. Киев: Гл. упр-ние по исполнению наказаний МВД Украины, 1992. С. 3.

² Там же, с. 8.

³ Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність органів та установ виконання покарань України у 1998 році: информ. бюллетень. Київ: ДДУПВП, 1999. С. 18–19.

⁴ Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань у 1999 році: информ. бюллетень. Київ: ДД УПВП, 2000. С. 11–13.

⁵ Там само, с. 13.

Зокрема, у 2010 році у структурі злочинності злочини, пов'язані із злісною непокорю засуджених адміністрації УВП, склали майже 44 % (177 із 404 усіх зареєстрованих злочинів)¹.

При цьому, не профілактичних обліках виправних колоній перебувало 4,2 тис. засуджених, які відносились до злісних порушників режиму відбування покарання у виді позбавлення волі, і тільки 119 із них вчинили злочини, перебуваючи в цих УВП².

Крім цього, у 2010 році було зареєстровано 125 тис. порушень режиму, що на 9 % менше порівняно з 2009 роком (майже 137 тис.), за які у 48,8 % винні особи були притягнуті до дисциплінарної відповідальності правами начальників УВП, тобто тих представників персоналу, які вправі застосовувати до засуджених крайні заходи реагування (поміщення в ДІЗО та переведення в ПКТ), кількість яких зменшилась на 9 % та 11 % відповідно³.

У 2016 році (останньому періоді офіційного оприлюднення даних про стан правопорядку в УВП) за злісну непокору вимогам адміністрації УВП до кримінальної відповідальності було притягнуто 95 засуджених (32 % у структурі злочинності)⁴.

---

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2011. Кн. 1. С. 3–4.

² Там само, с. 5.

³ Там само, с. 5–6.

⁴ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 2.

Цікавою у зв'язку з цим була офіційна реакція Адміністрації ДКВС Міністерства юстиції України, яка заявила, що пріоритетним напрямом діяльності УВП є запобігання консолідації злочинців у місцях позбавлення волі та попереднього ув'язнення, нейтралізація їх негативного впливу на стан оперативної обстановки¹.

У той самий час, у 2016 році на 36,7 % зменшилась кількість засуджених, позбавлених волі, притягнутих до кримінальної відповідальності за вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП.

Більш того, по ст. 391 КК за вчинення даного злочину було притягнуто лише 4 лідери та «авторитети» злочинного середовища (УВП Дніпропетровської, Донецької, Київської та Миколаївської областей), а в інших областей (всього 16 виправних колоній) взагалі не вживались заходи щодо запобігання та документування протиправної діяльності дій засуджених негативної спрямованості². І, це при тому, що на профілактичних обліках УВП перебувало більше 3 тис. злісних порушників режиму, у тому числі 583 особи, схильної до злісної непокори³.

При цьому, у розрахунку на 1 тис. засуджених найбільша кількість таких порушників перебувала в УВП Вінницької (107), Волинської (231), Львівської (186) та деяких інших областей, у яких неза-

---

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 10.

² Там само, с. 11.

³ Там само, с. 16.

довільно на практиці велась боротьба саме з цією категорією засуджених¹.

Отже, проведений аналіз свідчить про явно агресивний характер реагування персоналу УВП на вчинювані правопорушення засуджених та адекватну реакцію останніх на дії перших у формі відповідної агресивної поведінки, включаючи й ту, що є правовою та фактичною підставою для застосування до них заходів вгамування, маючи при цьому в розпорядженні зовсім мало використаний та більш гуманний потенціал, а саме – переведення злісних порушників у дільниці посиленого контролю та в ПКТ виправних колоній в порядку вимог ч. 3 ст. 101 КВК України.

Так, тільки у 2011 році із 2420 місць для тримання засуджених у дільницях посиленого контролю виправних колоній перебували 1023 особи, що на 83 менше, ніж у 2010 році², а адміністративний нагляд в порядку вимог ст. 3 Закону України «Про адміністративний нагляд за особами звільненими з місць позбавлення волі»³ був встановлений лише щодо 43,5 % засуджених, які вперто не бажали ставати на шлях виправлення⁴.

---

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 11.

² Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2011 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2012. Кн. 2. С. 36.

³ Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 1 грудня 1994 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 52. Ст. 455.

⁴ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2011 році... С. 42.

У 2016 році ситуація з цих питань не покращилась. Зокрема, адміністративний нагляд було встановлено щодо 5091 засудженого із 6266 осіб, які підпадали під дію зазначеного вище закону, або 81 % у загальній їх кількості¹. При цьому, в УВП Південно-Східного міжрегіонального управління цей показник склав лише 19 % (367 засуджених) від загальної кількості тих осіб, щодо яких цей нагляд мав бути встановлений, а в УВП Південного міжрегіонального управління – 41 %².

Тобто, передача органів та установ виконання покарань у віддання Міністерства юстиції України, як на цьому наполягали експерти Ради Європи та інших міжнародних організацій³, не внесла кардинальних змін у психологію персоналу органів та установ виконання покарань, який й надалі репресивно-силовими методами, включаючи застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, вирішує конфлікти та інші складні ситуації, що виникають у них в ході спілкування з цими особами.

У той самий час, ще у 2009 році в ДКВС України був реалізований проект «Моніторинг порушень прав людини та підтримки ВІЛ-позитивних колишніх засуджених» на Півдні України (Одеська,

---

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 24.

² Там само, с. 24.

³ Предупреждение пыток в Украине. 2-е изд. Донецк: Донец. Мемориал, 2003. 252 с.

Миколаївська і Херсонська області), в якому викладені найбільш поширені випадки нелюдського поводження з цими особами з боку персоналу УВП по результатах опитування даної категорії, респондентів¹.

Важливими у цьому контексті були на той час (та й у сьогодні) висновки кримінологів з означеної проблематики про те, що ці питання в місцях позбавлення волі мають вивчатися у межах «пенітенціарної віктимології», як специфічний криміногенний фактор².

У свою чергу, психологи у своїх працях застерігають практиків про те, що можливості профілактичної діяльності не варто недооцінювати, через те, що існує низка чинників, які знижують можливість запобігання конфліктів і спрямування розвитку подій у конструктивне русло, а саме – це:

1. Психологічні чинники, що ґрунтуються на непереборному прагненню людини до свободи та незалежності, й усілякі спроби втручання в їхні взаємини оцінюються ними зазвичай негативно, як прагнення обмежити їхню незалежність і свободу.

2. Етичні чинники. Зокрема, люди вважають свою поведінку суто особистою справою, а втручання третьої особи розглядають як порушення загальноприйнятих норм моралі.

---

¹ Права людини в місцях позбавлення волі. Практика моніторингу на Півдні України. Одеса: ООБФ «За майбутнє без СНІДУ», 2000. С. 15–18.

² Кримінологічна віктимологія: навч. посіб./за заг. ред. проф. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2006. С. 298.

3. Правові чинники. У країнах з розвиненими демократичними традиціями правові норми охороняють основні права та свободи особи, а їх порушення в тій чи іншій формі може бути кваліфіковано як протиправні дії.

При цьому, оскільки кожен конфлікт пов'язаний із незадоволенням тих чи інших потреб та інтересів людей (як матеріальних, так і духовних), то запобігати йому слід з виявлення тих причин, які потенційно містять у собі можливість конфлікту.

Саме тому, різноманітні причини конфліктів мають два рівні: соціальний і психологічний¹.

Якщо розглянути їх через призму змісту кримінально-виконавчої діяльності, включаючи й процес застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, то метод запобігання конфліктів в УВП можна звести до наступних:

а) формування на теоретичному та реалізація на нормативно-правовому і практичному рівнях змісту нової кримінально-виконавчої політики², та видозміна у цьому контексті змісту кримінально-виконавчої діяльності³;

б) зміцнення у сфері виконання покарань ролі принципів соціальної справедливості, гуманізму, рівності засуджених перед законом, поваги до прав

---

¹ Конфліктологія: навч. посіб./П. С. Прибутько, Р. В. Михайленко, Л. М. Дубчак та ін. Київ: КНТ, 2010. С. 115.

² Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Кримінально-виконавча політика України: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. 336 с.

³ Шкута О. О. Пенітенціарна система України: теоретико-прикладна модель: монографія. Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2017. 366 с.

і свобод людини, законність, а також рівня їх реалізації у діяльності персоналу ДКВС України;

в) підвищення конфліктологічної грамотності персоналу УВП та засуджених, позбавлених волі, та в цілому загального культурно-освітнього розвитку;

г) приведення умов тримання засуджених у місцях позбавлення волі до міжнародних стандартів, а також підвищення рівня реалізації на практиці тих законів, що прийняті у зв'язку з цим в Україні¹.

Як показало вивчення наукової літератури, підтримка та зміцнення співпраці та відносин взаємовиручки є центральною проблемою всієї тактики запобігання конфлікту, що важливо з огляду в тому числі вибору вербальних методів попередження про намір застосувати персоналом УВП заходи вгамування до засуджених, позбавлених волі, мова про яке ведеться в ч. 2 ст. 106 КВК України. Їх рішення, як свідчить практика, має комплексний характер і включає наступні методи:

1. Метод згоди – припускає проведення заходів, спрямованих на залучення потенційних учасників конфлікту до загальної справи (так, згодою може завершитись правопорушення у виді його добровільного припинення засудженим, у зв'язку з чим відпадає необхідність застосування до нього заходів вгамівного характеру.

---

¹ Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. *Урядовий кур'єр*. 2004. 20 квіт. С. 2–3.

2. Метод доброзичливості, або симпатії – розвиває здібності до співчуття товариша по роботі, партнерам, готовності надати їм практичну допомогу, зрозуміти їхній внутрішній стан.

Саме цей метод дозволяє виключити із взаємин між персоналом УВП і засудженими невмотивовану ворожість та агресивність.

Він має, по суті, бути пріоритетним при прийнятті рішення персоналом УВП про застосування чи не застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі.

3. Метод збереження репутації партнера, сутність якого полягає в тому, що при виникненні будь-яких розбіжностей найважливішим методом запобігання негативному розвитку подій є визнання гідності партнера, вираження належної пошани до його особи.

Визнаючи гідність та авторитет опонента, інша особа стимулює відповідне його ставлення до неї.

Як видається, цей метод може бути найбільш ефективним при здійсненні персоналом УВП дій, пов'язаних із попередженням правопорушника про можливість застосування до нього визначених у законі заходів вгамування, а також після їх застосування.

Зокрема, досить важливим є цей метод при завданні шкоди здоров'ю правопорушника (вона має бути найменшою, з огляду припинення протиправних дій засудженого) та наданні потерпілому невідкладної медичної допомоги (ч. 4 ст. 106 КВК України).

4. Метод взаємного доповнення, який припускає опиратися на такі здібності одних членів колективу, яких бракує в інших.

Цей метод, особливо при формуванні робочих груп, які в цьому випадку виявляються міцними та неконфліктними.

При цьому, врахування та уміле використання не лише позитивних, а й негативних людей, які тісно пов'язані один з одним, допомагають уникнути конфліктних ситуацій.

У контексті змісту діяльності, пов'язаної із попередженням засуджених, позбавлених волі, про можливість застосування до них заходів вгамування, зміст даного методу полягає у тому, що до цього процесу залучаються найбільш авторитетні в буквальному розумінні цього слова як особи з числа персоналу УВП (наприклад, начальник відділення соціально-психологічної служби), так і засуджені (зокрема, голова самодіяльної організації цих осіб або релігійного об'єднання в місцях позбавлення волі (статті 127–128-1 КВК України).

5. Метод недопущення дискримінації, який вимагає виключення акцентування переваги одного над іншим, а ще краще – будь-яких відмінностей між ними.

Зокрема, при груповій непокорі засуджених визначені у законі заходи вгамування та процедура попередження про їх застосування має бути дотримана щодо кожного окремо взятого правопорушника з урахуванням їх особливостей (статі, віку, стану здоров'я, т. ін.).

6. Метод психологічного заохочення, який бу-
дується на тому, що настрої людей, їхні почуття
піддаються регулюванню та потребують певної під-
тримки.

На практиці цей метод знімає психологічну
напругу та сприяє емоційній розрядці, і, таким
чином, створює морально-психологічну атмосферу
в організації, що сприяє запобігання виникнення
конфліктів.

Якщо зазначений метод розглянути у контексті
досліджуваної проблематики, то його потенційний
вплив на засуджених, які вчиняють правопору-
шення, що є підставою застосування до них заходів
вгамування, полягає у тому, що персонал УВП у
таких ситуаціях має проявляти стриманість у
здійсненні таких дій та сприяти будь-яким чином
добровільній відмові засуджених від подальшої
протиправної поведінки у цьому сенсі можна від-
мовитись від затримання правопорушника, обме-
жившись профілактичною бесідою з ним¹.

Проведений аналіз дає право стверджувати та-
кож про те, що знання та правильне використання
зазначених методів запобігання конфліктів персо-
налом УВП та інших правоохоронних органів, що
залучаються до забезпечення правопорядку у ви-
правних і виховних колоніях в порядку вимог
статтей 105, 196 КВК України, має стати не тільки
окремим предметом (спецкурсом) їх вивчення у
навчальних центрах і вищих спеціалізованих за-
кладах, які готують фахівців для сфери виконання

---

¹ Конфліктологія: навч. посіб./П. С. Прибутько, Р. В. Михайленко,
Л. М. Дубчак та ін. Київ: КНТ, 2010. С. 117–118.

покарань, але й невід'ємним алгоритмом їх дій при попередженні (ч. 2 ст. 106 КВК) чи безпосередньому застосуванні заходів вгамування до засуджених у місцях позбавлення волі, віддаючи таким чином перевагу вербальним методам спілкування із засудженими.

Крім цього, як у зв'язку з цим слушно зауважила О. М. Балинська, вербальні методи долучають до цього та до проявів зовнішньої поведінки (зокрема, працівників правоохоронних органів) й усне мовлення, що сприймається у реальному житті не лише як сукупність змін у гладкій та поперечно-смугастій мускулатурі, додаючи тим самим до ланцюгової реакції аспект внутрішнього мовлення, мислення, свідомого руху думки, яка керує вчинками і діями¹.

Поряд з цим, слід погодитись з цього приводу з І. С. Михалко, що такий підхід має носити індивідуальний характер, позаяк завжди супроводжується різними схемами застосування, тобто торкається особи засудженого у певній формі та є диференційованим шляхом в залежності від особливостей індивідуального положення засудженого та його поведінки у процесі виконання – відбування покарання².

Не викликає заперечень й висновок, до якого дійшов О. С. Христюк, а саме: для того, щоб справ-

---

¹ Балинська О. М. Правова комунікація: вербально-біхевіористський підхід: монографія. Львів: ПАІС, 2008. С. 39.

² Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі: монографія/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. Х. Степанюка. Харків: Кроссруд, 2011. С. 287.

ді добре виконувати свої обов'язки, співробітник повинен володіти комунікативними принципами, розвиненими професійними навичками та вміннями, добре орієнтуватись у специфічних умовах своєї діяльності, виявляти стійкість та самовладання у психологічно напружених ситуаціях¹, до яких, без сумніву, відносяться й випадки щодо можливості або безпосереднього застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі.

Знову ж таки, якщо здійснити аналіз цих психологічних ситуацій, то стає цілком очевидним той факт, що це таке психологічне явище, яке за процесуальними параметрами займає місце між психологічними процесами (психодинамічними властивостями) і властивостями особистості (поляризація яких має умовний характер) і які є стабільними у часі.

Саме тому в кризових ситуаціях інтеграція психічних процесів різних рівнів (психосоматичного, пізнавального, емоційного, поведінкового) віддзеркалюють адекватність психічної діяльності індивіда².

З огляду цього, досить важливо по кожному факту застосування будь-якого визначеного в законі заходу вгамівного характеру до засуджених, позбавлених волі, проводити перевірку відповідними

---

¹ Христюк О. С. Співробітники та засуджені: проблеми спілкування. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2008. № 5. С. 158.

² Ткаченко Є. М. Аспекти проблеми кризових станів, які виникають у засуджених під час відбування покарання. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2001. № 6. С. 299.

посадовими особами. Саме тому варто доповнити ч. 5 ст. 106 КВК України реченням такого змісту:

«По кожному факту застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки або зброї проводиться перевірка відповідними посадовими особами в порядку, визначеному нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України».

Цікавими у зв'язку з цим є результати дослідження, що були проведені науковцями в 1995–1996 рр. на базі Київського інституту внутрішніх справ, а саме: як встановлено, перехід комунікативної ситуації із сфери побутового спілкування в професійне пов'язаний з:

- відсутністю в персоналу органів та установ виконання покарань потреби в контактах із засуджених (65 % від усіх респондентів, які взяли участь в опитуванні);

- низьким рівнем мотивації особистісного впливу на них (37 %), відсутністю комунікативних вмінь (49 %);

- небажанням зацікавити своїх слухачів (28 %);

- хвилюванням через невміння коротко, чітко і зрозуміло викласти інформацію (19 %) ¹.

Саме зазначені обставини, як показали результати даного наукового пошуку, й були вирішальними при прийнятті рішення персоналом УВП про застосування заходів вгамування до правопорушників з числа засуджених, позбавлених волі.

---

¹ Ніколенко Д. О. Передбачення в структурі професійного спілкування співробітників УВП із засудженими. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1998. № 3. С. 51.

До інших таких обставин вчені відносять й життєві кризи, які виникають у персоналу УВП після разового та постійного вчинення дій, пов'язаних із застосуванням заходів вгамування.

Так, І. І. Пампура у своїх роботах доводить, що діяльність персоналу ДКВС України відбувається в умовах, які постійно змінюються, характеризується частим виникненням екстремальних ситуацій і пов'язана з ризиком для життя.

Саме вплив цих умов та психологічні перенавантаження призводить до кризових станів.

При цьому, криза може призвести до часткового або навіть повного викривлення або гальмування особистісного розвитку, підсвідомого прагнення до самогубства (перманентного суїциду, що проявляється у вигляді зловживання алкоголем, наркотицизації, надмірного паління), та, власне, до самого суїциду¹.

Зокрема, тільки у 2015 році зі служби в ДКВС України було звільнено за станом здоров'я з підрозділів охорони, нагляду і безпеки 6 осіб з числа персоналу УВП², а в 2010 році – 54 особи, або 4,2 % від усіх звільнених зі служби в колоніях³.

---

¹ Пампура І. І. Життєва криза в умовах професійної діяльності працівників кримінально-виконавчої системи та органі внутрішніх справ. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2000. № 5. С. 213.

² Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2015 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2016. Кн. 2. С. 14.

³ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2011. Кн. 1. С. 10

У попередні роки мали випадки й самогубства персоналу ДКВС України.

Так, у 1993 році таким чином закінчили життя 5 колишніх осіб з числа персоналу колоній (Дніпропетровська область – 2; Рівненська, Донецька та Київська – по одному випадку)¹; у 1997 р. – 2 особи²; у 1999 р. – 4³; т. п.

Показовим у цьому сенсі й такий факт: за статистичними даними МВС України тільки у 1999 році, порівняно з 1998 роком, зросла більш ніж вдвічі кількість працівників ОВС, включаючи на той час й персонал ДДУПВП, віднесених до груп посиленої психологічної уваги (1998 р. – 1651 особа; 1999 р. – 3775 осіб), а також збільшилась кількість направлених працівників до центрів психологічної допомоги та психофізіологічного відбору відповідних підрозділів охорони здоров'я УМВС України в областях (1998 р. – 696 осіб; 1999 р. – 1126 осіб)⁴.

Без сумніву, що й ці обставини важливо врахувати при комплектуванні персоналом тих підроз-

---

¹ Оперативно-служебная и производственно-хозяйственная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины за 1993 год: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1994. № 10. С. 67.

² Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1997 році: информ. бюллетень. Київ: УУВП МВС України, 1998. № 20. С. 110.

³ Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань у 1999 році: информ. бюллетень. Київ: ДД УПВП, 2000. С. 56.

⁴ Пампура І. І. Життєва криза в умовах професійної діяльності працівників кримінально-виконавчої системи та органі внутрішніх справ. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2000. № 5. С. 213.

ділів, які мають безпосередній контакт із засудженими, позбавленими волі, при виконанні службових обов'язків, включаючи й застосування заходів вгамування (у складі чергових змін, оперативних груп, т. ін.).

Зокрема, як встановив у свій час Д. О. Ніколенко, процес психолого-педагогічного впливу на осіб, позбавлених волі, носить стадіальний характер (задум, реалізація задуму, аналіз і оцінка результатів діяльності), у зв'язку з чим він виокремив ряд послідовних етапів професійно-педагогічного спілкування персоналу УВП та засуджених, позбавлених волі, які, безперечно, варто знати й тим посадовим особам, які застосовують заходи вгамування, а саме:

- 1) моделювання майбутнього спілкування;
- 2) організація безпосереднього спілкування;
- 3) керування процесом спілкування та аналіз системи спілкування, що здійснюється;
- 4) моделювання нової системи спілкування (що важливо з огляду налагодження (відновлення, підтримання тощо) цивілізованих відносин після випадку застосування заходів вгамування до засуджених) на майбутнє¹.

При цьому, на його переконання (і це не викликає заперечень), впровадження в практику зазначених етапів можливе лише з умови належного рівня сформованості антиципації – психологічного феномену, який у різних видах має універсальне

---

¹ Ніколенко Д. О. Передбачення в структурі професійного спілкування співробітників УВП із засудженими. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1998. № 3. С. 51.

для всіх галузей діяльності людини, враховуючи її зміст – здатність особи приймати і діяти з певним просторово-часовим та причинно-наслідковим упередженням очікуваних, майбутніх подій, яка розповсюджується на різноманітні галузі життєдіяльності суб'єкта і стосується не тільки майбутніх змін оточуючих обставин, а й змін його соціального становища, певних форм поведінки, самоконтролю за своїми діями та діями інших людей¹.

Звичайно, що цей постулат має бути пріоритетним для тих осіб, які застосовують заходи вгамування, особливо в контексті майбутніх відносин персоналу УВП та засуджених у місцях позбавлення волі.

На порядок денний у зв'язку з цим виходять й питання, що стосуються культури спілкування між зазначеними суб'єктами кримінально-виконавчих правовідносин, яка включає в себе й культуру поведінки та являє собою систему знань, умінь, навичок ділового й особистісного спілкування, а також моральних орієнтацій, на основі яких відбувається взаємосприйняття і взаєморозуміння між персоналом УВП і засудженими, які у них відбувають покарання².

Більш того, як переконують психологи, останнє передбачає соціально-психологічну інтерпретацію людьми один одного і формування такої значущої

---

¹ Ніколенко Д. О. Передбачення в структурі професійного спілкування співробітників УВП із засудженими. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1998. № 3. С. 51.

² Ніколенко Д. О. Культура професійного спілкування з засудженими. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 1 (2). С. 58.

для оточення якості, як терпимість, що виявляється у готовності до діалогу як своєрідної форми буття – співіснування¹, що вкрай важливо з огляду прийняття рішення персоналом колоній про застосування тих чи інших заходів вгамівного характеру до правопорушників, а також при виборі поведінки попереджувального змісту з цих питань, мова про які ведеться в ч. 2 ст. 106 КВК України.

Саме тому, пошук методів і форм подальшого вивчення даної проблематики в структурі спілкування персоналу ДКВС України та засуджених має передбачати створення і застосування у навчальному процесі з першими зазначеними особами системи прикладних програм і практикумів розвитку їх професійних здібностей².

Отже, під культурою професійного спілкування персоналу УВП у ході застосування заходів вгамування чи здійснення попереджуючих дій з цього приводу слід розуміти соціально значущий показник здібностей і умінь цих осіб, які проявляються у їх відносинах із засудженими у даному процесі у виді сприйняття, розуміння та почуттєвої реакції на протиправну поведінку останніх, з метою реалізації тих завдань, що виникли при цьому, та досягнення закріпленої у законі мети вказаного виду службової діяльності.

Виходячи з цього, науковці у структурі професійного спілкування персоналу органів та установ виконання покарань виокремлюють два взаємопо-

---

¹ Ніколенко Д. О. Культура професійного спілкування з засудженими. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 1 (2). С. 58.

² Там само, с. 53.

в'язані елементи, які варто враховувати в діяльності тих осіб, які залучаються до застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї, включаючи персонал відповідних воєнізованих формувань, військовослужбовців Національної гвардії України та працівників Національної поліції (ч. 6 ст. 106 КВК), а саме:

а) загальні принципи спілкування, що зумовлені сучасним суспільно-політичним устроєм України та успадкованими нашим суспільством і державою загальнолюдськими цінностями (гуманізму; поваги до прав людини; рівності усіх перед законом; справедливості, т. ін.);

б) індивідуальні принципи спілкування, стиль, сукупність та характер конкретних прийомів і засобів, які персонал УВП та інших правоохоронних органів своєрідно, залежно від конкретних умов і можливостей, реалізує у ході застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування на основі наявних у нього знань, професійного досвіду, здібностей, умінь і навичок¹.

На нормативно-правовому рівні загальні принципи діяльності, що пов'язані із застосуванням заходів вгамування, визначені для персоналу органів та установ виконання покарань в ст. 5 КВК України та ст. 2 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», а інших залучених до цього процесу сил в порядку вимог ст. 105 та ч. 6 ст. 106 КВК – в статтях 6–12 Закону

---

¹ Ніколенко Д. О. Культура професійного спілкування з засудженими. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 1 (2). С. 60.

України «Про Національну поліцію» та ст. 3 Закону України «Про Національну гвардію України».

При цьому, загальними для всіх суб'єктів застосування заходів вгамування є наступні принципи: поваги та дотримання прав і свобод людини, законності, відкритості для демократичного цивілізованого контролю, позапартійності.

У той самий час, серед загальних принципів діяльності персоналу ДКВС України відсутній такий важливий принцип, як принцип верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави (Закон України «Про Національну поліцію»), що є вкрай необхідним при вирішенні питання про застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі.

Крім цього, у переліку загальних принципів немає також принципу прозорості, відповідно до якого кожен державний орган має забезпечувати доступ до публічної інформації, володільцем якої він є у порядку, визначеному законом (ст. 9 Закону України «Про Національну поліцію»).

Зокрема, досі в жодному нормативно-правовому акті, що стосується діяльності ДКВС України, не зазначено обов'язок даного державного органу та його територіальних органів забезпечувати доступ до публічної інформації.

Більш того, з 2016 року Міністерство юстиції України, як центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань та пробації (ч. 1 ст. 11 КВК), припинило

випуск спеціального бюлетеня, у якому в тому числі публікувалась інформація про стан і тенденції застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі¹.

Відсутній серед загальних принципів діяльності персоналу органів та установ виконання покарань України й принцип безперервності, відповідно до якого відповідно до якого ДКВС України забезпечує безперервне та цілодобове виконання своїх завдань (ч. 1 ст. 12 Закону України «Про Національну поліцію» та ст. 102 КВК України).

Виходячи з цього та враховуючи особливу важливість цих керівних засад для персоналу УВП, який застосовує заходи вгамування до осіб, які тримаються у виправних і виховних колоніях, логічно було б ст. 5 КВК України «Принципи кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань» доповнити принципами верховенства права, прозорості і безперервності та викласти її в новій редакції.

Аналогічні зміни варто внести й у ст. 2 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», у якій визначені основні принципи діяльності ДКВС України.

Щодо індивідуальних принципів, якими має керуватися конкретно взята особа з числа персоналу УВП, яка застосовує заходи вгамування до

---

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. 34 с.

засуджених, позбавлених волі¹, то деякі їх змістовні елементи зазначені в ст. 29 Закону України «Про Національну поліцію», а саме:

1. Визначені у законі заходи превентивного та примусового характеру, що обмежують певні права і свободи людини, застосовуються виключно для виконання повноважень зазначених правоохоронців.

2. Правоохоронцям заборонено застосовувати будь-які інші заходи, ніж визначені законом України.

3. Обраний для вгамування правопорушника захід чи засіб має бути законним, тобто таким, що визначений у законі.

4. Обраний захід (засіб) є необхідним, якщо для виконання повноважень правоохоронцю неможливо застосувати інший захід (засіб) або його застосування буде неефективним, в також якщо такий захід (засіб) заподіє (чи може заподіяти) найменшу шкоду як адресату заходу (засобу), так і іншим особам.

5. Застосування правоохоронцем заходу (засобу) вгамування є пропорційним, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правом і свободам людини або інтересам суспільства чи держави, не перевищує блага, для захисту якого він застосований, або створеної загрози заподіяння шкоди.

6. Обраний правоохоронцем захід вгамування правопорушника є ефективним, якщо його застосування забезпечує виконання повноважень поліції.

---

¹ Колб І. О., Хрущ В. І. Про ефективність реалізації принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань у виправних колоніях України. *Актуальні проблеми розвитку правової системи України: зб. матеріалів круглого столу (м. Київ, 26 берез. 2014 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 53–54.

7. Правоохоронець припиняє застосування заходу (засобу) вгамування, якщо досягнуто мети його застосування, якщо неможливість досягнення мети є очевидною або якщо немає необхідності у подальшому застосування такого заходу.

Вимоги до додаткових індивідуальних принципів застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, можна сформулювати, виходячи, зокрема, з положень ч. 3 ст. 43 Закону України «Про Національну поліцію», відповідно до яких вид та інтенсивність заходів примусу визначаються з урахуванням конкретної ситуації, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення.

Аналогічні норми – принципи визначені в п. 4 Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії України¹, п. 1 розділу XXVI ПВР УВП² та деяких інших підзаконних нормативно-правових актів.

Крім цього, до індивідуальних норм – принципів, що стосуються діяльності, пов'язаної із застосуванням до правопорушників заходів вгамування, варто віднести й ті, що закріплюють обов'язок правоохоронців проходити спеціальну підготовку, а також періодичну перевірку на здатність до дій, які стосуються процедури та порядку вчинення

---

¹ Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань: постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024. *Офіційний вісник України*. 2018. № 3. Ст. 117.

² Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затверджені наказом Міністерства юстиції України від 28 серпня 2018 р. № 2823/5. *Офіційний вісник України*. 2018. № 70.

таких дій правоохоронцями, та вміння надавати домедичну допомогу потерпілим (ч. 2 ст. 2 Закону України «Про Національну гвардію України»).

До індивідуальних принципів діяльності правоохоронців, що стосуються застосування до правопорушників заходів вгамівного характеру, можна віднести й ті загальні правила, що визначені в п. 8 Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань.

Про ще один принцип такого виду службової діяльності правоохоронців слід сказати окремо, а саме – про соціально-психологічний захист здоров'я, честі та гідності особи, яка застосувала відповідний захід (засіб) вгамування до правопорушників.

На сьогодні жоден із законів та відомчих нормативно-правових актів, що регулює це питання, не встановив такої процедури та не закріпив як один із принципів гарантування правомірності вчинення правоохоронцем дій, спрямованих на вгамування протиправної поведінки правопорушника чи групи таких осіб.

Більш того, у кримінально-виконавчому законодавстві України взагалі відсутні принципи індивідуальної діяльності персоналу органів та установ УВП у ході застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування¹, а тому так важливо

---

¹ Колб І. О., Драгочинський О. М. Щодо учасників кримінально-виконавчих правовідносин. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: матеріали тез II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 2 берез. 2018 р.)*. Хмельницький: Нац. акад. Держ. прикордон. служби України, 2018. С. 157.

уніфікувати його норми з аналогічними інститутами права, що закріплені в Законі України «Про Національну поліцію»¹, «Про Національну гвардію України»² та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань³, зокрема, й по тих алгоритмах, що викладені в попередніх підрозділах даної роботи.

Крім цього, КВК України слід у зв'язку з цим доповнити ст. 106-2 «Соціально-правовий захист персоналу органів та установ виконання покарань, який застосовував фізичну силу, спеціальні засоби і зброю до засуджених, позбавлених волі» та викласти її у такій редакції:

«Особи, які застосовували визначені у законі заходи вгамування до засуджених у місцях позбавлення волі, підлягають соціально-медичній реабілітації у спеціальних закладах в порядку, що визначаються Міністерством юстиції України.

Повторне залучення персоналу органів та установ виконання покарань до діяльності, пов'язаної із застосуванням заходів вгамування до осіб, які тримаються у виправних і виховних колоніях, та відбувають покарання у слідчих ізоляторах, мож-

---

¹ Закон України «Про Національну поліцію»: Положення про Національну поліцію: офіц. текст. Київ: Алерта, 2016. 84 с.

² Про Національну гвардію України: Закон України від 13 березня 2014 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594.

³ Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань: постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024. *Офіційний вісник України*. 2018. № 3. Ст. 117.

ливе тільки після проходження та успішної здачі іспитів з курсу спеціальної підготовки щодо здатності до дій, пов'язаних із застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї, та вмінні надавати допомогу потерпілим».

Такий підхід не тільки дозволить знизити рівень агресивності, нетерпимості та ворожості з боку цієї категорії персоналу органів та УВП, але й (і це головне) дасть можливість відновити репутацію та цивілізовані відносини як з особою, щодо якої був застосований відповідний захід вгамування, так і в цілому з іншими засудженими, що відбувають покарання в колонії, в якій вони несуть службу, та виконують покладені на них законом повноваження. Тобто, і в даній ситуації на перший план виходять питання, що мають пряме відношення до вирішення проблем комунікації персоналу УВП та засуджених.

Як у зв'язку з цим слушно зауважив Д. В. Ягунов, те, що людина, яка опинилась в тотальній інституції, змінює свою поведінку, є об'єктивним.

Але ці зміни набувають різного характеру залежно від того, якої лінії поведінки вона починає дотримуватись.

Соціалізація особи у в'язниці не відбувається за певними шаблонами, вона має багато напрямів та вибирає свій напрям¹.

Особливо актуальним цей висновок є тому, що на науковому рівні розрізняють чотири види поведінки засуджених у місцях позбавлення волі, а саме:

---

¹ Ягунов В. Д. Сучасна пеналогія: альтернативний курс. Одеса: ФЕНІКС, 2010. С. 114.

1) ситуаційне абстрагування, коли зазначена особа намагається відгородитися від усього, що не стосується його тіла, коли використовується принцип «менше знати – краще спати»;

2) впертість – це коли засуджений категорично відмовляється співпрацювати з тотальною інституцією (остання, у свою чергу, намагається всіма засобами «ламати цю впертість», і якщо це вдається, засуджений дуже часто переходить до ситуаційного абстрагування);

3) колонізація – полягає у тому, що засуджений сприймає тотальну інституцію як таку, що намагається побудувати новий світ і відмовляється від старого;

4) конверсія – коли засуджений намагається створити імідж «зразкового засудженого» для тотальної інституції¹.

Серед інших класифікаційних груп у цьому сенсі звертає на себе увагу ще одна, яка, зокрема, включає такі види поведінки засуджених у місцях позбавлення волі:

а) так званій «квадратний Джо» – просоціальна поведінка цих осіб, коли вони не втягнуті у кримінальну субкультуру та позитивно ставляться до персоналу та адміністрації колонії в цілому;

б) «політик» – коли особа намагається створити вигляд зразкового засудженого, але насправді таким не є, намагаючись маніпулювати при цьому як персоналом УВП, так й іншими засудженими;

в) «свій хлопець» – це засуджений з антисоціальною поведінкою, який глибоко втягнутий у

---

¹ Ягунов В. Д. Сучасна пеналогія: альтернативний курс. Одеса: ФЕНІКС, 2010. С. 114–115.

кримінальну субкультуру та негативно ставиться до персоналу й адміністрації УВП;

г) «хлопець поза законом» – особа з асоціальною поведінкою, яка максимально використовує фізичну силу як щодо персоналу, так і відносно засуджених¹.

Без сумніву, володіння інформацією про зазначені категорії засуджених, які тримаються в місцях позбавлення волі, має важливе значення не тільки з огляду вибору об'єктів профілактичного обліку та посиленого виправно-ресоціалізаційного впливу, але й при прийнятті рішення про застосування до цих осіб заходів вгамування, у тому числі із використанням при цьому вербальних методів запобіжного характеру, мова про які ведеться в ч. 2 ст. 106 КВК України².

Як з цього приводу зробив висновок Д. О. Ніколенко, сучасному персоналу органів та установ виконання покарань і майбутнім їх колегам слід пам'ятати про головне: роль власної активності у розвитку культури професійного спілкування; соціальну роль власного професійного призначення; необхідність чинити так, щоб у їхніх діях інша людина завжди виступала метою і ніколи – засобом!³

Таким чином, виходячи з результатів проведеного аналізу наукової літератури, нормативно-

---

¹ Ягунов В. Д. Сучасна пеналогія: альтернативний курс. Одеса: ФЕНІКС, 2010. С. 115.

² Колб І. О., Джужа О. М. Про деякі концептуальні аспекти спеціально-кримінологічного запобігання злочинам, що вчиняються у місцях позбавлення волі України. *KELM*. 2015. № 1 (9). С. 48–57.

³ Ніколенко Д. О. Культура професійного спілкування з засудженими. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 1 (2). С. 61.

правових джерел та практики їх реалізації¹, варто констатувати, що без володіння та умілого використання персоналом УВП у своїй службовій діяльності вербальних методів досить складно запобігати застосуванню до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування. Більш того, ігнорування потенційних можливостей цих методів у спілкуванні із засудженими, позбавленими волі, не тільки не дозволяє цивілізовано вирішувати конфлікти, що виникають при цьому, але й ефективно їх припиняти на стадії попередження про можливість застосування до правопорушників з їх числа заходів вгамування².

Крім цього, важливість володіння вербальними методами спілкування дозволяє персоналу УВП, який застосовував до осіб, які тримаються у місцях позбавлення волі, фізичну силу, спеціальні засоби і зброю, і в подальшому зберігати з ними та з іншими засудженими цивілізовані та гідні відносини і забезпечити у цілому ефективність виправно-ресоціалізаційного впливу на цих об'єктів³.

---

¹ Колб І. О., Савченко А. В. Про деякі змістовні елементи спеціально-кримінологічного запобігання злочинам, що вчиняються у місцях позбавлення волі. *Актуальні питання застосування кримінально-виконавчого застосування: матеріали круглого столу* (м. Київ, 18 берез. 2015 р.). Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 18–19.

² Колб І. О. Про деякі змістовні елементи діяльності у сфері оперативно-розшукового запобігання злочинам. *Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 19 жовт. 2016 р.). Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 309–311.

³ Колб І. О. Про деякі концептуальні аспекти спеціально-кримінологічного запобігання злочинам, що вчиняються у місцях позбавлення волі України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали наук.-практ. конф.* (м. Київ, 26 берез. 2015 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 48–49.

Зазначений результат можливий лише при одній умові – знанні та вмінні професійно грамотно володіти мовою спілкування з непростими соціальними суб'єктами – особами, які є носіями великої суспільної небезпеки, відповідних патологій та об'єктивно сформованих до цього оціночних суджень про державу, її інститути та персонал колоній, зокрема.

5.2. Деякі заходи щодо підвищення рівня професійної готовності персоналу колоній до запобігання та застосування заходів вгамування до засуджених

Закріпивши в ч. 1 ст. 106 КВК України перелік заходів вгамування, які вправі застосовувати персонал УВП до засуджених, позбавлених волі, законодавець визначив таким чином своєрідну ієрархію (підпорядкування, співвідношення, т. ін.) їх використання у встановлених законом випадках. І, хоча в п. 1 розділу XXVI ПВР УВП, що стосуються процедури та порядку застосування фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки і зброї до правопорушників персоналом виправних і виховних колоній¹, а для військовослужбовців Національної гвардії України² та працівників Національної полі-

---

¹ Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затверджені наказом Міністерства юстиції України від 28 серпня 2018 р. № 2823/5. *Офіційний вісник України*. 2018. № 70.

² Про Національну гвардію України: Закон України від 13 березня 2014 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594.

дії¹ умови встановлені у відповідних статутних законах, згідно яких вид та інтенсивність вгамівного заходу і засобу визначає безпосередньо особа, яка їх використовує, без сумніву, за логікою дій, що сформульовані у ч. 2 ст. 106 КВК та які передбачають процедуру попередження персоналом колоній про намір їх застосування до правопорушника, можна зробити висновок про те, що, якщо є можливість припинити протиправні дії засудженого, зокрема, заходами фізичної сили (використання прийомів самооборони, нанесення ударів нокаутуючої дії, скручування його рук та заведення їх за спину, тощо), то навряд чи можна визнати адекватною діяльність персоналу УВП, коли у такій ситуації був застосований гумовий кийок чи спеціальний засіб дратівливої дії або зброя, позаяк останні по дії на тіло людини є більш чутливими та небезпечними, ніж перші засоби вгамівного характеру².

Про актуальність цієї проблематики свідчать результати анонімного опитування, проведеного серед персоналу УВП та засуджених, позбавлених волі. Так, на запитання «Чи відповідає практика застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, в Україні вимогам міжнародного права?» особи з числа персоналу ДКВС України дали наступні відповіді: так – 603 (30 % з 2016 опитаних респондентів); ні – 648 (32 %); частково –

---

¹ Закон України «Про Національну поліцію»: Положення про Національну поліцію: офіц. текст. Київ: Алерта, 2016. 84 с.

² Колб І. О. Про зміст загальносоціального запобігання корупції у Державній кримінально-виконавчій службі України. *KELM*. 2016. № 1 (13). С. 104–114.

765 (38 %). У свою чергу, засуджені на це питання відповіли наступним чином: так – 108 (11 % з 2016 опитаних респондентів); ні – 1111 (55 %); частково – 797 (34 %).

Цікавими у зв'язку з цим, є європейське законодавство та практика. Так, у п. 66 Європейських пенітенціарних правил (ЄПП) з цього приводу зазначено, що персонал установ, який безпосередньо працює із засудженими, повинен бути навчений методам, які дозволяють йому стримувати агресивних осіб з їх числа з мінімальним застосування сили¹.

Ще більш категоричніше цей принцип звучить у п. 64.2 ЄПП, а саме: масштаби застосування сили мають бути мінімально необхідними і вона має застосовуватися по можливості на мінімальний період.

Враховуючи важливість запобіжної діяльності з цих питань, мова про яку ведеться в ч. 2 ст. 106 КВК, та відсутність у чинному законодавстві України аналогічних положень, логічно було б зазначену норму Кодексу доповнити реченням наступного змісту:

«По можливості, у ситуації, що склалась, персонал колоній має право застосовувати до правопорушника той захід (засіб) вгамування, який є мінімально необхідним для досягнення мети таких дій».

Виходячи з цього, весь акцент при підготовці та підвищенні кваліфікації персоналу ДКВС України з означеної проблематики має спрямовуватись на формуванні у цих осіб бережливого та поваж-

---

¹ Європейські пенітенціарні правила: Рекомендація № R (2006) Комітету Міністрів Ради Європи від 11 січня 2006 року. Донецьк: Донец. Меморіал, 2010. 32 с.

ного ставлення до життя, здоров'я, честі і гідності, недоторканості та безпеки засуджених, позбавлених волі, що, знову ж таки, витікає із змісту ст. 3 Конституції України та міжнародно-правових актів у сфері виконання покарань.

Як у зв'язку з цим зазначено в п. 72.1 ЄПП, керування виправними установами має здійснюватися в етичному контексті, у рамках якого визнається, що до засуджених необхідно ставитися гуманно та з повагою до невід'ємної гідності людини. Саме тому, особлива увага повинна приділятися організації стосунків між засудженими та персоналом УВП, який працює в безпосередньому контакті з ними (п. 74 ЄПП).

При такій постановці питання, як вірно зазначають деякі науковці, персонал органів та УВП має розглядатись не тільки як суб'єкт кримінально-виконавчої діяльності, але й як об'єкт кримінологічного запобігання злочинам і правопорушенням¹, що важливо з огляду удосконалення у тому числі й практики застосування до засуджених у місцях позбавлення волі заходів вгамівного характеру.

Такий підхід ґрунтується на тому, що будь-які силові заходи у стосунках з останніми ведуть до подальшої ескалації і підвищують рівень конфлікту та знижують, одночасно, рівень цивілізованих стосунків поміж цими суб'єктами кримінально-виконавчих правовідносин.

---

¹ Корупційні та інші злочини, що вчиняються у сфері виконання покарань: кримінологічна характеристика та запобігання: навч. посіб./ за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Вид. дім «Кондор», 2019. С. 64.

Виходячи з цього, персонал колоній у змісті зазначеної діяльності досить важливо розглядати як об'єкт психологічного та професійного формування властивостей, які б запобігали вчиненню ними в екстремальних умовах, зокрема тих, що визначені як правові підстави застосування заходів вгамування до засуджених у ч. 1 ст. 106 КВК, а також активізації зусиль попереджувального змісту, які законодавець закріпив у ч. 2 цієї статті Кодексу, а при використанні цих силових засобів і сил мінімізували б їх вплив на життя, здоров'я та інші об'єкти правової охорони засуджених, позбавлених волі (статті 7–10, 107 КВК України).

Знову ж таки, зазначена позиція обумовлена наступними обставинами:

1. Завданнями щодо визначення та обґрунтування особливої соціальної ролі персоналу органів та УВП у сфері боротьби із злочинністю, як об'єкта запобіжної діяльності, а також необхідністю належної оцінки їх дій та соціального захисту цих осіб після застосування ними заходів вгамівного характеру до засуджених, позбавлених волі.

Щодо першої групи завдань, то відповідь на це питання дано в ч. 1 «Основні принципи» ЄПП, а саме:

а) персонал виправних (пенітенціарних) установ виконує важливу суспільну функцію, і тому порядок добору цих осіб, професійної підготовки та умови роботи повинні забезпечувати їм можливість підтримувати високі стандарти поведінки з засудженими (п. 8);

б) при поведінці з усіма особами, позбавленими волі, необхідно дотримуватись їхніх прав людини;

в) всі виправні (пенітенціарні) установи повинні регулярно інспектуватися державними органами та піддаватися незалежному моніторингу (п. 9);

г) ці Правила повинні застосовуватися неупереджено, без будь-якої дискримінації (п. 13).

Крім цього, окремі змістовні елементи завдань, що стосуються визначення та забезпечення на практиці особливої соціальної ролі персоналу УВП, закріплені й в інших нормах ЄПП. Зокрема, у:

1) п. 72.2, в якому мова ведеться про те, що персонал має демонструвати чітке усвідомлення мети пенітенціарної (кримінально-виконавчої) системи;

2) п. 72.4, де закріплено положення, відповідно до якого персонал має дотримуватись високих професійних та особистих стандартів;

3) п. 75, в якому зазначено, що персонал має своїм поведінням і виконанням своїх обов'язків завжди позитивно впливати на засуджених та викликати в них повагу;

4) п. 77, відповідно до якого при доборі нового персоналу УВП адміністрація має приділяти підвищену увагу вимогам чесності, гуманності, володінню професійними навичками та особистої здатності до виконання складної роботи, яка від нього вимагатиметься;

5) п. 81.4, де закріплено положення про те, що курс підготовки всього персоналу УВП має вимагати вивчення міжнародних і регіональних документів і норм в сфері виконання покарань, особливо Європейської Конвенції з прав людини та Європейської Конвенції по запобіганню катувань та нелюдського або такого, що принижує гідність, по-

водження або покарання, а також вивчення застосування Європейських пенітенціарних правил; ін.¹

Враховуючи, що в чинному кримінально-виконавчому законодавстві України зазначені вимоги щодо персоналу органів та установ виконання покарань відсутні та міжнародно-правові зобов'язання нашої держави щодо уніфікації його норм з вимогами Європейського Союзу, а також особливість змісту діяльності, пов'язаної із застосуванням заходів вгамування до засуджених у місцях позбавлення волі, варто було б ч. 1 ст. 16 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», у якій визначені вимоги до персоналу ДКВС України, доповнити абзацом такого змісту:

«Персонал органів та установ виконання покарань України має дотримуватись високих професійних та особистих стандартів, а також своїм поведінням і виконанням обов'язків завжди позитивно впливати на засуджених та викликати в них повагу, проявляючи при цьому чесність, гуманність та повагу до прав і свобод засудженого як людини і громадянина».

Щодо другого елементу даного завдання, тобто розгляду персоналу УВП як об'єкта запобіжної діяльності, то змістовні ознаки з цього приводу визначені в ч. 2 ст. 106 КВК та відповідних нормах Закону України «Про Національну поліцію»², «Про

---

¹ Європейські пенітенціарні правила: Рекомендація № R (2006) Комітету Міністрів Ради Європи від 11 січня 2006 року. Донецьк: Донец. Меморіал, 2010. 32 с.

² Закон України «Про Національну поліцію»: Положення про Національну поліцію: офіц. текст. Київ: Алерта, 2016. 84 с.

Національну гвардію України»¹, які передбачають процедуру попередження засуджених про можливість застосування до них заходів вгамування.

А, це означає, що при підготовці персоналу органів та установ виконання покарань України основним лейтмотивом впливу на їх правову свідомість має стати такий підхід, який би виробляв у цих осіб чіткий імунітет від застосування сили при будь-яких конфліктах та, з іншого боку, вимушував їх у різних складних і критичних ситуаціях максимально використовувати запобіжний вплив на правопорушника у виді вербальних методів.

Саме тому такою важливою є діяльність керівництва УВП та в цілому ДКВС України щодо осіб, які все-таки застосували заходи вгамування до засуджених, з тим, щоб оцінити рівень готовності персоналу, зокрема, виправних і виховних колоній та СІЗО до подальших аналогічних дій з використанням запобіжного арсеналу впливу на правопорушника, а також здійснити у відповідних центрах Міністерства юстиції України корекцію поведінки тих із них, які у ситуаціях, що склалась, віддали перевагу діям по застосуванню, а не попередженню про це, заходів вгамування.

2. Завданнями нині діючої Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, основний зміст яких зводиться до найшвидшої інтеграції та входження України в Європейське спів-

---

¹ Про Національну гвардію України: Закон України від 13 березня 2014 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594.

товариство, у тому числі шляхом приведення практики застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі до міжнародних стандартів¹.

Як з цього приводу, знову ж таки, зазначено у п. 89.1 ЄПП, де це можливо до складу персоналу УВП потрібно включати достатнє число фахівців, наприклад, психіатрів, психологів, соціальних працівників, вчителів і викладачів професійної підготовки, фізичної культури та спорту.

Важливими, у контексті досліджуваної проблематики, є й положення ЄПП, у яких мова ведеться про те, що керівництво УВП має забезпечити, щоб кожна виправна (пенітенціарна) установа завжди була повністю під контролем начальника, заступника начальника або іншої уповноваженої посадової особи (п. 84.3), що зменшило б на практиці в Україні кількість дозволів, які надає ЧПНУ для персоналу чергових змін щодо застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі.

Аналогічні Положення, та, одночасно, гарантії з цього приводу визначені й у підпункті «в» п. 68.2 ЄПП, відповідно до яких заходи вгамування до правопорушників застосовуються персоналом УВП тільки за наказом начальника².

Виходячи з цього, ч. 1 ст. 106 КВК можна було б доповнити реченням такого змісту:

---

¹ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-Р. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 178. 20 верес. С. 8–9.

² Європейські пенітенціарні правила: Рекомендація № R (2006) Комітету Міністрів Ради Європи від 11 січня 2006 року. Донецьк: Донец. Меморіал, 2010. 32 с.

«Визначені у цій статті Кодексу заходи вгамування до правопорушника застосовуються персоналом колоній, якщо цьому дозволяє ситуація, що склалась, тільки з дозволу начальника цієї установи або особи, яка виконує його обов'язки відповідно до чинного законодавства України».

3. Змістом оптимізації процесу виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі і виведенням по її результатах оптимальної штатної моделі персоналу органів та установ виконання покарань¹, що важливо з огляду забезпечення безпеки в УВП, включаючи засуджених і персонал виховних та виховних колоній.

При цьому, оптимізація має, у першу чергу, стосуватись управлінського персоналу та осіб з їх числа, що не задіяні безпосередньо у роботі із засудженими.

Навпаки, кількість тих, хто постійно контактує із останніми, має бути приведена у відповідність з міжнародними, зокрема європейськими, вимогами.

Слушними у зв'язку з цим є вимоги п. 90.2 ЄПП, відповідно до яких керівництво виправних (пенітенціарних) установ зобов'язане сприяти скрізь, де це доречно, залученню громадян добровільно працювати в УВП.

4. Нагальними проблемами, що пов'язані із запобіганням жорстокого, нелюдського або такого, що принижують гідність, поводження із засудженими у місцях позбавлення волі, а також із зло-

---

¹ Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків: Право, 2013. 392 с.

чинністю персоналу УВП у сфері виконання покарань України.

Зокрема, якщо у 1991 році до кримінальної-відповідальності було притягнуто 22 особи з числа персоналу ДКВС України¹, то у 2016 році (після декількох реформ і підпорядкувань органів та установ виконання покарань іншим відомствам (МВС України (1991–1998 рр.) та Міністерству юстиції з 2010 р. по даний час)) їх кількість збільшилась майже у п'ять разів та в абсолютних числах склала більше 100 осіб².

5. Іншими сучасними завданнями (оснащенням персоналу органів та установ виконання покарань новітніми засобами захисту та оборони; реконструкцією засобів нагляду та охорони (ст. 103 КВК); підвищенням рівня участі громадськості у кримінально-виконавчій діяльності та, зокрема, громадського контролю за сферою виконання покарань, особливо в частині законності, правомірності та обґрунтування застосування до засуджених у місцях позбавлення волі заходів вгамівного характеру за рахунок або замість підвищення ефективності впливу на них інших заходів виправно-ресоціалізаційного змісту (ст. 6 КВК)).

---

¹ Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюллетень. Киев: Гл. упр-ние по исполнению наказаний МВД Украины, 1992. С. 22.

² Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: информ. бюллетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 12–13.

Як з цього приводу зробив висновок В. М. Синьов, пенітенціарна (кримінально-виконавча) система є багатопрофільною за своїми функціями і потребує фахівців, принаймні, таких напрямів підготовки, як юридична, психолого-педагогічна, виробничо-економічна¹.

Більш того, на його думку, така багатofакторність, обумовленість й альтернативність шляхів підготовки фахівців пенітенціарного спрямування вимагає застосування сучасної методології при обґрунтуванні її концепції та конкретної структури².

Крім цього, як переконаний В. М. Синьов (і це не викликає заперечень), принципова соціальна значущість діяльності пенітенціарної (кримінально-виконавчої) системи України, необхідність її приведення у відповідність зі світовими стандартами, що активізуються з прийняттям нашої держави членом Ради Європи і взятими зобов'язаннями в галузі ресоціалізації засуджених, вимагають спільних узгоджених дій представників правових і культурологічних галузей у поверненні колишнього злочинця до чесного життя³.

Як видається, цінним у цьому сенсі є й інший висновок по суті проблем, які досліджуються у даній роботі, а саме: кардинальні зміни в соціальній,

---

¹ Синьов В. М. Підготовка спеціалістів для пенітенціарної системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 19.

² Синьов В. М., Климов М. В. Концепція кадрового забезпечення діяльності пенітенціарної системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 2. С. 71.

³ Синьов В. М., Кривуша В. І. Педагогічні умови підвищення ефективності дозвільних занять засуджених. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1999. № 4. С. 102.

політичній, економічній та інших сферах розвитку нашого суспільства і побудови справжньої правової держави в Україні у 3-му тисячолітті обумовлюють необхідність застосування при цьому нових підходів, поглядів тощо до визначення подальших шляхів соціального розвитку, зокрема й у сфері виконання покарань, включаючи й питання, що стосуються застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування.

Саме тому таким важливим є обмін науковців думками щодо змісту спеціальної концепції з означеної проблематики, особливо в контексті того, що на сьогодні в жодній із затверджених державних програм (стратегій, концепцій, основних напрямів тощо) ці аспекти взагалі не обговорюються.

У той самий час, як вірно зауважив з цього приводу В. М. Синьов, унікальність пенітенціарної (кримінально-виконавчої) справи потребує таких фахівців, у якій шляхом цілеспрямованого багаторічного навчання і виховання у вищій школі формувався б особливий професійний менталітет та інші професійні якості особистості, що дозволяє ефективно вирішувати головне завдання системи – ресоціалізацію засуджених¹.

При цьому, на переконання даного науковця та знаного фахівця з питань кримінально-виконавчого змісту, в якій би сфері пенітенціарної (кримінально-виконавчої) діяльності не працював спеціаліст (безпеки й охорони, соціальній, психолого-педагогічній,

---

¹ Синьов В. М. Підготовка спеціалістів для пенітенціарної системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 19.

виробничо-економічній), він має бути, на фоні високої загальної культури, озброєний фахово-орієнтованими глибокими знаннями і навиками, здатністю до творчого рішення екстрено виникаючих нестандартних проблем, ансамблем сталих рис особистості, першочергово значущих для цілеспрямованого впливу на засуджених, з метою змін у їхній свідомості і поведінці¹.

Отже, віддаючи пріоритет у кримінально-виконавчій діяльності персоналу соціально-психологічної та педагогічної спрямованості, представники цієї наукової ідеї доводять, що тільки таким чином можна на практиці відтворити логіку та зміст принципу невідворотності покарання у виді позбавлення волі та виразити непримиренну позицію до деліквентної поведінки засуджених².

У цілому погоджуючись з таким підходом, особливо у контексті зміни психології та ставлення персоналу УВП, який застосовує заходи вгамування до засуджених, позбавлених волі, слід звернути увагу й на той факт, щоб без реалізації цих ідей та принципів іншими підрозділами виправних і виховних колоній, які здійснюють у більшій мірі профілактичний вплив на цих осіб (режим (ст. 102 КВК); оперативно-розшукова діяльність у колоніях (ст. 104 КВК); оперативно-технічні служби (ст. 103 КВК); ін.), вкрай складно на практиці буде

---

¹ Синьов В. М. Підготовка спеціалістів для пенітенціарної системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 19.

² Синьов В. М., Климов М. В. Концепція кадрового забезпечення діяльності пенітенціарної системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 2. С. 85.

досягти як реалізації визначених у законі завдань, так і мети покарання (ч. 1 ст. 1 КВК).

Поряд з цим, варто не погодитись у повній мірі з А. Х. Степанюком, який вважає, що у нинішніх умовах, відмовившись від колишньої ідеології перевиховання засуджених, слід виходити з того, що в розумно влаштованому суспільстві кожен член суспільства визначається інтелектуальною (а тому і суспільно, і морально) повноцінною істотою, що не має потреби в чужій підказці при визначенні того, що для неї бажано, вигідно, цінно¹.

Виходячи з цього, на його переконання, держава зобов'язана, відповідно, категорично заборонити будь-кому (у тому числі і собі самій) поводитись з людиною як і з дитиною, яку треба водити на помочах і втручатися в сферу її самостійних тактичних суджень².

Така позиція викликає заперечення з наступних міркувань: на сьогодні в УВП зосереджена значна частина осіб, які мають психічні відхилення, є хронічними алкоголіками та наркоманами, а також інші категорії морально, психологічно та педагогічно запущені засуджені, які об'єктивно потребують допомоги ззовні, включаючи персонал УВП, особливо з боку осіб психолого-педагогічного спрямування.

Більш того, якщо в такому стані залишити засуджених на одинці, то, як свідчить практика,

---

¹ Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2002. С. 20–21.

² Там само, с. 21.

це підвищує рівень їх суецидальної поведінки¹, а також вірогідність вчинення тих правопорушень, які є підставою для застосування до них заходів вгамування (буйства, членушкодження, нападів на оточуючих тощо).

Саме тому, резон у даному випадку мають ті дослідники, які вважають, що при реалізації завдань кримінально-виконавчого законодавства та досягнення мети покарання можливе використання будь-яких (включаючи педагогічні, психологічні, моральні, т. п.), не заборонених законом, засобів впливу на особу засудженого, як це, зокрема, витікає із змісту ч. 1 ст. 19 Конституції України², що, без сумніву, важливо з огляду з'ясування змістовно-сутнісної діяльності персоналу органів та установ виконання покарань, як об'єкта запобігання злочинам і правопорушенням, та суб'єкта застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамівного характеру.

Враховуючи зазначене, М. В. Клімов розробив науково обґрунтований перелік напрямів підготовки персоналу органів та установ виконання покарань (своєрідну доктринальну модель), яка має включати:

1. Світоглядно-гуманістичну підготовку цих осіб, яка повинна бути спрямована на вивчення гуманітарних предметів і дисциплін.

---

¹ Сулицький В. В. Основи запобігання суїциду у виправних колоніях. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2001. № 6. С. 71–72.

² Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї у місцях позбавлення волі: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джузи та д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. С. 82.

2. Правову підготовку зазначених суб'єктів навчального процесу.

3. Їх психолого-педагогічну підготовку.

4. Пенітенціарну (кримінально-виконавчу) підготовку цих осіб.

5. Управлінську підготовку всіх, без винятку, осіб, які проходять навчання чи підвищення кваліфікації.

6. Їх фізичну підготовку.

7. Бойову підготовку цих осіб¹.

Аналогічну позицію з значених питань займає й О. В. Романенко, який у тому числі вважає, що серед багатьох проблем, які потребують вирішення, найважливішою є проблема усвідомлення сутності пенітенціарної функції держави.

Вирішення цієї проблеми обумовить подальші кроки на шляху формування сучасної кримінально-виконавчої системи України².

На його переконання, зазначена функція за змістом набагато ширша, ніж виправно-трудова та кримінально-виконавча, і не може ототожнюватися з ними, позаяк дві останні функції призначені забезпечувати вирішення локальних, формально-юридичних обов'язків держави.

При цьому, реалізуючи ці функції окремо від інших, держава не зможе досягти каяття засуджених, а отже, задовольнити суспільний інтерес³.

---

¹ Клімов М. В. Обґрунтування цілей та змісту підготовки фахівців для пенітенціарної системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1998. № 3. С. 118.

² Романенко О. В. Сутність пенітенціарної функції демократичної правової держави. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 2. С. 53.

³ Там само, с. 55.

Виходячи з цього, О. В. Романенко обґрунтовано дійшов висновку про те, що пенітенціарна функція не може бути другорядною, а отже повинна по праву мати статус загальнодержавної¹, що досить важливо з огляду видозміни практики застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування та, зокрема, психології та ставлення до цього процесу персоналу органів та УВП².

У цілому ж, позиція даного науковця зводиться до тих самих підходів, що у свій час пропонував Г. О. Радов, а саме – до формування пенітенціарної, а не кримінально-виконавчої, функції держави та видозміни при цьому діяльності всіх суб'єктів та учасників діяльності у сфері виконання покарань, включаючи, у першу чергу, персонал органів та установ виконання покарань³.

Особливо актуальними роботи науковців пенітенціарного напрямку з означених питань є у сьогоденні, коли на нормативно-правовому рівні затверджена Концепція реформування (розвитку) пенітенціарної системи України⁴, на основі якої й має бути змінена у тому числі практика застосування персоналом органів та УВП до засуджених, позбав-

---

¹ Романенко О. В. Сутність пенітенціарної функції демократичної правової держави. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 2. С. 56.

² Романенко О. В. До питання участі інститутів громадянського суспільства у формуванні пенітенціарної політики в Україні. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2000. № 5. С. 12–13.

³ Радов Г. О. Роль та місце пенітенціарної системи в структурі державного управління України. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 2. С. 10.

⁴ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-Р. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 178. 20 верес. С. 8–9.

лених волі, фізичної сили, спеціальних засобів і зброї, з урахуванням рішень Європейського суду з прав людини, що мають безпосереднє відношення до досліджуваної проблематики¹.

Саме тому, важливе значення для вирішення організації по-новому діяльності персоналу органів та УВП, пов'язаної із застосуванням до засуджених у місцях позбавлення волі заходів вгамування, має підбір та підвищення кваліфікації зазначених осіб у підрозділи охорони, нагляду та безпеки ДКВС України. Цими питаннями, як показує практика, безпосередньо займаються кадрові апарати, основними функціями яких є:

а) прогнозування потреби в персоналі установ та УВП (в науці під прогнозуванням розуміють передбачення на основі наявних даних, характеру та особливостей розвитку й зазначених явищ і процесів у природі та суспільству; прогноз стану, розвитку і результату чого-небудь на основі існуючих даних²);

б) підбір кандидатів до вступу на службу в ДКВС України, порядок якого регулюється відповідними відомчими актами, що стосуються сфери виконання покарань³;

---

¹ Давидов та інші проти України: рішення Європейського Суду з прав людини від 1 липня 2010 року. *Практика Європейського Суду з прав людини*. Донецьк: Донец. Меморіал, 2011. С. 32–38.

² Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 560.

³ Про затвердження Інструкції про порядок добору, вивчення, оформлення кандидатів на посади рядового і начальницького складу та проведення спеціальних перевірок осіб, які приймаються на службу (роботу) до кримінально-виконавчої системи України: наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань від 15 травня 2000 р. № 94. Київ: ДДУПВП, 2000. 24 с.

в) добір кадрів з числа претендентів за низкою критеріїв (ст. 16 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» (персонал ДКВС України, зокрема, зобов'язаний неухильно виконувати закони, додержуватись норм професійної етики, гуманно ставитися до засуджених і осіб, взятих під варту. І, що особливо актуально у контексті закону предмета даного наукового дослідження, – персонал органів та УВП не вправі вчиняти дії жорстокого, нелюдського або такого, що принижує людську гідність, поводження із засудженими та ув'язненими під варту))¹;

г) здійснення заходів щодо адаптації прийнятих на службу (роботу) в ДКВС України осіб на робочих місцях, а також введення їх в посаду та входження в інститут молодих спеціалістів (ця діяльність передбачає наявність у цьому процесі наставників, а також школи молодого фахівця та інших тому подібних інститутів професійного патронажу у сфері виконання покарань);

г) реалізація щодо персоналу органів та УВП інших заходів (супровід кар'єри, поліпшення соціально-психологічного клімату, профілактики конфліктів; підвищення рівня лояльності персоналу; забезпечення кадрової безпеки; ін.)².

Виходячи з цього, як видається, головним завданням науковців, що обумовлено необхідністю

---

¹ Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 р. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. С. 4–10.

² Ярмиш О. Кадри дійсно вирішують все. *Іменем Закону*. 2014. № 27. С. 6.

доктринального супроводу кадрової роботи в ДКВС України, є розробки моделі сучасного персоналу органів та УВП та науково обґрунтованих критеріїв їх професійній діяльності з урахуванням міжнародних, зокрема європейських, стандартів¹, особливо тих її аспектів, що стосуються змістовних елементів процесу застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування (прийняття рішення про вчинення таких дій; попередження про їх застосування; безпосереднє їх використання для вгамування правопорушника; надання домедичної допомоги для осіб, щодо яких були застосовані відповідні заходи вгамування; юридична інформація про результати вчинення таких дій).

Більш того, варто констатувати, що сьогодні на часі розробка та затвердження на нормативно-правовому рівні спеціальної Концепції про умови та порядок застосування до засуджених у місцях позбавлення волі фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї, основними структурними елементами якої мають стати:

1. Оцінка правових та фактичних обставин, що склалися та є підставою для застосування до осіб, позбавлених волі, визначених у законі заходів вгамування (ч. 1 ст. 106 КВК України).

2. Прийняття рішення щодо попередження про намір застосувати до правопорушника відповідний захід (засіб) вгамівного характеру (ч. 2 ст. 106 КВК).

3. Визначення виду, типу та інтенсивності застосування вгамівного заходу (засобу) (п. 1 розді-

---

¹ Ярмиш О. Кадри дійсно вирішують все. *Іменем Закону*. 2014. № 27. С. 7.

лу XXVI ПВР УВП; ст. 15 Закону України «Про Національну гвардію України»; ст. 43 Закону України «Про Національну поліцію»).

4. Безпосереднє застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, та визначення меж таких дій з боку персоналу органів та УВП (ч. 4 ст. 106 КВК);

5. Процедура надання домедичної допомоги для осіб, щодо яких були застосовані заходи вгамівного характеру (ч. 4 ст. 106 КВК).

6. Порядок оформлення результатів вчинення таких дій з боку персоналу органів та установ виконання покарань (ч. 5 ст. 106 КВК).

7. Повідомлення про застосування заходів вгамування визначених у законі органів та посадових осіб (ч. 5 ст. 106 КВК).

8. Залучення до діяльності, пов'язаної із застосуванням цих заходів, інших правоохоронних органів та ДКВС України (ст. 105, ч. 6 ст. 106 КВК).

9. Здійснення реабілітаційних та інших соціально-психологічних і медичних заходів щодо тих осіб з числа персоналу органів та УВП, які застосували заходи вгамування до засуджених, позбавлених волі.

При цьому, в фабулі зазначеної Концепції в обов'язковому порядку має бути зазначена інформація про порядок підготовки та підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України, який залучається до діяльності, пов'язаної із застосуванням заходів вгамування, здачу цими особами іспитів з цих питань, а також про заходи щоденного інструктажу тих підрозділів УВП, які безпосередньо контактують із засудженими, та обов'язкового

інструктажу інших осіб, що приймають участь у вчиненні таких дій згідно закону (ч. 6 ст. 106 КВК України).

У цьому контексті варто погодитись з К. А. Автуховим і І. С. Яковець, які пропонують активніше при підготовці персоналу органів та УВП використовувати Кодекс етики персоналу ДКВС України, тобто систему моральних норм, зобов'язань і вимог сумлінного виконання службових обов'язків зазначеними посадовими особами, що заснована на загально визнаних моральних принципах і положеннях національного законодавства, нормах функціонування системи виконання кримінальних покарань в Україні та модельного Європейського Кодексу етики для працівників пенітенціарних установ¹.

Важливим у зв'язку з цим є інший висновок, який зробили учені, а саме: конструктивне реформування системи виконання покарань України має реалізовуватись таким чином, щоб не знищити основ існуючої структури органів УВП, а, навпаки, удосконалити, вивести на більш цивілізований вищий рівень².

Аналогічну позицію висловили у науковій літературі О. М. Кревчун та А. Є. Крутова, які небез-

---

¹ Яковець І. С., Автухов К. А. Регулювання етичної поведінки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України: окремі питання. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 219.

² Кирилюк А. В. Співвідношення понять «пенітенціарна система» та «пенітенціарна служба» в контексті проекту Закону «Про пенітенціарну систему». *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2 груд. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 199.

підставно вважають, що ДКВС України в даний час перебуває на етапі свого реформування, метою якого, насамперед, є пошук дієвого механізму відбування покарань¹.

Такий механізм, не їх переконання, має ґрунтуватись на міжнародних стандартах у цій сфері, відповідати євроінтеграційному вектору розвитку держави, що сприятиме здійсненню модернізації органів та установ виконання покарань², та, без сумніву, побудови на інших правових і фактичних засадах практики застосування персоналом органів і установ виконання покарань заходів вгамування до засуджених у місцях позбавлення волі³.

Особливу цінність у контексті змісту даної наукової розробки мають пропозиції тих науковців, які обґрунтовують необхідність включення до штату персоналу ДКВС України пенітенціарних капеланів⁴.

---

¹ Кревчун О. М., Крутова А. Є. Перспективи вдосконалення правового регулювання прогресивної системи виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2 груд. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-вик. служби, 2016. С. 142.

² Там само.

³ Колб І. О., Савченко А. В. Поняття суб'єктів та учасників кримінально-виконавчих правовідносин. Заходи щодо вдосконалення діяльності прокуратури, пов'язані з реалізацією сучасної кримінально-виконавчої політики України. Правові засади діяльності прокуратури України у сфері виконання покарань: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи та д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба). Київ: Кондор, 2016. С. 144–171.

⁴ Жолтані М. І., Копотун І. М., Колб О. Г. Релігійні організації і релігійне виховання як учасник кримінально-виконавчих правовідносин: монографія. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 145–147.

Крім цього, у системі заходів, що спрямовані на видозміну змісту діяльності персоналу органів та УВП, учені виокремлюють також більш ефективне використання цими особами принципу справедливості, акцентуючи при цьому увагу на тому, що представники адміністрації УВП в очах засуджених мають бути носіями цих ідей, тобто кожен із них має бути упевнений, що саме в адміністрації установ і ні в кого іншого кожен із них знайде справедливе вирішення своїх проблем¹.

Серед інших напрямів, що стосуються питань удосконалення практики застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, можна виокремити й позицію тих науковців, які пропонують підвищити рівень професійної, включаючи вогневу, підготовки персоналу УВП з тим, щоб навчити цих осіб мислити творчо, нестандартно, приймаючи швидкі та правильні рішення, часом у складних екстремальних ситуаціях². А це можливо, як свідчать результати спеціальних наукових досліджень, лише при підвищенні рівня психологічної підготовки персоналу ДКВС України, особливо до дій в екстремальних умовах службової діяль-

---

¹ Заяць М. В. Недотримання прав засуджених у місцях виконання покарань як причина злочинності в місцях позбавлення волі. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2 груд. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 280.

² Сорочан М. О. Проблеми та специфіка професійної вогневої підготовки співробітників кримінально-виконавчої служби. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2 груд. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 218–219.

ності, до яких, без сумніву, відносяться й дії, що пов'язані із застосуванням заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі¹.

При цьому, формування системи психологічного забезпечення службової діяльності персоналу органів та установ виконання покарань можливо за умови створення комплексної структури, яка складається з кваліфікованих спеціалістів, має чітку і прозору логістику, мобільність, здатність до реагування на місцях².

Розв'язання проблем щодо умов розвитку та ефективного формування особистісної стійкості персоналу ДКВС України, зокрема, й в процесі застосування чи прийняття рішення про вчинення таких дій, є однією з найбільш актуальних та, одночасно, складних прикладних завдань, враховуючи, що діяльність цих осіб відноситься до класу ризиконебезпечних, тобто потребує значних резервів працездатності, стійкості до стресу тощо, що, у свою чергу, визначає готовність фахівця до виконання завдань за призначенням та ефективність його професійної діяльності³.

Саме тому, як вірно вважає В. С. Рижов, результати роботи над особистістю фахівця кримі-

---

¹ Клімов М. В. Побудова та застосування моделі пенітенціарного персоналу як науково-педагогічна проблема. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2000. № 5. С. 236.

² Там само, с. 237.

³ Левенець А. Є. Парадигма поняття особистісної стійкості працівників пенітенціарних закладів. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2 груд. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 301.

нально-виконавчої служби нової формації у стінах відомчих навчальних закладів повинні виступати сформовані у нього міцні переконання у правильності та пріоритетності застосування гуманістичних форм та методів впливу на осіб, що знаходяться у конфлікті із законом, з метою досягнення приведення процесів перезавантаження їх правової свідомості, успішного заліковування душевних ран та повернення в якості суспільно корисних громадян у житті на волі¹.

Як у свій час з цього приводу влучно зауважив І. В. Штанько, більш вагомим має бути внесок у процес реформування системи виконання покарань представників науки, яка, на жаль, ще значно відстає від практики². На його переконання, у даний час відчувається гострий дефіцит фундаментальних досліджень у цій сфері. Більш того, практичні працівники вже давно чекають виконання свого соціального замовлення на наукову розробку таких актуальних проблем, як визначення нової моделі установи виконання покарань, узагальненої характеристики фахівця та його оптимального навантаження, вдосконалення управлінської діяльності персоналу тощо³.

---

¹ Рижов В. С. Цілісний педагогічний процес в розбудові юридичної освіти як складова навчання персоналу в Міністерстві юстиції України. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2 груд. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 335.

² Штанько І. В. Нагальні питання підвищення ефективності діяльності кримінально-виконавчої системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 10.

³ Там само.

Зокрема, як встановив В. С. Медведєв, необхідний рівень компетентності та захищеності досягається завдяки професійно-психологічній підготовці персоналу ДКВС України, на яку в державах Західної Європи та США відводять до 30 % всього учбового часу, який припадає для підготовки в цілому фахівця правоохоронної системи¹, що було б дуже важливим кроком у прийнятті правильних рішень про застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування, а також у визначенні їх видів і меж вчинення таких дій персоналом органів та УВП.

Цікавим є наукова позиція А. А. Лукашевича, який обґрунтовано доводить, що оскільки персонал органів та УВП здійснює свою діяльність у системі «людина – людина», кожному з них, незалежно від посади, необхідно мати відповідний і досить високий рівень духовної культури, який слід розглядати як невід’ємний компонент їхньої професійної майстерності².

Серед інших науково обґрунтованих напрямів, що мають безпосереднє відношення до удосконалення практики застосування персоналом органів та установ виконання покарань заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, як показали результати даного пошуку, можна віднести наступні:

---

¹ Медведєв В. С. Психологічна підготовка персоналу в умовах реформування пенітенціарної системи України. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 2. С. 92.

² Лукашевич А. А. Духовна культура пенітенціарного персоналу – компонент професійної майстерності. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 2. С. 86.

1. Підвищення рівня психофізіологічної та фізичної підготовки засуджених осіб, що є досить важливим кроком у реалізації алгоритму цієї діяльності при вчиненню першочергових дій персоналом ДКВС України.

Як у зв'язку з цим слушно зауважив С. І. Жеваго, необхідність зазначеної підготовки обумовлена завданнями виховання фізично досконалих і здатних виконувати специфічні для умов роботи із засудженими, викликані особливими ситуаціями функцій самозахисту, відповідного впливу на засуджених¹.

Більш того, на переконання даного дослідника, повсякденне спілкування з великою кількістю людей на обмеженому просторі та пов'язані з цим нервові перенапруження, малорухливий спосіб життя, що зумовлений специфічними професійними функціями, накопичення негативних емоцій, які перетворюються в постійний стресогенний фактор – все це робить заняття фізичною підготовкою життєвою необхідністю персоналу органів та УВП².

2. Більш активне використання у підготовці персоналу ДКВС України методики аутогенного тренування (самоконтролю людини).

Як встановлено в ході спеціальних наукових досліджень, перевага зазначеного методу полягає в тому, що людина сама працює над собою. Це надзвичайно розширює в часі результат, бо це й само-

---

¹ Жеваго С. І. Психофізіологічна та фізична підготовка співробітників пенітенціарної системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 2. С. 106.

² Там само.

контроль людини, вироблений аутотренінгом, набагато дієвіший, ніж контроль соціального середовища. При цьому, змінивши стереотипи поведінкових реалій, людина забезпечує захист від неадекватних вчинків у відповідь на існуючу або надуману загрозу, образи, труднощі¹.

3. Якісна видозміна змісту спеціальної силової підстави персоналу ДКВС України, що важливо з огляду прийняття рішення цими особами про попередження чи застосування заходів вгамування до осіб, які тримаються у місцях позбавлення волі.

Як з цього приводу зробив обґрунтований висновок І. П. Закорко, у небезпечних ситуаціях справа часто доходить до двобою, коли персонал органів та УВП повинен захищати не тільки інтереси громадян, а й власне життя².

Тут у нагоді стає як вміння володіти табельною зброєю, так і спортивно-фізична підготовка, майстерність у застосуванні спеціальних прийомів з арсеналу бойового самбо та рукопашного бою.

Саме тому, на його переконання, зазначені дисципліни складають змістовну основу тренувань правоохоронців у багатьох європейських державах та США³.

4. Зменшення кількості помилок при прийнятті рішень про застосування персоналом органів та

---

¹ Морозов О. М., Курій Т. Р. Методика аутогенного тренування. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1998. № 3. С. 104.

² Закорко І. П. Особливості спеціальної силової підготовки курсантів навчальних закладів МВС України на заняттях з самбо і рукопашного бою. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1999. № 4. С. 197.

³ Там само.

УВП заходів вгамування до засуджених у місцях позбавлення волі.

У цьому контексті, О. М. Рева та О. В. Михайлов доводять необхідність враховувати виведені на науковому рівні п'ять небезпечних властивостей поведінки, оперативного мислення та прийняття рішень (ігнорування, імпульсивність, невразливість, самовпевненість, покірність) при підготовці та підвищенні кваліфікації персоналу ДКВС України¹.

Так, як встановили ці науковці, на першому місці ймовірності проявлення небезпечних властивостей у персоналу органів та УВП стоїть самовпевненість (37,12 % у структурі поведінки), на II – імпульсивність (17,70 %); на III – ігнорування (16,46 %); на IV – покірність (12,09 %); а на V – невразливість (37,12 %)².

У свою чергу, загальні антидоти (грец. *antidoton* – протиотрута)³ для нейтралізації небезпечних властивостей персоналу ДКВС України по результатах проведеного дослідження мали такий вигляд:

а) у випадках ігнорування цими особами небезпечних ситуацій для них притаманною є психологія мислення та поведінки по типу «Правила існують для когось іншого!».

У той самий час, зазначені суб'єкти діяльності, що пов'язані, зокрема, із застосуванням заходів

---

¹ Рева О. М., Михайлов О. В. Оцінка небезпечних властивостей поведінки, оперативного мислення та прийняття рішень у майбутніх юристів. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1999. № 4. С. 193.

² Там само, с. 195.

³ Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 46.

вгамування до засуджених, позбавлених волі, мають мислити та діяти по антидоту «Дотримуйтесь правил, вони звичайно слухні!»¹;

б) при проявленні імпульсивності ці показники відповідно виглядають наступним чином: «Я не повинен діяти зараз, немає часу», при тому, що потрібно було у своєму мисленні та поведінці керуватись антидотом «Не так швидко! Спочатку поміркуй»²;

в) у ситуаціях, коли характер небезпечної властивості особи з числа персоналу органів та УВП набуває форми невразливості, то їх поведінка та мислення мають такий зміст: «Зі мною нічого не може трапитись!».

Проте, варто було б думати та діяти дещо по-іншому – «Це може відбутись з кожним!»³;

г) при самовпевненості мислення та поведінки цих осіб здійснюється по формулі: «Я можу це зробити», хоча слід було діяти по принципу: «Ризикувати нерозумно»⁴;

г) у випадках покірного мислення та поведінки психологія персоналу органів та УВП має такий лейтмотив: «Навіщо? Який сенс? Яка користь?», у той самий час, коли слід було б діяти наступним чином: «Я не є безпорадним! Я можу зробити щось інше, знайти інший варіант рішення»⁵.

---

¹ Рева О. М., Михайлов О. В. Оцінка небезпечних властивостей поведінки, оперативного мислення та прийняття рішень у майбутніх юристів. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1999. № 4. С. 195.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

Звичайно, якщо ці тести та апробовані на практиці методи пізнання психології людини, включаючи зарубіжну¹, застосовувати до кожної із осіб, яка здійснила дії щодо вгамування протиправної поведінки засуджених, позбавлених волі, поряд з матеріалами службової перевірки по такому факту, то відразу проявився мислено-поведінкова «картина», у якому небезпечному стані знаходився на момент застосування заходів вгамування той чи інший суб'єкт даного виду оперативно-службової діяльності².

5. Своєчасне виявлення та ефективно вирішення життєвих криз, що виникають в умовах професійної діяльності персоналу ДКВС України.

Як з зв'язку з цим зазначив І. І. Пампура, особливості умов праці у вигляді жорстокої регламентації, постійної напруженості, високої відповідальності накладають свої відбитки на психіку персоналу силових структур, звужуючи кордони необхідної реабілітації його суб'єктивності, що спричинює неспроможність самостійного продуктивного виходу із кризових станів³.

---

¹ Рева О. М., Михайлов О. В. Оцінка небезпечних властивостей поведінки, оперативного мислення та прийняття рішень у майбутніх юристів. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1999. № 4. С. 193.

² Колб І. О., Коваленко В. В. Про зміст поняття «персонал органів та установ виконання покарань» та його системоутворюючі ознаки. *Держава і громадянське суспільство: грані взаємодії: матеріали круглого столу (м. Київ, 12 черв. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2017. С. 27–30.

³ Пампура І. І. Життєва криза в умовах професійної діяльності працівників кримінально-виконавчої системи та органі внутрішніх справ. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2000. № 5. С. 210.

Водночас, на думку даного дослідника, кризова ситуація, при невдалому її переживанні, може виявитись для цих осіб тим небезпечним дезадаптуючим фактором, наслідками якого стануть виникнення чи загострення певних невротичних симптомів, соматичних хвороб, девіантних проявів, поглиблення професійної деформації, низький рівень професійної діяльності¹.

Звичайно, що навряд чи правильним є підхід на практиці, коли у такому кризовому стані допускають до служби в УВП (зокрема, у складі чергових змін) зазначених осіб з числа персоналу органів та установ виконання покарань².

6. Запобігання та подолання професійної деформації персоналу органів та УВП.

Як встановив В. С. Медведєв, професійна деформація являє собою комплекс специфічних змін окремих рис, структури особистості в цілому.

Зазначені зміни полягають у гіпертрофії і подальшій трансформації в свою протилежність професійно важливих рис (пильність – у підозрілість, впевненість – у самовпевненість, т. п.), актуалізації розвитку соціально негативних рис (жорстокість, мстивість, цинізм), дисгармонійному, спотвореному співвідношенні окремих рис.

---

¹ Пампура І. І. Життєва криза в умовах професійної діяльності працівників кримінально-виконавчої системи та органі внутрішніх справ. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2000. № 5. С. 210.

² Колб І. О., Журавська З. В. Про зміст спеціально-кримінологічного запобігання злочинам. *Правові реформи в Україні: реалії сьогодення: тези VII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. Дню юриста України (м. Київ, 29 жовт. 2015 р.): у 2-х ч.* Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. Ч. 1. С. 190–192.

При цьому, головною закономірністю стає не узгоджене поєднання і стимулювання розвитку під загальним професійним «вектором», а пригнічення одного і абстракція за його рахунок іншого¹.

Без сумніву, що таку категорію персоналу ДКВС України також не можна допускати до служби у складі підрозділів охорони, нагляду і безпеки, а також чергових змін УВП, допоки щодо них не будуть здійснені відповідні відновлювально-психологічні заходи корекції їх психічного і психологічного стану, а також поведінки.

До таких науковці відносять наступні заходи:

1) адміністративно-організаційний напрям, який передбачає закріплення за новопризначеною особою з числа персоналу ДКВС України наставника, тимчасового полегшення для них режиму роботи, надання чергової відпустки для цих осіб частинами; переводи в інші підрозділи, т. ін.²;

2) відновлювально-реабілітаційний напрямок, який вимагає регулярні заняття персоналом органів та УВП спортом, бойовою та тактико-спеціальною підготовкою, організація концертів, зустрічей з цікавими людьми, т. ін.³;

3) психологічно-виховний напрям, який включає в себе заходи індивідуального консультування осіб з числа персоналу ДКВС України, психологічне стимулювання до професійного та загально-

---

¹ Медведєв В. С. Шляхи попередження та подолання професійної деформації працівників УВП. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 42–43.

² Там само, с. 45.

³ Там само, с. 46.

особистісного зростання, пропаганди педагогіки співробітництва та відповідного стилю взаємодії із засудженими¹.

Проте, як з цього приводу зауважують фахівці-психологи, дієвість запобігання і подолання професійної деформації багато в чому залежить від послідовного проведення відповідних заходів у всіх зазначених трьох напрямках.

При цьому, самі заходи мають поєднувати колективну, диференційно-групову та індивідуальну форми впливу на конкретно взяту особу з числа персоналу органів та УВП².

7. Інші науково обґрунтовані шляхи спрямовані на удосконалення правового механізму та практики застосування до засуджених, позбавлених волі, визначених у законі заходів вгамування (підвищення рівня цивільного контролю за даним видом діяльності у сфері виконання покарань³, створення соціальних, правових, фінансових та інших гарантій формування у Україні, замість кри-

---

¹ Медведєв В. С. Шляхи попередження та подолання професійної деформації працівників УВП. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 46.

² Там само, с. 47.

³ Колб І. О., Ліховіцький Я. О. Діяльність персоналу колоній щодо забезпечення принципу гуманізму у кримінально-виконавчій. *Актуальні проблеми модернізації законодавства та освіти в умовах євроінтеграційного наступу України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 27–28 жовт. 2016 р.)*. Чернігів: Акад. Держ. пенітенціарної служби, 2016. С. 147.

Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон України від 19 червня 2003 р. № 975-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 46. Ст. 366.

мінально-виконавчої, пенітенціарної політики¹; закріплення на нормативно-правовому рівні доктрини пенітенціарного права, яке розроблене науковцями кримінально-виконавчої діяльності²; суттєва зміна змісту державного контролю у сфері виконання покарань³; інші)⁴.

Таким чином, підводячи підсумки по даному питанню дослідження, варто констатувати, що без якісної видозміни психології та в цілому службової підготовки, сутності процесу підвищення кваліфікації, а також соціально-реабілітаційних і запобіжних заходів⁵, спрямованих на зниження рівня професійної деформації персоналу ДКВС України, вкрай складно і проблемно вирішити таке завдання, як зменшення кількості випадків застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування та в цілому упорядкувати на цивілізованих засадах дії цих осіб у ситуаціях, що по формальних підставах дають їм можливість здійснювати зазначені у законі вчинки по припиненню протиправної

---

¹ Радов Г. О. Першочергові проблеми пенітенціарної політики України на сучасному етапі. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 12–16.

² Богатирьов І. Г., Пузирьов М. С., Шкута О. О. Доктрина пенітенціарного права України: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2017. 236 с.

³ Діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України: адміністративно-правовий аспект: навч. посіб. Київ: КНТ, 2011. С. 125–184.

⁴ Колб І. О., Супруненко Д. О. Про деякі змістовні елементи методики оцінки діяльності по запобіганню злочинам. *KELM*. 2016. № 2 (14). С. 87–95.

⁵ Колб І. О., Горбачевський В. Я. Про зміст поняття запобігання злочинам. *Кримінально-виконавча політика України та Європейського союзу: розвиток та інтеграція: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 листоп. 2015 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 258–260.

поведінки у виправних і виховних колоніях та у СІЗО¹.

Більш того, залишення даного виду службової діяльності персоналу органів та УВП без належного контролю з боку державних органів та громадськості, у тому числі й шляхом проведення по кожному випадку застосування заходів вгамування до осіб, які тримаються у місцях позбавлення волі, службових розслідувань, не дозволить усунути, нейтралізувати, блокувати тощо, детермінанти, що породжують та обумовлюють вибір персоналом ДКВС України саме силового, а не попереджувального «сценарію» з питань, які в подальшому є своєрідним «бумерангом» розширення меж об'єктивного конфлікту, що лежить в основі кримінально-виконавчих правовідносин між цими особами та засудженими².

5.3. Зміст державного контролю, його види та напрями удосконалення за практикою застосування до засуджених заходів вгамування

Однією з умов, що негативно впливає на стан та інші змістові елементи практики застосування фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки

---

¹ Колб І. О., Джужа О. М. Про зміст оперативно-розшукового запобігання злочинам, що вчиняються персоналом виправних колоній. *Сучасні криміналістичні експертизи в розслідування злочинів: матеріали круглого столу (м. Київ, 25 лют. 2015 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 90–92.

² Колб І. О., Коваленко В. В. Про деякі теоретичні підходи щодо сутності діяльності персоналу органів та установ виконання покарань в Україні. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 1 (9). С. 109–114.

та зброї до засуджених, позбавлених волі, в Україні, є низький рівень державного контролю за даним напрямом діяльності персоналу ДКВС України¹.

При цьому, варто зазначити, що у жодному нормативно-правовому акті, який стосується сфери виконання, прийнятому в останній час (2014–2019 рр.) (Національна стратегія у сфері прав людини²; Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020»³; Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки⁴; Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України⁵; ін.), мова про шляхи упорядкування та удосконалення визначених у законі видів державного контролю не ведеться.

Про актуальність цієї проблематики свідчать у тому числі й результати анонімного опитування, проведеного серед персоналу УВП та засуджених, позбавлених волі. Так, на запитання «Чи доводять-

---

¹ Колб І. О. Про зміст спеціально-кримінологічного запобігання корупції в Україні. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції: зб. тез. доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 31 берез. 2017 р.)*. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 100–101.

² Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25.08.2015 р. № 501/2015. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 160. 2 верес. С. 2–4.

³ Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. *Урядовий кур'єр*. 15.01.2015. № 6.

⁴ Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних інститутів на 2015–2020 рр.: Указ Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015. *Офіційний вісник Президента України*. 03.06.2015. № 13. Ст. 864.

⁵ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-Р. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 178. 20 верес. С. 8–9.

ся наслідки застосування до тих чи інших заходів вгамування до засуджених?» особи з числа персоналу ДКВС України дали наступні відповіді: так – 969 (48 % з 2016 опитаних респондентів); ні – 268 (13 %); частково – 779 (39 %). У свою чергу, засуджені на це питання відповіли наступним чином: так – 11 (4 % з 2016 опитаних респондентів); ні – 1779 (84 %); частково – 226 (12 %).

Як у зв'язку з цим слушно зауважив С. Ю. Беньковський, створюючи правовий механізм і гарантії його норм у певній сфері діяльності, будь-яка держава та її суспільні інтереси не можуть обійтися без контролю за їх виконанням відповідними суб'єктами правових відносин¹.

На переконання В. Б. Авер'янова та О. Ф. Андрійка (і важко з цим не погодитись), недооцінювання та применшення ролі контролю можуть призвести до неконтрольованості ситуації, зниженню рівня керованості та хаосу².

Саме тому, на їх думку, не слід схилитися до цілковитого заперечення контролю та критики його надмірності, тенденція до чого стала поширеною останніми роками, це стосується й перебільшення значення контролю, у якому вбачають розв'язання всіх проблем, що наявні в державному управлінні³.

---

¹ Беньковський С. Ю. Соціально-правове призначення контролю за діяльністю державних органів. *Формування пенітенціарної системи України: матеріали наук.-практ. конф. (м. Одеса, 25 трав. 2012 р.)*. Одеса: Управління ДПтС України; Одес. держ. ун-т внутр. справ; Міжнар. гуманіт. ун-т, 2012. С. 19.

² Державне управління: теорія і практика/за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Юрінком Інтер, 1998. С. 34.

³ Там само.

Не вдаючись в цілому до з'ясування різних значень змісту поняття «контроль» і його синонімічних виразів у термінах «моніторинг, контролінг» тощо, які вживаються в науковій літературі¹ та нормативно-правових джерелах, зокрема у тих, мова про які велась вище, досить важливо проаналізувати його сутність і соціально-правовий зміст загалом, а також рівень його здійснення в органах та установах виконання покарань України у контексті діяльності персоналу виправних і виховних колоній, а також СІЗО, пов'язаної із застосуванням у місцях позбавлення волі визначених у законі заходів вгамування.

У науковій літературі поняття «контроль» учені розглядають у широкому та вузькому значеннях. Зокрема, у широкому розумінні контроль тлумачать як перевірку, облік діяльності кого-, чого-небудь, нагляд за кимось, чимось².

У свою чергу, у вузькому змісті цей термін означає перевірку, а саме: виконання рішень, прийнятих вищою організацією; розпоряджень різних рівнів системи управління; дотримання організаційних та інших нормативів тощо³.

---

¹ Беньковський С. Ю. Соціально-правове призначення контролю за діяльністю державних органів. *Формування пенітенціарної системи України: матеріали наук.-практ. конф. (м. Одеса, 25 трав. 2012 р.)*. Одеса: Управління ДПТС України; Одес. держ. ун-т внутр. справ; Міжнар. гуманіт. ун-т, 2012. С. 19–23.

² Великий тлумачний словник української мови/упоряд. Т. В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. С. 294.

³ Беньковський С. Ю. Соціально-правове призначення контролю за діяльністю державних органів... С. 20.

Як показали результати вивчення кримінально-виконавчого законодавства України, у ньому закріплено наступні види державного контролю, що здійснюється у сфері виконання покарань:

1. Відомчий контроль, який проводиться вищестоящими органами управління і посадовими особами центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань (ст. 23 КВК України).

2. Контроль, який опосередковано проводять у ході відвідування УВП відповідні вищі посадові особи нашої держави та інші посадові особи центральних органів державної виконавчої влади в Україні, що зазначені в ч. 1 ст. 24 КВК, а саме:

а) Президент України або спеціально уповноважені ним представники (не більше п'яти осіб у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі) згідно Закону України «Про правовий статус Президента України»¹ та ст. 106 Конституції України;

б) Прем'єр-міністр України або спеціально уповноважені ним представники (не більше двох у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі) згідно Закону України «Про Кабінет Міністрів України»² та ст. 116 Конституції України;

---

¹ Адміністративно-правовий статус Президента України. URL: https://pidruchniki.com/1097010755846/pravo/administrativno-pravoviy_status_prezidenta_ukrayini

² Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.

в) Міністр внутрішніх справ України, Голова Національної поліції або спеціально уповноважені ним представники (не більше двох осіб у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі) відповідно до вимог ст. 5 Закону України «Про Національну поліцію»¹ та п. 11 Положення про Національну поліцію²;

г) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини або спеціально уповноважені ним представники, який здійснює контрольні функції відповідно Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»³ та ст. 101 Конституції України;

г) голови, заступники голови та члени Комісії при Президентіві України у питаннях помилування;

д) Міністр юстиції України або спеціально уповноважені ним представники (не більше двох осіб у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі) відповідно до вимог ч. 1 ст. 11 КВК та Положення про Міністерство юстиції України⁴;

---

¹ Закон України «Про Національну поліцію»: Положення про Національну поліцію: офіц. текст. Київ: Алерта, 2016. 84 с.

² Положення про Національну поліцію: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 877. *Офіційний вісник України*. 2015. № 89. Ст. 2971.

³ Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР. *Офіційний вісник України*. 1998. № 1. Ст. 5.

⁴ Положення про Міністерство юстиції України: Постанова Кабінету міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228. *Офіційний вісник України*. 2014. № 54. Ст. 1455.

е) Голова Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, голови місцевих державних адміністрацій, на території яких розташовані УВП або спеціально уповноважені ними представники (не більше п'яти осіб на відповідну територію), які діють на підставі Закону України «Про місцеві державні адміністрації»¹ та ст. 119 Конституції України.

3. Прокурорський контроль, який здійснюється у формі нагляду за додержанням законів в органах та установах виконання покарань при виконанні судових рішень у кримінальних справах відповідно до вимог ст. 22 КВК та Закону України «Про прокуратуру»².

4. Контроль, який проводять інші державні органи, – в порядку, що витікає з закону та їх правового статусу (Державна служба з надзвичайних ситуацій (ДСНС); Рахункова палата Верховної Ради України; Міністерство охорони здоров'я України; Міністерство освіти України; Державна податкова служба; суди; ін.).

Таким чином, виходячи із даного переліку контрольних органів України, можна констатувати, що при «семи няньках» дитя (а це – ДКВС) залишається без «ока», позаяк з 1991 р. по даний час досі не вирішуються ключові проблеми, що мають місце у сфері виконання покарань, а саме:

а) питання, що стосуються 100 % фінансування потреб, пов'язаних із нормальним функціонуван-

---

¹ Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV. *Офіційний вісник України*. 1999. № 18. Ст. 876.

² Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII. *Офіційний вісник України*. 2019. № 76. Ст. 2631.

ням органів та установ виконання покарань (щорічно з Державного бюджету України виділяється лише 40 % від необхідних для цього коштів)¹;

б) забезпечення безпечних умов відбування покарання засудженими в УВП (щорічно жертвами злочинів стають від 300 до 400 засуджених; отримують травми на виробництві – ще майже 200 осіб; помирають від хвороб – майже 1,5 тис. цих осіб, т. ін.)²;

в) після звільнення з УВП майже 20 % колишніх засуджених вчиняють повторні злочини³;

г) щодо 20 % осіб, які звільняються з місць позбавлення волі, встановлюється адміністративний нагляд як за такими, що злісно порушували встановлений порядок відбування покарання⁴;

г) у структурі пенітенціарної злочинності майже половину складають кримінальні правопорушення, пов'язані із злісною непокорю засуджених⁵;

---

¹ Про Державний бюджет України на 2019 рік: Закон України 28 лютого 2019 р. № 2696-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. № 25. Ст. 878.

² Про стан додержання законів в органах і установах виконання покарань в 2018 році при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: матеріали колегії Генеральної прокуратури. Київ: Ген. прокуратура, 2018. 76 с.

³ Батиргареева В. С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінальні проблеми: монографія. Харків: Право, 2009. С. 17–18.

⁴ Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 1 грудня 1994 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 52. Ст. 455.

⁵ Годлевська-Коновалова А. В. Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя: Класичний приватний ун-т, 2019. С. 2–3.

д) у незадовільному стані знаходяться житлові, виробничі та інженерно-технічні засоби охорони та нагляду¹;

е) інші проблеми, що набули хронічних форм (питання, які стосуються добору на службу кваліфікованих кадрів; корупційні правопорушення; взаємодії ДКВС України з іншими державними органами та громадськістю; т. ін.)².

Серед низки умов, що негативно впливають на ефективність здійснення державного контролю у сфері виконання покарань України та, зокрема, з питань застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї, варто виокремити наступні із них:

1. Закріпивши у законі значний перелік державних органів та посадових осіб, які вправі контролювати зміст кримінально-виконавчої діяльності, законодавець звузив їх кількість до двох (Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та прокурора), у тих випадках, коли це стосується питань застосування заходів вгамування персоналом виправних і виховних колоній³.

---

¹ Про стан додержання законів в органах і установах виконання покарань в 2017 році при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: матеріали колегії Генеральної прокуратури. Київ: Ген. прокуратура, 2017. 89 с.

² Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. 34 с.

³ Колб І. О., Джужа О. М. Щодо змісту запобіжної діяльності прокуратури України. *KELM*. 2015. № 4 (12). С. 111–121.

При цьому, слід зазначити, що поза увагою в цьому контексті, у першу чергу, залишились територіальні органи управління та Адміністрація ДКВС Міністерства юстиції України, тобто суб'єкти відомчого контролю¹.

До органів контролю у зазначених ситуаціях не віднесені також:

а) Уповноважений Верховної ради України з прав дитини², який міг би давати офіційну оцінку дій персоналу органів та установ виконання покарань по фактах застосування заходів вгамування до неповнолітніх засуджених у виховних колоніях (ч. 3 ст. 106 КВК України);

б) територіальні органи Національної поліції України в порядку вимог ст. 214 КПК для занесення відомостей про факт застосування того чи іншого заходу вгамування до засуджених, позбавлених волі, до Єдиного реєстру досудових розслідувань;

в) керівництво територіальних органів Національної поліції та підрозділів Національної гвардії України у випадках залучення їх сил і можливостей до процесу застосування до засуджених у місцях позбавлення волі заходів вгамівного характеру (ч. 6 ст. 106 КВК).

---

¹ Колб І. О., Карпенко Н. В. Про деякі проблеми досудового розслідування злочинів в установах виконання покарань. *Новітні кримінально-правові дослідження: матеріали наук.-практ. конф. (м. Одеса, 10–11 лют. 2015 р.)*. Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2015. С. 68–71.

² Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав дитини: проект Закону України. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF1ZO00A.html

Враховуючи зазначену правову причину та з метою підвищення рівня контролю і запобігання незаконному застосуванню фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї до засуджених, позбавлених волі, логічно було б ч. 5 ст. 106 КВК України доповнити словосполученням «та інші органи державної влади і Уповноважений Верховної Ради України з прав дитини» та викласти її в новій редакції:

«Про застосування фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї доповідається в рапорті начальника колонії.

Про кожний випадок застосування зазначених заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, повідомляється прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів в органах і установах виконання покарань при виконанні судових рішень, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та дитини, а також інші державні органи в порядку, визначеному законом».

Необхідність такої видозміни ч. 5 ст. 106 КВК полягає у тому, що зазначений законодавчий підхід дозволить:

а) створити реальні правові гарантії реалізації на практиці вимог ст. 3 Конституції України, відповідно до якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. При цьому держава відповідає перед людиною за свою діяльність:

б) гармонізувати ці положення з вимогами ч. 1 ст. 7 КВК України, у якій зазначено, що держава поважає і охороняє права, свободи і законні інте-

реси засуджених, забезпечує необхідні умови для їх виправлення і ресоціалізації, соціальну і правову захищеність та їх особисту безпеку;

в) привести діяльність по застосуванню заходів вгамування до засуджених у місцях позбавлення волі до міжнародних стандартів (зокрема, до положень пп. 64.1–70.7 Європейських пенітенціарних правил);

г) створити реальні правові можливості реалізації у сфері виконання покарань таких державних програм, як: Національна стратегія у сфері прав людини; Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020»; Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки; Концепція реформування (розвитку) пенітенціарної системи України; ін.;

г) закласти певні елементи правового механізму створення пенітенціарної системи, а також впровадити на практиці положення доктрини пенітенціарного права України¹.

2. Низький рівень прокурорського нагляду за додержанням законів в органах та установах виконання покарань при виконанні судових рішень у кримінальних справах, який, у першу чергу, обумовлений новим змістом діяльності прокуратури, що закріплені в КПК України та Закону України «Про прокуратуру»².

---

¹ Богатирьов І. Г., Пузирьов М. С., Шкута О. О. Доктрина пенітенціарного права України: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2017. 236 с.

² Новосад Ю. О. Про деякі аргументи щодо необхідності здійснення прокурорського нагляду у сфері виконання покарань і запобігання злочинам. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон: Гельветика, 2016. С. 68–73.

Зокрема, чинний КПК, на відміну від КПК 1960 року, який містив зобов'язання для органів дізнання, слідчого, прокурора та судді (статті 23–23-2) у ході досудового слідства та судового розгляду справи виявляти причини та умови, що сприяли вчиненню злочину, а також реагувати на це відповідними, визначеними у законі, заходами процесуального характеру¹.

На сьогодні прокуратура таких повноважень не має, включаючи й питання, що стосуються застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування².

Такий висновок, крім цього, ґрунтується на вимогах ч. 1 ст. 26 Закону України, відповідно до якого прокуратура, здійснюючи нагляд за додержанням законів в органах та установах виконання покарань при виконанні судових рішень у кримінальних справах, має наступні права:

1) у будь-який час за посвідченням, що підтверджує займану посаду, відвідувати місця тримання затриманих, попереднього ув'язнення, установи, в яких засуджені відбувають покарання, установи, щодо яких застосовані примусові заходи медичного або виховного характеру, та будь-які інші місця, до яких доставлено осіб з метою складання прото-

---

¹ Про затвердження Кримінально-процесуального кодексу Української РСР: Закон України від 30 грудня 1960 року. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1961. № 2. Ст. 15.

² Колб І. О., Карпенко Н. В. Про деякі проблеми досудового розслідування злочинів в установах виконання покарань. *Юридична наука і практика: виклики часу: матеріали V Міжнар. підсум. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 12 берез. 2015 р.). Київ: Нац. авіац. ун-т, 2015. С. 44–47.

колу про адміністративне правопорушення чи в яких особи примусово тримаються згідно з судовим рішенням або рішенням адміністративного органу;

2) опитувати осіб, які перебувають у місцях зазначених у п. 1 цієї частини, з метою отримання інформації про умови їх тримання та поведінки з ними, ознайомлюватися з документами, на підставі яких ці особи тримались в таких місцях, застосовані або до них застосовано заходи примусового характеру;

3) знайомитись з матеріалами, отримувати їх копії, перевіряти законність наказів, розпоряджень, інших актів керівних органів і установ та в разі невідповідності законодавству вимагати від посадових чи службових осіб їх скасування та усунення порушень закону, до яких вони призвели, а також скасувати незаконні акти індивідуальної дії;

4) вимагати від посадових чи службових осіб надання пояснень щодо допущених порушень, а також вимагати усунення порушень та причин і умов, що їм сприяли, притягнення винних до передбачуваної законом відповідальності;

5) знайомитись з матеріалами виконавчого провадження щодо виконання судових рішень у кримінальних справах, робити з них виписки, знімати копії та в установленому законом порядку оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця;

6) вимагати від керівників органів вищого рівня проведення перевірки підпорядкованих і підконтрольних органів та установ попереднього ув'язнення, виконання покарань, застосування заходів

примусового характеру та перевірок інших місць, зазначених у п. 1 цієї частини.

Таким чином, найбільш наближеними у контексті змісту діяльності, пов'язаної із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування, є положення п. 3 ч. 1 ст. 26 Закону України «Про прокуратуру», у якій мова ведеться про право прокурора перевіряти законність наказів, розпоряджень та інших актів з означених питань, виходячи із змісту правових підстав для вчинення таких дій персоналом ДКВС України, що зазначені в ч. 1 ст. 106 КВК.

Поряд з цим, жодним словом у цій нормі не сказано про фактичні підстави зазначеної діяльності персоналу органів та УВП, що важливо з огляду встановлення причин, які породили конфлікт, та умов, що сприяли цьому, у контексті змісту правових засад застосування заходів вгамування визначених у законі.

Немає таких норм і в законах, що визначають правовий статус інших суб'єктів контролю за станом діяльності, що стосується застосування персоналом органів та УВП заходів вгамування («Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»; «Про Національну гвардію України»; «Про Національну поліцію»; «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»).

Враховуючи зазначене та з метою удосконалення практики з означених питань, варто було б ч. 5 ст. 106 КВК України доповнити реченням наступного змісту:

«По кожному факту застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування проводиться»

перевірка, в ході якої мають висвітлюватись як правові, так і фактичні підстави вчинення таких дій з боку персоналу виправних і виховних колоній».

Необхідність такої видозміни обумовлена також і тим, що зазначений законодавчий підхід дозволив би по-новому підійти до ліквідації, нейтралізації, блокування тощо детермінант, які породжують та обумовлюють вчинення засудженими до позбавлення волі правопорушень, що є правовою підставою для застосування до них визначених у законі заходів вгамування, позаяк оцінка цих фактів на сьогодні з огляду наявності при цьому фактичних підстав для здійснення таких дій персоналом органів та установ виконання покарань у законі не визначена.

Крім цього, видозміна ч. 5 ст. 106 КВК дасть можливість розширити правові межі діяльності персоналу ДКВС України, пов'язаної із здійсненням попередження про намір застосувати заходи вгамування до правопорушника, що важливо з точки зору збереження цивілізованих і партнерських відносин цих осіб із засудженими.

Немаловажною така видозміна зазначеної норми права є й з огляду майбутніх людських відносин цих суб'єктів кримінально-виконавчої діяльності, позаяк в їх основу закладено сутнісні елементи процесу виправлення та ресоціалізації засуджених, що визначені в ч. 1 ст. 1 та ст. 6 КВК України.

І, накінець, запропоновані заходи є актуальними з точки зору вимог Стамбульського протоколу, яким затверджена Настанова по ефективному розслідуванню і документуванню тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що при-

нижують гідність, видів поведження і покарання¹, а також так званих «Правил Мандели» (Мінімальних стандартних правил ООН, які стосуються поведження із засудженими)².

Зокрема, у розділі III Настанови «Правове розслідування фактів застосування тортур» закріплені наступні змістовні елементи цієї діяльності, які можна було б використовувати й при розслідуванні випадків застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, в Україні:

а) цілі розслідування можливого застосування тортур;

б) принципи ефективності розслідування та документування тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження та покарання;

в) процедури розслідування можливого застосування тортур (визначення належного органу розслідування; опитування вірогідної жертви та інших свідків; виявлення та отримання доказів; т. ін.)³.

---

¹ Стамбульський протокол. Руководство по эффективному расследованию и документированию пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания. Серия публикаций по вопросам профессиональной подготовки № 8/Rcv.1. Нью-Йорк; Женева: Управление Верховного Комиссара ООН по правам человека, 2004. 114 с.

² Правила Мандели. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении обращения с заключенными. Харьков: ООО «Издательство права человека», 2015. 40 с.

³ Стамбульський протокол. Руководство по эффективному расследованию и документированию пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания. Серия публикаций по вопросам профессиональной подготовки № 8/Rcv.1. Нью-Йорк; Женева: Управление Верховного Комиссара ООН по правам человека, 2004. С. 25–35.

При цьому, як витікає із змісту п. 77 Настанови, загальна мета розслідування, що проводиться, полягає в установленні фактів, які стосуються вірогідних випадків застосування тортур, для встановлення тих осіб, що несуть відповідальність за такі випадки, та сприяння їх судовому розслідуванню або з метою використання таких фактів у межах інших заходів в інтересах жертв тортур¹.

До принципів такого розслідування в Настанові (п. 78) віднесені наступні:

1) з'ясування фактів та встановлення і визнання індивідуальної та державної відповідальності перед потерпілими і їх сім'ями;

2) визначення необхідних заходів для запобігання рецидиву;

3) сприяння судовому переслідуванню або, у відповідних випадках, дисциплінарному покаранню осіб, вина яких встановлена в ході розслідування, та обґрунтування необхідності повного відшкодування і компенсації з боку держави, включаючи справедливу та адекватну фінансову компенсацію і надання засобів для лікування та реабілітації².

У контексті досліджуваної проблематики, важливими у Настанові є й ті положення, що стосуються питань дослідження та експертизи певних

---

¹ Стамбульський протокол. Руководство по эффективному расследованию и документированию пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания. Серия публикаций по вопросам профессиональной подготовки № 8/Rcv.1. Нью-Йорк; Женева: Управление Верховного Комиссара ООН по правам человека, 2004. С. 25.

² Там само, с. 26.

форм тортур. Так, у підрозділі «Д» розділу V даної Настанови описана процедура виявлення таких форм тортур, як:

- а) побої, або інші види тупих травм;
- б) нанесення ударів по ступням;
- в) підвішування;
- г) інші тортури;
- ґ) тортури електрошоком;
- д) тортури впливом на зуби;
- е) здушення;
- є) тортури сексуального характеру, включаючи зґвалтування¹.

Дуже цінні положення, що мають пряме відношення до запобігання випадкам нелюдського поводження із засудженими, включаючи й діяльність по застосування до них заходів вгамування, закріплені й в Правилах Манделі².

Зокрема, у попередніх зауваженнях до цих Правил з цього приводу зазначено, що Правила викликають до життя постійне бажання до подолання практичних труднощів, які стоять на шляху до їх реалізації, оскільки у загальному та цілому вони відображають ті мінімальні умови, які ООН вважає належними.

---

¹ Стамбульський протокол. Руководство по эффективному расследованию и документированию пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания. Серия публикаций по вопросам профессиональной подготовки № 8/Rcv.1. Нью-Йорк; Женева: Управление Верховного Комиссара ООН по правам человека, 2004. С. 57–68.

² Правила Манделы. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении обращения с заключенными. Харьков: ООО «Издательство права человека», 2015. 40 с.

З іншого боку, Правила охоплюють поле діяльності, у якому думка йде постійно вперед. Вони не мають мети перешкоджати проведенню досліджень та введенню практики, що є сумісною з викладеними у Правилах принципами та спрямованими на досягнення зазначених у них цілей (п. 2)¹.

У даному міжнародно-правовому джерелі закріплені наступні загальні принципи поведіння із засудженими у місцях позбавлення волі, які варто взяти за основу при прийнятті рішень про застосування до них заходів вгамування:

1) всі засуджені мають користуватися поважним відношенням внаслідок наявності у них гідності та їх цінності як людської гідності.

Не один засуджений не повинен піддаватися тортурам та іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижує гідність, видів поведіння або покарання.

Всі засуджені мають бути захищені від них, і ніякі обставини не можуть слугувати оправданням для них.

Має постійно забезпечуватися охорона та безпека засуджених, персоналу, осіб, які надають послуги та відвідувачів;

2) з метою практичного застосування принципу не дискримінації адміністрації виправних установ варто враховувати індивідуальні потреби засуджених, зокрема, найбільш вразливих їх категорій.

---

¹ Правила Манделы. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении обращения с заключенными. Харьков: ООО «Издательство права человека», 2015. С. 10.

Необхідно застосовувати заходи для захисту і заохочення прав засуджених з особливими потребами і такі заходи не мають рахуватися дискримінаційними;

3) адміністрація виправних установ має приймати всі розумні заходи по розміщенню та адаптації засуджених для забезпечення того, щоб особи з фізичними, психічними або іншими недоліками мали повний та ефективний доступ до життя в місцях їх ізоляції від суспільства на рівноправній основі¹.

Досить цінними, у контексті змісту даного дослідження, є інші положення Правил Манделі.

Так, у Правилі 38 цього міжнародно-правового акту з цього приводу зазначено наступне: адміністрації виправної установи рекомендується використовувати, наскільки це можливо, механізми запобігання конфліктів, посередництва або будь-які інші альтернативні методи вирішення спорів для запобігання дисциплінарних проступків засуджених або врегулювання конфліктів.

У свою чергу, в Правилі 43 мова ведеться про те, що ніколи не можна застосовувати в якості заходу стягнення за дисциплінарні порушення засоби вгамування.

Досить цінним з огляду удосконалення практики діяльності контролюючих органів у сфері виконання покарань України, зокрема, з питань застосування до засуджених, розбавлених волі, фізичної

---

¹ Правила Манделі. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении обращения с заключенными. Харьков: ООО «Издательство права человека», 2015. С. 11–12.

сили, спеціальних заходів, гамівної сорочки та зброї, є положення, що викладі в Правилі 47, а саме:

1) використання кайданів, цепів або інших засобів вгамування, які по своїй природі є такими, принижують гідність, або є болючими, має бути заборонено;

2) інші засоби вгамування слід застосовувати, якщо це дозволено законом, лише при певних обставинах та тільки згідно наказу директора виправного закладу.

В Правилі 48 визначені принципи застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, які можуть, як видається, в Україні використовувати посадові особи, які здійснюють контроль з означених питань:

а) засоби вгамування мають застосовуватися лише у тих випадках, коли менш жорсткі форми виявились неефективними для усунення ризиків, пов'язаних з переміщенням засуджених без будь-яких обмежень;

б) метод вгамування має бути найменш жорстким із тих, які є необхідними та розумно обґрунтовані для контролю за переміщенням засуджених, з урахування рівня та характеру ризиків, що виникають;

в) засоби вгамування мають використовуватися тільки на протязі необхідного часу, та вони повинні бути припинені як можна швидше після того, як ризики, що пов'язані з переміщенням засуджених без будь-яких обмежень, перестають існувати.

При цьому, як це витікає із змісту Правила 49, адміністрації виправної установи варто вчинити дії

щодо доступу до методів контролю, які усувають необхідність застосування засобів вгамування або замінюють їх жорсткий характер, а також забезпечують професійну підготовку при їх використанні¹.

Отже, тільки зміна психології осіб, які проводять перевірки в УВП з питань застосування до засуджених у місцях позбавлення волі заходів вгамування, а також – організаційно-правових засад такої діяльності зможе підвищити ефективність контролю та, одночасно, суттєво знизити кількісно-якісні показники з означеної практики у сфері виконання покарань України.

Як у зв'язку з цим слушно зауважив А. П. Закалюк, звичайно, що окреслене – це лише схема!

Поряд з цим, вона не залишиться схемою, якщо через дослідження та аналіз детермінація злочинних проявів певного виду будуть визнані конкретні за змістом детермінанти – явища, процеси, дії, прояви тощо, що обумовлюють детермінаційний процес, з'ясовано їх дійсна роль і причини чи умови, чи інше, а також їх функції залежності – тобто все те, що складає за приведеною схемою систему і механізм детермінації злочинного прояву та одночасно має предметно визначити адресати запобіжних заходів, першочергові пріоритети серед них².

---

¹ Правила Манделы. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении обращения с заключенными. Харьков: ООО «Издательство права человека», 2015. С. 22.

² Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2007. С. 199–200.

3. Формальний зміст відомчого контролю у сфері виконання покарань, який в умовах неналежної кадрової політики, неукомплектованості персоналом найбільш важливих підрозділів УВП (охорони, нагляду, безпеки, т. ін.) та інших наявних проблем сьогодення (значної віддаленості між регіональних управлінь ДКВС України від територіальних УВП), зводиться по суті до діяльності, яку в народі називають «захист честі мундира».

Більш того, формуючи апарати територіальних управлінь та Адміністрації ДКВС Міністерства юстиції України особами, які перед цим служили (працювали) в УВП на місцях, керівництво цих підрозділів не вчиняє на сьогодні жодних дій, спрямованих на з'ясування соціально-психологічних та інших особистісних даних зазначеної категорії «управлінців», навіть не здійснюючи при цьому їх перепідготовку та підвищення кваліфікації у зв'язку з переведенням в управлінські структури сфери виконання покарань.

Такий підхід, у свою чергу, призводить до того, що стереотипи поведінки, які склались у знову зарахованих в апарат управління осіб, автоматично відображаються у їх оціночних висновках своєї діяльності, включаючи й щодо питань, які стосуються практики застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування.

Саме тому, мабуть, такими поширеними в останній час є судження посадових осіб зазначених управлінських структур з цього приводу, а саме: у деяких УВП має місце збільшення кількості випадків застосування до засуджених, позбавлених

волі, заходів вгамування, що свідчить про можливе погіршення оперативної обстановки у цих установах, а також про недостатній рівень індивідуально-виховної роботи із засудженими¹.

І, жодним словом, у таких висновках (при тому, у виді допущень, а не встановлених фактів) не ведеться про дії персоналу УВП, особливо в контексті того, чи були наявними при прийнятті рішення про застосування заходів вгамування до засуджених у місцях позбавлення волі фактичні підстави для вчинення таких дій з боку персоналу органів та установ виконання покарань.

У той самий час, за кордоном будь-які застосування сили до особи вважають порушенням норм гуманітарного права, особливо з огляду того, що, як правило (і це встановлено в ході даного дослідження у сфері виконання покарань України), наказ про використання відповідних засобів вгамування щодо правопорушника віддають вищестоящі керівники (командири, начальники, т. ін.)².

Як у зв'язку з цим зробив обґрунтований висновок сербський науковець О. Джурич, реалізація, захист прав та свобод людини у національному праві залежить від відносин законодавчої, виконавчої та судової влади.

При цьому, найважливіше завдання має виконавча влада, яка має створювати та вводити в дію,

---

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 22.

² Джурич О. Порушення норм гуманітарного права: значення встановлення кримінальних мотивів. Київ: ВД «Академія», 2009. С. 7.

на підставі попередньо прийнятої державної стратегії, державні механізми для реалізації та захисту прав та свобод людини¹.

На його думку, такими державними органами (механізмами) є відомчі міністерства та їх спеціалізовані служби.

Тому виконавча влада своєю діяльністю може або перешкоджати створенню відповідних державних механізмів, або створювати та вводити в дію відповідні державні механізми².

Таким чином, зміна психології персоналу УВП, у тому числі з питань застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, знаходиться у прямій залежності від стану та видозміни змісту реалізації на практиці тих осіб з їх числа, які здійснюють контрольні функції у сфері виконання покарань (так званих «управлінців»).

Як з цього приводу у свій час слушно зауважив О. Б. Пташинський, старі традиційні методи управління місцями позбавлення волі, які базувалися на підтриманні жорсткого режиму відбування покарання, усе менше сприяють затвердженню законності та правопорядку в установах виконання покарань³.

Саме на такі факти, як показали результати даного дослідження, звернули увагу учасники пер-

---

¹ Джурич О. *Порушення норм гуманітарного права: значення встановлення кримінальних мотивів*. Київ: ВД «Академія», 2009. С. 39.

² Там само.

³ Пташинський О. Б. *Українське законодавство та заборона жорсткого поводження з ув'язненими. Аспект: інформ. бюлетень*. Донецьк: Донец. Меморіал, 2001. № 3. С. 3.

шого громадського моніторингу «Особа засудженого та дослідження проблем її тримання в місцях позбавлення волі», який був проведений в Україні у 2001 році Українсько-Американського бюро захисту прав людини¹.

Зокрема, в ході моніторингу у формі безпосереднього опитування засуджених в УВП, було встановлено, що 71,6 % з них у ході відбування покарання у виді позбавлення волі піддавались насильству (що, на думку, керівника даного дослідження, має ввести у жах керівників правоохоронних органів).

При цьому, 12,1 % із респондентів заявили, що таке насильство до них застосовувалось при затриманні².

На наявність фактів нелюдського поводження неодноразово звертала увагу й Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. У першу чергу, мова велась про такі із них, як:

а) захворюваність засуджених на туберкульоз, яка в УВП у 17 разів вище, а смертність у 10 разів більша, ніж за межами цих установ³;

б) співвідношення атестованого персоналу УВП і засуджених становить 1 до 6 (європейський норматив 1 до 2), що не дає змоги тримати під постій-

---

¹ Марьяновский Г. Еще немного о первом мониторинге в Украине. *Аспект: інформ. бюллетень*. Донецьк: Донец. Меморіал, 2001. № 3. С. 16–17.

² Там же, с. 17.

³ Дотримання прав людини в місцях позбавлення волі (витяг з Доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за 1998–1999 рр.). *Аспект: інформ. бюллетень*. Донецьк: Донец. Меморіал, 2001. № 3. С. 13.

ним контролем переповнені установи, проводити належну роботу щодо ресоціалізації засуджених.

При цьому навантаження на персонал у декілька разів перевищує науково обґрунтовані норми¹;

в) несприятливе оточення кримінально небезпечних осіб негативно відбиваються на діяльності персоналу, породжує грубощі, жорстокість, байдужість, покарання за незначні порушення режиму, насильство, необґрунтоване застосування спеціальних засобів вгамування до засуджених у місцях позбавлення волі².

Для усунення зазначених та інших порушень прав засуджених в УВП Уповноважений Верховної Ради України постійно рекомендує центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань та пробації, здійснити низку заходів, серед яких проведення занять з персоналом УВП у різних формах із залученням кваліфікованих вітчизняних і зарубіжних експертів з питань, що стосуються забезпечення прав людини у місцях позбавлення волі відповідно до міжнародних стандартів³.

Як у зв'язку з цим влучно зауважив польський дослідник М. Новицький, оскільки все, що пов'язане з правами і свободами, відбувається по лінії взаємовідносин людини з владою, то варто при

---

¹ Дотримання прав людини в місцях позбавлення волі (витяг з Доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за 1998–1999 рр.). *Аспект: інформ. бюлетень*. Донецьк: Донец. Меморіал, 2001. № 3. С. 14.

² Там само.

³ Там само, с. 15.

цьому пам'ятати про три досить різні підходи, що склались на практиці, до природи цих відносин¹.

Згідно першого підходу – влада первинна та сама влада, по своїй милості, дарує людям ті чи інші права. Такий підхід закріплений в конституціях всіх комуністичних держав та в конституціях деяких європейських країн, прийнятих ще в ХІХ ст.²

Другий підхід ґрунтується на моделі суспільного договору, який укладає влада, з одного боку, і народ як сукупність окремих людей, з іншого. При цьому, ті, ким правлять, погоджуються давати правителям гроші, наприклад, платити податки, а останні, зі свого боку, зобов'язуються що-небудь для перших робити і реалізовувати їх права та утримуватися від втручання в деякі галузі їх життя, тобто визнавати їх права.

Такий договір, більш або менш вигідний для однієї із сторін, часто називають конституцією³.

Третій підхід властивий американському мисленню, а саме: люди, які володіють природними, тобто такими, що витікають із самої сутності людяності, правами і свободами, вирішують створити державу та призначити владу для того, щоб їм стало краще та заможніше жити.

І заради того, щоб держава могла діяти, вони в добровільному порядку погоджуються обмежити деякі із своїх прав, передаючи їх державі⁴.

---

¹ Новицкий М. Что такое права человека? *Аспект: информ. бюллетень*. Донецк: Донец. Мемориал, 2001. № 3. С. 46.

² Там же.

³ Там же, с. 40.

⁴ Там же, с. 46.

Отже, остання з цих моделей докорінно відрізняється від першої: при першому підході в людей рівно стільки прав, скільки їм дає влада, а при третьому – у влади стільки прав, скільки їй погодились передати люди¹.

Виходячи з того, що управлінські структури у сфері виконання покарань на протязі всього періоду незалежності України, так «бездушно» (формально-канцелярські) відносяться до практики застосування персоналом органів та УВП до засуджених, позбавлених волі, слід констатувати, що в наявності у психології та ідеології осіб, які служать (працюють) у зазначених підрозділах Міністерства юстиції України, саме оціночні судження про права засуджених у них сформовані по першій моделі, визначеній на доктринальному рівні.

Додатковим аргументом з цього приводу можна назвати ті моменти, що вже були піддані аналізу у даному дослідженні:

а) наявність у структурі уповноважених підрозділів Адміністрації ДКВС України воєнізованих формувань спеціального призначення, правовий статус яких визначений не на рівні закону, а встановлений відомчими нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України, що суперечить вимогам п. 1 ст. 92 Конституції України;

б) припинення випуску у 2016 році спеціального бюлетеня ДКВС України, в якому відображались основні показники оперативно-службової діяльності органів та установ виконання покарань, включаючи інформацію про практику застосування

---

¹ Новицкий М. Что такое права человека? *Аспект: информ. бюллетень*. Донецк: Донец. Мемориал, 2001. № 3. С. 46.

до засуджених у місцях позбавлення волі заходів вгамування;

в) постійне щорічне «тиражування» кримінальних проваджень по ст. 391 КК України «Злісна непокора вимогам адміністрації установ виконання покарань», як один із напрямів профілактичного впливу на засуджених, замість того, щоб більш ефективно та раціонально використовувати у запобіжній діяльності визначені у законі заходи вправлення та ресоціалізації (ст. 6 КВК України);

г) відсутність будь-якого реагування уповноважених структур на факти жорстокого поводження персоналу УВП із засудженими у деяких регіонах, що проявляється у перевищенні середньостатистичних показників по Україні в цілому, зокрема й з питань, які мають безпосереднє відношення до практики застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування;

г) оправдання існуючої в УВП практики застосування заходів вгамувального характеру до осіб, які тримаються у місцях позбавлення волі, що проявляється у змісті тих державних програм, які реалізуються у сфері виконання покарань (у першу чергу, мова ведеться про Концепцію реформування (розвитку) пенітенціарної системи зразка 2017 року¹ та про її аналоги, що затверджувались у попередні роки²); інші.

---

¹ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-Р. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 178. 20 верес. С. 8–9.

² Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України: Указ Президента України від 8 листопада 2012 р. № 631/2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 87. Ст. 750.

Таким чином, не ліквідувавши зазначених та інших детермінант, що обумовлюють вказану психологію осіб з числа персоналу управлінських структур Адміністрації ДКВС України, неможливо на більш високий рівень підняти реалізацію на практиці відомчого контролю з питань моніторингу та оцінки практики застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів і зброї;

д) низький рівень та чисто формальний підхід до реалізації контрольних функцій у сфері виконання покарань з боку інших суб'єктів контролю, які визначені в законі.

У першу чергу, мова ведеться про Рахункову палату, яка на підставі Закону¹ від імені Верховної Ради України здійснює контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням (ст. 98 Конституції України).

З часу створення даного державного органу жодного разу у парламенті не слухалось питання та не приймалась відповідна постанова Верховної Ради України, яка б стосувалась питань кримінально-виконавчої діяльності та приведення її до нормативних потреб і міжнародних стандартів, включаючи підбір, підготовку та підвищення кваліфікації персоналу органів та установ виконання покарань.

Актуальність постановки даного питання у такій площині є очевидною, позаяк жодна реформа

---

¹ Про Рахункову палату Верховної Ради України: Закон України від 2 липня 2015 р. № 576-VIII. *Офіційний вісник України*. 2015. № 63. Ст. 2074.

у сфері виконання покарань України не буде ефективною, якщо до цього процесу не залучити потенціал не тільки Рахункової палати, але й в цілому Верховної Ради України, тобто, якщо не посилити парламентський контроль за зазначеною сферою суспільних відносин.

Такий висновок ґрунтується на положеннях п. 5 ст. 85 Конституції України, відповідно до якої до повноважень Верховної Ради України належить визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, а також призначення та звільнення з посади Голови та інших членів Рахункової палати (п. 16 ст. 85) і Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (п. 17 ст. 85), а також здійснення парламентського контролю (п. 33 ст. 85 Конституції України).

Як показало вивчення матеріалів Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, цей державний орган також не в повній мірі використовує у своїй діяльності та реалізації контрольних функцій належні потенційні можливості.

Сутність цієї проблеми полягає у тому, що констатуючи у своїх доповідях про критичний стан кримінально-виконавчої системи України, включаючи й про високий рівень віктимності (здатності особи стати жертвою протиправних посягань) у місцях позбавлення волі, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини за весь час існування даного державного інституту так і не запропонував по суті ефективних заходів, які стосувались би усунення, нейтралізації, блокування тощо детермінант, які спричиняють та обумовлюють

випадки порушення прав як засуджених, так і персоналу органів і установ виконання покарань.

Як у зв'язку з цим досить слушно зауважив О. О. Лапін, сучасний стан і тенденції розвитку кримінологічної ситуації в країні об'єктивно свідчить про те, що традиційні підходи, які склались до формування політики протидії злочинності та розуміння завдань і мети діяльності в даній сфері суспільних відносин, методів і засобів їх досягнення не можуть забезпечити безпечну життєдіяльність суспільства¹.

На його переконання (і це не викликає заперечень, особливо в контексті змісту даної проблематики), сьогодні офіційна державна позиція в цій галузі ґрунтується на необхідності скорочення кількості злочинів, яке стає, по суті, єдиним об'єктом для правоохоронних органів².

При такому підході громадяни, які потенційно можуть стати потерпілими (включаючи й від застосування до них заходів вгамування) від злочинів, нерідко залишаються без будь-якого адекватного соціально-правового захисту і компенсації за незабезпеченість її державою, і за нанесені злочином збитки³.

Наочним прикладом з цього приводу є прийняті за весь час незалежності України державні програми, у тому числі останнім часом (Національ-

---

¹ Лапін А. А. Стратегия обеспечения криминологической безопасности личности, общества, государства и ее реализация органами внутренних дел: монография/под ред. С. Я. Лебедева. Москва: ЮНИТИ-ДАНА; Закон и право, 2012. С. 6.

² Там же.

³ Там же.

на стратегія у сфері прав людини (2015 р.); Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (2015 р.); Стратегія реформування судоустрою, судочинства, та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки; інші), які ні на крок неблизили діяльність держави та контроль за її результатами з питань забезпечення основоположних прав і законних інтересів людини і громадянина в Україні, включаючи й засуджених, позбавлених волі, про що, зокрема, свідчать офіційні статистичні дані з означеної проблематики¹.

Отже, на порядок денний у сьогодні виходить одне із ключових завдань внутрішньої політики України – забезпечення безпечних умов життєдіяльності особи, включаючи й засуджених у місцях позбавлення волі, суспільства та держави – шляхом прийняття на нормативно-правовому рівні Національної доктрини з цих питань та удосконалення існуючих державних програм з означеної проблематики, у тому числі у сфері виконання покарань.

Важливу роль у цьому процесі має контроль за дотриманням і забезпеченням прав людини і громадянина у місцях позбавлення волі, який на сьогодні потребує суттєвої змістовної видозміни, поряд з удосконаленням правового механізму виконання та відбування даного кримінального покарання у цілому.

У першу чергу, мова має вестись про належне виконання в Україні рішень Європейського суду з

---

¹ Про стан додержання законів в органах і установах виконання покарань в 2018 році при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: матеріали колегії Генеральної прокуратури. Київ: Ген. прокуратура, 2018. 76 с.

прав людини, що стосується, зокрема, відновлення порушених прав засуджених¹, та підвищення рівня контролю за реалізацією на практиці Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»², що дало б можливість зменшити кількість правопорушень і злочинів у сфері виконання покарань, з одного боку, та вплинути на «філософію» кримінально-виконавчої діяльності та контролю за нею, що стосується практики застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування.

Особливо це актуально, з огляду якісної зміни організації добору та підготовки персоналу органів та установ виконання покарань України у спеціалізованих навчальних закладах ДКВС України, на що акцентували увагу міжнародні експерти комісії Європейських Співтовариств і Ради Європи у галузі реформи правової системи, місцевого самоврядування та правоохоронної системи України³. Зокрема, у свій час зазначені фахівці рекомендували:

а) виключити з навчальних програм, призначених для підготовки персоналу пенітенціарної служби, навчання володіння зброєю, стройову підготовку та інші виключно військові учбові елементи;

---

¹ Огляд рішень Європейського суду з прав людини. Донецьк: Донець. Меморіал, 2011. 55 с.

² Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.

³ Спільна програма комісії Європейських співтовариств: Ради Європи у галузі реформи правової системи, місцевого самоврядування та правоохоронної системи України: доповідь про місії експертів Ради Європи в Україну, у червні та серпні 1996 року. Страсбург; Київ: Правовий директорат Ради Європи, 1996. С. 27–30.

б) приділяти більше уваги добору та професійній підготовці молодшого начальницького складу з числа персоналу УВП;

в) визначити в кожній УВП особу, яка відповідатиме за підготовку персоналу установ та організовуватиме і контролюватиме ознайомчі курси та подальшу підготовку для всього персоналу органів та установ виконання покарань¹.

Отже, у даному випадку міжнародні фахівці мову вели про особливий вид контролю у сфері виконання покарань України, а саме – про контроль за добором, підготовкою та підвищенням кваліфікації персоналу ДКВС України.

Саме зазначена проблема та відсутність при цьому належного відомчого та інших видів державного контролю у цій сфері суспільної діяльності була найбільш актуальною на протязі всього періоду функціонування ДКВС України.

Про її сутність і необхідність вирішення на більш високому рівні постійно звертають увагу керівництва Міністерства юстиції України та, зокрема, ДКВС України й вітчизняні науковці. У цьому контексті на перший план виходять науково обґрунтовані розробки таких учених, як:

1) І. Г. Богатирьов, який розробив Доктринальну модель побудови системи пенітенціарної системи України нового типу²;

---

¹ Спільна програма комісії Європейських співтовариств: Ради Європи у галузі реформи правової системи, місцевого самоврядування та правоохоронної системи України: доповідь про місії експертів Ради Європи в Україну, у червні та серпні 1996 року. Страсбург; Київ: Правовий директорат Ради Європи, 1996. С. 29–30.

² Богатирьов І. Г. Доктринальна модель побудови пенітенціарної системи України нового типу: інноваційний проект. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, ДПтС України, 2014. 53 с.

2) О. І. Богатирьова, у розробках якої обґрунтовані засади діяльності персоналу органів пробації та їх взаємодії з іншими правоохоронними органами, включаючи Адміністрацію ДКВС України¹;

3) А. Х. Степанюк, який розробив науково обґрунтовані елементи політики держави у сфері виконання кримінальних покарань²;

4) І. С. Яковець, у наукових розробках якої доведена необхідність оптимізації процесу виконання кримінальних покарань в Україні³;

5) А. А. Музика, який розробив сучасні методичні рекомендації щодо запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань і слідчих ізоляторів⁴;

6) П. Л. Фріс, у розробках якого сформульовано основні змістовні елементи сучасної кримінально-виконавчої політики України⁵;

7) інші учені, які серед існуючих проблем функціонування сфери виконання покарань виокремлю-

---

¹ Богатирьова О. І. Служба пробації як аналог кримінально-виконавчої інспекції: монографія. Київ: Дакор, 2013. 368 с.

² Степанюк А. Х. Політика держави у сфері виконання кримінальних покарань. Вибр. пр./уклад. К. А. Автухов. Харків: Право, 2017. С. 523–536.

³ Яковець І. Перерозподіл функцій між державою та громадськістю як спосіб оптимізації процесу виконання покарань: досвід Уельсу. *Актуальні проблеми європейської інтеграції: зб. ст. з питань європ. інтеграції та права*. Одеса: Фенікс, 2012. Вип. 9. С. 174–181.

⁴ Музика А. А. Методичні рекомендації щодо запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань і слідчих ізоляторів. Київ: Паливода А. В., 2016. 94 с.

⁵ Фріс П. Л. Кримінально-правова політика української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми: монографія. Київ: АТІКА, 2015. 332 с.

ють як одну з ключових проблему низького рівня здійснення державного контролю за кримінально-виконавчою діяльністю, зокрема, за станом дотримання прав і свобод людини і громадянина у місцях позбавлення волі (О. М. Гумін¹; О. О. Кваша²; К. Ю. Астаф'єва³; О. І. Кіслов⁴; М. П. Неїжзана⁵;

---

¹ Гумін О. М. Реформування кримінально-виконавчої політики України в умовах Євроінтеграційного наступу. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 23–32.

² Кваша О. О. Загроза національній безпеці як підстава необхідної оборони. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 40–43.

³ Астаф'єва К. Ю. Досвід та особливості підготовки тюрем у центрі юридичних досліджень та спеціалізованої підготовки «GENERALTAT DE CATALUNEA». *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 114–117.

⁴ Кіслов О. І. Досвід функціонування зарубіжних пенітенціарних систем як підстава визначення шляхів реформування вітчизняної пенітенціарної системи. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 133–135.

⁵ Неїжзана М. П. Зарубіжний досвід професійної підготовки працівників Державної кримінально-виконавчої служби. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 171–174.

О. М. Костенко¹; А. О. Самосьонок²; М. С. Ятчук³; Є. Ю. Бараш⁴; інші)⁵.

Про проблеми реалізації на практиці державними органами контрольних функцій з питань застосування до правопорушників заходів вгамування говорять і автори різноманітних коментарів до законів, які регулюють означений напрям діяльності правоохоронних органів України, а саме:

---

¹ Косенко О. М. Права людини, засудженої до позбавлення волі: законодавче забезпечення і проблеми реалізації. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 266–268.

² Самосьонок А. О. До питання професійної підготовки працівників Державної кримінально-виконавчої системи України. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 286–289.

³ Ятчук М. С. Проблема психологічного здоров'я працівників Державної кримінально-виконавчої служби України. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 307–309.

⁴ Бараш Є. Ю. Гарантування прав людини в процесі реформування системи виконання покарань. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів Міжнар. практ. конф. (Київ, 2 груд. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 3–5.

⁵ Колб І. О., Яворська О. О. Стан наукового дослідження та концептуальне визначення прокуратури України як суб'єкта запобігання та протидії злочинам. *Прокуратура України в умовах Європейської інтеграції: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 трав. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 152–154.

а) розробники Науково-практичного коментаря до Закону України «Про міліцію» (статті 12–15-1; 26–27)¹;

б) учені, які підготували аналогічні коментарі до КВК України (за заг. ред. І. Г. Богатирьова²; за заг. ред. А. Х. Степанюка³;

в) колективи науковців, які підготували Науково-практичні коментарі Закону України «Про Національну поліцію»⁴.

У цілому, узагальнюючи результати з означеної проблематики, варто констатувати, що на сьогодні через низку невдало проведених реформ як у цілому в Україні, так і, зокрема, й у сфері виконання покарань на протязі 2014–2018 рр., а також неналежну діяльність громадськості у цьому напрямі суттєво знизився державний та інші види контролю за функціонуванням органів та установ виконання покарань в нашій державі, включаючи й за практикою застосування визначених у законі

---

¹ Науково-практичний коментар до Закону України «Про міліцію». Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1996. С. 96–111, 138–141.

² Науково-практичний коментар до Кримінально-виконавчого кодексу України/І. Г. Богатирьов, О. М. Джужа, О. І. Богатирьова та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. І. Г. Богатирьова. Київ: Атіка, 2010. С. 61–78.

³ Науково-практичний коментар до Кримінально-виконавчого кодексу України/А. П. Гель, О. Г. Колб, В. О. Корчинський та ін.; за заг. ред. А. Х. Степанюка. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 76–91.

⁴ Колб І. О., Колб О. Г. Про деякі проблемні аспекти діяльності Національної поліції України. *Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці, освіті та подоланні наслідків Чорнобильської катастрофи: матеріали XV Міжнар. наук. семінару (м. Київ – с. Світязь, 4–8 лип. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. упр., Міжнар. акад., 2016. С. 267–271.

заходів фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї до засуджених, позбавлених волі¹.

Виходячи з цього, вкрай необхідно у сучасних умовах підійти по новому й на науковому рівні до обґрунтування об'єктивної необхідності державного контролю у сфері виконання покарань, враховуючи те правове і фактичне середовище, в якому вимушені постійно контактувати та взаємодіяти два основні суб'єкти кримінально-виконавчих правовідносин – персонал органів та установ виконання покарань і засуджені², а це, у свою чергу, породжує різноманітні складні та конфліктні ситуації, які без стороннього спостерігача (контролюючого органу) та своєрідного «арбітра» та його впливу як учасника кримінально-виконавчої діяльності на їх зміст специфічними методами і засобами контрольного характеру цивілізованим чином (без застосування заходів вгамування) до осіб, які відбувають покарання, з боку персоналу УВП та без опору, непокори, буйства тощо з боку засуджених) вирішити наразі неможливо³.

---

¹ Колб І. О., Джужа О. М. Щодо деяких критеріїв оцінки ефективності діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання злочинам. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу і практики їх застосування: матеріали круглого столу (м. Київ, 10 листоп. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 9–11.

² Колб І. О., Колб О. Г., Реалізація запобіжних функцій прокуратури в процесі проведення оперативно-розшукової діяльності. Запобіжна діяльність прокуратури у сфері боротьби зі злочинами: теорія і практика: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи. Київ: Вид. дім «Кондор», 2017. С. 73–93.

³ Колб І. О., Горбачевський В. Я. Міжнародно-правові підходи та практика протидії організованим злочинним угрупованням. *Актуальні питання реформування правової системи України: зб. наук. ст. за матеріалами XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 13–14 черв. 2014 р.)*. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. С. 197–199.

Саме тому, актуальною на сьогодні є видозміна змісту сучасної державної політики у сфері виконання покарань України, включаючи й питання щодо суттєвої реформації ідеології та психології діяльності персоналу органів та установ виконання покарань, якісного підвищення рівня громадського контролю та максимального забезпечення безпечних умов життєдіяльності у місцях позбавлення волі.

Контрольні запитання і завдання

1. Визначте основні передумови запобігання вчинення персоналом дій, пов'язаних із застосуванням заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі.

2. Який метод може бути найбільш ефективним при здійсненні персоналом УВП дій, пов'язаних із попередженням правопорушника про можливість застосування до нього визначених у законі заходів вгамування?

3. Що слід розуміти під культурою професійного спілкування персоналу УВП у ході застосування заходів вгамування чи здійснення попереджуючих дій з цього приводу?

4. Де саме визначені на нормативно-правовому рівні загальні принципи діяльності, що пов'язані із застосуванням заходів вгамування, для персоналу органів та установ виконання покарань?

5. Якими принципами кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань слід доповнити КВК України?

6. Які є напрями підготовки персоналу органів та установ виконання покарань?

7. Назвіть головні завдання науковців, що обумовлено необхідністю доктринального супроводу кадрової роботи в ДКВС України.

8. Які є види у кримінально-виконавчому законодавстві України державного контролю, що здійснюється у сфері виконання покарань?

9. Назвіть умови, що негативно впливають на ефективність здійснення державного контролю з питань застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї.

10. Чому на сьогодні актуальною є видозміна змісту сучасної державної політики у сфері виконання покарань України щодо суттєвої реформації ідеології та психології діяльності персоналу органів та установ виконання покарань, якісного підвищення рівня громадського контролю та максимального забезпечення безпечних умов життєдіяльності у місцях позбавлення волі?

Висновки

У ході дослідження авторами було визначено поняття, сутність, зміст та соціально-правову природу заходів вгамівного характеру, а також здійснено їх класифікацію у залежності від наслідків психологічного та фізичного впливу на особу правопорушника та з'ясовано сутність і зміст міжнародно-правових підходів та практики застосування за кордоном до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування, а також доведено необхідність удосконалення правового механізму з означених питань в Україні.

Встановлено, що у законодавчих актах, які визначають види спеціальних засобів та зброї, які персонал колоній вправі застосовувати до засуджених, позбавлених волі, недостатньо врегульовані процедурні питання їх використання.

Також встановлено, що правові засади застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, гамівної сорочки і зброї є недосконалими, безсистемними та такими, що потребують удосконалення.

Не дивлячись на проведення у сфері виконання покарань України на протязі 1991–2018 рр., за цей період незмінним залишився зміст процесу, пов'язаного із застосуванням до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів і гамівної сорочки, в основі якого були пріоритетними репресивно-силові, а не вербально-запобіжні методи та методи переконання, що із року в рік детермінує збільшення кількісно-якісних показників з цих

питань, а також обумовлює вчинення засудженими нових злочинів і ріст дисциплінарних проступків, які є правовою підставою для застосування до них заходів вгамування.

У свою чергу, останні (як фонові явища) виступають однією з умов, яка підвищує рівень агресивності, напруги та конфліктності засуджених у відносинах з персоналом УВП. Саме тому, основною правовою та фактичною підставою для застосування заходів вгамування як у цілому, так і окремо взятого із них є вчинення засудженими, позбавленими волі, фізичного опору персоналу УВП та проявів буйства.

З'ясовано особливості застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі, персоналом спеціальних підрозділів ДКВС України, а також визначено сутність та вплив фонових явищ на практику застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування.

Доведена об'єктивна необхідність підвищення ефективності діяльності персоналу УВП і СІЗО щодо їх ліквідації, усунення, нейтралізації тощо, а також суттєвої зміни змісту кримінально-виконавчої політики України та громадського контролю з цих питань.

Встановлено, що сучасний стан державної політики у сфері виконання покарань України, яка знайшла своє відображення на нормативно-правовому рівні, негативно впливає на практику застосування фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї до засуджених, позбавлених волі.

Доведено, що одним із заходів забезпечення безпеки у місцях позбавлення волі є відповідна практика застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї.

На сьогодні у кримінально-виконавчому законодавстві не передбачено громадський контроль за практикою застосування в Україні до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї, що виступає однією з обставин, що негативно впливає на забезпечення безпечних умов виконання та відбування кримінальних покарань.

Визначено проблемні питання, що стосуються практики використання вербальних методів у запобіганні застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування, та запропоновано науково обґрунтовані заходи щодо їх вирішення по суті.

Розроблені науково обґрунтовані заходи щодо підвищення рівня професійної готовності персоналу колоній до запобігання та застосування заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі.

Визначено зміст та види державного контролю з питань застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї, а також розроблені науково обґрунтовані заходи, спрямовані на усунення правового механізму з означеної суспільної практики.

Список використаної літератури

1. Абакумова Ю. В. Кримінальна відповідальність особи за вчинення злочину при виконанні спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого, 2007. 23 с.
2. Абельцев С. Н. Криминологическое изучение насилия и защита личности от насильственных преступлений: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2000. 353 с.
3. Аваков А. Б. Ленин с нами? Харьков: Фомих, 2017. 157 с.
4. Авербах И. Л. От преступления к труду. Москва: ОГИЗ, 1936. 223 с.
5. Аверьянов В. Б. Аппарат государственного управления: монография. Киев: Наук. думка, 1990. 148 с.
6. Аверьянов В. Б. Функции и организационная структура органа государственного управления: монография. Киев: Наук. думка, 1976. 150 с.
7. Авраменко А. М. Кримінально-виконавча характеристика покарання у виді арешту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.18. Дніпро: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2011. 20 с.
8. Авраменко О. В. Стан сильного душевного хвилювання: кримінально-правові та психологічні аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2008. 19 с.
9. Автухов К. А. Виконання покарання у виді арешту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. ун-т «Юридична академія» ім. Ярослава Мудрого, 2012. 20 с.
10. Автухов К. А., Яковець І. С. Механізм оптимального виконання покарання у виді позбавлення волі: наук.-практ. посіб./за заг. ред. А. Х. Степанюка. Харків: Права людини, 2013. 248 с.

11. Адміністративно-правовий статус Президента України. URL: https://pidruchniki.com/1097010755846/pravo/administrativno-pravoviy_status_prezidenta_ukrayini
12. Айрапетян А. С., Кримоян С. Г., Саргсян А. А. Особенности порядка проведения голодовок в местах лишения свободы. *Актуальні проблеми захисту прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, кризь призму правових реформ: зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25 жовт. 2018 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОРП Кандиба Т. П., 2018. С. 5–17.
13. Андреева О. Б. Діяльність органів внутрішніх справ по профілактиці правопорушень в сучасних умовах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Харк. ун-т внутр. справ, 1999. 17 с.
14. Андрушко П. П. Про поняття та види обставин, що виключають суспільну небезпеку та протиправність діянь. *Вісник Київського університету. Юридичні науки*. 1985. № 26. С. 67–71.
15. Андрушко П. П. Юридическая природа и значение исполнения приказа и выполнения профессиональных функций в советском уголовном праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Киев. гос. ун-т им. Т. Шевченко, 1987. 24 с.
16. Анискимов В. М. Антиобщественные традиции и обычаи «преступного мира» среди осужденных в местах лишения свободы: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва: Акад. МВД СССР, 1991. 196 с.
17. Антонян Ю. М., Голубев В. П., Кудряков Ю. Н. Психологические особенности осужденных за кражи личного имущества и индивидуальная работа с ними: учеб. пособие/под ред. Ю. М. Антоняна. Москва: ВНИИ МВД СССР, 1989. 72 с.
18. Анчукова М. В. Виправданий ризик, як обставина, що виключає злочинність діяння: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2004. 20 с.

19. Артеменко П. Правові основи застосування технічних засобів. *Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т/відп. ред.:* В. В. Коваленко, Є. М. Моїсеєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ: Атіка, 2010. Т. 6: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). 2010. 1023 с.
20. Астаф'єва К. Ю. Досвід та особливості підготовки тюрем у центрі юридичних досліджень та спеціалізованої підготовки «GENERAL-TAT DE CATALUNEA». *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 114–117.
21. Бадира В. А. Виправлення жінок, засуджених до позбавлення волі, як мета покарання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2006. 17 с.
22. Бажанов М. И. Уголовное право Украины. Общая часть: конспект лекций. Днепропетровск: Пороги, 1992. 167 с.
23. Балабанова Д. О. Теорія криміналізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2007. 17 с.
24. Балинська О. М. Правова комунікація: вербально-біхевіористський підхід: монографія. Львів: ПАІС, 2008. 212 с.
25. Бані Ісса Хусейн Абдель Махді Мах'д. Відповідальність за злочини проти життя за кримінальним правом Йорданії: історія та сучасність: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 1998. 19 с.
26. Бараш Є. Ю. Гарантування прав людини в процесі реформування системи виконання покарань. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів Міжнар. практи. конф. (Київ, 2 груд. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 3–5.

27. Бараш Є. Ю. Організаційно-правові засади діяльності установ виконання покарань: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2006. 20 с.
28. Басов А. В. Адміністративно-правовий режим надзвичайного стану: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2007. 18 с.
29. Батиргареева В. С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінальні проблеми: монографія. Харків: Право, 2009. 576 с.
30. Баулин Ю. В. Уголовно-правовые проблемы учения об обстоятельствах, исключающих преступность (общественную опасность и противоправность) деяния: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харьков: Харьков. юрид. ин-т им. Ярослава Мудрого, 1991. 41 с.
31. Беньковський С. Ю. Соціально-правове призначення контролю за діяльністю державних органів. *Формування пенітенціарної системи України: матеріали наук.-практ. конф. (м. Одеса, 25 трав. 2012 р.)*. Одеса: Управління ДПтС України; Одес. держ. ун-т внутр. справ; Міжнар. гуманіт. ун-т, 2012. С. 19–23.
32. Білий П. М. Правова культура в адміністративній діяльності працівника міліції громадської безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 1998. 18 с.
33. Білик В. М. Організаційно-правові засади реалізації поліцейської функції в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2008. 20 с.
34. Білодід К. С., Осташко О. І. Іноземний досвід організації спеціальної фізичної підготовки в правоохоронних органах. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 309–311.
35. Блинська С. Г. Кримінально-правова природа затримання особи, що вчинила злочин, як обставини,

- що виключає злочинність діяння: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. 19 с.
36. Богатирьов І. Г. Доктринальна модель побудови пенітенціарної системи України нового типу: інноваційний проект. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ДПтС України, 2014. 53 с.
  37. Богатирьов І. Г., Джужа О. М., Ільтяй М. П. Оперативно-розшукова діяльність в установах виконання покарань: монографія. Дніпропетровськ: Дніпропетр. ун-т внутр. справ, 2009. 188 с.
  38. Богатирьов І. Г., Пузирьов М. С., Шкута О. О. Доктрина пенітенціарного права України: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2017. 236 с.
  39. Богатирьова О. І. Служба пробації як аналог кримінально-виконавчої інспекції: монографія. Київ: Дакор, 2013. 368 с.
  40. Богунов С. О., Копотун І. М., Пузирьов М. С. Пенітенціарні системи України та Норвегії; порівняльно-правовий аналіз: посібник/за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: ДПтС України, 2012. 52 с.
  41. Боднарчук В. В. Поняття обставин, що викликають злочинність діяння: аналіз наукових визначень. *Вісник Луган. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка*. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. Вип. 2 (63). С. 150–159.
  42. Бодюл Є. М. Правові та організаційні засади виконання покарань в кримінально-виконавчих установах відкритого типу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 18 с.
  43. Бойко А. І. Кримінально-правовий обов'язок відшкодування заподіяної злочином шкоди: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка, 1995. 24 с.
  44. Бойовий статут Внутрішніх військ: затверджений Законом України від 16 березня 1992 р. № 22. *Відомості Верховної Ради України*. 11.06.1999.

45. Бондарева К. В. Злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань: кримінально-правова та кримінально-виконавча характеристика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС, 2018. 20 с.
46. Бондарук О. М. Необхідна оборона при посяганні на власність: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2012. 230 с.
47. Бородин І. Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2004. 38 с.
48. Братель С. Г. Громадський контроль за діяльністю міліції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 20 с.
49. Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. 704 с.
50. Бунт в одеській колонії: постраждали 13 працівників, троє з них у лікарні. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2709716-bunt-v-odeskij-kolonii-postrazdali-13-pracivnikiv-troe-z-nih-u-likarni.html>. Назва з екрана.
51. Бурдін В. М. До питання про правову природу обставин, що виключають злочинність діяння. *Обставини, що виключають злочинність діяння: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. за матеріалами круглого столу (Львів, 28 трав. 2015 р.)*. Львів: Галиц. вид. спілка, 2015. С. 5–8.
52. Бурко О. В. Кримінальна відповідальність за вчинення умисного вбивства в стані сильного душевного хвилювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 1997. 18 с.
53. Буроменський М. В. Українська доктрина співвідношення міжнародного і національного права. *Правова доктрина України: у 5 т./Ю. П. Битяк, Ю. Г. Бараш, М. П. Кучерявенко та ін.; за заг. ред. Ю. П. Би-*

- тяка. Харків: Право, 2013. Т. 2: Публічно-правова доктрина України. С. 632–662.
54. Буроменський М. В., Стешенко В. М. Розробка пропозицій змін і доповнень до законодавчих актів щодо Державної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу в галузі боротьби зі злочинністю. Питання боротьби зі злочинністю. Харків, 2005. Вип. 10. С. 197–200.
55. Вапсва Ю. А. Помилка у змісті суб'єктивної сторони складу злочину: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: ХУВС, 2000. 19 с.
56. Василенко К. І. Соціально-виховна робота в системі засобів виправлення і ресоціалізації засуджених у виправних колоніях України середнього рівня безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС, 2017. 19 с.
57. Василець В. Б. Правові та кримінологічні проблеми попередження втеч засуджених з виправно-трудогих установ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1996. 20 с.
58. Василюк І. М. Право засуджених до позбавлення волі на гуманне ставлення та повагу їх людської гідності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя: Класичний приватний ун-т, 2017. 20 с.
59. Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. 864 с.
60. Великий тлумачний словник української мови/упоряд. Т. В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. 767 с.
61. Вереша Р. В. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2004. 18 с.
62. Виговський Д. Л. Кримінальна субкультура в механізмі злочинності неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. 20 с.
63. Воробей П. А. Теорія і практика кримінально-правового ставлення в вину: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС України, 1992. 32 с.

64. Вороніна М. А. Застосування норм права як специфічна форма його реалізації. *Теорія держави і права: підручник/за заг. ред. О. В. Петришина*. Харків: Право, 2014, С. 265–276.
65. Галай А. О. Організаційно-правові засади формування та функціонування персоналу установ виконання покарань: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь: Нац. акад. держ. податков. служби України, 2003. 20 с.
66. Гаркуша А. В. Адміністративно-примусова діяльність підрозділів ДАІ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь: Нац. акад. держ. податков. служби, 2004. 18 с.
67. Гацелюк В. О. Реалізація принципу законності кримінального права України (загальні засади, концепції): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2005. 19 с.
68. Годлевська-Коновалова А. В. Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя: Класичний приватний ун-т, 2019. 20 с.
69. Годлевська-Коновалова А. В. Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя: Класичний приватний ун-т, 2019. 266 с.
70. Голдырев А. А. Передовой опыт зарубежных стран по охране объектов с использованием служебных собак совместно с техническими средствами. *Сучасна наука – пенітенціарній практиці: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 жовт. 2013 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2013. С. 515–518.
71. Голина В. В., Маршуба М. О. Криминологическая характеристика личности несовершеннолетнего корыстно-насильственного преступника в Украине: монография. Харьков: Право, 2014. 280 с.
72. Головач А. В. Заходи адміністративного примусу, не пов'язані з відповідальністю, в діяльності органів державної податкової служби України: питання теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук:

- 12.00.07. Ірпінь: Нац. акад. держ. податков. служби України, 2004. 19 с.
73. Головін А. П. Адміністративно-правове регулювання діяльності міліції громадської безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 2004. 20 с.
74. Головін Б. М. Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються в сімейно-побутовій сфері: монографія. Харків: Нове слово, 2004. 252 с.
75. Горбачова І. М. Заходи безпеки в кримінальному праві (порівняльно-правовий аналіз): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2008. 20 с.
76. Горбунова Л. М. Підзаконні нормативно-правові акти: організаційно-правові питання забезпечення законності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана, 2005. 21 с.
77. Гориславський К. О. Право людини та громадянина на самозахист життя і здоров'я від протиправних посягань: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Донецьк: Донец. нац. ун-т, 2003. 205 с.
78. Городянко С. В. Організаційно-правове забезпечення безпеки діяльності працівників ОВС України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 20 с.
79. Гороховська О. В. Кримінальна відповідальність за вбивство через необережність: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. 18 с.
80. Градецький А. В. Особливості карально-виховного впливу на засуджених колишніх суддів та співробітників правоохоронних органів, які відбувають покарання у виді позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя: Класичний приватний ун-т, 2010. 19 с.
81. Гречанюк С. К. Організаційно-правові засади взаємодії кримінально-виконавчих установ з державни-

- ми та недержавними організаціями: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь: Нац. акад. держ. подат. служби України, 2006. 20 с.
82. Гритенко О. А. Дисциплінарна практика в жіночих кримінально-виконавчих установах мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання: теоретичні та соціально-правові аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2012. 23 с.
83. Грищук В. К. Теоретико-прикладні питання зловживання кримінальним правом. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває у конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 22–26.
84. Грищук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини: монографія. 2-ге вид., переробл. і доповн. Хмельницький: Хмельн. ун-т управління та права, 2013. 768 с.
85. Гумін О. М. Кримінальна насильницька поведінка особи: теоретико-прикладні аспекти: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2010. 628 с.
86. Гумін О. М. Реформування кримінально-виконавчої політики України в умовах Євроінтеграційного наступу. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 23–32.
87. Гуртовенко О. Л. Психічне насильство у кримінальному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2008. 17 с.
88. Гусар Л. В. Необхідна оборона: кримінологічні та кримінально-правові аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: ХНУВС, 2009. 20 с.
89. Д'ячук В. Ю. Міжнародна практика застосування режиму максимального рівня безпеки в установах

- виконання покарань. *Наука та освіта: ключові питання сучасності*. Чернігів. 2018. Т. 2. С. 52–59.
90. Д'ячук С. І. Юридична природа виконання наказу; кримінально-правова оцінка діяння особи, що віддала чи виконала протиправний наказ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2000. 17 с.
91. Давиденко Г. Й. Формування мовленнєвої культури спеціалістів пенітенціарної системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 2. С. 101–105.
92. Давидов та інші проти України: рішення Європейського Суду з прав людини від 1 липня 2010 року. *Практика Європейського Суду з прав людини*. Донецьк: Донец. Меморіал, 2011. С. 32–38.
93. Давидович І. І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2007. 20 с.
94. Декларация о защите всех лиц от пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания: Резолюция № 3452 (XXX) Генеральной Ассамблеи ООН от 9 декабря 1997 г. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 49–52.
95. Денисова О. В. Кримінально-правова характеристика катування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: ХНУВС, 2016. 20 с.
96. Денисова Т. А. Кримінальне покарання та реалізація його функцій: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. 506 с.
97. Денисова Т. А. Маленькі проблеми масштабної реформи кримінально-виконавчої системи. *Вісник Пенітенціарної асоціації України: наук. журн.* Київ: Пенітенціарна асоціація України, Наук.-дослід. ін-т публічного права, 2018. № 2 (4). С. 96–103.

98. Державне управління: теорія і практика/за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 348 с.
99. Джафарова О. В. Правові основи партнерства міліції і населення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2003. 19 с.
100. Джужа О. М. Інформаційне забезпечення профілактики ВІЛ/СНІДУ в Україні. *Наук. вісн. КНУВС*. 2007. Вип. 2. С. 74–78.
101. Джурич О. Порушення норм гуманітарного права: значення встановлення кримінальних мотивів. Київ: ВД «Академія», 2009. 40 с.
102. Діденко А. О. Бійці спецпідрозділу Державної пенітенціарної служби знову масово калічать в'язнів. URL: <http://ukr.prison.org/ua/new:1309978900>
103. Діденко А. О. Чи сприяє побиття та знущання виправленню засуджених?! (Про події в Копичинській колонії № 112 26 та 27 липня 2012 року). URL: <http://khp.orgipda/index.php?id=1343408901>
104. Діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України: адміністративно-правовий аспект: навч. посіб. Київ: КНТ, 2011. 648 с.
105. Довідник про автореферати виконаних в Україні за 1991–2008 роки дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата юридичних наук/уклад.: В. К. Грищук, Б. О. Кириць, О. Ф. Пасека. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2000. 472 с.
106. Дотримання прав людини в місцях позбавлення волі (витяг з Доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за 1998–1999 рр.). *Аспект: інформ. бюлетень*. Донецьк: Донец. Меморіал, 2001. № 3. С. 12–15.
107. Дотримання прав ув'язнених в Україні у 2005 році: доповідь. *Аспект: інформ. бюлетень*. Донецьк: Донец. Меморіал, 2005. № 2 (15). 60 с.
108. Дотримання прав ув'язнених в Україні у 2008 році: доповідь. Донецьк: Донец. Меморіал, 2009. 36 с.
109. Європейська конвенція про запобігання катування чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводження чи покаранню: прийнята ПАРЄ 26.11.1987 р.

- Набрала чинності для України 01.09.1997. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями/упоряд. О. І. Шинальський та ін.* Київ: Анна-Т, 2008. С. 267–273.
110. Європейські пенітенціарні правила: Рекомендація № R (2006) Комітету Міністрів Ради Європи від 11 січня 2006 року. Донецьк: Донец. Меморіал, 2010. 32 с.
  111. Жданова І. Є. Фізичний або психічний примус як обставина, що виключає злочинність діяння: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2013. 20 с.
  112. Жеваго С. І. Психофізіологічна та фізична підготовка співробітників пенітенціарної системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики.* 1997. № 2. С. 106–110.
  113. Жолтані М. І., Копотун І. М., Колб О. Г. Релігійні організації і релігійне виховання як учасник кримінально-виконавчих правовідносин: монографія. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2018. 190 с.
  114. Жук І. Л. Праця засуджених в місцях позбавлення волі: монографія. Київ: Кондор, 2009. 226 с.
  115. Жупіна О. С. Розслідування насильницьких злочинів, вчинених працівниками ОВС під час виконання службових обов'язків: 12.00.09. Київ: НАВСУ, 2009. 20 с.
  116. Журавська З. В. Віктимологічні засади боротьби зі злочинністю у місцях позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС, 2012. 20 с.
  117. Завгородня Г., Ільковець Л. Право на необхідну оборону. *Право України.* 1992. № 6. С. 16–19.
  118. Загальна декларація прав людини. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями.* Київ: АННА-Т, 2008. С. 13–17.
  119. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України у 2019 році. URL:

- <https://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075?jsessionid=6204DE81B237C408D5D7D16EBF5BE7>
120. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України (станом на 1 травня 2012 року). Київ: ДПтС України, 2012. 105 с.
  121. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України (станом на 25 грудня 2014 року). Київ: ДПтС України, 2014. 98 с.
  122. Заєць Р. Я. Правовий аналіз обставин, що викликають адміністративну відповідальність: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів: ЛДУВС, 2012. 20 с.
  123. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Кн. 3: Практична кримінологія. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2008. 320 с.
  124. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2007. 424 с.
  125. Закон України «Про Національну поліцію»: Положення про Національну поліцію: офіц. текст. Київ: Алерта, 2016. 84 с.
  126. Закорко І. П. Особливості відпрацювання психологічної стійкості у співробітників правоохоронних органів в процесі підготовки до ведення рукопашного поєдинку із озброєним злочинцем. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2000. № 5. С. 225–227.
  127. Закорко І. П. Особливості спеціальної силової підготовки курсантів навчальних закладів МВС України на заняттях з самбо і рукопашного бою. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1999. № 4. С. 197–201.
  128. Залялова І. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Акад. адвокатури України, 2007. 18 с.
  129. Запобігання правопорушенням у місцях позбавлення волі: навч. посіб. 2-ге вид. допов. і випр./за

- заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. Л. Ортинського та д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2010. 244 с.
130. Заросило В. О. Порівняльний аналіз адміністративної діяльності міліції України та поліції зарубіжних країн (Великобританії, США, Канади та Франції): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 2002. 19 с.
131. Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі: монографія/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. Х. Степанюка. Харків: Кросс-роуд, 2011. 323 с.
132. Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї у місцях позбавлення волі: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи та д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. 236 с.
133. Заяць М. В. Недотримання прав засуджених у місцях виконання покарань як причина злочинності в місцях позбавлення волі. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2 груд. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 278–280.
134. Звіт. Дослідницько-прикладний проект ПРАЙД. Перша фаза «Оцінка здоров'я засуджених в Україні». Київ: ДПтС України, Укр. ін-т дослідж. політики щодо громадського здоров'я, Мед. ф-т Єльськ. ун-ту (США), 2012. 89 с.
135. Иванов Н. Г. Проблемы уголовной ответственности лиц с психическими аномалиями: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва: Акад. МВД РФ, 2003. 459 с.
136. Иванов В. М. Соціально-психологічні аспекти переходу від системи виконання покарань до пенітенціарної системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 1 (2). С. 128–132.
137. Іваньков О. І. Міжнародно-правові стандарти у сфері забезпечення захисту прав засуджених до по-

- збавлення волі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2016. 233 с.
138. Герусалімова І. О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2006. 20 с.
139. Іллічов М. О. Адміністративно-правове становище посадової особи органів внутрішніх справ України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 2002. 19 с.
140. Інструкція про умови тримання і порядок примусового годування в установах кримінально-виконавчої системи осіб, які відмовляються від вживання їжі: затверджена наказом ДДУВП від 12 червня 2000 р. № 127. *Офіційний вісник України*. 2000. № 30. Ст. 1295.
141. Ісевич О. О. В'язнична система Швеції : етапи формування та сучасний стан. *Актуальні проблеми захисту прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25 жовт. 2018 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 84–86.
142. Ісевич О. О., Паламарчук І. М. В'язнична система Королівства Данія на сучасному етапі. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 226–229.
143. Каблов Д. С. Адміністративно-правовий статус членів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2008. 21 с.
144. Каверзін проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 15 травня 2012 року. *Практика Європейського суду з прав людини. Рішення*.

- Коментарі*. Київ: М-во юстиції України, 2013. № 2 (11). С. 15–60.
145. Казимирова О. Насилие как квалифицирующий признак и его роль в построении санкций. Ч. 1, 3 ст. 321 УК РФ. *Российский следователь*, 2007. № 23. С. 10–12.
146. Калашник Н. Г. Урахування іноземного досвіду в подальшому розвитку Державної пенітенціарної служби України (порівняльний аналіз). *Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 48–50.
147. Кальюка М. М. Адміністративно-правові проблеми відповідальності працівників органів внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2004. 15 с.
148. Кальченко Т. Л. Запобігання злочинності неповнолітніх в Україні спеціальними органами та установами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС України, 2004. 19 с.
149. Капля О. М. Органи внутрішніх справ України в умовах її інтеграції в Європейський Союз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 19 с.
150. Кваша О. О. Загроза національній безпеці як підстава необхідної оборони. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби: ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 40–43.
151. Кваша О. О., Андрусак Г. М. Необхідна оборона (захист від посягань на статеву свободу та статеву недоторканість особи): монографія. Київ: Вид. дім «АртЕ», 2016. 264 с.
152. Кваша О. О., Аніщук В. В. Уявна оборона: кримінально-правова кваліфікація та відповідальність. Луцьк: Вежа-Друк, 2012. 180 с.

153. Квітка Я. М. Попередження адміністративних правопорушень серед неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 2002. 20 с.
154. Кельман М. С. Методологія як форма мислення і складових культури дослідника: навч. посіб. для аспірантів та магістрів/за заг. ред. М. С. Кельмана. Львів: Растра-7, 2017. 220 с.
155. Кельман М. С., Катуха О. С., Коваль І. М. Загальна теорія держави і права: підручник/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М. С. Кельмана. Тернопіль: ТОВ Терно-граф, 2018. 804 с.
156. Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Кримінально-виконавча політика України: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. 336 с.
157. Кирилюк А. В. Співвідношення понять «пенітенціарна система» та «пенітенціарна служба» в контексті проекту Закону «Про пенітенціарну систему». *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2 груд. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 199–122.
158. Кирилюк В. А. Слідчий ізолятор як суб'єкт виконання попереднього ув'язнення та кримінального покарання у виді позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС, 2011. 18 с.
159. Кириченко В. Є. Кримінально-виконавча система України – реформи заради реформ. *Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 272–275.
160. Кіслов О. І. Досвід функціонування зарубіжних пенітенціарних систем як підстава визначення шляхів реформування вітчизняної пенітенціарної системи. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових ре-*

- форм: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листоп. 2017 р.). Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 133–135.
161. Клімов М. В. Обґрунтування цілей та змісту підготовки фахівців для пенітенціарної системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1998. № 3. С. 110–120.
162. Клімов М. В. Побудова та застосування моделі пенітенціарного персоналу як науково-педагогічна проблема. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2000. № 5. С. 231–237.
163. Коваленко В. П. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, вчинене працівником правоохоронного органу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВСУ, 2009. 20 с.
164. Кодекс поведення должностных лиц по поддержанию правопорядка: принят резолюцией № 34/169 Генеральной Ассамблеи ООН от 17 декабря 1979 года. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: Анна-Т, 2008. С. 53–58.
165. Колб І. О. Види заходів вгамування, що застосовуються до засуджених, позбавлених волі в Україні, та їх характеристика. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 1. Т. 3. С. 142–147.
166. Колб І. О. Деякі організаційно-правові проблеми, що пов'язані із забезпеченням кримінологічної безпеки у місцях позбавлення волі України. *Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії злочинності: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 25 листоп. 2016 р.)*. Одеса: Одес. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 40–41.
167. Колб І. О. До питання вирішення проблеми проти-правної поведінки персоналу виправних та виховних колоній в Україні у разі застосування до засуджених, позбавлених волі, фізичної сили. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2017. Вип. 6. Т. 3. С. 68–71.

168. Колб І. О. Забезпечення особистої безпеки засуджених у виправних колоніях України: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. 292 с.
169. Колб І. О. Застосування сили до засуджених – одна із форм запобігання посягання на їх безпеку. *Злочинність як суспільна проблема та шляхи її вирішення в Україні: матеріали Всеукр. студ. наук. конф.: у 2-х т. (м. Харків, 4 листоп. 2016 р.)*. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. С. 171–172.
170. Колб І. О. Зміст прав засуджених в Україні. *Злочинність в Україні: сучасні тенденції та чинники: матеріали Міжвідом. круглого столу (м. Київ, 23 груд. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 36.
171. Колб І. О. Історичний аналіз розслідування злочинів та протидії йому з боку засуджених у місцях позбавлення волі. *Європейська інтеграція України: сучасний стан та перспективи розвитку: тези доп. підсумкової наук.-теорет. конф. (м. Київ, 22 квіт. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 102–104.
172. Колб І. О. Кримінально-виконавчі засади застосування заходів безпеки до засуджених, позбавлених волі в Україні. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали Міжвуз. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 берез. 2017 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 161–163.
173. Колб І. О. Кримінологічна характеристика особи з числа персоналу колоній, яка вчиняє злочини, пов'язані із застосуванням сили до засуджених. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород, 2018. Вип. 48. Т. 2. С. 78–81.
174. Колб І. О. Кримінологічні та кримінально-виконавчі засади забезпечення безпеки в установах виконання покарань України. *KELM*. 2016. № 4 (16). С. 122–134.

175. Колб І. О. Кримінологічні та кримінально-виконавчі засади забезпечення безпеки в установах виконання покарань України. *Актуальні питання кримінально-виконавчого законодавства та практики: зб. матеріалів круглого столу (м. Київ, 30 берез. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2017. С. 56–58.
176. Колб І. О. Персонал виправних колоній як об'єкт запобігання злочинам, пов'язаним із застосуванням сили до засуджених. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали Міжвуз. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 21 квіт. 2018 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 66–68.
177. Колб І. О. Поняття запобігання злочинам, що вчиняються у зв'язку із застосуванням сили до засуджених. *KELM*. 2018. № 1 (21). С. 78–85.
178. Колб І. О. Поняття запобігання злочинам, що вчиняються у зв'язку із застосуванням сили до засуджених в Україні. *KELM*. 2018. № 2 (22). С. 80–87.
179. Колб І. О. Поняття та зміст права засуджених до позбавлення волі в Україні на особисту безпеку. Право на особисту безпеку засуджених до позбавлення волі в Україні: поняття, зміст та форми забезпечення: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи та д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Львів: Галиц. вид. спілка, 2014. С. 8–59.
180. Колб І. О. Поняття, зміст і види заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, що застосовуються до засуджених у місцях позбавлення волі. *Правоохоронна та правозахисна діяльність поліції в умовах формування громадянського суспільства в Україні: матеріали підсум. наук.-практ. конф. (м. Київ, 9 квіт. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 181–185.
181. Колб І. О. Поняття, класифікація та нормативне визначення заходів вгамування, що застосовуються до засуджених, позбавлених волі. *Вісник пенітен-*

- ціарної асоціації України/Пенітенціарна асоц. України; Наук.-дослід. ін-т публічного права. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2019. № 2 (8). С. 106–113.
182. Колб І. О. Правове регулювання особливих умов застосування до засуджених фізичної сили, спеціальних засобів і зброї. *Технології професійної діяльності: теорія і практика: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 2 серп. 2016 р.)*. Чернігів: Акад. Держ. пенітенціарної служби, 2016. С. 87–89.
183. Колб І. О. Примусове годування засуджених як засіб забезпечення їх особистої безпеки. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ: наук. журн.* 2013. № 3 (88). С. 146–155.
184. Колб І. О. Про актуальність та об'єктивну необхідність дослідження проблем, пов'язаних із застосуванням в Україні заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі. *Право і суспільство: науковий журнал.* 2019. № 2. С. 191–196.
185. Колб І. О. Про деякі віктимологічні аспекти вчинення злочинів персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України під час застосування заходів приборкання до засуджених. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2019. Вип. 54. С. 152–155.
186. Колб І. О. Про деякі змістовні елементи діяльності у сфері оперативного-розшукового запобігання злочинам. *Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 жовт. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 309–311.
187. Колб І. О. Про деякі історично значущі змістовні елементи формування правових засад застосування до засуджених заходів угамування. *Підприємництво, господарство і право.* Київ: ТОВ «Гарантія», 2019. № 3. С. 273–277.
188. Колб І. О. Про деякі кількісно-якісні показники злочинів, що вчиняються при застосуванні сили та інших заходів безпеки до засуджених. *KELM.* 2017. № 4 (20). С. 155–168.

189. Колб І. О. Про деякі концептуальні аспекти спеціально-кримінологічного запобігання злочинам, що вчиняються у місцях позбавлення волі України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 берез. 2015 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 48–49.
190. Колб І. О. Про деякі мотиви протиправної поведінки персоналу колоній в Україні при застосуванні сили до засуджених, позбавлених волі. *Наукова думка сучасності і майбутнього: зб. ст. XVI Всеукр. практ.-пізнав. інтернет-конф. (м. Дніпро, 10 січ. 2018 р.)*. Дніпро: НМ. Дніпро, 2018. С. 16–20.
191. Колб І. О. Про деякі правові засади виконання покарання у виді позбавлення волі в Україні. *Реформи законодавства України в умовах Євроінтеграції: матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 жовт. 2014 р.): у 2-х ч.* Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. Ч. 1. С. 159–161.
192. Колб І. О. Про деякі тактико-технічні дані спеціальних засобів, що застосовуються в Україні до засуджених, позбавлених волі. *Юридичний бюлетень*. 2019. № 9. URL: <http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua>
193. Колб І. О. Про зміст загальносоціального запобігання корупції у Державній кримінально-виконавчій службі України. *KELM*. 2016. № 1 (13). С. 104–114.
194. Колб І. О. Про зміст особливостей застосування заходів безпеки щодо осіб, засуджених до довічного позбавлення волі. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 берез. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 87–89.
195. Колб І. О. Про зміст правових підстав застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених в Україні. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2018. № 3. С. 220–228.
196. Колб І. О. Про зміст спеціально-кримінологічного запобігання корупції в Україні. *Кримінально-правові*

- та кримінологічні засади протидії корупції: зб. тез. доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 31 берез. 2017 р.). Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 100–101.
197. Колб І. О. Про зміст та характеристику системоутворюючих ознак поняття «заходи вгамування, що застосовуються до засуджених у місцях позбавлення волі України». *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 3. С. 120–126.
198. Колб І. О. Проблемні питання реалізації на практиці права засуджених на гуманне ставлення та повагу до людської гідності. *Актуальні проблеми кримінального права: матеріали VII Міжвуз. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 18 листоп. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 59–61.
199. Колб І. О. Провокуюча протиправна поведінка засуджених – одна з підстав застосування до них засобів приборкання. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2018. № 3 (5). С. 128–135.
200. Колб І. О. Профілактика усунення, захисту та відвернення у механізмі запобігання злочинам, що вчиняються у зв'язку із застосуванням сили до засуджених. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2018. № 2 (4). С. 116–124.
201. Колб І. О. Соціально-правова природа поняття права засуджених на особисту безпеку. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2012. № 1 (80). С. 130–138.
202. Колб І. О. Сучасні засади охорони прав засуджених в Україні. *Правові реформи в Україні: матеріали V Всеукр. наук.-теорет. конф.: у 2-х ч. (м. Київ, 16 жовт. 2013 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. Ч. 2. С. 117–118.
203. Колб І. О. Фізичний опір як одна з підстав застосування сили до засуджених: соціально-правовий аспект. *Історико-правовий часопис*. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2019. № 2 (8). С. 136–141.

204. Колб І. О. Характерні ознаки та способи посягань на особисту безпеку засуджених у виправних колоніях України. *Теоретичні та практичні питання стану дотримання прав уразливих категорій засуджених та звільнених: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19–20 квіт. 2016 р.)*. Київ: Паливода А. В., 2016. С. 49–52.
205. Колб І. О. Щодо змісту правових підстав застосування заходів приборкання до засуджених в Україні. *Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 жовт. 2018 р.)*. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2018. С. 202–204.
206. Колб І. О. Щодо поняття та деяких правових механізмів забезпечення права засуджених на особисту безпеку. *Leges si Viata*. Chisinau, 2013. С. 77–80.
207. Колб І. О., Воробей П. А. Про зміст деяких принципів взаємозв'язку виконання покарань з основними засобами виправлення та ресоціалізації засуджених до позбавлення волі в Україні. *Сучасна наука – пенітенціарній практиці: зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 4 груд. 2014 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2014. С. 391–393.
208. Колб І. О., Годлевська-Коновалова А. В. Зміст нормативно-правових підстав запобігання злочинам, пов'язаним із застосуванням сили до засуджених в Україні. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали Міжвуз. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 22 берез. 2019 р.)*/редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 26–28.
209. Колб І. О., Горбачевський В. Я. Кримінальна субкультура та загальносоціальні засади протидії даному явищу в Україні. *Актуальні проблеми психології обдарованості та творчості: новітні розробки: матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Київ, 12 черв. 2014 р.)*. Київ: Ін-т обдарованості дитини, 2014. С. 33–35.

210. Колб І. О., Горбачевський В. Я. Кримінальне покарання у правовому механізмі соціально-кримінологічного запобігання злочинам та забезпечення безпеки особи. *Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи: матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Харків, 9 груд. 2016 р.)*. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. С. 84–85.
211. Колб І. О., Горбачевський В. Я. Міжнародно-правові підходи та практика протидії організованим злочинним угрупованням. *Актуальні питання реформування правової системи України: зб. наук. ст. за матеріалами XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 13–14 черв. 2014 р.)*. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. С. 197–199.
212. Колб І. О., Горбачевський В. Я. Міжнародно-правові підходи щодо забезпечення деяких прав засуджених. *Актуальні питання реформування правової системи України: зб. матеріалів XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 26–27 черв. 2015 р.)*. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. С. 177–179.
213. Колб І. О., Горбачевський В. Я. Про деякі правові умови застосування заходів безпеки до засуджених в Україні. *KELM*. 2015. № 3 (11). С. 108–119.
214. Колб І. О., Горбачевський В. Я. Про зміст поняття деяких заходів безпеки, що застосовуються до засуджених. *Кримінально-правові та криміналістичні заходи протидії злочинності: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 13 листоп. 2015 р.)*. Одеса: Одес. держ. ун-т внутр. справ, 2015. С. 43–44.
215. Колб І. О., Горбачевський В. Я. Про зміст поняття запобігання злочинам. *Кримінально-виконавча політика України та Європейського союзу: розвиток та інтеграція: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 листоп. 2015 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 258–260.
216. Колб І. О., Гумін О. М. Застосування заходів приборкання до засуджених: віктимологічні аспекти. *Наукові підходи до підготовки фахівців-юристів:*

- виклики та перспективи: матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Луцьк, 15 лют. 2019 р.).* Луцьк: Інформ.-вид. від. Луцьк. НТУ, 2019. С. 18–19.
217. Колб І. О., Джужа О. М. Повага до людської гідності засуджених: поняття та шляхи забезпечення в процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває у конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2 груд. 2016 р.).* Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 266–269.
218. Колб І. О., Джужа О. М. Про деякі концептуальні аспекти спеціально-кримінологічного запобігання злочинам, що вчиняються у місцях позбавлення волі України. *KELM.* 2015. № 1 (9). С. 48–57.
219. Колб І. О., Джужа О. М. Про деякі особливості реалізації на практиці кримінологічної характеристики злочинів, що вчиняються засудженими у виді позбавлення волі. *Актуальні питання реформування правової системи: зб. матеріалів XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 24–25 черв. 2016 р.).* Луцьк: Вежа-Друк, 2016. С. 265–267.
220. Колб І. О., Джужа О. М. Про деякі правові засади кримінологічної діяльності персоналу колоній щодо забезпечення безпеки засуджених до позбавлення волі в Україні. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 3 берез. 2017 р.).* Хмельницький: Нац. акад. держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького, 2017. С. 186–190.
221. Колб І. О., Джужа О. М. Про зміст кримінологічної діяльності персоналу колоній, пов'язаної із забезпеченням безпечних умов життєдіяльності засуджених, позбавлених волі в Україні. *Кримінально-правове, кримінологічне та кримінально-виконавче забезпечення механізму реалізації прав та свобод людини і громадянина: матеріали круглого столу*

- (м. Запоріжжя, 10 берез. 2017 р.). Запоріжжя: Класичний приватний ун-т, 2017. С. 36–38.
222. Колб І. О., Джужа О. М. Про зміст оперативнорозшукового запобігання злочинам, що вчиняються персоналом виправних колоній. *Сучасні криміналістичні експертизи в розслідування злочинів: матеріали круглого столу (м. Київ, 25 лют. 2015 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 90–92.
223. Колб І. О., Джужа О. М. Щодо деяких критеріїв оцінки ефективності діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання злочинам. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу і практики їх застосування: матеріали круглого столу (м. Київ, 10 листоп. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 9–11.
224. Колб І. О., Джужа О. М. Щодо змісту запобіжної діяльності прокуратури України. *KELM*. 2015. № 4 (12). С. 111–121.
225. Колб І. О., Драгочинський О. М. Щодо учасників кримінально-виконавчих правовідносин. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативнорозшукової діяльності: матеріали тез II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 2 берез. 2018 р.)*. Хмельницький: Нац. акад. держ. прикордон. служби України, 2018. С. 157–159.
226. Колб І. О., Журавська З. В. Про деякі принципи сучасної кримінально-виконавчої політики України. *Особливості та перспективи розвитку громадянського суспільства в Україні: зб. матеріалів підсум. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 15 квіт. 2014 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 17–18.
227. Колб І. О., Журавська З. В. Про зміст спеціально-кримінологічного запобігання злочинам. *Правові реформи в Україні: реалії сьогодення: тези VII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. Дню юриста України (м. Київ, 29 жовт. 2015 р.): у 2-х ч.* Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. Ч. 1. С. 190–192.

228. Колб І. О., Карпенко Н. В. Про деякі проблеми досудового розслідування злочинів в установах виконання покарань. *Новітні кримінально-правові дослідження: матеріали наук.-практ. конф. (м. Одеса, 10–11 лют. 2015 р.)*. Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2015. С. 68–71.
229. Колб І. О., Карпенко Н. В. Про деякі проблеми досудового розслідування злочинів в установах виконання покарань. *Юридична наука і практика: виклики часу: матеріали V Міжнар. підсум. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12 берез. 2015 р.)*. Київ: Нац. авіац. ун-т, 2015. С. 44–47.
230. Колб І. О., Коваленко В. В. Віктимологічні аспекти корупційних та інших злочинів, що вчиняються у сфері виконання покарань. Зміст та спрямованість міжнародно-правових актів, що стосуються запобіжної діяльності у сфері виконання покарань. Корупційні та інші злочини, що вчиняються у сфері виконання покарань: кримінологічна характеристика та запобігання: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Вид. дім «Кондор», 2019. Підрозділ 2.5. С. 157–171; підрозділ 3.3. С. 221–249.
231. Колб І. О., Коваленко В. В. Про деякі теоретичні підходи щодо сутності діяльності персоналу органів та установ виконання покарань в Україні. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 1 (9). С. 109–114.
232. Колб І. О., Коваленко В. В. Про зміст поняття «персонал органів та установ виконання покарань» та його системоутворюючі ознаки. *Держава і громадянське суспільство: грані взаємодії: матеріали круглого столу (м. Київ, 12 черв. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2017. С. 27–30.
233. Колб І. О., Колб О. Г. Безпекова функція кримінально покарання в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Ужгород. 2016. Т. 3. С. 47–50.
234. Колб І. О., Колб О. Г. Застосування засобів приборкання до засуджених, як одна із умов безпечного функ-

- ціонування виправних колоній. *Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 листоп. 2018 р.)*. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 330–331.
235. Колб І. О., Колб О. Г. Про вплив рецидиву злочину на стан виконання покарання у виді позбавлення волі в Україні. *Сучасна наука пенітенціарній практиці: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 жовт. 2013 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2013. С. 241–246.
236. Колб І. О., Колб О. Г. Про деякі аспекти та напрями віктимологічного запобігання злочинам у сфері навколишнього природного середовища в Україні. *Актуальні питання реформування правової системи: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 16–17 черв. 2017 р.)*. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. С. 218–219.
237. Колб І. О., Колб О. Г. Про деякі детермінанти конституційних правопорушень, що вчиняються народними депутатами України. *Злочинність у глобалізованому світі: матеріали XVI Всеукр. криміналістичної конф. для студ., аспір. та молодих вчених (м. Харків, 12 груд. 2017 р.)*. Харків: Право, 2017. С. 160–161.
238. Колб І. О., Колб О. Г. Про деякі елементи кримінальної характеристики злочинів проти довкілля, що впливають на рівень безпечності життєдіяльності особи і суспільства. *Захист права власності українського народу: вітчизняні реалії та зарубіжний досвід для України: матеріали I Щорічної міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 верес. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 146–147.
239. Колб І. О., Колб О. Г. Про деякі історичні аспекти реформування сфери виконання покарань. *Вісник пенітенціарної асоціації України/Пенітенціарна асоц. України; Наук.-дослід. ін-т публічного права*. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2018. № 4 (6). С. 137–145.

240. Колб І. О., Колб О. Г. Про деякі проблемні аспекти діяльності Національної поліції України. *Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці, освіті та подоланні наслідків Чорнобильської катастрофи: матеріали XV Міжнар. наук. семінару (м. Київ – с. Світязь, 4–8 лип. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. упр.; Міжнар. акад., 2016. С. 267–271.
241. Колб І. О., Колб О. Г. Про деякі шляхи удосконалення діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Проблемні питання стану дотримання захисту прав людини в Україні: зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-теорет. конф.: у 2-х ч. (м. Київ, 5 груд. 2013 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 18–19.
242. Колб І. О., Колб О. Г. Про особливості застосування сили до неповнолітніх у виховних колоніях. *Актуальні проблеми захисту прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 жовт. 2018 р.)*. Київ: ФОП Кандиба Т. П. 2018. С. 111–113.
243. Колб І. О., Колб О. Г. Про перспективи розвитку органів пробації в контексті сучасної політики у сфері виконання покарань. *Інститут пробації в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку: матеріали Міжнар. круглого столу (м. Київ, 16 квіт. 2019 р.)*. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2019. С. 105–107.
244. Колб І. О., Колб О. Г. Про роль методології дослідження у з'ясуванні змісту діяльності, пов'язаної із застосуванням сили до неповнолітніх засуджених. *Проблеми правового регулювання статусу неповнолітньої особи у кримінально-правовій сфері: матеріали Міжнар. круглого столу (м. Луцьк, 13 трав. 2019 р.)*. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2019. С. 31–33.
245. Колб І. О., Колб О. Г. Сучасний стан та тенденції злочинності у зарубіжних державах. *KELM*. 2016. № 3 (15). С. 105–114.

246. Колб І. О., Колб О. Г. Щодо особливостей застосування в Україні заходів безпеки до осіб, засуджених до довічного позбавлення волі. *Історико-правовий часопис: наук. журн.* Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. № 1 (7). С. 147–152.
247. Колб І. О., Колб О. Г., Реалізація запобіжних функцій прокуратури в процесі проведення оперативно-розшукової діяльності. Запобіжна діяльність прокуратури у сфері боротьби зі злочинами: теорія і практика: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи. Київ: Вид. дім «Кондор», 2017. С. 73–93.
248. Колб І. О., Конопельський В. Я. Про вплив кримінальної субкультури та ефективність реалізації на практиці принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань в Україні. *Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби: матеріали круглого столу «Пенітенціарна ідея Георгія Радова: минуле, сьогодні, майбутнє» (м. Київ, 6 лют. 2014 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2014. № 1 (спец. вип.). С. 90–92.
249. Колб І. О., Ліховіцький Я. О. Діяльність персоналу колоній щодо забезпечення принципу гуманізму у кримінально-виконавчій. *Актуальні проблеми модернізації законодавства та освіти в умовах євроінтеграційного наступу України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 27–28 жовт. 2016 р.)*. Чернігів: Акад. держ. пенітенціарної служби, 2016. С. 147–148.
250. Колб І. О., Лопоха В. В. Про вплив кримінальної субкультури на формування особистості засудженого та персонал колонії в Україні. *Мовна ситуація та мовна політика в Україні: зб. тез IV Всеукр. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 28 лют. 2014 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 130–131.
251. Колб І. О., Никифорчук Д. Й. Про деякі детермінанти злочинності у сфері виконання покарань. *Кримінально-правові та кримінологічні заходи про-*

- тидії злочинності: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24 листоп. 2017 р.)*. Одеса: Одес. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 104–105.
252. Колб І. О., Никифорчук Д. Й. Про деякі змістовні аспекти принципів кримінально-виконавчої діяльності персоналу органів та установ виконання покарань України. *Кримінальне право: традиції та новації: зб. анотацій доп. III Міжнар. круглого столу, присвяч. вшанування пам'яті академіка В. В. Сташиса (м. Чернігів, 7–8 верес. 2017 р.)*. Чернігів: Десна-Поліграф, 2017. С. 66–67.
253. Колб І. О., Новосад Ю. О. Про деякі проблеми, що стосуються змісту діяльності персоналу органів та установ виконання покарань України. *KELM*. 2017. № 1 (17). С. 185–200.
254. Колб І. О., Новосад Ю. О. Прокуратура в системі суб'єктів запобігання тероризму в Україні. *Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ 30 верес. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 164–165.
255. Колб І. О., Попельнюк Т. В. Щодо деяких історичних періодів взаємодії релігійних організацій та органів і установ виконання покарань. *Приклади правового врегулювання душпастирського служіння у пенітенціарній системі в країнах Європи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 3 груд. 2018 р.)*. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 64–66.
256. Колб І. О., Руденко В. І. Про деякі проблемні питання діяльності персоналу колоній, пов'язані з гарантіями забезпечення прав засуджених в Україні. *KELM*. 2017. № 2 (18). С. 167–178.
257. Колб І. О., Савченко А. В. Злісна непокора як одна з підстав застосування сили до засуджених, позбавлених волі. *Проблеми реформування кримінальної юстиції України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 23–24 трав. 2019 р.)*. Чернівці, 2019. С. 127–131.

258. Колб І. О., Савченко А. В. Покарання за катування у кримінальному законодавстві України. Кримінальна відповідальність за катування в Україні та зарубіжних країнах: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. В. Савченка. Київ: Вид. дім «Кондор», 2018. С. 110–123.
259. Колб І. О., Савченко А. В. Поняття суб'єктів та учасників кримінально-виконавчих правовідносин. Заходи щодо вдосконалення діяльності прокуратури, пов'язані з реалізацією сучасної кримінально-виконавчої політики України. Правові засади діяльності прокуратури України у сфері виконання покарань: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джузи та д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба). Київ: Кондор, 2016. Підрозділ 1.2. С. 15–31; підрозділ 3.2. С. 144–171.
260. Колб І. О., Савченко А. В. Про деякі змістовні елементи спеціально-кримінологічного запобігання злочинам, що вчиняються у місцях позбавлення волі. *Актуальні питання застосування кримінально-виконавчого застосування: матеріали круглого столу (м. Київ, 18 берез. 2015 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 18–19.
261. Колб І. О., Савченко А. В. Про деякі питання, що стосуються ефективності застосування основних засобів виправлення та ресоціалізації до засуджених в Україні. *KELM*. 2017. № 3 (19). С. 191–198.
262. Колб І. О., Савченко А. В. Удосконалення процедури підготовки матеріалів та розгляду питань надання засудженим дозволу на короткочасний виїзд за межі колонії. Короткочасні виїзди засуджених до позбавлення волі за межі колонії: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2017. С. 113–135.
263. Колб І. О., Супруненко Д. О. Про деякі змістовні елементи методики оцінки діяльності по запобіганню злочинам. *KELM*. 2016. № 2 (14). С. 87–95.
264. Колб І. О., Хрущ В. І. Про ефективність реалізації принципу диференціації та індивідуалізації виконан-

- ня покарань у виправних колоніях України. *Актуальні проблеми розвитку правової системи України: зб. матеріалів круглого столу (м. Київ, 26 берез. 2014 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 53–54.
265. Колб І. О., Чередніченко С. Ю. Кримінально-виконавчі ознаки впливу кримінальної субкультури на формування протиправної поведінки засуджених до позбавлення волі. Заходи спеціально-кримінологічної та індивідуальної протидії негативному впливу кримінальної субкультури в установах виконання покарань. Кримінальна субкультура: поняття, суспільна небезпека, форми та засоби впливу на правопорядок у установах виконання покарань: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба та д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова. Київ: Ін-т обдарованості дитини, 2015. Підрозділ 2.2, С. 58–67, підрозділ 3.2. С. 152–166.
266. Колб І. О., Чередніченко С. Ю. Сучасний стан та проблеми виконання покарання у виді позбавлення волі в Україні, включаючи питання диференціації та індивідуалізації. Сучасна кримінально-виконавча політика України та її роль у реалізації принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі. Реалізація принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань у кримінально-виконавчій діяльності України: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба та д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи. Київ: Кондор, 2016. Підрозділ 2.2. С. 105–114; підрозділ 5.1. С. 222–241.
267. Колб І. О., Шевченко О. Д. Щодо змісту взаємодії персоналу установ виконання покарань України та релігійних організацій з питань запобігання застосування сили до засуджених. *Particularitarii adaptarii Legislatiei republicii Moldova si ucrainei la Legislatia uniunii euro pene: conferinta internationala stintifico-practica (Chisinau, republica Moldova, 23–24 martie 2018)*. Chisinau: Lulian, 2018. С. 288–289.

268. Колб І. О., Яворська О. О. Забезпечення безпеки засуджених можливостями індивідуального запобігання злочинам. *Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства: матеріали круглого столу (м. Київ, 5 листоп. 2015 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 63–65.
269. Колб І. О., Яворська О. О. Стан наукового дослідження та концептуальне визначення прокуратури України як суб'єкта запобігання та протидії злочинам. *Прокуратура України в умовах Європейської інтеграції: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 трав. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 152–154.
270. Колб І., Затко Й. Про деякі проблемні питання, що виникають при застосуванні сили до неповнолітніх засуджених, позбавлених волі. *Наукове забезпечення захисту прав та свобод громадян України в умовах інтеграції в Європейський простір: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 25 жовт. 2018 р.)*. Львів: Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2018. С. 64–66.
271. Колб І., Колб О. Про правові засади застосування в Україні заходів вгамування до засуджених, позбавлених волі. *Право України*. 2019. № 7. С. 66–77.
272. Колб І., Колб О. Про правові засади застосування заходів фізичної сили і спецзасобів до засуджених у виховних колоніях. *КЕЛМ*. 2018. № 3 (23). С. 77–82.
273. Колб І. О., Гура О. А. Віктимність та її роль у механізмі вчинення злочину у місцях позбавлення волі. *Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів: тези доп. круглого столу (м. Київ, 29 квіт. 2014 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 45–47.
274. Колб І. О. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання корупційній злочинності. Корупційна злочинність в Україні: сучасний стан, детермінанти та запобігання: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи та канд. юрид. наук, доц. Є. В. Расюка. Київ: ФОП Масляков, 2018. С. 290–302.

275. Колб І. О., Джужа О. М. Щодо питання відповідальності кадрової політики в кримінально-виконавчих системах світу загально-національних програм протидії злочинності. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2017. С. 32–34.
276. Колб І. О., Журавська З. В. Про види і форми контролю забезпечення безпеки у кримінально-виконавчій діяльності України. *Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах Євроінтеграції України: матеріали Всеукр. підсумкової наук.-практ. конф. (м. Київ, 12 берез. 2015 р.): у 2-х ч.* Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 54–55.
277. Колб І. О., Чередніченко С. Ю. Поняття, зміст та види заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, що застосовуються до засуджених у місцях позбавлення волі. Застосування заходів фізичного впливу спеціальних засобів і зброї у місцях позбавлення волі: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи та д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба). Київ: Вид-во «Кондор», 2016. С. 18–32.
278. Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 32 с.
279. Колб О. Г., Баран І. Л., Кузьмук Т. В. Заходи безпеки, що застосовуються до ув'язнених і засуджених в Україні: метод. рек. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. 19 с.
280. Коломоець Т. О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2005. 43 с.
281. Комзюк А. Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2002. 37 с.

282. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 30.11.1964 р. Набула чинності для України 29.12.1995 р. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 235–245.
283. Конвенція про передачу засуджених осіб: прийнята Парламентською Асамблеєю Ради Європи 21.03.1983 р. Набула чинності для України 01.01.1996 р. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 253–262.
284. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 39/46 від 10 грудня 1984 року. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями/упоряд. О. І. Шинальський та ін.* Київ: Анна-Т, 2008. С. 63–69.
285. Конопельський В. Я. Кримінально-виконавчі засади диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків: ХНУВС, 2015. 36 с.
286. Конституція України: чинне законодавство станом на 16 січня 2019 р.: офіц. текст. Київ: Алерта, 2019. 81 с.
287. Конфліктологія: навч. посіб./П. С. Прибутько, Р. В. Михайленко, Л. М. Дубчак та ін. Київ: КНТ, 2010. 136 с.
288. Конфліктологія: навч.-метод. посіб./Б. І. Бараненко, Л. І. Казміренко, В. Г. Андросюк та ін.; за заг. ред. Я. Ю. Кондратьєва. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2003. 144 с.
289. Копотун І. М. Громадський порядок як об'єкт кримінально-правової охорони: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2008. 20 с.

290. Копотун І. М. Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях: монографія. Київ: ПП «Золоті ворота», 2013. 472 с.
291. Коржанський М. Й. Уголовне право України. Частина загальна: курс лекцій. Київ: Наук. думка та Укр. вид. група, 1996. 336 с.
292. Корнеєв Ю. В. Адміністративно-правове забезпечення особистої безпеки працівників податкової міліції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь: Нац. акад. держ. податк. служби України, 2002. 18 с.
293. Король М. О., Сидорук Д. А. Особливості затримання осіб, що поміщаються до місць тимчасового тримання Державної прикордонної служби України за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. *Актуальні проблеми кримінологічного права, процесу, проблематики та оперативно-розшукової діяльності: тези III Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 1 берез. 2019 р.)*. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2019. С. 474–477.
294. Корупційні та інші злочини, що вчиняються у сфері виконання покарань: кримінологічна характеристика та запобігання: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Вид. дім «Кондор», 2019. 444 с.
295. Косенко О. М. Права людини, засудженої до позбавлення волі: законодавче забезпечення і проблеми реалізації. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 266–268.
296. Костенко О. М. Воля і свідомість злочинця (дослідження із застосуванням принципу натуралізму): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. держ. ун-т ім. Тараса Шевченка, 1995. 46 с.
297. Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу: монографія. Київ: Атіка, 2008. 352 с.

298. Костицький М. В., Кушакова-Костицька Н. В. Захист прав засуджених у сув'язі з виробленням у них почуття обов'язку (спроба філософсько-правового аналізу). *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває у конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 264–266.
299. Кравченко Ю. Ф. Актуальні проблеми реформування органів внутрішніх справ України (організаційно-правові питання): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХУВС, 1998. 19 с.
300. Кревчун О. М., Крутова А. Є. Перспективи вдосконалення правового регулювання прогресивної системи виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2 груд. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-вик. служби, 2016. С. 142–145.
301. Кривенда В. Ю. Форми і методи діяльності міліції громадської безпеки в сучасних умовах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 16 с.
302. Криворучко Л. С. Організація професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ до дій в екстремальних умовах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2008. 20 с.
303. Криміналістика: учеб. для вузов/под ред. проф. Р. С. Белкина. Москва: НОРМА-ИНФРА, 1999. 990 с.
304. Криминология: учебник/под ред. проф. В. Д. Малкова. Москва: Юстицинформ, 2004. 528 с.
305. Кримінальне право України. Загальна частина/за ред. П. С. Матишевського. Київ: Юрінком Інтер, 1997. 512 с.
306. Кримінальне право України: загальна частина: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти/В. І. Борисов, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін та ін.; за заг. ред.

- М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ; Харків: Юрінком Інтер; Право, 2002. 416 с.
307. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. 5-те вид., допов./за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина/Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгіна та ін. 2013. 1040 с.
308. Кримінальний кодекс України: прийнятий законом України від 5 квітня 2001 року. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
309. Кримінальний кодекс Української РСР: затверджений 28 грудня 1960 року. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1961. № 2. Ст. 14.
310. Кримінальні покарання в Україні: доповідь. Донецьк: Донец. Меморіал, 2007. 36 с.
311. Кримінально-виконавча система України у липні 2018 р. Статистичний огляд. URL: <http://ukrprison.org.ua/statistics/1533198157>
312. Кримінально-виконавче право України (Загальна та Особлива частини): навч. посіб./за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 448 с.
313. Кримінально-виконавче право України: підручник/О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2010. 752 с.
314. Кримінально-виконавче право України: підручник: у 2-х т. Т. 1/В. А. Музика, В. Я. Конопельський, Є. О. Письменний та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. Ю. Бараша. Київ: Нац. акад. внутр. справ; ФОП Кандиба Т. П., 2018. 364 с.
315. Кримінально-виконавче право: навч. посіб. Вид. 2-ге, змін. і доповн./В. А. Бадира та ін.; за заг. ред. Т. А. Денисової. Київ: Істина, 2010. 480 с.
316. Кримінально-виконавчий кодекс України: науково-практичний коментар/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Коваленка, д-ра юрид. наук, проф. А. Х. Степанюка. Київ: Атіка, 2012. 492 с.

317. Кримінально-виконавчий кодекс України: прийнятий 11 липня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.
318. Кримінально-правова характеристика кримінально-виконавчого Кодексу Польщі: метод. рек. для студ. юрид. ф-ту/уклад. О. М. Юхим'юк, О. Г. Колб, А. Б. Косило. Луцьк: Юстас, 2001. 90 с.
319. Кримінологічна віктимологія: навч. посіб./за заг. ред. проф. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2006. 352 с.
320. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія): посібник/за ред. О. М. Джужи. Київ: НАВС, 2013. 620 с.
321. Кримінологія. Загальна частина. Альбом схем/автори-упоряд.: С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, С. Г. Кулик, О. С. Шеремет. Чернігів: ПАТ «ПВК “Десна”», 2015. 658 с.
322. Кримінологія: навч. посіб./О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2009. 312 с.
323. Кримінологія: підручник для студ. вищ. навч. закл./О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 416 с.
324. Кримінологія: підручник/В. В. Голіна, Б. М. Головін, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни, Б. М. Головіна. Харків: Право, 2014. 440 с.
325. Кубрак Р. М., Ленъ В. В. Кримінально-виконавча характеристика засуджених з психічними відхиленнями до позбавлення волі на певний строк: монографія. Дніпро: Вид. Біла К. О., 2018. 272 с.
326. Кубрак С. М. Засоби регулювання поведінки осіб із психічними відхиленнями, засуджених до позбавлення волі на певний строк, в умовах кримінально-виконавчої установи. *Сучасне та майбутнє в тенденціях підготовки студентів ВНЗ: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 12–14 жовт. 2010 р.)*. Чернігів: ЧЮК, 2010. С. 87–91.

327. Кулешов О. О. Діяльність адміністративної служби міліції по припиненню правопорушень (організаційно-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь: Нац. акад. держ. служби України, 2005. 20 с.
328. Кулик О. Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 288 с.
329. Кулик П. М. Боротьба зі злочинами, що вчиняються з використанням зброї: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. 19 с.
330. Курій Т. Р. Вивчення агресивної поведінки засуджених. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1999. № 4. С. 137–145.
331. Курко М. Н. Діяльність Міністерства внутрішніх справ України щодо європейської інтеграції: організаційно-правові засади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2004. 21 с.
332. Лапин А. А. Стратегия обеспечения криминологической безопасности личности, общества, государства и ее реализация органами внутренних дел: монография/под ред. С. Я. Лебедева. Москва: ЮНИТИ-ДАНА; Закон и право, 2012. 295 с.
333. Лапка О. Я. Соціально-правовий захист працівників міліції України (адміністративно-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь: Нац. акад. держ. податк. служби України, 2003. 19 с.
334. Левенець А. Є. Парадигма поняття особистісної стійкості працівників пенітенціарних закладів. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2 груд. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 300–303.
335. Левчук І. П. Мистецтво публічного виступу: вербальний складник. Луцьк: Волин. обл. центр підготовки та підвищення кваліфікації органів держ.

- влади, органів місцевого самоврядування, держ. підприємств, установ і організацій, 2018. 20 с.
336. Леженіна О. І. Організаційно-правові засади участі органів внутрішніх справ України у міжнародній правоохоронній діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2004. 20 с.
337. Лисенко М. І. Ізоляція засуджених до позбавлення волі на певний строк у виправних колоніях: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2017. 218 с.
338. Лисенко О. Предмет порівняльного правознавства. *Право України*. 2001. № 3. С. 148–153.
339. Литвинов О. М. Адміністративно-територіальна координація діяльності суб'єктів профілактики злочинів в Україні на місцевому рівні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2002. 20 с.
340. Лісова Н. В. Крайня необхідність як обставина, що виключає злочинність діяння: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2007. 20 с.
341. Ліховіцький Я. О. Кримінологічні засади запобігання злочинам, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2018. 40 с.
342. Логвиненко М. І. Правове регулювання діяльності міліції по забезпеченню політичного права громадян на свободу зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2004. 21 с.
343. Лопоха В. В. Запобігання злочинам, що вчиняються персоналом виправних колоній України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Акад. адвокатури України, 2016. 18 с.
344. Лошицький М. В. Адміністративно-правові відносини в сфері охорони громадського порядку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 2002. 17 с.

345. Лукашевич А. А. Духовна культура пенітенціарного персоналу – компонент професійної майстерності. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 2. С. 86–91.
346. Лукашевич С. Ю. Попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі: монографія. Харків: Вид. СПД Вапнярчук Н. М., 2006. 104 с.
347. Лупіносова О. М. Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2007. 20 с.
348. Лучко С. В. Соціальна робота із засудженими як напрям функціонування пенітенціарних систем зарубіжних країн. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2014. Вип. 4. Т. 2. С. 166–169.
349. Львовчкін В. А. Нормативно-правові та організаційні засади забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС України, 2002. 18 с.
350. Магда С. О. Забезпечення прав, свобод та реалізації обов'язків громадян в умовах надзвичайних адміністративно-правових режимів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2008. 20 с.
351. Мак-Манус Д. Роль персоналу у збереженні прав людини у в'язниці. *Аспект: інформ. бюлетень*. 2003. № 2 (10). С. 5–9.
352. Маляренко В. Т. Про соціальну зумовленість і справедливість покарання. *Вісник Верховного Суду України*. 2002. № 3 (33). С. 32–44.
353. Мамчур В. М. Кримінальна відповідальність за умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2002. 20 с.

354. Мантуляк Ю. В. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як обставини, що виключає злочинність діяння: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Акад. адвокатури України, 2006. 17 с.
355. Мардох Д. Боротьба з жорстоким поведженням і безкарністю та ефективне розслідування жорстокого поведження. Доповідь по Україні. Київ: К.І.С., 2010. 108 с.
356. Марітчак Т. М. Помилки у кваліфікації злочинів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2003. 16 с.
357. Мартиненко О. А. Злочини серед працівників ОВС України: їх детермінація та попередження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого, 2007. 36 с.
358. Марьяновский Г. Еще немного о первом мониторинге в Украине. *Аспект: информ. бюллетень*. Донецк: Донец. Мемориал, 2001. № 3. С. 16–17.
359. Материнский долг. *К новой жизни*. 1990. № 1. С. 12.
360. Мацелик Т. О. Адміністративний примус в діяльності органів державної податкової служби України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь: Нац. акад. держ. податкової служби України, 2005. 17 с.
361. Машинская Н. В. Насилие в семье (криминологические и уголовно-правовые аспекты): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2001. 163 с.
362. Мащенко Д. М. Інститут необхідної оборони у кримінальному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2016. 20 с.
363. Медведев В. С. Психологічна підготовка персоналу в умовах реформування пенітенціарної системи України. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 2. С. 92–95.

364. Медведєв В. С. Шляхи попередження та подолання професійної деформації працівників УВП. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 42–47.
365. Международная тюремная реформа: годовой отчет 2005. Киев: Пенал Реформ Интернешл (Penal reform International), 2005. 37 с.
366. Мельник І. В. Застосування заходів адміністративного примусу в умовах розбудови правової держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 2004. 20 с.
367. Мельник Р. С. Забезпечення законності застосування заходів адміністративного примусу, не пов'язаних з відповідальністю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2002. 19 с.
368. Михалко І. С. Галузевий принцип раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослужняності поведінки засуджених як підґрунтя ефективності дії основних засобів виправлення і ресоціалізація засуджених. *Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі*: монографія/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. Х. Степанюка. Херсон: Кроссроуд, 2011. С. 275–298.
369. Михалко І. С. Забезпечення принципу раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослужняної поведінки засуджених: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого, 2012. 20 с.
370. Михеев Р. И. Проблемы вменяемости и невменяемости в советском уголовном праве. Владивосток: Изд-во Дальневосточ. ун-та, 1983. 300 с.
371. Міжнародна поліцейська енциклопедія: в 10-ти т. Київ: НАВС, 2014. Т. 8. 1036 с.
372. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: прийнятий 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН (резолюція № 2200 А (XXI)). *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяль-*

- ності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями. Київ: АННА-Т, 2008. С. 27–45.
373. Мінімальні стандартні правила поводження із засудженими: прийняті 30.08.1955 р. на I Конгресі ООН з попередження злочинності та поводження з засудженими. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями/упоряд.* О. І. Шинальський та ін. Київ: Анна-Т, 2008. С. 18–36.
374. Морозов О. М., Курій Т. Р. Методика автогенного тренування. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики.* 1998. № 3. С. 104–109.
375. Морозов О. М., Морозова Т. Р. Агресивні засуджені: монографія. Київ: МП «Леся», 2000. 204 с.
376. Музика А. А. Методичні рекомендації щодо запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань і слідчих ізоляторів. Київ: Паливода А. В., 2016. 94 с.
377. Музичук О. М. Організаційно-правові основи участі громадян в охороні громадського порядку і боротьби з правопорушеннями: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2003. 20 с.
378. Муравйов К. В. «Арештантська спільнота», як суспільно-психологічний феномен у місцях позбавлення волі. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики.* 2000. № 5. С. 151–157.
379. Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого, 2000. 35 с.
380. Нагорний О. П. Законність в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ та шляхи її удосконалення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 2003, 21 с.
381. Назимко Є. С. Зарубіжний досвід кримінально-правової регламентації інституту покарання неповнолітніх: монографія/за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ: КНТ, 2015. 368 с.

382. Науково-практичний коментар до Закону України «Про міліцію». Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1996. 144 с.
383. Науково-практичний коментар до Кримінально-виконавчого кодексу України/А. П. Гель, О. Г. Колб, В. О. Корчинський та ін.; за заг. ред. А. Х. Степанюка. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
384. Науково-практичний коментар до Кримінально-виконавчого кодексу України/І. Г. Богатирьов, О. М. Джужа, О. І. Богатирьова та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. І. Г. Богатирьова. Київ: Атіка, 2010. 344 с.
385. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: за станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 р./ за ред. С. С. Яценка. Київ: А.С.К., 2002. 936 с.
386. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-тє вид., переробл. та допов./за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ: Атіка, 2005. 1064 с.
387. Науково-практичний коментар кримінального кодексу України/за заг. ред. О. М. Джужи, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид. переробл. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
388. Негодченко О. В. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ: організаційно-правові засади: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2004. 36 с.
389. Нежурбіда С. І. Злочинна необережність: концепції, механізм і шляхи протидії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 20 с.
390. Нежурбіда С. І. Кримінологічне вчення про причинність злочинності: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС, 2015. 605 с.
391. Неїжзана М. П. Зарубіжний досвід професійної підготовки працівників Державної кримінально-ви-

- конавчої служби. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 171–174.
392. Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюллетень. Киев: Гл. упр-ние по исполнению наказаний МВД Украины, 1992. 28 с.
393. Ніколенко Д. О. Культура професійного спілкування з засудженими. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 2. С. 5.
394. Ніколенко Д. О. Культура професійного спілкування з засудженими. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 1 (2). С. 57–61.
395. Ніколенко Д. О. Передбачення в структурі професійного спілкування співробітників УВП із засудженими. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1998. № 3. С. 50–54.
396. Новицкий М. Что такое права человека? *Аспект: информ. бюллетень*. Донецк: Донец. Мемориал, 2001. № 3. С. 46–49.
397. Новіков В. В. Адміністративно-правові основи профілактики порушень дорожнього руху: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 1997. 24 с.
398. Новосад Ю. О. Про деякі аргументи щодо необхідності здійснення прокурорського нагляду у сфері виконання покарань і запобігання злочинам. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон: Гельветика, 2016. С. 68–73.
399. Огляд рішень Європейського суду з прав людини. Донецьк: Донец. Меморіал, 2011. 55 с.
400. Ожегов С. И. Словарь русского языка. 18-е изд., стереотип/под ред. Н. Ю. Шведовой. Москва: Рус. яз., 1986. 797 с.

401. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. 2-е изд., допол., исправ. Москва: Наука, 1988. 749 с.
402. Окопина О. М. Органи внутрішніх справ в організаціїно-правовому механізмі реалізації виконавчої влади в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2007. 21 с.
403. Олійник В. С. Конституційне право на свободу та особисту недоторканість: поняття та характерні риси. *Право України*. 2000. № 12. С. 33–36.
404. Ольховський Є. Б. Адміністративно-правові заходи забезпечення громадської безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого, 2004. 17 с.
405. Омар Мухамед Мусса Ісмаїл. Обставини, що виключають злочинність діяння у кримінальному праві України та Йорданій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. 19 с.
406. Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань України у 2000 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУ ПВП, 2001. № 6. 78 с.
407. Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність органів та установ виконання покарань України у 1998 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУ ПВП, 1999. 83 с.
408. Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1995 році: інформ. бюлетень. Київ: ГУВП МВС України, 1996. № 16. 98 с.
409. Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1997 році: інформ. бюлетень. Київ: УУВП МВС України, 1998. № 20. 113 с.
410. Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань у 1999 році: інформ. бюлетень. Київ: ДД УПВП, 2000. 84 с.

411. Оперативно-служебная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1992 году: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1993. № 4. 46 с.
412. Оперативно-служебная и производственно-хозяйственная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины за 1993 год: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1994. № 10. 88 с.
413. Орел Ю. В. Кримінальна відповідальність за злісну непокору вимогам адміністрації виправної установи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ: ДУВС, 2008. 20 с.
414. Осадчий В. І. Кримінальна відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень працівникові правоохоронного органу (стаття 189-4 КК України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1994. 23 с.
415. Осадчий В. І. Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС України, 2004. 36 с.
416. Осауленко О. І. Підзаконне регулювання прав та свободу осіб, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі. *Кримінально-виконавча система України: теорія, практика, законодавство*. Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1994. С. 59–64.
417. Основные направления реформы уголовно-исполнительной системы в Украинской ССР: постановление Кабинета Министров Украинской ССР от 11.07.1991 г. № 88. Киев: РИО МВД Украинской ССР, 1991. 18 с.
418. Остапенко Л. А. Кримінально-правова характеристика умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах (статті 116, 117, 118 КК України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2003. 17 с.
419. Остапко К. С. Правова регламентація виконання покарання у виді позбавлення волі у виправних

- колоніях мінімального рівня безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2018. 20 с.
420. Охман О. В. Правове регулювання застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї щодо засуджених у місцях позбавлення волі в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС, 2015. 20 с.
421. Павленко Н. Г. Адміністративно-правові засади діяльності персоналу міліції громадської безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь: Нац. акад. держ. податкової служби України, 2006. 20 с.
422. Павленко Т. А. Концепція кримінально-правової охорони права людини на життя в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2008. 20 с.
423. Пампура І. І. Життєва криза в умовах професійної діяльності працівників кримінально-виконавчої системи та органі внутрішніх справ. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2000. № 5. С. 210–215.
424. Панасюк М. Б. Проблеми реабілітації ув'язнених: західний досвід. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2001. № 6. С. 144–157.
425. Панов М. І. Понятійний апарат кримінального права та його наукове і практичне значення. Харків: Право, 2018. 48 с.
426. Панов Н. И. Квалификация насильственных преступлений. Харьков: Юрид. ин-т, 2014. 280 с.
427. Парасюк М. В. Адміністративно-правове регулювання службової дисципліни працівників органів внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1995. 22 с.
428. Пашков С. М. Організаційно-правові засади діяльності судової міліції по забезпеченню безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь: Нац. ун-т держ. податкової служби України, 2008. 18 с.

429. Петрова І. П. Нормативно-правове регулювання організації і діяльності міліції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь: Нац. акад. держ. податкової служби України, 2004. 21 с.
430. Петухов В. А. Організаційно-правові аспекти проходження практики та стажування в підрозділах МВС України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2003. 20 с.
431. Підсумкові огляди організації охорони здоров'я в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах, згідно розпоряджень ДДУПВП України, ДПтС України, ДКВС України 2004–2017 рр. Київ: Адміністрація ДКВС М-ва юстиції України, 2018. 132 с.
432. Піскун І. І. Адміністративно-правові засади встановлення і застосування адміністративного арешту, виправних та громадських робіт: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 20 с.
433. Плева В. А. Організаційно-правові проблеми матеріальної відповідальності осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 1999. 19 с.
434. Плиско В. І. Регуляция состояния напряженности сотрудников в стрессогенных ситуациях. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2001. № 6. С. 376–380.
435. Плужнік О. І. Кримінальна відповідальність за порушення режиму відбування покарання у виправних установах та тримання під вартою: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС України, 2003. 20 с.
436. Подільчак О. М. Мотиви та мотивація злочинів, учинених жінками: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2005. 20 с.
437. Подкоритова Л. М. Затримання осіб, які вчинили злочин, як обставина, що виключає злочинність

- вчинку (соціальні та кримінально-правові проблеми): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. держ. ун-т ім. Тараса Шевченка, 1999. 217 с.
438. Подкоритова Л. М. Затримання осіб, які вчинили злочин, як обставина, що виключає злочинність вчинку (соціальні та кримінально-правові проблеми): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: ХУВС, 1999. 17 с.
439. Поліщук В. Г. Адміністративно-правове регулювання та практика проведення масових заходів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХУВС, 1999. 17 с.
440. Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань: затверджений Указом Президента України від 31 липня 1998 р. № 827/98. *Урядовий кур'єр*. 1998. № 154/155. Ст. 637.
441. Положення про Міністерство юстиції України: Постанова Кабінету міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228. *Офіційний вісник України*. 2014. № 54. Ст. 1455.
442. Положення про Національну поліцію: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 877. *Офіційний вісник України*. 2015. № 89. Ст. 2971.
443. Положення про територіальне (міжрегіональне) воєнізоване формування Державної кримінально-виконавчої служби України: затверджено наказом Міністерства юстиції України від 06.02.2017 р. № 292/5. *Офіційний вісник України*. 2017. № 15. Ст. 458.
444. Полторацький проти України: рішення Європейського Суду з прав людини від 19 квітня 2003 р. *Огляд рішень Європейського Суду з прав людини*. Донецьк: Донец. Меморіал, 2011. С. 27–30.
445. Попович А. Застосування сили, спеціальних засобів та зброї працівниками правоохоронних органів. *Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т./відп. ред.: Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Та-*

- цій, Ю. С. Шемшученко. Київ: Концерн «Вид. дім «Ін'юре»», 2003. Т. 2: Права людини у контексті поліцейської діяльності. 2003. 1068 с.
446. Посметний В. В. Організаційно-правові аспекти початкової професійної підготовки персоналу ОВС України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2003. 19 с.
447. Права людини в місцях позбавлення волі. Практика моніторингу на Півдні України. Одеса: ООБФ «За майбутнє без СНІДУ», 2000. 96 с.
448. Правила внутреннего распорядка изоляторов временного содержания, следственных изоляторов, исправительных учреждений и воспитательных колоний Российской Федерации. Новосибирск: Изд-во Сиб. ун-та, 2011. 111 с.
449. Правила внутрішнього порядку виправно-трудо-вих установ: затверджені наказом Державного Департаменту України з питань виконання покарань від 5 червня 2000 р. № 110. Київ: ДДУПВП, 2000. 85 с.
450. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затверджені Наказом ДД УПВП від 25 грудня 2003 р. № 275. *Офіційний вісник України*. 2004. № 52 (ч. 2). Ст. 2898.
451. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затверджені наказом Міністерства юстиції України від 28 серпня 2018 р. № 2823/5. *Офіційний вісник України*. 2018. № 70.
452. Правила застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку: затверджені постановою Ради Міністрів УРСР від 27 лютого 1991 р. № 49. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/49-91-%D0%BF>
453. Правила Манделы. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении обращения с заключенными. Харьков: ООО «Издательство права человека», 2015. 40 с.
454. Право на особисту безпеку засуджених до позбавлення волі в Україні: поняття, зміст та форми забезпечення: навч. посіб./А. В. Баб'як, В. В. Василевич,

- З. В. Журавська та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі та д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Львів: Галиц. вид. спілка, 2014. 254 с.
455. Правова статистика: підручник/О. М. Джужа, В. В. Василевич, Г. С. Поліщук та ін.; за ред. проф. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2014. 448 с.
456. Правові засади діяльності прокуратури України у сфері виконання покарань: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі, д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. 240 с.
457. Правознавство: словник термінів: навч. посіб./за ред. В. Г. Гончаренка. Київ: Юрисконсульт, 2007. 438 с.
458. Предупреждение пыток в Украине. 2-е изд. Донецк: Донец. Мемориал, 2003. 252 с.
459. Прибутько П. С., Заяць Н. В., Лук'янець Г. І. Основи методології, наукових досліджень: навч. посіб. для студ. і курсантів/за ред. П. С. Прибутька. Київ: НАВС, 2015. 156 с.
460. Примаченко В. Ф. Затримання особи, яка вчинила злочин, як обставина, що виключає злочинність діяння: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ: ДУВС, 2008. 20 с.
461. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 1 грудня 1994 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 52. Ст. 455.
462. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 року. *Офіційний вісник України*. 2003. № 16. Ст. 697.
463. Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування МВС України: Указ Президента України від 12 березня 1999 р. № 248/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 11. Ст. 24.
464. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України

- від 23.02.2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.
465. Про відміну Інструкції про умови тримання і порядок примусового годування в установах кримінально-виконавчої системи осіб, які відмовляються від вживання їжі: наказ Міністерства юстиції України від 12.02.2014 р. № 324/5. *Офіційний вісник України*. 16.05.2017. № 38. С. 7.
466. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері виконання покарань: Закон України від 18 травня 2017 року. *Голос України*. 2017. № 111. 20 черв. С. 2–3.
467. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених: Закон України від 6 вересня 2016 року № 1492-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 42. Ст. 699.
468. Про внесення змін до Кримінально-виконавчого Кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів: Закон України від 08.04.2014 р. № 1186-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 2. Ст. 869.
469. Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо вдосконалення порядку застосування до засуджених заходів заохочення і стягнення: Закон України від 6 вересня 2016 р. № 1487-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 42. Ст. 699.
470. Про внесення змін у нормативно-правові акти, що стосуються сфери виконання покарань України: Закон України від 16.10.2012 р. № 5461-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 5. Ст. 62.
471. Про Внутрішні війська України: Закон України від 16 березня 1992 року. *Голос України*. 1992. 21 лип. С. 5–8.
472. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон України від 19 червня 2003 р. № 975-IV.

- Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 46. Ст. 366.
473. Про Державний бюджет України на 2019 рік: Закон України 28 лютого 2019 р. № 2696-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. № 25. Ст. 878.
474. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994 р. № 11. Ст. 50.
475. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 р. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. С. 4–10.
476. Про державну статистику: Закон України від 17 червня 1992 року № 2614-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 43. Ст. 608.
477. Про дії «жовтих жилетів» у Франції (2018–2019 рр.). Жовті жилети: чого нас учить історія/уклад. Жерар Нуар'ель. Київ: Журн. «Спільне», 2018. С. 5.
478. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2014. 56 с.
479. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2015 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2016. Кн. 2. 20 с.
480. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2007 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУ ПВП, 2008. Кн. 1. 56 с.
481. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2008 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2009. Кн. 1. 64 с.
482. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2009 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2010. Кн. 1. 56 с.
483. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2011. Кн. 1. 69 с.

484. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2012 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2013. Кн. 1. 59 с.
485. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2014 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2015. Кн. 1. 62 с.
486. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2015 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2016. Кн. 1. 58 с.
487. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2011 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2012. Кн. 2. 61 с.
488. Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. *Урядовий кур'єр*. 2004. 20 квіт. С. 2–3.
489. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 р. № 9. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах*/уклад. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 136–141.
490. Про застосування судами законодавства що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідності та власність працівників правоохоронних органів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.06.1992 р. № 8. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах*/уклад. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 100–108.
491. Про затвердження Виправно-трудоного кодексу Української РСР: затверджений Законом Української РСР від 23 грудня 1970 р. № 3325-07. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1971. № 1. Ст. 6.

492. Про затвердження Інструкції з організації охорони кримінально-виконавчих установ закритого типу: наказ ДДУПВП від 8 грудня 2003 р. № 237. Київ: ДДУПВП, 2003. 87 с.
493. Про затвердження Інструкції з організації охорони та нагляду у виховних колоніях: наказ ДДУПВП від 20.07.2004. № 220. Київ: ДДУПВП, 2004. 69 с.
494. Про затвердження Інструкції про порядок добору, вивчення, оформлення кандидатів на посади рядового і начальницького складу та проведення спеціальних перевірок осіб, які приймаються на службу (роботу) до кримінально-виконавчої системи України: наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань від 15 травня 2000 р. № 94. Київ: ДДУПВП, 2000. 24 с.
495. Про затвердження Кримінально-процесуального кодексу Української РСР: Закон України від 30 грудня 1960 року. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1961. № 2. Ст. 15.
496. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25.08.2015 р. № 501/2015. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 160. 2 верес. С. 2–4.
497. Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань: постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024. *Офіційний вісник України*. 2018. № 3. Ст. 117.
498. Про затвердження Положення про Державну пенітенціарну службу України: Указ Президента України від 6 квітня 2011 року. № 394-2011. *Офіційний вісник України*. 2011. № 28. Ст. 1161.
499. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.
500. Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України: Указ Президента України від 8 листопада

- 2012 р. № 631/2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 87. Ст. 750.
501. Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. № 348. *Офіційний вісник України*. 2016. № 44. Ст. 1117.
502. Про майдан 2013–2014 рр. Незламні. Луцьк/уклад. Медвідь В. Луцьк: Твердиня, 2014. 122 с.
503. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 4. Ст. 20.
504. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV. *Офіційний вісник України*. 1999. № 18. Ст. 876.
505. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. № 132. 18 лип. С. 2–5.
506. Про Національну гвардію України: Закон України від 13 березня 2014 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594.
507. Про незалежність Каталонії (2017 р.). Іспанія: у сутичках прихильників незалежності Каталонії з поліцією. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/12/22/7202018/>
508. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 94. Ст. 3334.
509. Про основи охорони здоров'я в Україні. Закон України від 19 листопада 1992 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
510. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 р. № 3352-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 360.
511. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII. *Офіційний вісник України*. 2019. № 76. Ст. 2631.

512. Про Рахункову палату Верховної Ради України: Закон України від 2 липня 2015 р. № 576-VIII. *Офіційний вісник України*. 2015. № 63. Ст. 2074.
513. Про спробу державного перевороту у Туреччині (2016 р.). Спроба перевороту в Туреччині. URL: <https://tyzhden.ua/News/204865>
514. Про стан додержання законів в органах і установах виконання покарань в 2017 році при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: матеріали колегії Генеральної прокуратури. Київ: Ген. прокуратура, 2017. 89 с.
515. Про стан додержання законів в органах і установах виконання покарань в 2018 році при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: матеріали колегії Генеральної прокуратури. Київ: Ген. прокуратура, 2018. 76 с.
516. Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. 34 с.
517. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних інститутів на 2015–2020 рр.: Указ Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015. *Офіційний вісник Президента України*. 03.06.2015. № 13. Ст. 864.
518. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. *Урядовий кур'єр*. 15.01.2015. № 6.
519. Про судову практику в справах про злочини пов'язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.02.1993 р. № 2. *Постанови*

- Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 109–116.*
520. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 р. № 2. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/уклад. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 202–212.*
521. Про судову практику у справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами чи бойовими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: постанова Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах від 26 квітня 2002 р. *Постанови Пленуму Верховного у кримінальних справах/упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 176–182.*
522. Про судову практику у справах про злочини проти власності: постанова Пленуму Верховного Суду України від 11.06.2009 р. № 10. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/уклад. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 427–438.*
523. Про судову практику у справах про необхідну оборону: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 1. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/упоряд. В. П. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 169–171.*
524. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 15. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах/упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 254–258.*

525. Про судову практику у справах про хуліганство: постанова Пленуму Верховного Суду України від 22.12.2006 р. № 10. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах*/упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненка, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 370–375.
526. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-Р. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 178. 20 верес. С. 8–9.
527. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав дитини: проект Закону України. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF1ZO00A.html
528. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР. *Офіційний вісник України*. 1998. № 1. Ст. 5.
529. Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань: Указ Президента України від 22 квітня 1998 року № 344/98. *Урядовий кур'єр*. 1998. № 82–83. 30 квіт. С. 3.
530. Проблеми забезпечення прав засуджених у кримінально-виконавчій системі України/за заг. ред. Є. Ю. Захарова. Харків: Права людини, 2009. 368 с.
531. Проблеми протидії злочинності: підручник/за заг. ред. проф. О. Г. Кальмана. Харків: ТОВ «Фірма «Новософт»», 2013. 352 с.
532. Продаєвич В. О. Місце адміністративної відповідальності в системі заходів адміністративного примусу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2007. 19 с.
533. Пташинський О. Б. Правові проблеми реформування пенітенціарної системи в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. 18 с.

534. Пташинський О. Б. Українське законодавство та заборона жорстокого поводження з ув'язненими. *Аспект: інформ. бюлетень*. Донецьк: Донец. Меморіал, 2001. № 3. С. 3–6.
535. Пузирьов М. С. Диференціація та індивідуалізація виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС, 2012. 252 с.
536. Пузирьов М. С. Порівняльний аналіз виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні та зарубіжних країнах: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2018. 514 с.
537. Пузирьов М. С. Порівняльний аналіз застосування основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених в Україні та Франції. *Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 604–607.
538. Радов Г. О. Першочергові проблеми пенітенціарної політики України на сучасному етапі. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 12–16.
539. Радов Г. О. Роль та місце пенітенціарної системи в структурі державного управління України. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 2. С. 5–10.
540. Радов Г. Персонал и взаимодействие тюрьмы и общества. *Тюрьма и общество: материалы семинара для персонала*. Донецк: Донец. Мемориал, 2000. С. 14–28.
541. Рева О. М., Михайлов О. В. Оцінка небезпечних властивостей поведінки, оперативного мислення та прийняття рішень у майбутніх юристів. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1999. № 4. С. 193–196.
542. Ревель Ж. Ф. Застосування сили та порушення прав людини. *Міжнародна поліцейська енциклопедія*

- дія: у 10 т./відп. ред.: Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемниченко. Київ: Концерн «Вид. дім “Ін’юре”», 2003. Т. 2: Права людини у контексті поліцейської діяльності. 2003. 1068 с.
543. Резніченко Г. С. Особливості виконання і відбуквання покарання у виді позбавлення волі стосовно засуджених жінок: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ: ДУВС, 2009. 18 с.
544. Результати соціологічного дослідження «Соціально-психологічний мікроклімат у середовищі засуджених та персоналу установ виконання покарань України». Біла Церква: Білоцерк. училище професійної підготовки персоналу ДКВС України, 2011. 89 с.
545. Рибачук В. І. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти боротьби з незаконними діями при поводженні зі зброєю, бойовими патронами та вибуховими речовинами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2001. 21 с.
546. Рижов В. С. Цілісний педагогічний процес в розбудові юридичної освіти як складова навчання персоналу в Міністерстві юстиції України. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2 груд. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 332–335.
547. Рішення Конституційного Суду України «У справі за конституційним зверненням Київської міської ради, професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство»), № 12-пр/98 від 9 липня 1998 року. *Офіційний вісник України*. 1998. № 32. Ст. 1209.
548. Роль і вплив кримінального та кримінально-виконавчого законодавства Польщі у реформуванні правового поля України: метод. рек. зі спецкурсу «Основи реформування кримінально-виконавчого

- законодавства України/О. Г. Колб, А. Б. Косило, О. М. Юхим'юк, А. М. Октисюк. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. 84 с.
549. Романенко О. В. До питання участі інститутів громадянського суспільства у формуванні пенітенціарної політики в Україні. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2000. № 5. С. 11–14.
550. Романенко О. В. Пенітенціарна функція демократичної правової держави та роль громадянського суспільства в механізмі її реалізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2004. 19 с.
551. Романенко О. В. Сутність пенітенціарної функції демократичної правової держави. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 2. С. 53–56.
552. Романов М. В. Правове регулювання заходів стягнення, що застосовуються до осіб, позбавлених волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2003. 20 с.
553. Рубцов В. В. Обставини, що виключають злочинність діяння у діяльності експертів. *Теорія кримінально-правової кваліфікації як феномен української кримінально-правової доктрини: тези доп. та повідомл. учасників наук.-практ. конф. (м. Львів, 16 січ. 2016 р.)*. Львів; Київ: Вид. дім «АртЕк», 2016. С. 147–152.
554. Руденко В. І. Мотиви вчинення злочинів персоналом установ виконання покарань України: поняття та запобігання їх реалізації на практиці: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя: Класичний приватний ун-т, 2018. 20 с.
555. Рудник В. І. Реалізація принципу гуманізму при виконанні та відбуванні покарання у виді позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС, 2010. 20 с.
556. Рудницький М. І. Загальна характеристика міжнародних нормативно-правових актів у сфері вико-

- нання покарань і поведження із засудженими. *Кримінально-виконавче право України: підручник: у 2-х т. Т. 1*/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. Ю. Бараша. Київ: Нац. акад. внутр. справ; ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 124–152.
557. Рудой К. М. Адаптація адміністративного законодавства України у сфері охорони особистих прав громадян до норм Європейського Союзу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2004. 20 с.
558. Рябих Н. В. Забезпечення в Україні прав засуджених до позбавлення волі на охорону життя та здоров'я: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя: Класичний приватний ун-т, 2016. 20 с.
559. Рябчинська О. П. Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвес-трейд, 2013. 448 с.
560. Ряшко О. В. Законність у контексті профілактики правопорушень в службовій діяльності міліції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. 20 с.
561. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1999. 18 с.
562. Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 36 с.
563. Саїчин О. С. Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у випадку перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2002. № 3. С. 30–35.
564. Саленков І. В. Режим виконання і відбування кримінального покарання у виді позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: ХНУВС, 2011. 20 с.

565. Салманова О. Ю. Адміністративно-правові засоби забезпечення міліцією безпеки дорожнього руху: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2002. 19 с.
566. Самосьюнок А. О. До питання професійної підготовки працівників Державної кримінально-виконавчої системи України. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 286–289.
567. Самосьюнок А. О., Астаф'єва К. Ю. Організація роботи з радикально налаштованими засудженими у Франції, як ключова складова забезпечення безпеки особистості в установах виконання покарань. *Актуальні проблеми захисту прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25 жовт. 2018 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 203–207.
568. Самощенко І. В. Відповідальність за погрозу в кримінальному праві України (поняття, види, спірні проблеми): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого, 1997. 23 с.
569. Сахнік О. В. Практична та гуманістична спрямованість професійної підготовки пенітенціарного персоналу зарубіжних країн. *Зарубіжний досвід функціонування пенітенціарних систем: сторінки історії та виклики сьогодення: матеріали круглого столу (Київ, 14 трав. 2015 р.)*/відп. ред. О. В. Сокальська. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 82–85.
570. Сачаво А. Г. Адміністративно-правові основи діяльності приватних охоронних структур та їх взаємодія з ОВС України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 2004. 18 с.

571. Сванидзе Э. Эффективные расследования жестокого обращения. Руководящие принципы по применению европейских стандартов. Киев: ТОВ «ВПК «Експресс-полиграф»», 2011. 150 с.
572. Свод принципов защиты всех лиц, подвергаемых задержанию или заключению в какой бы то ни было форме. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поведження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 75–85.
573. Севастьянова Т. Є. Малозначність діяння за кримінальним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2003. 19 с.
574. Северин О. О. Застосування до осіб, засуджених до позбавлення волі, засобів виправлення та ресоціалізації: окремі аспекти. *Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 22 трав. 2015 р.)*. Харків: ХНУВС, 2015. С. 199–200.
575. Сенік А. В. Інститут необхідної оборони у країнах Далекосхідної правової сім'ї. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези III Всеукраїн. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 1 берез. 2019 р.)*. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2019. С. 319–322.
576. Сергеев А. В. Організаційно-правові засади діяльності підрозділів місцевої міліції щодо охорони громадського порядку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2004. 20 с.
577. Сидорчук Л. А. Правові та організаційні питання створення і функціонування кримінальної міліції в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 1998. 18 с.
578. Синявська О. Ю. Засоби забезпечення службової дисципліни в органах внутрішніх справ (організа-

- ційно-правові питання): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2001. 20 с.
579. Сиявська О. Ю. Організаційно-правові засади забезпечення життєдіяльності персоналу органів внутрішніх справ України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2008. 42 с.
580. Синьов В. М. Підготовка спеціалістів для пенітенціарної системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 17–24.
581. Синьов В. М., Климов М. В. Концепція кадрового забезпечення діяльності пенітенціарної системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 2. С. 70–85.
582. Синьов В. М., Кривуша В. І. Педагогічні умови підвищення ефективності дозвільних занять засуджених. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1999. № 4. С. 94–102.
583. Синьов О. В. Адміністративна відповідальність за правопорушення, що посягають на права і свободи громадян: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2001. 20 с.
584. Січкач В. О. Використання досвіду поліції зарубіжних країн в діяльності міліції України по забезпеченню прав та свобод людини (організаційно-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь: Нац. ун-т держ. податкової служби України, 2007. 20 с.
585. Скаков А. Б. Уголовно-исполнительный кодекс Казахстана в XXI веке. *Державна пенітенціарна служба України: історія сьогодення та перспективи розвитку у світлі міжнародних пенітенціарних стандартів та Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28–29 берез. 2013 р.)*. Київ: ДПтС України; ВД «Дакер», 2013. С. 246–250.
586. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наука, 1978. Т. 9. 1034 с.

587. Снайдер Т. Про тиранію. Двадцять уроків двадцятого століття. Київ: Медуза, 2017. 143 с.
588. Солдатенко Г. Погляд з-за паркану. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 110–118.
589. Соловій Я. І. Межі кримінальної відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС України, 2004. 17 с.
590. Сорочан М. О. Проблеми та специфіка професійної вогневої підготовки співробітників кримінально-виконавчої служби. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2 груд. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 218–219.
591. Сорочинський М. Г. Попередження злочинності засобами кримінального права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2004. 18 с.
592. Сотула О. С. Кримінальна відповідальність за посягання на життя державного чи громадського діяча: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: ХНУВС, 2003. 20 с.
593. Спільна програма комісії Європейських співтовариств: Ради Європи у галузі реформи правової системи, місцевого самоврядування та правоохоронної системи України: доповідь про місії експертів Ради Європи в Україну, у червні та серпні 1996 року. Страсбург; Київ: Правовий директорат Ради Європи, 1996. 92 с.
594. Стамбульський протокол. Руководство по эффективному расследованию и документированию пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания. *Серия публикаций по вопросам профессиональной подготовки № 8/Rcv.1*. Нью-Йорк; Женева: Управление Верховного Комиссара ООН по правам человека, 2004. 114 с.

595. Стан оперативно-службової діяльності слідчих ізоляторів у 2011 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2012. № 3. 34 с.
596. Стародубцев А. А. Організаційно-правові питання діяльності інспекцій з особового складу щодо зміцнення законності і дисципліни в органах внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХУВС, 1999. 19 с.
597. Статут Ради Європи від 5 травня 1949 р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 26. Ст. 17.
598. Степанова Ю. П. Кримінально-виконавчі засади виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк щодо раніше судимих осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Акад. адвокатури України, 2015. 20 с.
599. Степанюк А. Ф. Принцип законності в діяльності органів і установ виконання покарань. *Проблеми законності: республік. міжвід. наук. зб./відп. ред. В. Я. Тацій*. Харків: Нац. юрид. акад. України, 1999. № 40. С. 172–179.
600. Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2002. 34 с.
601. Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження). *Степанюк А. Х. Вибрані праці/уклад. К. А. Автухов*. Харків: Право, 2017. С. 8–408.
602. Степанюк А. Х. Політика держави у сфері виконання кримінальних покарань. *Вибр. пр./уклад. К. А. Автухов*. Харків: Право, 2017. С. 523–536.
603. Степанюк А. Х. Роль принципів у формуванні кримінально-виконавчого законодавства. *Вісник Академії правових наук України*. 2000. № 1. С. 171–181.

604. Степанюк А. Х., Автухов К. А. Процесуальні аспекти доктрини кримінально-виконавчого права. *Правова доктрина України: у 5 т./В. Я. Тацій та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку. С. 784–798.*
605. Степанюк А. Х., Автухов К. А. Процесуальні аспекти доктрини кримінально-виконавчого права. *Степанюк А. Х. Вибрані праці/уклад. К. А. Автухов. Харків: Право, 2017. С. 584–599.*
606. Степанюк А. Х., Автухов К. А. Процесуальні аспекти доктрини кримінально-виконавчого права. *Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку/за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. 1240 с.*
607. Степанюк А. Х., Яковець І. С. Кримінально-виконавчий кодекс України: науково-практичний коментар/за заг. ред. А. Х. Степанюка. Харків: ТОВ «Одіссей», 2005. 560 с.
608. Стрельцов Є. Л., Орловський Б. М. Провокація кримінально-правового захисту особи у законодавстві зарубіжних країн. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті з законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів Міжнар. практ. конф. (Київ, 2 груд. 2016 р.). Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 223–226.*
609. Стулов О. О. Реалізація принципу законності при виконанні та відбуванні покарань у виді позбавлення волі на певний строк: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя: Класичний приватний ун-т, 2011. 20 с.
610. Сулицький В. В. Основи запобігання суїциду у в'язничних колоніях. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 2001. № 6. 278 с.*
611. Супруненко Д. О. Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС, 2016. 20 с.

612. Тараненко М. М. Кримінально-правова характеристика масових заворушень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВСУ, 2013. 20 с.
613. Телесніцький Г. Н. Кримінальна відповідальність за катування: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: ХНУВС, 2013. 20 с.
614. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. 368 с.
615. Терентьев В. І. Відповідальність спеціального суб'єкта злочину за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2003. 20 с.
616. Ткаченко А. В. Імплементация міжнародно-правових норм у кримінально-виконавче законодавство України. *Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби*. 2014. № 1. С. 158–161.
617. Ткаченко Є. М. Аспекти проблеми кризових станів, які виникають у засуджених під час відбування покарання. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2001. № 6. С. 299–302.
618. Трансформація кримінально-виконавчого законодавства України (пенітенціарна доктрина)/за заг. ред. І. Г. Богатирьова. Київ: Дакор, 2014. 156 с.
619. Трубніков В. М. Кримінально-виконавче право: навч. посіб. Харків: Рубікон, 1998. 144 с.
620. Трубніков В. М. Проблеми кадрового забезпечення пенітенціарної системи України як фундамент нормальної її діяльності. *Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 512–518.
621. Тюрьма и общество: материалы семинара для персонала учреждений по исполнению наказаний До-

- нецкой области. Донецк: Донец. Мемориал, 2000. 116 с.
622. Уголовно-исполнительный кодекс Республики Беларусь. Минск: Нац. центр правовой информации Республики Беларусь, 2000. 144 с.
623. Уголовно-исполнительный кодекс Российской Федерации. Москва: Омега-Л, 2012. 91 с.
624. Угровецкий О. П. Організаційно-правові засади охоронної діяльності державної служби охорони при МВС України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2004. 20 с.
625. Ульянов О. І. Адміністративно-правовий захист міліцією прав громадян у сфері громадського порядку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2002. 18 с.
626. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р.: набув чинності для України 25 жовтня 1991 р. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 46–48.
627. Федоров М. П. Адміністративно-правове регулювання відносин, пов'язаних з реалізацією права громадян на вогнепальну зброю та спеціальні засоби індивідуального захисту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 2000. 17 с.
628. Фелик В. І. Реформування служб органів внутрішніх справ, що здійснюють адміністративну діяльність: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 2003. 17 с.
629. Философский энциклопедический словарь/гл. ред.: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. Москва: Сов. энциклопедия, 1983. 840 с.
630. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС України, 2005. 35 с.

631. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми: монографія. Київ: АТІКА, 2015. 332 с.
632. Фролов М. Ю. Міськрайоргани внутрішніх справ в умовах правової реформи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2001. 19 с.
633. Фролов О. С. Проблеми правового регулювання і практики застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу працівниками органів внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХУВС, 2000. 19 с.
634. Хавронюк М. І. Кримінальна відповідальність за перевищення військовою посадовою особою влади чи посадових повноважень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 1998. 24 с.
635. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 36 с.
636. Хавронюк М. І. Сучасне загальноєвропейське кримінальне законодавство: проблеми гармонізації: монографія. Київ: Істина, 2005. 264 с.
637. Харитонов С. О. Кримінально-правова оцінка застосування вогнепальної зброї працівником міліції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: ХУВС, 2000. 18 с.
638. Хлистова Н. Б. Заохочення суспільно корисної мотивації: кримінально-правові та кримінологічні аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Акад. адвокатури України, 2008. 20 с.
639. Храмцов О. М. Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення охорони особи від насильства: монографія. Харків: Ніка Нова, 2015. 472 с.
640. Хрестоматія з історії пенітенціарної системи України/упоряд. Г. О. Радов, І. І. Резник. Київ: РВВ КІВС, 1998. Т. 1. Ч. 1. 414 с.

641. Христюк О. С. Співробітники та засуджені: проблеми спілкування. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2008. № 5. С. 158–162.
642. Царюк С. В. Кримінально-виконавча характеристика засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях максимального рівня безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ: ДУВС, 2009. 20 с.
643. Чабан В. П. Акти адміністративного примусу в діяльності міліції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 2001. 18 с.
644. Чеботарьова Ю. А. Правовий статус засуджених до позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: ХНУВС, 2005. 22 с.
645. Чернишов Д. Про проблеми реформування пенітенціарної системи. *Дзеркало тижня*. 2017. № 32. С. 3.
646. Чечель Н. О. Запобігання злочинам, що вчиняються жінками, засудженими до позбавлення волі в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС, 2014. 20 с.
647. Чечин М. Ю. Освіта як засіб виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 233 с.
648. Чистоклетов Л. Г. Адміністративно-правові основи застосування міліцією вогнепальної зброї: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 1997. 24 с.
649. Човган В. О. Обмеження прав в'язнів: правова природа та обґрунтування: монографія. Харків: Права людини, 2017. 608 с.
650. Чомахашвілі О. Ш., Микитись І. М. Зарубіжний досвід діяльності системи виконання покарань. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. Ч. 3. С. 133–139.
651. Шаблистий В. В. Безпековий вимір кримінального права: людино-центристське дослідження: монографія. Дніпропетровськ: ДДУВС; Ліра ЛТД, 2015. 420 с.

652. Шаповал В. І. Організаційно-правові основи діяльності Державної служби охорони при МВС України щодо попередження та припинення правопорушень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАВС України, 2005. 20 с.
653. Шаповалов Б. Правову регламентацію застосування зброї при здійсненні необхідної оборони доцільно переглянути. *Право України*. 1999. № 1. С. 98–101.
654. Шапоренко С. О. Відповідальність військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу ОВС за скоєння адміністративних проступків та порядок її реалізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: Нац. аграр. ун-т, 2008. 22 с.
655. Шатрова С. О. Адміністративно-правові засади діяльності спеціальних підрозділів міліції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2007. 20 с.
656. Шевчук О. М. Засоби державного примусу у правовій службі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2009. 20 с.
657. Шестаков С. В. Адміністративно-правовий статус працівника міліції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2004. 20 с.
658. Шеховцова Л. І. Емоційний стан особи, яка вчинила злочин, за кримінальним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Акад. адвокатури України, 2007. 19 с.
659. Шинкарьов Ю. В. Арешт як вид кримінального покарання та особливості правового регулювання його виконання та відбування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2006. 243 с.
660. Шкута О. О. Виправлення та ресоціалізація засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки: автореф. дис. ...

- канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ: ДУВС, 2011. 20 с.
661. Шкута О. О. Пенітенціарна система України: теоретико-прикладна модель: монографія. Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2017. 366 с.
662. Шкута О. О. Теоретико-прикладні засади функціонування кримінально-виконавчої системи України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Ірпінь: Ун-т держ. фіскальної служби України, 2018. 38 с.
663. Штанько І. В. Нагальні питання підвищення ефективності діяльності кримінально-виконавчої системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 7–11.
664. Шулежко Т. А. Особливості карально-виховного впливу на неодноразово судимих до позбавлення волі жінок, які відбувають покарання у виправно-трудо-вих установах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1996. 24 с.
665. Щербатих В. Ю. Організаційно-правові основи створення та діяльності військової міліції (поліції) України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь: Акад. держ. податкової служби України, 2001. 20 с.
666. Юрченко О. Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого, 2004. 16 с.
667. Ющик О. І. Кримінально-правове регулювання діяння, пов'язаного з ризиком, за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2004. 19 с.
668. Ягунов В. Д. Сучасна пенологія: альтернативний курс. Одеса: ФЕНІКС, 2010. 176 с.
669. Якімець Г. І. Крайня необхідність за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид.

- наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2008. 16 с.
670. Яковець І. Перерозподіл функцій між державою та громадськістю як спосіб оптимізації процесу виконання покарань: досвід Уельсу. *Актуальні проблеми європейської інтеграції: зб. ст. з питань європ. інтеграції та права*. Одеса: Фенікс, 2012. Вип. 9. С. 174–181.
671. Яковець І. С. Існування та дія спецрозділів та груп швидкого реагування. Розкриття злочинів. *Проблеми забезпечення прав засуджених у кримінально-виконавчій системі України/за заг. ред. Є. Ю. Захарова*, Харків: Права людини, 2009. С. 102–108.
672. Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків: Право, 2013. 392 с.
673. Яковець І. С., Автухов К. А. Регулювання етичної поведінки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України: окремі питання. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 216–226.
674. Янюк Н. В. Адміністративно-правовий статус посадової особи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. 17 с.
675. Яра О. С. Кримінологічні аспекти запобігання некорисливої насильницької злочинності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2007. 20 с.
676. Ярема О. Г. Адміністративно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ на залізничному транспорті у сфері охорони громадського порядку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів: ЛьвівУВС, 2008. 16 с.
677. Ярмиш Н. М. Теоретичні проблеми причинно-наслідкового зв'язку в кримінальному праві (філо-

- софсько-правовий аналіз): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого, 2003. 40 с.
678. Ярмиш О. Кадри дійсно вирішують все. *Іменем Закону*. 2014. № 27. С. 6–7.
679. Ярмола Н. С. Реформування української пенітенціарної системи: зарубіжний досвід (на прикладі німецької та норвезької моделі). *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 231–234.
680. Ярмыш Н. Н. Типичные ошибки при квалификации действий по реализации права на необходимую оборону. *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10–11 жовт. 2013 р.)*. Харків: Право, 2013. С. 158–162.
681. Ятчук М. С. Проблема психологічного здоров'я працівників Державної кримінально-виконавчої служби України. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листоп. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 307–309.
682. Яценко Б. В. Противоречия уголовно-правового регулирования: монография. Москва: Изд-во МЮИ МВД России, 1996. 226 с.
683. Kolb I. About determinants which constitute the application of power to the institutions which are carrying in Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. С. 123–126.
684. Kolb I. Connecting Content of Personnel's of Ukraine's Penalties and Religious Organization on

- Prevention of Applications of Force to the Protected.
Teka kom. prav. OL.PAN. t. XI. 2018, nr. 1. P. 145–167.
685. Kolb I. O., Borovik A. V. Personal safety of the convicts: theoretical. Legal and practical bases for provision and realization: monograph. Vienne, Austria: “East West” Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH, 2018. 380 p.
686. Walmsley R. World Prison Population (10th edition).
URL: <http://images.derstandant.at/2013/11/21/prison-population.pdq>

Авторський колектив

БОГАТИРЬОВА Ольга Іванівна – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри кримінального права та кримінології Університету державної фіскальної служби України (підрозділ 1.2);

ГОЛОВАЧ Андрій Володимирович – доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії наук вищої освіти України, заслужений юрист України, професор кафедри державно-правових, адміністративно-правових та кримінально-правових дисциплін Донецького університету економіки та права (підрозділ 2.1);

ГОЛОВКІН Богдан Миколайович – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (підрозділ 2.2);

ДЕМ'ЯНЧУК Віталій Анатолійович – доктор юридичних наук, доцент, член-кореспондент Академії економічних наук України, професор кафедри кримінального права і правосуддя Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (підрозділ 3,3);

КОЛЬ Олександр Григорович – доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії наук вищої освіти України, професор кафедри кримінального права та процесу Національного університету «Львівська політехніка» (загальна редакція, підрозділи 2.3, 3.1, 4.3);

САВЧЕНКО Андрій Володимирович – доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії

наук вищої освіти України, начальник контрольного відділу аналітичного управління Департаменту організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування Національної поліції України (підрозділ 3.2);

БОРОВИК Андрій Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент, член-кореспондент Академії економічних наук України, професор кафедри кримінального права і правосуддя Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янука (підрозділи 1.3, 5.2);

БЄЛКІНА Діна Сергіївна – суддя Баранівського районного суду Житомирської області (підрозділ 5.3);

ЖУРАВСЬКА Зоряна Валентинівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (підрозділ 4.2);

КОЛЬ Іван Олександрович – кандидат юридичних наук; начальник відділу нагляду за додержанням законів при виконанні кримінальних покарань та пробації прокуратури Київської області (підрозділи 1.1, 4.1, 5.1).

Навчальне видання

**БОРОВИК А. В., КОЛЬ О. Г., КОЛЬ І. О.,
БОГАТИРЬОВА О. І., ГОЛОВАЧ А. В.,
ГОЛОВКІН Б. М., ДЕМ'ЯНЧУК В. А.,
САВЧЕНКО А. В., БЕЛКІНА Д. С.,
ЖУРАВСЬКА З. В.**

**ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ ЗАХОДІВ
ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ, СПЕЦІАЛЬНИХ
ЗАСОБІВ І ЗБРОЇ ДО ЗАСУДЖЕНИХ,
ПОЗБАВЛЕНИХ ВОЛІ: ПРАВОВІ
ПІДСТАВИ, ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

Навчальний посібник

Редактор *Л. А. Богуш*
Технічний редактор *М. Б. Філіпович*

Формат 60×84¹/₁₆. 40,45 ум. друк. арк., 40,1 обл.-вид. арк.
Наклад 300 пр. Зам. 7-05-2. СПД Гадяк Ж. В. друкарня
«Волиньполіграф»^{ТМ} (43021, м. Луцьк, вул. Привокзальна, 12).
Тел.: (0332) 77-07-14, 77-05-02.
Ел. адреса: vpdruk@gmail.com
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення
України ДК № 3585 від 22.09.2009 р.